

Καρίων Μ. Τροβαίον  
Δ 7034

1377



**Γ. Α. ΜΕΓΑ**  
**ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ**  
**ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΗΣ**  
**ΕΚΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ.**

ΕΚΔΟΤΑΙ Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ  
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ ΑΘΗΝΑΙ



ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

# ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΕΚΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΠΡΟΣ ΜΕΘΟΔΙΚΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Αριθμός Εγκριτικής Απόφασης 39751-13202  
28 Ιουλίου 1932

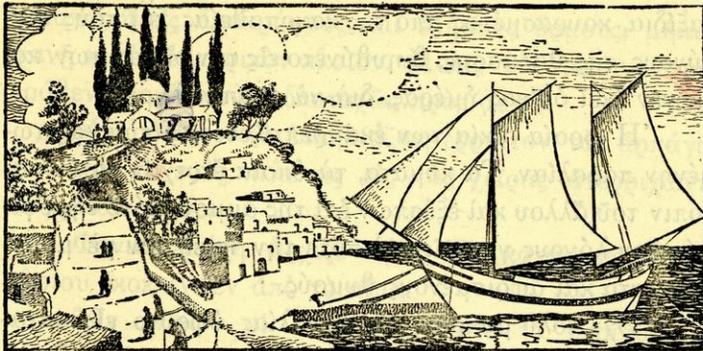


ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ  
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ  
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

46<sup>Α</sup> ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46<sup>Α</sup>

1932





## 1. Ἡ θροσκειία τῆς ἀγάωης.

### Δύο ἀδελφοί.

Μίαν φορὰν εἰς τὴν Ἀγίαν Μαύραν, τὴν σημερι-  
νὴν Λευκάδα, ἦσαν δύο ἀδελφοί, ὁ Πέτρος καὶ ὁ  
Ἀργύρης.

Ὁ Πέτρος, ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός, ἀπὸ μικρᾶς ἡλι-  
κίας ἐταξίδευε μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἦτο  
πλοίαρχος εἰς ἰδικόν του πλοῖον.

Ὁ Ἀργύρης, τούναντιόν, ἦτο «παιδὶ τῆς στεριᾶς».  
Ἡ χαρὰ του ἦτο νὰ καλλιεργῇ τὰ κτήματά των.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός των, τὴν θέσιν του εἰς  
τὸ πλοῖον κατέλαβεν ὁ Πέτρος. Εἶχε γίνεи πολὺ καλὸς θα-  
λασσινός. Ἐταξίδευε μέχρι τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ  
μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ. Ὅταν ἐγύριζεν ἀπὸ τὰ

ταξίδια, κουρασμένος ἀπὸ τὰς κατοπαθείας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης, διηυθύνετο εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ ἔμενεν ἐκεῖ ὀλίγας ἡμέρας, διὰ νὰ ἀναπαυθῆ.

Ἡ ὥραία οἰκία των ἐκαθρεπτιζέτο εἰς τὴν χαριτωμένην παραλίαν. Τὰ κύματα, τὰ ὁποῖα ἔτρεχον τὸ ἔν κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ ἐξέσπων ἐπὶ τῆς ἄμμου, πότε τῆς ἐπιθύριζον λόγους γλυκεῖς καὶ πότε τὴν ἠλείουν μὲ μουγκρίσματα καὶ ἀφρισμένους θυμούς.

Ὅχι πολὺ μακρὰν τῆς παραλίας ὑψοῦτο εἷς καταπράσινος καὶ ἀμπελοσκεπῆς λοφίσκος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου ἦτο ἐκτισμένη μία κατάλευκος μικρὰ ἐκκλησία.

Ἀπὸ τὸ ὕψωμα ἐκεῖνο τὸ βλέμμα δὲν ἐχόρταινε νὰ βλέπῃ ἀπὸ τὸ ἔν μέρος τὸν ἀπέραντον ἐλαιῶνα καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μίαν λωρίδα γαλανῆς θαλάσσης, ἣ ὁποία ἐχώριζε τὴν δροσόλουστον νῆσον ἀπὸ τὴν ἀπέναντι μεγάλην στερεάν, τὴν Ἀκαρνανίαν, γεμάτην ἀπὸ ἄγρια καὶ ἀπότομα βουνά.

### Οἱ πειραταί.

Ἐκεῖνην τὴν ἐποχὴν ὅλη ἡ βόρειος παραλία τῆς Ἀφρικῆς, ἡ Τύνις, τὸ Ἀλγέριον καὶ τὸ Μαρόκκον, ἦσαν πλήρη πειρατῶν.

Οἱ φοβεροὶ οὗτοι λησταὶ τῆς θαλάσσης εἶχον στενόμακρα καὶ ταχύπλοα πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὀπλισμένα μὲ διαφόρων εἰδῶν ὄπλα καὶ πυροβόλα καὶ διέσχιζον τὰ κύματα ὡς δελφίνες.

Οἱ πειραταὶ ἡμέραν καὶ νύκτα παρεφύλαττον εἰς τὸ

πέλαγος ἢ εἰς ἀποκρύφους καὶ ἐρήμους ὄρους, μήπως φανῆ κανὲν ἐμπορικὸν πλοῖον. Μόλις τὸ διέκρινον μακρόθεν, διηυθύνοντο ὀλοταχῶς πρὸς αὐτό.

Μετ' ὀλίγον τὸ ἐπλησίαζον, ἔρριπτον τὰς ἀρπάγας των καὶ μὲ τούς πελέκεις εἰς τὰς χεῖρας ἀνερριχῶντο ἐπ' αὐτοῦ.

Φονικὴ μάχη ἤρχιζε τότε. Τὸ κατάστρομα τοῦ πλοίου ἐκοκκίνιζεν ἀπὸ τὸ αἷμα.

Ἄν ἐνίκων οἱ Ἕλληνες, διότι τὰ περισσότερα πλοῖα, τὰ ὅποια διέπλεον τότε τὴν θάλασσαν ἐκείνην, ἦσαν ἑλληνικά, ἐξηκολούθουν τὸ ταξιδιὸν των. Ἄν ὅμως ἡ νίκη ἔκλινε πρὸς τὸ μέρος τῶν ληστῶν, ἔρριπτον οὗτοι εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς φονευθέντας καὶ τοὺς βαρέως πληγωμένους, τοὺς δὲ ἄλλους, ἀλυσοδεμένους, τοὺς μετέφερον εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου τοὺς ἐπώλουν ὡς δούλους.

Τὸ πλοῖον τοῦ καπετὰν-Πέτρου πολλάκις εἶχε συναντήσῃ εἰς τὰ ταξιδιά του πειρατάς, ἀλλὰ κατώρθωνεν ἄλλοτε μὲν νὰ διαφεύγῃ, ἄλλοτε δὲ μετὰ φοβερὸν ἀγῶνα νὰ τοὺς νικᾷ.

Μίαν φορὰν ὅμως τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἦσαν πολλὰ καὶ εἶχον περικυκλώσει τὸ ἑλληνικὸν πλοῖον. Ὁ Πέτρος καὶ οἱ σύντροφοί του ἐπολέμησαν ὡς ἦρωες, ἀλλ' ἐνίκηθησαν.

Ἐκ τῶν ναυτῶν ἄλλοι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι· μόνον ὀλίγοι ἐπρόφθασαν νὰ φύγουν μὲ μικρὰν λέμβον καὶ νὰ φέρουν τὴν θλιβερὰν εἶδησιν εἰς τὴν Ἀγίαν Μαύραν.

Ὁ Ἀργύρης, ὡς ἔμαθε τὸ φοβερὸν δυστύχημα,

ἦτο ἀπαρηγόρητος. Ἔκλαιεν ἡμέραν καὶ νύκτα τὸν ἀδελφόν του.

Τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς.

Ὁ Πέτρος δὲν ἦτο μεταξὺ τῶν φονευθέντων. Σκληροτέρα τύχη τὸν ἀνέμενεν. Ἐπληρώθη βαρέως καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Οἱ πειραταὶ ἐνόησαν ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ πλοίαρχος τοῦ πλοίου καὶ τὸν ἐπειροποιήθησαν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ τὸν πωλήσουν πολὺ ἀκριβά.

Καὶ εἶχον δίκαιον. Ὁ Πέτρος ἦτο νέος, εὖσωμος, στιβαρός, εὖρωστος καὶ ἠδύνατο νὰ ἀντιῆξῃ καὶ εἰς τὴν βαρύτεραν ἐργασίαν.

Πολλοὶ ἐζήτησαν νὰ τὸν ἀγοράσουν, ἀλλὰ μόλις ἤκουον τὴν τιμὴν, ἔφευγον. Ἐπὶ τέλος εὐρέθη νέος τις πλούσιος, ὀνομαζόμενος Χασάν, ὁ ὁποῖος ἐμέτρησεν ὅσα τοῦ ἐζήτησαν καὶ τὸν ἠγόρασεν.

Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἤρχισαν διὰ τὸν δυστυχεῖ πλοίαρχον αἱ μαῦραι ἡμέραι τῆς σκλαβιάς. Εἰργάζετο εἰς τοὺς ἀγροὺς τοῦ κυρίου του ἀδιακόπως ὅλην τὴν ἡμέραν. Ὁ πύρινος ἥλιος τῆς Ἀφρικῆς ἐφλόγιζε τὴν κεφαλὴν του. Ὁ ἰδρὼς ἔρρεε ποταμηδὸν ἀπὸ τὸ σῶμά του. Τὰ γόνατά του ἐλύγιζον. Δὲν ἠδύνατο δὲ στιγμὴν νὰ σταθῇ καὶ νὰ ἀναπνεύσῃ. Ἄγριοι καὶ σκληρόκαρδοι ἐπιστάται μὲ τὸ βούνευρον εἰς τὴν χεῖρα ἐμαστίγωνον ἀλύπητα τοὺς μὴ ἐργαζομένους.

Ὅλοι οἱ ἐπιστάται ἦσαν σκληροὶ καὶ ἄγριοι. Εἰς ὅμως ἕξ αὐτῶν ἦτο ἀληθινὸν θηρίον. Ἡ χαρὰ του ἦτο

νά βασανίξη ἀνηλεῶς τοὺς δυστυχεῖς σκλάβους. Ἦτο χριστιανός, ὅταν συνελήφθη αἰχμάλωτος· καὶ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ βασάνα, ἠρνήθη τὴν πίστιν του καὶ ἔγινε μοῦαμεθανός.

Ὁ Πέτρος ὑπέμενε τὰ φοβερὰ βασανιστήρια χωρὶς παράπονον. Ἦρχοντο ὅμως καὶ ἡμέραι, κατὰ τὰς ὁποίας μεγίστη ἀπελπισία ἐκυρίευσεν τὴν καρδίαν του.

Μίαν ἡμέραν, ἐνῶ εἰργάζετο, ἤκουσεν ἀπὸ τὸ παραπλεύρως κτῆμα μίαν παραπονετικὴν φωνὴν κάποιου ἄλλου, σκλάβου βέβαια, ὁ ὁποῖος ἐτραγουδοῦσε καὶ ἔλεγε:

*Σκλάβος βαρυναστέναξε κι ἐστάθη τὸ καράβι  
κι ὁ καπετάνιος τ' ἄκουσε ἀπὸ ψηλὰ ἀπ' τὴν πρόμυ.*

— *Εκεῖνος πὸν ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη,  
ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς ναῦτες μου, μισθὸ θὰ τ' ἀγατίσω,  
κι ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου θὰ ἰδῆ τὴ λευτεριά του.*

— *Ἐγὼ ἔμαι πὸν ἀναστέναξα κι ἐστάθη τὸ καράβι...*

### Ἰσχυροσύνη.

Δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Πέτρου ἔφερεν ἐκεῖνο τὸ τραγούδι. Ἐνεθυμήθη μὲ λαχτάρα τὸ πλοῖόν του, τὴν ἐλευθερίαν τῆς θαλάσσης, τὴν εὐτυχῆ ζωὴν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του.

Ἀπὸ τὴν μαύρην ἡμέραν τῆς σκλαβιάς δὲν εἶχε πατήσει εἰς ἐκκλησίαν. Χριστούγεννα, Λαμπρὴν, μὲ τὸ ἴδιον ἔνδυμα καὶ τὴν ἴδιαν ἐργασίαν.

Ἀπὸ τὴν λύπην καὶ τὰ βασάνα ὁ Πέτρος ἔγινε κά-

τισχνος ἠσθάνετο ὅτι πολὺ γρήγορα θὰ ἔφευγεν ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν.

Μίαν ἡμέραν ὁ Χασάν ἐπεσκέφθη τὸ κτῆμά του. Εἶδε τὸν Πέτρον χλωμὸν καὶ ἀδύνατον ἀλλ' ἀντὶ τὰ συμπονέση τὸν ἀτυχή σκλάβον, ἐξωοργίσθη.

— Κροῖμα στὰ φλουριά που ἔδωκα γιὰ σένα, εἶπε, γιὰτὶ σ' ἀκριβοπλήρωσα· ἂν ψοφήσης, χάνω τὰ χρήματά μου.

Ὁ Πέτρος ὕψωσεν ὑπερηφάνως τὴν κεφαλὴν καὶ εἶπε:

— Μὲ τὴ δουλειά μου, τὴν πιστὴ δουλειά μου, ἔβγαλα μὲ τὸ παραπάνω ὅσα ἔδωκες νὰ μ' ἀγοράσης. Μπορῶ λοιπὸν ἐλεύθερα νὰ πεθάνω, καὶ θέλω νὰ πεθάνω, νὰ γλυτώσω ἀπ' αὐτὸ τὸ μαρτύριο.

— Σὺ μορεῖ νὰ θέλῃς νὰ πεθάνῃς, τῷ λέγει μὲ σκληρότητα ὁ Χασάν, ἀλλ' ἐμένα δὲ μὲ συμφέρει ἡμπορεῖς νὰ μὲ δουλέψῃς ἀκόμα. Χθὲς ἴσα-ἴσα πέθανε ὁ κηπουρός μου. Στὴ θέση του παίρνω ἑσένα.

Αὐτὸ καὶ ἔγινεν. Ὁ Πέτρος ἐπῆγεν εἰς τοὺς κήπους τοῦ Χασάν· ἐκεῖ ἤρχισεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ν' ἀναλαμβάνη, διότι καὶ ἡ καθημερινὴ ἐργασία ἦτο πολὺ ἐλαφροτέρα καὶ ὁ δροσερὸς ἀήρ τῆς θαλάσσης τὸν ἐξωογόνοι.

### Διάψεις ἐλπίδων.

Πικρὰ ἐθρήνησε τὸν ἀδελφόν του ὁ Ἀργύρης, διότι κατ' ἀρχὰς εἶχε διαδοθῆ, ὅτι ἐφρονεύθη ὁ καπετάν-Πέτρος. Ἄλλ' ὅταν ἔμαθεν ὅτι ζῆ καὶ εἶναι σκλάβος εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ εἶπε:

— Σ' εὐχαριστῶ, Θεέ μου. Μεγάλο κακὸ εἶναι καὶ ἡ σκλαβιά, μὰ ὄχι ὅσο ὁ θάνατος. Ἀπὸ τὴν σκλαβιὰν ἴσως δυνηθῶ νὰ τὸν ἐλευθερώσω. Θὰ δώσω ὅσα χρήματα ἔχω μετρητά· καὶ ἂν δὲν φθάσουν, θὰ πωλήσω ὅ,τι ἔχω, τὰ κτήματά μου, τὰ χρυσαφικά μου, διὰ νὰ τὸν ἐξαγοράσω.

Ὁ Ἀργύρης ἐξετάζων ἔμαθε ἀπὸ κάποιον σκλάβον, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὰ ἄγρια ἐκεῖνα μέρη, ὅτι ὁ ἀδελφός του εὐρίσκετο εἰς τὸ Ἀλγέριον. Ἀμέσως στέλλει ἐκεῖ ἄνθρωπον τῆς ἐμπιστοσύνης του μὲ πολλὰ χρήματα.

Ἄλλὰ ὁ Χασὰν μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπέρριψε τὰ προσφερθέντα χρήματα λέγων:

— Τί μοῦ μιλάς γιὰ χρήματα; Χρήματα ἔχω πιδὸ πολλὰ ἀπὸ σᾶς. Κράτησε τὰ λεφτά σου κι ἐγὼ τὸ σκλάβο μου, καὶ τοῦ ἔστρεψε τὰ νῶτα.

— Ἄλλοίμονον! εἶπεν εἰς τὸν Ἀργύρην ὁ φίλος του φέρων ὀπίσω τὰ χρήματα. Ὁ Χασὰν δὲν εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι θηρίον· καὶ τὰ θηρία θέλουν αἶμα καὶ ὄχι χρυσίον.

Ἀπὸ τότε πλέον ὁ Ἀργύρης δὲν ἔλαβε καμμίαν εἰδησιν διὰ τὸν ἀδελφόν του.

### Πιστὸς εἰς τὴν δρῶσκειάν του.

Ὁ Χασὰν ἦτο φανατικὸς μουσουλμάνος. Δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τὸ τζαμίον. Ὅταν ὑψηλὰ ἀπὸ τὸν μιναρὲν ὁ χότζας ἔλεγε τραγουδιστά: «ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης του», ἀφήρει τὰ ὑποδήματα ἀπὸ τοὺς

πόδας του, ἐγονάτιζεν ἐπὶ ἑνὸς τάπητος, ἔκυπτε τὴν κεφαλὴν μέχρι τοῦ ἐδάφους καὶ ἐψιθύριζε μὲ εὐλάβειαν προσευχὰς εἰς τὸν Ἀλλάχ. Ἐπίστευεν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας του ὅτι ὁ ἰδικὸς του Θεὸς εἶναι ἀληθινὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης του καὶ ὁ μόνος πόθος του ἦτο νὰ πείσῃ τὸν Πέτρον ν' ἀλλάξῃ θρήσκευμα καὶ νὰ γίνῃ μωαμεθανός.

Πολλάκις κατήρχετο ἐπίτηδες εἰς τὸν κῆπον καὶ προσεπάθει πότε διὰ καλοῦ τρόπου καὶ πολλῶν ὑποσχέσεων καὶ πότε δι' ἀπειλῶν νὰ πείσῃ τὸν Πέτρον.

—“Ὁχι, τοῦ ἀπήντα ἐκεῖνος, ἀκλόνητος. Μπόρσες καὶ μοῦ πῆρες τὸ σταυρὸ ἀπὸ τὸ στήθός μου, δὲ θὰ μπορέσῃς ὅμως νὰ μοῦ τὸν βγάλῃς καὶ ἀπὸ τὴν καρδιά μου.

Ὁ Χασάν συνωφρυνόμηντο καὶ ἔφευγεν ὠργισμένος. Οὕτω παρήρχετο ὁ χρόνος καὶ τὸ ἐν ἔτος διεδέχετο τὸ ἄλλο.

### Ἐκράβος καὶ κύριος.

Ἐσπέραν τινὰ ὁ Πέτρος περιδιαβάζων μόνος εἰς τὸν κῆπον ἀκούει ἔξαφνα κραυγὰς πνιγμένας:

— Βοήθεια, βοήθεια! μὲ σκοτώνουν!

Ὁ Πέτρος ἀρπάζει ἀπὸ μίαν γωνίαν ἕνα πέλεκυν καὶ ὀρμᾷ πρὸς τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤρχοντο αἱ φωναί. Μετ' ὀλίγον φθάνει καὶ τί βλέπει; Πέντε-ἕξ σκλάβοι ἐκράτουν δυνατὰ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ἑνὸς ἀνθρώπου ἐξηπλωμένου κατὰ γῆς καὶ ὁ σκληρὸς ἐπιστάτης, ὁ ἐξωμότης, γονατισμένος ἐπὶ τοῦ στήθους του, τὸν ἔδενε σφιγτὰ διὰ σχοινίου καὶ τὸν ἐκτύπα διὰ τοῦ γρόνθου λέγων:

— Σώπα, σκύλε, γιατί θὰ σὲ σκοτώσω.  
Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦτο ὁ ἀφέντης του, ὁ Χασάν. Αὐτὸς ἐφώναζε καὶ ἤσπαιρεν ὡς ἰχθὺς ὑπὸ τὸ γόνυ τοῦ ἀρνησιυδρήσκου ἐπιστάτου.

Ὁ Πέτρος δὲν χάνει καιρὸν ὁρμᾶ ἐναντίον τῶν δολοφόνων καὶ διὰ τοῦ πελέκεως καταφέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀθλίου ἐπιστάτου τοιοῦτον κτύπημα, ὥστε κατέρριψεν αὐτὸν καταγῆς ἀναίσθητον.

Οἱ ἄλλοι σύντροφοὶ ἀφήνουν τὸν Χασάν καὶ ὁρμῶν νὰ κτυπήσουν τὸν Πέτρον, οὗτος ὅμως ὡς λέων ὠργισμένος κινεῖ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸν δίκοπον πέλεκυν μὲ τὴν στιβαρὰν χεῖρά του καὶ κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ τὸν πλησιάσῃ. Πληγώνει δύο, καὶ οἱ ἄλλοι καταφοβισμένοι γίνονται ἄφαντοι. Τότε τρέχει, λύει τὰ δεσμὰ τοῦ Χασάν καὶ μὲ προσοχὴν τὸν ἀνεγείρει. Ὁ Χασάν, κατάχλωμος ἀκόμη ἀπὸ τὸν τρόμον, σφίγγει τὴν χεῖρα τοῦ εὐεργέτου του καὶ τῷ λέγει μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ κάτω καὶ μὲ σιγαλὴν φωνήν:

— Σ' εὐχαριστῶ. Ποτέ μου δὲν θὰ λησμονήσω ὅτι ὀφείλω τὴν ζωὴν μου εἰς σέ.

— Ἐκαμα τὸ καθῆκόν μου, ἀπεκρίθη ὁ γενναιόκαρδος πλοίαρχος.

Ἡ εὐγνωμοσύνη.

Ὁ Χασάν ἠσθάνθη βαθέως εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ἥρωϊκὴν καὶ μεγαλόψυχον πράξιν τοῦ Πέτρον. Ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τοῦ εὐεργέτου του καὶ ἐπέστρεψε σιγὰ-σιγὰ εἰς τὴν οἰκίαν του συλλογισμένος.

“Όταν ἔφθασαν ἐκεῖ, λέγει εἰς τὸν πλοίαρχον :

— Σ’ ἐπῆρα σκλάβο καὶ σὲ βασάνισα· μὲ τὸν ἰδρωτὰ σου ἐπότισες τὸ γῶμα τῶν ἀγρῶν μου· μὲ τὰ δάκρυά σου ἔβρεξες τὸ ξερὸ ψωμί πού σοῦ ἔδινα· ἔλυωσες ἀπὸ τῆ δουλειὰ μέσα στὸν ἥλιο πού καίει σὰ λυωμένο μολύβι. Χρόνια καὶ χρόνια στέναξες, ἔκλαψες, μαρτύρησες γιὰ μένα. Καὶ σὺ μοῦ ἔσωσες τὴ ζωὴ μου. Ἄπὸ σήμερα δὲν εἶσαι πιά σκλάβος μου, εἶσαι ἀδελφός μου. Τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας μου εἶναι ἰδικόν σου. Θὰ γίνῃς καὶ σὺ ἀφέντης εἰς τὸν τόπον μου. Ἄχ! νὰ γινόσουν καὶ μουσουλμάνος.

— Σ’ εὐχαριστῶ πολύ, ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος, μὰ δὲν μπορῶ. Καὶ σὺ ὁ ἴδιος θὰ μὲ περιφρονοῦσες, ἂν ἀπαρνιόμουν τὴν πίστιν μου.

Ὁ Χασὰν ἔκυψε πρὸς τὰ κάτω τὴν κεφαλὴν λυπημένος, διότι ὁ Πέτρος δὲν ἤθελε καμμίαν ἀνταμοιβήν. Ἐξαφνα ἐσήκωσε τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς τὸν πλοίαρχον καὶ τῷ λέγει :

— Ὁρκίζομαι εἰς τὸν Προφήτην μου, ὅτι θὰ σοῦ δώσω ὅ,τι μοῦ ζητήσης· λέγει!

— Τίποτε ἄλλο δὲν ζητῶ παρὰ νὰ μὴ βασανίσῃς ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἐπεβουλεύθησαν τὴν ζωὴν σου.

Ὁ Χασὰν ἔμεινεν ἔκκλητος ἀκούσας τοῦτο. Ἐστάθη πρὸς στιγμὴν ἄφωνος· ἔπειτα τῷ λέγει :

— Ἀφοῦ ὠρκίσθη, θὰ γίνῃ, ἂν καὶ εἶχον ἀποφασίσαι νὰ τοὺς τιμωρήσω μὲ φοβερὰ βασανιστήρια. Λάβε τους καὶ κάμε τους ὅ,τι θέλεις. Εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν σου. Σὺ ὅμως δὲν θὰ μείνῃς πιά σκλάβος μου. Ἐκεῖνο πού ἀπὸ ὑπερηφάνεια δὲν θέλεις νὰ μοῦ ζητήσης, ἐγὼ σοῦ τὸ

προσφέρω μόνος μου με ὅλην τὴν καρδιά μου. Ἄπ' αὐτὴν τὴ στιγμὴ εἶσαι ἐλευθερος. Λάβε ἀπὸ τοὺς θησαυρούς μου ὅσους θέλεις, γύρισε στὴν πατρίδα σου καὶ στὸν ἀδελφὸ σου πού ἔστειλε καὶ σὲ ἐξήτησε καὶ ζήσετε εὐτυχισμένα· μὰ κάποτε νὰ θυμᾶσαι καὶ τὸ Χασάν πού δὲν ἐφάνηκε ἀχάριστος σ' ἐσέ.

Ὁ Πέτρος ἐδέχθη με χαρὰν τὴν ἐλευθερίαν του, ἀλλ' ὄχι καὶ τοὺς θησαυρούς. Μόνον μίαν νέαν ἐνδυμασίαν ἐξήτησε, διότι ἐκεῖνη, τὴν ὁποίαν ἐφόρει, ἦτο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Παρέλαβε δὲ πρὸς ἐνθύμησιν καὶ τὰ φορέματα τοῦ σκλάβου, τὰ ὁποῖα ἐφόρει ἐπὶ τόσα ἔτη. Ἀπεχαιρέτησε τὸν Χασάν, εἰσῆλθεν εἰς ἓν πλοῖον μαζί με τοὺς ἄλλους σκλάβους, τοὺς ὁποίους πρὸς χάριν του ἠλευθέρωσεν ὁ Χασάν, καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν πατρίδα του.

Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν πατρίδα.

Μίαν ἡμέραν ἐφάνη πλοῖον τριστίον διευθυνόμενον πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Βλυχοῦ. Ἐφαίνετο ταχύπλουν καὶ εἶχε πολλοὺς ἐπιβάτας. Ἄλλοι συνωμίλουν καὶ ἄλλοι ἔψαλλον θαλασσινὰ ἄσματα.

Μόνον εἷς ἐξ αὐτῶν ἐκάθητο μόνος εἰς τὴν προῶραν καὶ ἦτο βυθισμένος εἰς μεγάλην συλλογὴν. Ἦτο ὁ καπετὰν-Πέτρος. Ὁ νοῦς του ἔτρεχεν εἰς χρόνους περασμένους. Ἐνεθυμήθη τοὺς παιδικούς του χρόνους, τὴν εὐτυχῆ ζωὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε περάσει εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα.

— Νά ἡ Μαδουρή, ἔλεγε μέσα του, τὸ ὄμορφο νησάκι, πού εἶναι σκεπασμένον ἀπὸ πολύκαρπα ἀμπέλια καὶ φουντωτὲς ἐλίες, πού οἱ ρίζες τους φτάνουν ὡς τὰ βρά-

για τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Πόσες φορές παιδάκι κολύμπησα ἐκεῖ, ἔπαιξα στήν ἀμμουδιά καί μάζεψα λογῆς-λογῆς κοχύλια. Νά καί τὸ ὄμορφο λιμάνι τῆς πατρίδος μου, ὁ Βλυχός. Ποιὸς πίστευε πῶς ὄλ' αὐτὰ θὰ τὰ ξανάβλεπαν τὰ μάτια μου!

Ἄπὸ τὰς σκέψεις αὐτὰς τὸν ἀπέσπασεν ἀποτόμως δυνατὸς κρότος ἀλύσεως ἔρριπτον τὴν ἄγκυραν. Τὸ πλοῖον εἰσηλθεν εἰς τὸν λιμένα καὶ ἠγκυροβόλησε πλησίον τῆς παραλίας.

Ἡ συνάντησις τῶν ἀδελφῶν.

Ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐπήδησεν εἰς τὴν ξηράν, ἦτο ἀνὴρ ὑψηλός, εὖσωμος καὶ μὲ λευκὴν τὴν κόμην ἀπὸ τὰ βάσανα τὰ ὁποῖα ὑπέφερε. Δηθυῦνη δὲ κατ' εὐθείαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀργύρη.

Ὁ Ἀργύρης, καθήμενος τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας του, ἀντίκρουσε μακρόθεν τὸν ξένον.

— Ἄχ! εἶπε, πῶς ὁμοιάζει αὐτὸς μὲ τὸν ἄτυχον ἀδελφόν μου, τὸν Πέτρον. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὁ δυστυχῆς σήπεται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιάς.

Ἄλλ' ἐφ' ὅσον ἐπλησίαζεν ὁ ταξιδιώτης, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ καρδιά τοῦ Ἀργύρη ἐκτύπα δυνατώτερα. Κατῆλθε τρέχων τὰς βαθμίδας τῆς κλίμακος, ἐξῆλθεν εἰς τὴν θύραν καὶ δύο φωναὶ ἠκούσθησαν μαζί.

— Πέτρο!

— Ἀργύρη!

Καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐνηγκαλισμένοι ἠσπάζοντο ἀλλήλους καὶ ἔκλαιον ἀπὸ χαράν.

Ἡ μικρὰ οἰκία ἐφορτάζει. Ἡ νύμφη του, οἱ μικροὶ ἀνεψιοὶ του, ὁ ἀδελφός του δὲν ἤξεύρουν πῶς νὰ τὸν περικουμπῶν.

Ἡ αἰφνίδιος ἐπιστροφή φέρει πάντοτε μεγάλην χαρὰν, ἀλλ' ἡ ἀνέλπιστος τὴν καθιστᾷ ἀκόμη μεγαλύτεραν. Ὅλοι συνηθροίσθησαν ὀλόγουρά του καὶ ὅλοι τὸν ἐρωτοῦν· καὶ ὁ καπετὰν-Πέτρος τοὺς διηγεῖται ὅλα τὰ βράσανά του καὶ ὅλην τὴν ἱστορίαν του.

### Καὶ ἀνέγνωσιν.

Ὁ Πέτρος εἰς τὴν ὠραίαν νῆσον μὲ τὸν μοσχομυρισμένον ἀέρα τοῦ πελάγους καὶ τοῦ βουνοῦ καὶ μὲ τὴν ἀγάπην τῶν συγγενῶν του ἐδυνάμωσε πολὺ γρήγορα. Καὶ ἦτο εὐτυχὴς τώρα. Τίποτε δὲν τοῦ ἔλειπε.

Καὶ ὁμως, διατί περιπατῶν συνήθως μόνος μὲ τὸ κομβολόγιον εἰς τὴν χεῖρα ἀναστενάζει, ὅταν βλέπῃ τὴν θάλασσαν; Διότι ὁ καπετὰν-Πέτρος ἦτο θαλασσινός· καὶ ἕνας θαλασσινός δὲν δύναται νὰ ζήσῃ μακρὰν τῆς θάλασσης.

Ὁ ἀδελφός του τὸν ἔβλεπε καὶ προσεπάθει διὰ παντὸς τρόπον νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν σκέψιν, ἀλλὰ εἰς μάτην. Ὁ Πέτρος εὗρεν ἐπὶ τέλους πλοῖον καὶ ἤτοιμάσθη διὰ ταξίδιον.

Τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεώς του ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν λιμένα ἕν ἑλληνικὸν πλοῖον σημαιοστόλιστον, σῦρον ὀπισθὲν του ἕν πειρατικὸν μὲ ἀρκετοὺς ληστὰς τῆς θάλασσης. Παραπλευρώς ἦτο καὶ τὸ πλοῖον τοῦ καπετὰν-Πέτρου μὲ ἀπλωμένα τὰ ἱστία, ἔτοιμον νὰ ἀποπλεύσῃ.

Ὁ Ἀργύρης, ὁ ὁποῖος εἶχε κατευοδώσει τὸν ἀδελφόν του, κατέβαιναν ἐκείνην τὴν στιγμήν εἰς τὴν λέμβον, διὰ νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν παραλίαν. Αἰφνης τοῦ φωνάζει ὁ Πέτρος:

— Ἀργύρη, Ἀργύρη, ἔλα ἐπάνω.

— Τί τρέχει; ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Ἀργύρης, ἐνῶ ἀνέβαινε ταχέως τὴν κλίμακα.

— Βλέπεις ἐκεῖνον ἐκεῖ τὸν πληγωμένον, ὁ ὁποῖος κάθεται μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο πρὸς τὰ κάτω; Εἶναι ὁ Χασάν.

— Ὁ ἀφέντης σου, ὅταν ἦσουν σκλάβος;

— Ναί, αὐτὸς εἶναι. Περίμενε μίαν στιγμήν.

Καὶ ἀμέσως ὁ Πέτρος ἐφώνησε τὸν πλοίαρχον τοῦ νοσηρευμένου πλοίου, ὁ ὁποῖος ἦτο φίλος του, καὶ κάτι τοῦ εἶπε.

— Ναί, ναί, τοῦ ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. Μεῖνε ἡσυχος. Εἶπε τοῦ ἀδελφοῦ σου νὰ ἔλθῃ νὰ τὸν πάρῃ.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ ὠμίλησαν κατόπιν σιγὰ μετὰξὺ των. Καὶ εἰς τὸ τέλος λέγει ὁ Πέτρος:

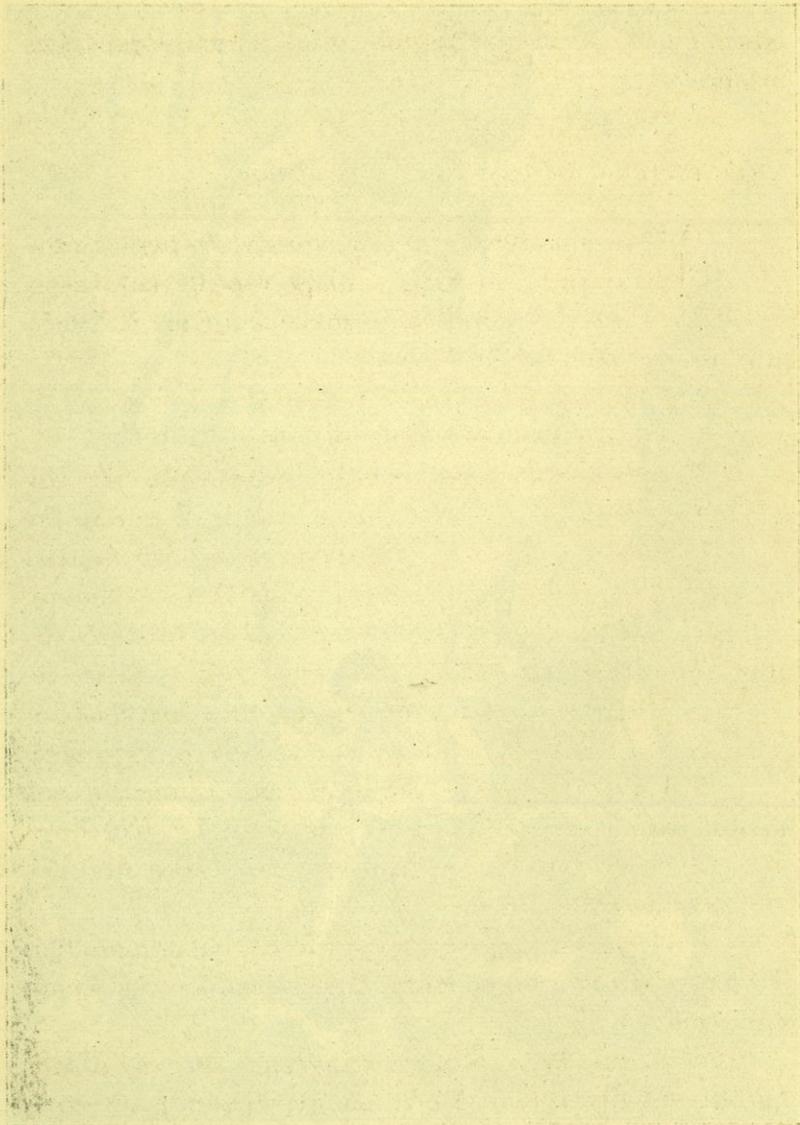
— Ἐγὼ φεύγω, μὰ πρόσεξε νὰ γίνουν ὅπως εἶπαμε...

Καὶ ἐνῶ τὸ πλοῖον τοῦ Πέτρου μ' ὄλα τὰ ἰστία ἀναπεπταμένα ἀπεμακρύνετο ταχέως τῆς νήσου, ὁ Ἀργύρης ἐπορεύετο εἰς τὴν οἰκίαν του συνοδευόμενος ὑπὸ ἐνὸς αἰχμαλώτου. Ἦτο ὁ Χασάν ἀλλ' ὄχι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν, ὁ ἄγριος, ὁ ὑπερήφανος, ὁ σκληρὸς Ἀλγερίνος.

Ἦτο εἰς ἄνθρωπος ταπεινός, μὲ τὴν λύπην ἐξωγραφημένην εἰς τὸ πρόσωπον, μὲ τὴν κεφαλὴν σκυμμένην, χωρὶς θάρρους, πληγωμένος εἰς τὴν χεῖρα καὶ εἰς τὴν



Μετὰ τὴν ἀρπαγὴν. Θύματα πειρατῶν.  
Εἰκὼν Νικηφόρου Λύτρα.



κεφαλήν, ὅπως ἐφαίνετο ἀπὸ τοῦς αἱματωμένους ἐπιδέσμοις.

Πῶς ἐδέχθη ὁ Ἀργύρης τὸν αἰχμάλωτον.

Ὁ Ἀργύρης ἐδέχθη μὲ καλωσύνην τὸν αἰχμάλωτον εἰς τὴν οἰκίαν του· τοῦ ἔδωσε καλὴν τροφήν καὶ ἐπεριποιήθη τὰς πληγὰς του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Χασάν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐθεραπεύθη.

Ὁ Ἀργύρης λέγει τότε εἰς αὐτόν:

— Τώρα εἶναι καιρὸς γιὰ δουλεία.

Ἐπῆγαν μαζὶ εἰς ἓνα μεγάλον ἀμπελῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον εἰργάζοντο ἀρκετοὶ ἐργάται. Κανεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν ἦτο ἀλυσοδεμένος. Κανεὶς ἄγριος ἐπιστάτης δὲν ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρα μᾶστιγα. Στεναγμοὶ οὐδόλως ἠκούοντο. Ὅλοι εἰργάζοντο μὲ προθυμίαν καὶ πολλοὶ ἔφαλλον εὐθυμα ἄσματα.

— Μάζεψε σταφύλια καὶ γέμισε αὐτὰ τὰ κοφίνια, τοῦ λέγει μὲ ἡσυχον καὶ εὐγενικὸν τρόπον ὁ Ἀργύρης.

Ὁ Χασάν ἔτρεξεν, ἔκοψεν ὠρίμους σταφυλὰς καὶ ἐγέμισε τὰ κοφίνια. Ἐπειτα ἐγέμισε καὶ ἄλλα. Καὶ ὅταν ἦλθεν ἡ μεσημβρία καὶ ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου ἦτο μεγάλη, ὁ Ἀργύρης εἶπεν εἰς τὸν Χασάν:

— Πήγαινε νὰ φάγῃς καὶ κατόπιν νὰ ἀναπαυθῆς. Τὸ ἀπόγευμα ποὺ θὰ δροσίση, ἀρχίζεις πάλιν τὴν ἐργασίαν σου.

Αὐτὸ καὶ ἔγινε. Καὶ τὸ ἀπόγευμα καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν καὶ τὴν τρίτην ὁ αἰχμάλωτος εἰργάσθη μὲ προθυμίαν, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν βιάζῃ.

Ἐνα πρωτὶ τὸν ἐρωτᾷ ὁ Ἀργύρης:  
— Ἀλήθεια, ξένη, δὲν μοῦ εἶπες πῶς εὐρέθηκες ἐντὸς τοῦ πειρατικοῦ ἐκείνου πλοίου. Σὺ δὲν φαίνεσαι διὰ πειρατῆς.

Ὁ Χασάν διηγῆθη ὅλην τὴν ἀλήθειαν.

— Εἶχα πολλοὺς χριστιανοὺς σκλάβους εἰς τὰ κτήματά μου, τοῦ εἶπεν. Αὐτοὶ συνεννοήθησαν μεταξύ των νὰ δραπετεύσουν· καὶ μίαν ἡμέραν εἰσῆλθον εἰς μίαν λέμβον καὶ ἔπλεον ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος. Τοὺς ἐκυνήγησα μὲ τὸ πλοῖον αὐτό. Ἀλλὰ πρὸς δυστυχίαν μου, εὐρέθη ἐμπρὸς μας ἐν ἑλληνικὸν πλοῖον. Ἐγινε τότε τρομερὰ μάχη. Ἐφρονεύθησαν πολλοὶ καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Ἐπὶ τέλος ἐνικήθημεν καὶ οἱ Ἕλληνες μᾶς συνέλαβον σκλάβους καὶ μᾶς ἔφεραν ἐδῶ.

— Μὴ λὲς τὴν λέξιν σκλάβους, τοῦ λέγει ὁ Ἀργύρης σοβαρῶς. Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἔχομεν σκλάβους· ἔχομεν ἐργάτας, τοὺς ὁποίους πληρώνομεν διὰ τὸν κόπον των.

Βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἔκαμαν εἰς τὸν Ἀλγερινοῦν οἱ λόγοι τοῦ Ἀργύρη. Τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἔκαμε καὶ ὁ εὐγενής, ὁ ἡμερος τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐφέρετο πρὸς τοὺς ἐργάτας.

Πρώτην φορὰν εἰς τὴν ζωὴν του ἔβλεπε καὶ ἤκουε τοιαῦτα πράγματα ὁ Χασάν· καὶ ἤρχισε νὰ βλέπῃ τὸν κόσμον ἄλλως καὶ ὄχι ὅπως ἤξευρε.

### Τὸ Πάσχα.

Τὴν Μεγάλην Σαρακοστήν ὁ Ἀργύρης καὶ ἡ οἰκογένειά του μετέβαινον τακτικῶς εἰς τὴν Προηγιασμένην

καὶ εἰς τοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας. Ὁ Χασάν, ὅταν ἐτελείωνεν ἡ ἐργασία του, ἐτριγύριζεν ἕξωθεν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα, κατὰ τὴν ὁποίαν ψάλλουν τὸν Νυμφίον καὶ τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια καὶ ἡ ἐκκλησία γεμίζει ἕως ἕξω εἰς τὸ προαύλιον, ὁ Χασάν ἴστατο εἰς μίαν ἄκραν κρυμμένος καὶ ἔβλεπε καὶ ἤκουε καὶ ἠσθάνετο μίαν νέαν εὐλάβειαν νὰ γεμίῃ τὴν ψυχὴν του.

Τὴν νύκτα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ψάλται ἔψαλαν τὸν Ἐπιτάφιον Θορῆνον καὶ διὰ πρώτην φορὰν ἤκουσε τὴν γλυκεῖαν μελωδίαν. Καὶ ὅταν ἔγινεν ἡ περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου, ἠκολούθησε καὶ αὐτός. Δὲν ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας λαμπάδα, οὔτε ἤξευρε τί ἔλεγαν οἱ χριστιανοί, ἀλλὰ τοῦ ἐφαίνετο ὡς νὰ ἔφεγγεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του μία λαμπάς, καὶ ὅτι ἡ καρδιά του ἔψαλλε τοὺς ὕμνους ἐκείνους, τοὺς ὁποίους δὲν ἤξευραν νὰ εἶπουν τὰ χεῖλη του.

Ἐξημέρωσε τὸ Μέγα Σάββατον. Ὅλα ἠτοιμάσθησαν διὰ τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Πάσχα. Ἐπλησίαζε μεσονύκτιον, ὅταν ἤρχισαν νὰ κτυποῦν γλυκὰ αἱ καμπάναι καὶ ὅλοι ἐκίνησαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μὲ μίαν λαμπάδα ἕκαστος εἰς τὴν χεῖραν.

Ἀκριβῶς τὸ μεσονύκτιον ἐξέρχεται ὁ ἱερεὺς χρυσοστολισμένος κρατῶν λαμπάδας ἀνημμένας εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλων: «Δεῦτε λάβετε φῶς!» Ὅλοι τότε ἀνάπτουν τὰς λαμπάδας των ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἱερέως. Ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἔπειτα ἀρχίζει νὰ ψάλλῃ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη».

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὅλοι μὲ μέγαν ἐνθουσιασμόν, μὲ μεγάλην χαρὰν ἐφώναζαν:

— Χριστὸς ἀνέστη! ἀδελφοί.

— Ἀληθῶς ἀνέστη!

Ὅταν ἐτελειώσεν ἡ Ἀνάστασις καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τὴν Ὠραϊαν Πύλην τὴν ὠραϊαν εὐχὴν, ἀμέτροτα μικρὰ φῶτα ἐσκορπίσθησαν παντοῦ. Οἱ χωρικοὶ ἐπήγαιναν εἰς τὰς οἰκίας των τὸ ἅγιον φῶς, τὸ ὁποῖον ἦναψαν ἀπὸ τὴν λαμπάδα τοῦ ἱερέως.

Ὁ Χασάν χριστιανός.

Ὅλοι ἐγύρισαν εἰς τὰς οἰκίας των μὲ τὴν λαμπάδα ἀνημμένην καὶ μὲ πρόσωπον ἀστράπτον ἀπὸ χαράν. Ὅλους τοὺς ἀνέμενεν ἔτοιμον τραπέξι μὲ ὄλα τὰ καλά. Εἰς τὸ μέσον τὰ κόκκινα αὐγά, ἡ μαγειρίτσα, ἡ ὁποία ἄχνιζε καὶ ἐμοσχομύριζεν, αἱ λαμπριάτικαι κουλοῦραι, στολισμέναι μὲ κόκκινα αὐγά, τὸ νωπὸν τυρί, ἡ γιαούρτη, τὰ πορτοκάλια. Εἰς τὸ τραπέξι ὁ Ἀργύρης εἶχε καλεσμένον καὶ τὸν Χασάν.

— Ἀχ! πῶς ἤθελα νὰ ἦτο ἀπόψε καὶ ὁ ἀδελφός μου ἐδῶ! εἶπεν ὁ Ἀργύρης μὲ ἀναστεναγμόν.

— Ἐχεις καὶ ἀδελφόν; ἠρώτησεν ὁ Χασάν.

— Ναί! Εἶνε πλοίαρχος καὶ τὸν περιμένομεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν.

Δὲν παρῆλθον πολλὰ λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἀκούονται κυπήματα εἰς τὴν αὐλόθυραν.

— Τὸ κτύπημα τοῦ ἀδελφοῦ μου, λέγει ὁ Ἀργύρης μὲ συγκίνησιν, τὸ γνωρίζω. Καὶ τρέχει ν' ἀνοίξῃ τὴν θύραν.

Ἐκεῖνος ἦτο. Οἱ δύο ἀδελφοὶ σφικταγκαλιασμένοι ἀσπάζονται ἀλλήλους μὲ τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

Ἐπιπλέον ὁ πλοίαρχος ἀσπάζεται τὴν νύμφην του, τοὺς ἀνεψιούς του. Ὁ Χασάν μόλις τὸν ἀντίκρουσε τὸν ἐγνώρισε. Ἡ καρδιά του κτυπᾷ δυνατά.

Διασταυρώνονται τὰ βλέμματά των. Κοιτάζονται χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ προφέρουν λέξιν ἀπὸ τὴν συγκίνησιν. Δύο μεγάλα δάκρυα ἀβλακώνουν τὰ πρόσωπά των.

— Χασάν!

— Πέτρο! Ἦσαν αἱ μόναι λέξεις, τὰς ὁποίας ἀντήλλαξαν, καὶ ἔπασαν ὁ εἷς εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ ἄλλου.

Ἐπάνω εἰς τὸ φαγητὸν ὁ Πέτρος ἔλαβε τὸ ποτήριον μὲ τὸν οἶνον εἰς τὴν δεξιὰν καὶ ἐχαιρέτισε:

— Χριστὸς ἀνέστη! Καλῶς σᾶς βρῆκα. Καλὴ πατρίδα, Χασάν.

Ὁ Χασάν ἔκαμε μίαν κίνησιν μὲ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖρας, ὡς νὰ ἔλεγε:

— Τί νὰ πάω νὰ κάμω στὴν πατρίδα μου;

— Μὰ δὲ θέλεις νὰ γυρίσῃς στὴν πατρίδα σου;

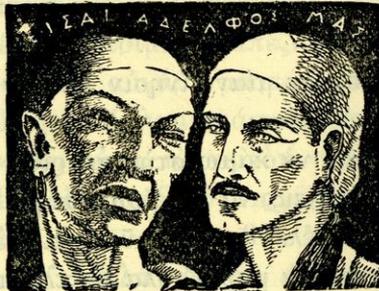
Ἀπὸ σήμερα εἶσαι ἐλεύθερος, τοῦ λέγει ὁ Πέτρος.

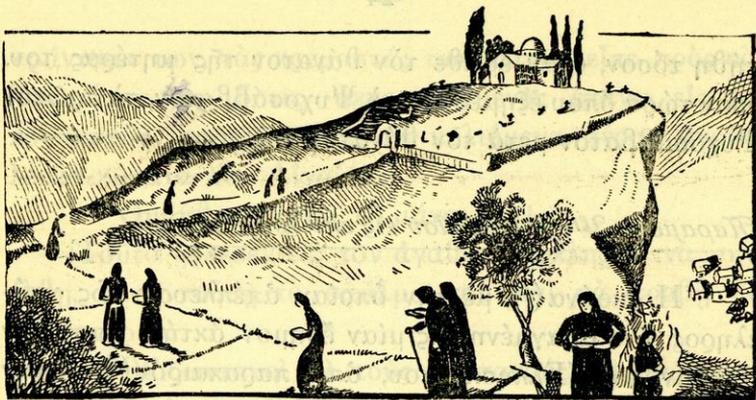
— Στὴν πατρίδα μου μ' ὄλα τὰ πλούτη μου, ἤμουν μονάχος καὶ ἔρημος, εἶπεν ὁ Χασάν. Δὲν εἶχα κανένα νὰ μ' ἀγαπᾷ οὔτε ἐγὼ ἀγαποῦσα κανένα. Ἦμουν ἕνας τύραννος, ποὺ ἔκανα ὄλους, ὅσοι ἦσαν γύρω μου, νὰ ὑποφέρουν. Ὅλοι μὲ ἐφοβοῦντο καὶ μὲ ἐμίσουν. Τί νὰ πάω νὰ κάμω ἐκεῖ; Κανεὶς δὲν μὲ περιμένει. Ἐνῶ ἐδῶ... Ἄ! ἐδῶ... εἶνε τόσο ἀλλοιώτικα ὄλα... Ἦμουν ἄγριος καὶ ἡ καλωσύνη σας μὲ ἠμέρωσε. Ἦξερα νὰ μισῶ καὶ ἐσεῖς μ' ἐμάθατε νὰ ἀγαπῶ. Τὰ γλυκὰ λόγια σας ἀπάλυναν τὴν ψυχὴν μου. Μαζί σας θέλω νὰ μείνω. Στὸν τόπο μου θᾶμαι ξένος. Δὲν μπορῶ πιά νὰ ζήσω ἐκεῖ. Ἡ πα-

τριδα σας εἶνε πατρίδα μου καὶ ὁ Θεός σας Θεός μου.  
Χριστὸς ἀνέστη!

Ὁ Πέτρος τὸν ἐναγκαλίζεται καὶ ἀνταλλάσσουν  
ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

— Θὰ μείνης μαζί μας, Χασάν. Εἶσαι ἀδελφός μας  
ἀπὸ σήμερα.





## 2. Ψυχοσάββαλον.

### Ἡ γύση τοῦ ναυκλήρου.

Εἶχε διαβάσει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις τοῦ εἶχεν ἐξηγήσει ὁ μακαρίτης ὁ Γέροντας, ὁ πνευματικὸς τῆς νήσου, μὲ τὰ μεγάλα μάτια καὶ τὴν χονδρὴν φωνήν, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι πλέον πολύτιμον πρᾶγμα ἀπὸ τὸ σῶμα, καί, ἂν τὴν χάσῃ κανεὶς, μὲ τίποτε πλέον, οὐδὲ μὲ τὸν κόσμον ὅλον, δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ... Τὸ ἐπίστευεν αὐτὸ καὶ περισσότερον ἀκόμα ἐπίστευε τὴν φωνὴν τοῦ Γέροντα, ὅπου χονδρὰ-χονδρὰ ἀντηχοῦσεν ἕως μέσα εἰς τὴν καρδίαν του πάντοτε:

— Ἡ τί δώση ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;..

Διὰ τοῦτο ὁ Γεωργάκης τῆς Λιμπέριαινας δὲν ἔλυ-

πήθη τόσον, όταν ξυαθε τὸν θάνατον τῆς μητέρας του. ὅσον τώρα ὅπου ἐξημέρωνε τὸ Ψυχοσάββατον, τὸ πρῶτον Ψυχοσάββατον μετὰ τὸν θάνατόν της.

*Παραμονὴ Ψυχοσαββάλου εἰς τὴν ἐρημίαν.*

Ἡ σκούνα (1), μὲ τὴν ὁποίαν ἀπέπλευσεν ὡς ναύκληρος, ἦτο ἀραγμένη εἰς μίαν ἔρημον ἀκτὴν, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀπὸ παρακαιρόν (2). Εἶχαν φορτώσει τοῦβλα ἀπὸ τὴν Μασσαλίαν, προωρισμένα διὰ τὸν σιδηρόδρομον τῆς Ἀνατολῆς, εἰς Νικομήδειαν, καὶ ἐξ αἰτίας ἰσχυρῶν βορείων ἀνέμων ἐχασομεροῦσαν τώρα τόσας ἡμέρας ἔξω ἀπὸ τὸ Σιτλι-Μπαχάρ (3).

Ἀπὸ τὸ πρῶτὸ ἀκόμη τὴν Παρασκευὴν, καθὼς ἐκώταξε τὴν Σύνοψιν, ἐπάνω εἰς τὴν πρωϊνὴν του προσευχὴν, τὸν κατέλαβε μία βαθυτάτη μελαγχολία, ὅταν εἶδεν ὅτι ἐξημέρωνε Ψυχοσάββατον εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, τόσον, ὅπου ἐλησμόνησε νὰ δώσῃ ἐργασίαν εἰς τὸ πλήρωμα. Καὶ σὰν νὰ τοῦ κακοφάνῃ ὀλίγον τοῦ πλοιάρχου, ὅστις ἦτον ἀγανακτημένος καὶ ἀπὸ τὸν καιρόν. Ἄλλὰ εὐθυμος φυσικὰ ὡς ἦτον ὁ καπετὰν-Γιάννης καὶ ἀνοιχτόκαρδος, δὲν τὸν ἤλεγξε πολὺ πικρὰ τὸν νεαρὸν ναύκληρον, διότι τὸν ἐγνώριζε «περὶφανον στὴ δουλειά του» πάντοτε. Ἄλλ' ὅταν ἐξεληθὼν ἀπὸ τὸ καμαρί, πίσω, ἀφοῦ ἔπλε τὸν καφέ του, εἶδε τοὺς ναύτας νὰ ξετινάζουσι τὰ

(1) Σκούνα, εἶδος ἰστιοφόρου μὲ δύο ἰστούς.

(2) Παρακαιρός, κακοκαιρία.

(3) Σιτλι-Μπαχάρ, ἀκρωτήριο εἰς τὸ νότιον στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου, τὸ λεγόμενον τουρκιστὶ Σεντ-Ἰλ-Μπάρο.

«ράντσα» των, τὰς κρεμαστιάς των κλίνας, εἶπε πρὸς τὸν λοστρόμον του, ὅστις, ἀκκουμισμένος ἐπάνω εἰς τὴν κουπαστήν, παρηκολούθει τὰ κυλιόμενα πέτραν ἀγρίως λευκὰ κύματα τοῦ Αἰγαίου:

— Θυμήθηκες πάλι τὴ μάνα σου!..

Τοῦτο ἤρκεσεν εἰς τὸν ἀγαθὸν ναύκληρον νὰ συνέλθῃ, νὰ ἐννοήσῃ τὸ σφάλμα του καὶ νὰ προβῆ εἰς τὴν προῶραν.

— Οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ζωντανούς, ἐψιδύρισεν ὁ καπετὰν-Γιάννης τότε, ἀνάπτων τὸ τσιγάρον του, καὶ οἱ πεθαμένοι μὲ τοὺς πεθαμένους...

— Καμμιὰ φορὰ ὅμως ἔχουν τὴν ἀνάγκη μας καὶ οἱ πεθαμένοι! ὑπέλαβεν ὁ νεαρὸς ναύκληρος.

Μετ' ὀλίγον δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πληρώματος εἰργάζετο εἰς τὴν συρραφὴν μιᾶς παλαιᾶς ἐσχισμένης μπούμπας<sup>(1)</sup> τοῦ πλοίου, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἀπλώσει ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Συχνὰ δὲ ἴστατο μὲ τὴν σακκορράφαν τὴν χονδρὴν εἰς χεῖρας, βλέπων εἰς τοὺς ἴστους ἐπάνω, περιφροντὶς μᾶλλον ἢ ἀφηρημένος.

### Τὶ σκέωλεται.

— Θὰ τῆς βράσουν τάχα κανένα πιατάκι κόλλυβα; διελογίζετο. Ποιὸς νὰ φροντίσῃ; Ἐκεῖ πού στήν ἀράδα θὰ λάμπουν στολισμένα τὰ κόλλυβα ὄλων τῶν πεθαμένων τοῦ χωριοῦ εἰς τὴν ἐγορίαν μας, ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, κάθε ἓνα μὲ τὸ κεράκι του, κάθε

---

(1) Μπούμπα, ἓν ἐκ τῶν ὀπισθίων μικρῶν πανίων τοῦ πλοίου.

Ξνα μὲ τοὺς χρωματιστοὺς του φιόγκους, θὰ εἶναι μαζὶ καὶ τὸ δικό της τὸ πιατάκι, εὐμορφοστολισμένο, μὲ σταφίδες, μὲ κοφέτα, μὲ γαρούφαλα, μὲ βαρακωμένες μαντζουράνες καὶ ταμπαρόριζες; Καὶ δίπλα θὰ εἶναι καὶ τὸ καλὸ τὸ σαμδανάκι<sup>(1)</sup> μας, μὲ μιὰ λαμπαδίτσα κίτρινη, μὲ μαῦρες κορδέλλες; Ποιὸς νὰ σοῦ τὰ κάμη αὐτά, φτωχὴ μανούλα! Θὰ σοῦ ζυμώσουν τοῦλάχιστον καμμιὰ λειτουργιά; Θὰ σὲ μνημονεύση κανένας παπάς;

Καὶ προσεπάθει νὰ κρύψη τὰ μάτια του, ποὺ ἄρχισαν νὰ βουρκώνουν.

— "Α, παιδιά. "Ὡς τὸ μεσημέρι νὰ τὴν ξενετάρωμε<sup>(2)</sup>, ἀπέτεινε τότε παρακάλεισιν πρὸς τοὺς ναύτας, ὅπου γύρω-γύρω συνέρραπτον τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο ἰστίον, ὃ καθένας μὲ τὴν σακκορράφαν του καὶ μὲ τὸ πέτσινο γάντι του.

Καὶ πάλιν ἴστατο σιωπηλός, βαστάζων ἀκίνητον τὴν σακκορράφαν του καὶ βλέπων πρὸς τοὺς ἰστούς:

— Τί νὰ σοῦ κάνη καὶ ἡ καημένη ἡ ἑξαδέλφη μου, ἡ μόνη συγγένισά μου. Τί νὰ σοῦ κάνη ἡ φτωχὴ κι αὐτή, διελογίζετο ὁ Γεωργάκης τῆς Λιμπέριαϊνας, συνεχίζων τὰς σκέψεις του. Τί νὰ σοῦ κάνη καὶ ἡ ξενοδουλεύτρα. Ἄδειάζει κι αὐτή; Ὅπου καὶ εἰς τὸν ὕπνον της ἀκόμα πλέκει τὴ κάλτσα κινουῖσα τὰ χέρια της;..

Καὶ ἀνεστέναζε βαθέως:

— Νὰ ἤμουν ταχειὰ κι ἐγὼ στὴν Παναγία τὴ Λιμνιά, τὴν ἐνορία μας, ταχειὰ τὸ Ψυχοσάββατο. Τί κόλλυβα, σωρό, θᾶκανα γιὰ ὄλους τοὺς πεθαμένους!..

(1) Σαμδανάκι, μικρὸν κηροπήγιον.

(2) Ξενετάρω, τελειώνω.

Καὶ μετ' ὀλίγον:

— Νὰ ἤμαστε τὸ ἐλάχιστο σὲ κανένα λιμάνι ἀπόψε, σὲ καμμιά σκάλα, νάβγω, νὰ πάω στὴν ἐκκλησιά ταχεῖα τὸ Ψυχασάββατο. Νὰ σοῦ ἀνάψω ἓνα κεράκι τὸ ἐλάχιστο...

Αἱ δριβεραιὲς εἰδήσεις.

Καὶ τοῦ ἦλθε τότε εἰς τὴν ἀνάμνησιν τὸ τελευταῖον γράμμα τῆς ἐξαδέλφης του, πὺ τοῦ ἔγραφε διὰ τὸν θάνατον τῆς μητέρας του, εἰς τὴν Μασσαλίαν, ἐκεῖ πὺ ἐφόρτωναν τὰ τοῦβλα· τὸ εἶχε μέσα εἰς τὸν κόρφο του, σὰν φυλαχτό, τὸ γράμμα ἐκεῖνο καὶ τὸ εἶχε μάθει ἀπόξω νεράκι:

«Ὅταν θᾶφευγες, τοῦ ἔγραφε ἡ Λουξανιὸ ἡ ἐξαδέλφη του, ἦταν χαρούμενη· θυμᾶσαι μὲ πόσες εὐχὲς καὶ μὲ πόσες χάρες σὲ κατευόδωσε. Σὰν νὰ μὴν ἤθελε νὰ πονέσης εἰς τὸν ὑστερνό σου ἐκεῖνον μισεμό. Σὰν νᾶξερε ὅτι γιὰ τελευταία φορὰ σὲ ἔβλεπε κι ἤθελε μὲ χαρὰ νὰ σ' ἀποχαιρετήσῃ, γιὰ νᾶχῃς πάντα ὡς εὐχὴ τῆς τῆ χαρά. Τὴν εἶδες! Τὴν θυμᾶσαι! Ἐλαβε δύναμη, σὰν ἀπὸ ἄνωθεν, ἐσηκώθη ἐπάνω ὅπου εἶχε μῆνες νὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὸ στρῶμα καὶ σοῦ ἔσφιξε τὸ χέρι καὶ σ' ἐφίλησε:

— Στὸ καλό, παιδί μου! Τὴν εὐχὴ μου, παιδί μου! Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ οἱ εὐτυχίες νὰ σοῦ ἔρχονται, παιδί μου!..».

Ἐσταμάτησεν ἐδῶ τὰς ἀναμνήσεις του ὁ Γεωργάκης βουρκωμένος καὶ ἔσκυψε μέσα εἰς τὸν κόλπον του, προσποιηθεὶς ὅτι κάτι ἐμβῆκε μέσα εἰς τὸ μάτι του, ἵνα μὴ ἐννοήσουν οἱ ναῦται.

Ἐπειτα πάλιν ἐξηκολούθησε τὴν ἀποστήθισιν τῆς ἐπιστολῆς:

«Σὰν κατέβηκες τὴ σκάλα, νὰ τὴν ἔβλεπες! Ποῦ εὐρέθηκεν ἐκεῖνη ἡ δύναμη! Θυμήθηκε τὰ νιάτα της. Ἐπετάχθηκε στὸ παραθύρι, γιὰ νὰ σὲ καμαρώση.

— Ἀρή, ἀπὸ ποῦ θὰ ξαγναντήσῃ τὸ παιδάκι μου;

Ἀπὸ τὸ παραθύρι τῆς σκαλίτσας ἐφαίνετο μιὰ γωνίτσα τοῦ λιμανιοῦ. Ἐκοίταζε καὶ ἔλεγε, εἰς τὰ χαμένα ἔτσι:

— Στὸ καλό, παιδί μου! στὸ καλό!.. Δεξιὰ καὶ ἀριστερά!..

Ἄλλὰ πρὸς τὸ βράδυ ὁ καιρὸς ἐχάλασε. Χειμῶνας, βλέπεις. Ἐπῆρεν ἓνας κρύος μαῖστρος<sup>(1)</sup>, χιονιὰ δυνατὴ! Ἐγονάτισε τότε μπροστὰ στὴν Παναγίτσα μας τὴν Τριχειροῦσα κι ἔκλαιεν:

— Ἀρή, Λουξασιά, πῶς τ' ἄφησα τὸ παιδάκι μου καὶ μούφυγε! Πῶς τῶκαμα αὐτοδά, ἀρή; Δὲν τὸ κρατοῦσες, ἀρή, νὰ μὴ μᾶς φύγῃ τὸ παιδάκι μου! Δὲν τὸ κρατοῦσα μαθές!.. Κι ἔκαμνε μετάνοιες στὴν Παναγίτσα μας κι ἔλεγε μὲ κλάματα:

— Δὲν μ' ἔλαιρες καὶ μένα μαζί...».

### Πόνος νιοῦ.

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐπροδόθη ὁ ναύκληρος. Εἶδαν οἱ ναῦται γύρω-γύρω τὰ βουρκαωμένα τὰ μάτια του καὶ ἓνας γεροντάκος κοντὸς καὶ κυφός, μὲ τὴν κομμένην μύτην,

(1) Μαῖστρος, βορειοδυτικὸς ἄνεμος.

πού τοῦ τὴν ἐπῆρε τὸ τζάκι εἰς μίαν φουρτούναν, ὁ Καπότας, λέγει, συνηθισμένος νὰ παρεμβαίνει παντοῦ:

— Ἀλήθεια, κύρ Γεωργάκη, σχωρέθηκε ἡ γριά;

— Τώρα! ἀπήντησε, καταπίνων δύο λυγμούς, ὁ Γεωργάκης τῆς Λιμπέραινας καὶ περῶν νέον σπάγγον εἰς τὴν σακκορράφαν του. Δέκα μέρες ὕστερα πού φύγαμε γιὰ τὴ Μαροσύλλια! Δὲν σᾶς τόπα.

— Θεὸς σχωρέστηνε! ἐπανεῖλαβε ὁ Καπότας μὲ τὴν ἔρρινον φωνὴν του. Καλὴ γριούλα.

Καὶ προσέειπε:

— Καὶ τί ὄργη Θεοῦ, κύρ Γεωργάκη! Νὰ μὴν εἴμαστε σὲ καμμιά σκάλα, νὰ τῆς κάνης αὔριο ἓνα πιατάκι κόλλυβα, πού ξημερώνει, κατάλαβες, Ψυχοσάββατο!.. ἓνα κεράκι νὰ τῆς ἀνάψης, κατάλαβες...

Ἡ ὑπενθύμισις αὕτη ἦτο ἔλαιον εἰς τὴν πυράν. Ἐξήναψεν ὁ πόνος του πάλιν. Δὲν ἐβάσταξε πλέον. Ἐπέρασε τὴν σακκορράφαν του εἰς μίαν πτυχὴν τοῦ ἱστίου καὶ ἐγερωθεὶς μετέβη εἰς τὸ μαγειρεῖον ν' ἀνάψῃ ἓνα τσιγάρον, ὡς εἶπε.

### Σιτάρι!

Ὁ μάγειρος, ἓνας νέος ἠλιοκαμένος καὶ θαλασσοψημένος, μὲ ἓνα τουλουπάνι (¹) περὶ τὸν ναυτικόν του κούκκον, χωμένος μέσα εἰς τὸ ξύλινον οἶκημα τοῦ μαγειρείου, ἐσυγύριζε τὴ φασολάδα διὰ τὸ πλήρωμα καὶ συγχρόνως ἐκαθάριζε σιτάρι διὰ τὸν καφέ, ἔτσι ἀπὸ κα-

(¹) Τουλουπάνι, λεπτότατον λευκὸν ὕφασμα.

λωσύνην του και ὄχι ἀπὸ φιλάργυρον ιδιοτέλειαν, διότι βλάπτει ὁ καθαρὸς καφές, ἔλεγεν εἰς τοὺς ναύτας, σὰ νεῦρα.

Τὸ σιτάρι ἦτον ὄντως εὐμορφον, μεγαλόκοκκον και χρυσόξανθον, σιτάρι τῆς Αἴνου, κι ἐκίνησεν ἀμέσως τὴν προσοχὴν τοῦ ναυκλήρου, ὅστις ἐκόλλησε, θαρρεῖς, ἐπάνω λαίμαργον τὸ βλέμμα του. Ὅλιγον κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ πραῦνεται τότε ἡ ἀνήσυχος μορφή του. Ἡ ψυχὴ του ἐγαληνίασε και εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του τοὺς θαμβοὺς ἔλαμψαν αἴφνης ἀστραπαὶ παραμυθίας.

### Ποία ἦ κυρὰ Λιμπέριανα.

Και ἦτον ἀληθινὰ ἀξιαγάπητος ἡ κυρὰ Λιμπέριανα, μιὰ γυναῖκα φιλάσθενος, κοντὴ και ξεραγγινὴ, μιὰ γερόντισσα, νὰ εἴπωμεν πλέον, πού ἐπέρασε τὴν ζωὴν της πολὺ σεμνὰ και πολὺ ταπεινά, χωρὶς νὰ ἐνοχλήσῃ εἰς τὸ παραμικρὸν ποτὲ τὸν ἄλλον. Ὑστερα δὲ ἀπὸ ἓνα ταχυθάνατον γάμον της οὐδὲ ἐφαίνετο ποτὲ ἔξω, κλεισμένη εἰς τὸν οἰκίσκον της μέσα, και μόνον εἰς τὴν γειτονίαν τῆς Παναγίας τῆς Λιμνιάς ἐπήγαινε σκυφτὴ - σκυφτὴ, πρωτὶ και βράδν, παρακολουθοῦσα τοὺς ἐσπερινοὺς και τοὺς ὄρθρους ὡς κανδηλανάπτρια μ' ἓνα μαῦρο σάλι σκεπασμένη.

Ἄν εἶχε και καμμίαν χαράν, ἡ χαρὰ της ἦτο μόνον τὸ μοσχαναθρεμμένο παιδί της, ὁ Γεωργάκης της, τὸν ὁποῖον ἐπτά μηνῶν βρέφος τῆς τὸν ἄφησε ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας του, ὁ καπετὰν Λιμπέριος, ἓνας φιλήσυχος μικροκαπετάνιος, πού ἀπέθανε τὴν ἰδίαν νύκτα μὲ τὸ

κόττερό του, ένα εὔμορφο καὶ γρήγορο κόττερο (1), πού τὸ πονοῦσε καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ περισσότερον.

Ἄλλ' εἶχε πλάτος καρδιάς ἢ ἀξία ὄντως γυναῖκα αὐτὴ καὶ διῆλθε νικηφόρος τὴν θλιβερὰν χρεῖαν της, ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τέκνου της, τὸ ὁποῖον ἤδη, ἔφηβος εἰκοσιπενταετής, ἦτο ὁ καλύτερος ναύτης τῆς νήσου καὶ ὁ συμπαθὴς ναύκληρος τῆς σκούνας τοῦ καπετὰν - Γιάννη, ἀπέξω ἀπὸ τὸ Σιτλι-Μπαχάρ.

### Ἀρροσίωσις υἱοῦ.

Εἰς τὸ τελευταῖον ταξίδιον ὁ Γιωργάκης ἔμεινε τρεῖς μῆνας, σχεδὸν ὅλον τὸ φθινόπωρον, μαζί μὲ τὴν μητέρα του, ἥτις, ὑποφέρουσα ἀπὸ ἕναν ἐπίπονον μαρασμόν, εἶχε καταπέσει τελείως.

Ὁ χειμὼν, πολὺν πρῶϊμα ἐκραγεῖς καὶ μὲ ἀσυνήθη βίαν τὸ ἔτος ἐκεῖνο, εἶχεν ἀποκλείσει ὀλοτελῶς τὴν μικρὰν νῆσον μὲ τὰς συνεχεῖς θυέλλας του καὶ τὰς τρικυμίας του, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν εἰς τὴν νῆσον κατάπλουν τῆς σκούνας, ἥτις, φορτωμένη σίδερα παλαιά, κατέβαινεν ἀπὸ τὴν Πόλιν κατευθυνομένη εἰς τὴν Μασσαλίαν.

— Καλύτερα, μανούλα μου, πού ὄλο βρέχει καὶ χιονίζει καὶ κάθομαι κοντά σου εἰς τὴν παραστιά...

— Τὴν εὐχίτσα μου νᾶχης, παιδί μου... Δεξιά καὶ ἀριστερά... Ἐπανελάμβανεν ἡ γερόντισσα ἀντὶ πάσης ἄλλης ὀμιλίας. Κι ἐσιώπα κατόπιν σιγὴν μακρὰν καὶ νε-

(1) Κόττερο, μικρὸν πλοῖον μὲ ἕνα κατάρτι.

κρικήν, γυρμένη ἀπὸ τὸ ἓνα πλευρὸν εἰς τὸ προσκεφάλαιόν της, παρὰ τὴν ἐστίαν, καὶ βλέπουσα ἀτενῶς πρὸς ἓν σημεῖον τῆς ὀροφῆς.

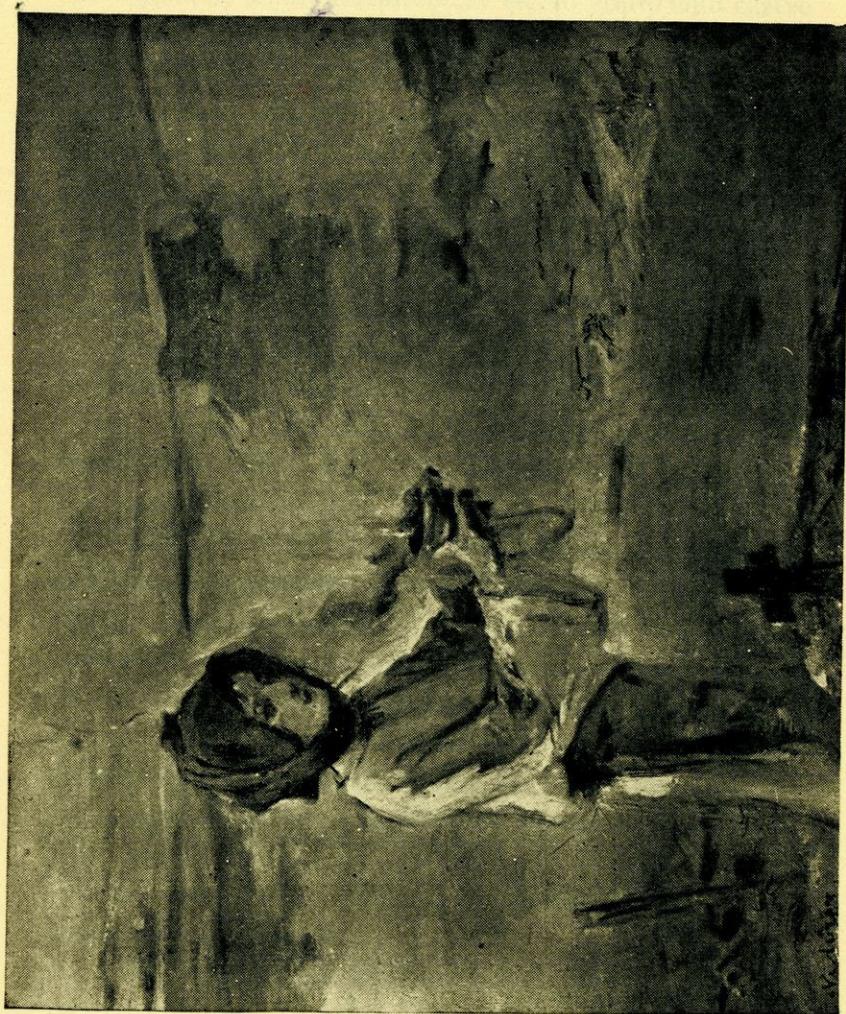
Καὶ ὁ Γεωργάκης, ὁ εὔσωμος ναύτης, μὲ τοὺς κυανοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στορογγύλον καὶ ἀγαθὸν πρόσωπον, τρεῖς μῆνας σχεδὸν δὲν ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὸ πενιχρὸν κλινίδιον τῆς μητρὸς του. Πρωτὶ-πρωτὶ τῆς ἠναπτεφωτιὰν καὶ τῆς ἔψηνε τὸν καφέ της, πού τῆς εἶχε φέρει ἀπὸ τὸ ταξίδι, ἕως οὔ ἑξημερώση καλὰ καὶ ἔλθη ἡ ἑξαδέλφη του ἡ Λουξανιώ, μία πτωχὴ καὶ ἠλικιωμένη ξενοδουλεύτρα, διὰ νὰ τῆς σκουπίση, νὰ τῆς ξετινάξῃ τὸ μενδεράκι της καὶ τῆς μαγειρεύσῃ ἔπειτα κανένα φαγάκι, ἔχουσα δίπλα της καὶ τὴν δουλειάν της, τὸ ράψιμό της, καμμιά φορὰ καὶ τὰ λανάρια της.

— Δὲν μοῦ λὲς τίποτα, μητέρα; Ἔλεγε καμμιά φορὰ ὁ Γεωργάκης θέλων νὰ διακόπτῃ τὴν θλιβερὰν ἐκείνην τῆς μητρὸς του σιωπὴν, πού τόσον τὸν ἔθλιβε. Δὲν μ' ἐρωτᾷς τίποτε;

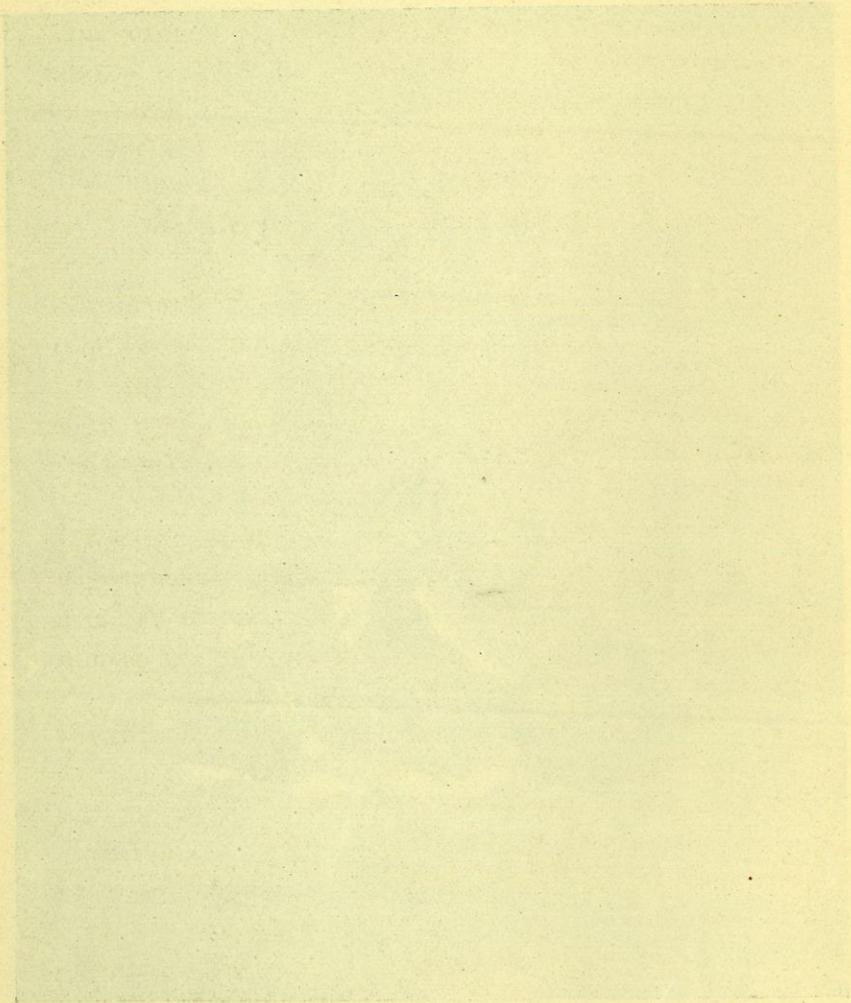
— Τί νὰ σοῦ πῶ, παιδί μου, νὰ σὲ ζαλίζω; Ἐπανελάμβανε πάντοτε ἡ γραῖα, χωρὶς νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν μαυρισμένην ὀροφήν τοὺς ὀφθαλμοὺς, πλανωμένη, θαρρεῖς, ἐκεῖ ἐπάνω εἰς καμμίαν εἰκόνα τῆς φαντασίας της, κρεμασμένην εἰς κάποιαν μυστηριώδη τῆς ὀροφῆς γωνίαν.

### Ἀναχώρησις ἀπὸ τὸ Λιλι-Μωαχάρ.

Μετὰ τὸ γεῦμα ὁ καιρὸς ἔδειξε σημεῖα βελτιώσεως καταφανῆ. Ἡ Ἀνατολὴ ἤρχισε νὰ καθαρίζῃ ἀπὸ τὰ μαῦρα ἐκεῖνα νέφη, τὰ ὁποῖα εἶχε τόσον πυκνὰ συσσω-



Τὸ Λιβάνισμα.  
Ἐκ τῆς τελευταίας ἔργα τοῦ Νικηφόρου Λύτρα.



ρεύσει ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου μαίετρος, πνέων τόσας ἡμέρας. Ἡ Θοράκη ἐξ ἄλλου ἐλαμπύριζεν εἰς τὸ χαμήλωμα ἐκεῖνο τοῦ ἡλίου, τὰ δὲ ἄγρια τοῦ Ἑλλησπόντου κύματα κατέπιπτον ὀλονέν, ἕως οὗ τὸ πέλαγος τὸ Αἰγαῖον ἤρχισεν ὄλον γοητευτικῶς νὰ γαλανίζη καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος, κάτω πολὺ, καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὴν Τένεδον, σημεῖα ἐλαφρὰ νοτίου ἀνέμου ἐσχηματίζοντο.

— Βίρα, παιδιά! διέταξε μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὁ καπετὰν-Γιάννης.

Πάραυτα οἱ ναῦται εὐρέθησαν εἰς τὰς θέσεις των.

— Νὰ ξεμουδιάσουμε λιγάκι, παιδιά, προσέθηκεν ἀμέσως.

— Ἀλέστα! ἐφώναξε μὲ τὴν κομμένην μύτην του ὁ κοντὸς ὁ Καπότας, πεθαίνων διὰ τὸ τιμόνι, «νὰ κάμνη τὸν καπετάνιο!»

Ἐκαμαν ἕνας-ἕνας τὸν σταυρόν του καὶ ἰδοὺ ἡ μπόμπα<sup>(1)</sup> τῆς σκούνας μὲ τὸ βραχνὸν καὶ συχοπιανόμενον κύλισμά της ἤρχισε ν' ἀνασύρη τὴν ἄγκυραν, ἀφήνουσα ἕνα ἀσυνήθη σιδηροῦν ἀντίλαλον εἰς τὴν ἔρημον ἀκτὴν μὲ τὸν βραχνὸν ἐκεῖνον ἀνασασμόν της.

Ὡς πτηνὰ συγχρόνως ἀνάλογοι ναῦται ἐθεάθησαν εἰς τοὺς ἐξαρτισμοὺς τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἰδοὺ, ἤνοιξεν ἕνα-ἕνα τὰ πανιά του καί, ἀφοῦ ἐταλαντεύθη ἐπιχαρίτως δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐξεκίνησεν ἐλαφρὰ, ὡς πάπια ξεκολλήσασα πλέον ἀπὸ τὸ ἔλος, ἀφοῦ ἐξετίναξε μὲ χαρὰν τὰ δύο κοντὰ πτεράκια της.

Ἀφρῖσεν ἀμέσως ἐμπρὸς εἰς τὶς μάσκες της τὸ θα-

(1) Μπόμπα, μηχανὴ βαρουλκός, πρὸς ἔλξιν βαρῶν.

λασσάκι, ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ, καὶ μία ἐλικοειδῆς κίνησις ἐσημειώθη ἐπὶ τῆς θαλασσίου ἐπιφανείας.

Ὁ Καπότας, κοντὸς καὶ κυφὸς, μὲ τὴν κομμένην μύτην, ἐκάθισεν ἀμέσως εἰς τὸ τιμόνι, ἔχων τὰ μάτια του διαρκῶς εἰς τὴν κατέναντί του πυξίδα καὶ σοβαρευόμενος μὲ κωμικὴν ἀκίνησιαν.

Ὁ καπετὰν - Γιάννης καταχαρούμενος ἐφουμάριζεν εἰς τὴν πρύμνην, διασκεδάζων μὲ μίαν παράταξιν δελφίνων, ἡ ὁποία ἔκαμνεν ἐλιγμοὺς πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ δὲ Γεωργάκης, ἀφηρημένος πάντοτε, ἀκκουμβῶν ἐπάνω εἰς τὴν κουπαστήν, ἔβλεπε μὲ λαιμαργίαν εὐλαβῆ ἓνα ἐρημοκλησάκι, τὸ ὁποῖον, κατάχρυσον εἰς τὸ ἡλιοβασιλεμα, ἐστόλιζε τὴν κορυφὴν ἐκεῖ ἐνὸς λοφίσκου.

— Φύσα, χρυσέ μου, φύσα! ἠκούσθη ὁ καπετὰν - Γιάννης, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸ οὐριον πνεῦμα <sup>(1)</sup>.

Ἡ σκούνα ἐμβαίνει ἤδη εἰς τὸν Ἑλλησποντον ὡς νύμφη εἰς τὴν παστάδα <sup>(2)</sup>. Αἱ πνοαὶ τοῦ μπάτη, καθὼς κτυποῦν ἐπὶ τῶν ἰστίων καὶ τῶν σχοινίων, ἀποτελοῦν μουσικὴν ἁρμονίαν.

Τὴν νύκτα ἐξηκολούθησεν ὁ εὐνοϊκὸς ἄνεμος ἰσχυρότατος ἀκόμη.

Ὑπὸ τοὺς αἰσίους ὄρους τοῦ πλοῦ τούτου ὁ καπετὰν Γιάννης εὐχαρίστως παρεχώρησε τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν εἰς τὸν λοστρόμον του, ὅστις ἠθέλησεν ἐνωρίτερον νὰ κατεβῆ εἰς τὸ ράντσο <sup>(3)</sup> του, ὡς εἶπε δικαιολογούμενος.

(1) Οὐριον πνεῦμα, ὁ εὐνοϊκὸς ἄνεμος.

(2) Παστάς, ὁ νυμφικὸς θάλαμος.

(3) Ράντσο, ἡ κρεμαστὴ κλίνη.

— "Αἴντε, καὶ λιγώτερο νὰ θυμᾶσαι τὴ μάνα σου ὅσο μπορεῖς λιγώτερο...

### Τὰ Κόλλυβα.

Τὴν αὐγὴν, ἐπάνω εἰς τὸ γλυκοχάραμα, ὅταν πλέον ὁ βαρδελαῖνος<sup>(1)</sup> τῆς πρόρας ἤρχισε νὰ ξεχωρίζῃ τοὺς μιναρέδες τῆς Καλλιπόλεως, τὸ πλήρωμα κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ναυκλήρου, τοῦ Γεωργάκη τῆς Λιμπέριανας, παρέστη εἰς μίαν τρυφερωτάτην σκηνήν, ἡ ὁποία ἄξιζε τφόντι τὸν κόπον μιᾶς περιγραφῆς.

Κάτω εἰς τὴν πρῶραν, εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν ναυτῶν, πρὸ τῶν εἰκονισμάτων τοῦ πληρώματος, ὅπου ἔκαιεν ἡ ἀκοίμητος κανδήλα, ἐπάνω εἰς ἓνα τραπεζάκι εὐμορφα εὐτρεπισμένον, ἓνα πιᾶτο μὲ κόλλυβα ἀνέκειτο, μὲ πολλὴν στοργὴν στολισμένον. Ἦσαν κόλλυβα νεκρώσιμα, μὲ χάριν καὶ τρυφερότητα πολλὴν ἀρματωμένα· εἶχαν ἐπιπασθῆ<sup>(2)</sup> μὲ στρῶμα σακχάρους, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐτέθησαν σταυροειδῶς σταφίδες κλωναράκια δύο, ξηροῦ βασιλικοῦ καὶ μαντζουράνας, συνεπλήρουν τὴν ὅλην εὐπρέπειαν μὲ πολλὴν σεμνότητα.

Ἐνα κηρίον ἔκαιεν ἐμπηγμένον εἰς τὸ μέσον.

Ὁ Γεωργάκης τῆς Λιμπέριανας, μὲ φωτιὰ τὰ μάτια του ἀπὸ τὴν ἀγρυπνίαν καὶ ἀπὸ τὸν μυστικὸν τῆς νυκτὸς θρῆνον, ξεσκούφωτος καὶ ἔχων ἔτοιμον θυμιατὸν πήλινον, ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πρασινοκίτρινα τῶν Δαρδανελ-

(1) Βαρδελαῖνος, φρουρός.

(2) Ἐπιπασθῆ, πασπαλισθῆ.

λίω, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ ἤρχισε νὰ θυμιάζη τοὺς ναύτας γύρω-γύρω, ἀναγινώσκων συγχρόνως τὸ Τρισάγιον καὶ ψάλλον: «Μετὰ πνευμάτων δικαίων...»

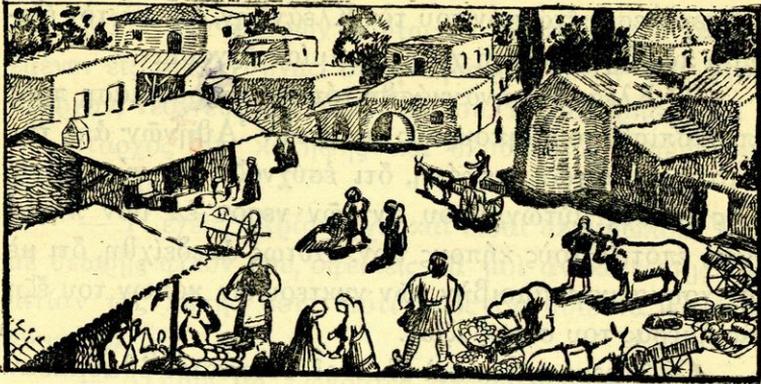
Οἱ ναῦται, εὐρεθέντες τὴν ἐωθινὴν ἐκείνην ὥραν πρὸ τῆς ἀπροσδοκίτου ταύτης σκηνῆς, ἐστάθησαν ἐν εὐλαβείᾳ καταनुκτικῇ γύρω-γύρω, ὡς εἰς ἐκκλησίαν. Ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἤρχισαν νὰ κάμνουν τὸν σταυρόν των. Μερικοὶ καὶ ἐδάκρουν παρακολουθοῦντες τὴν πένθιμον ἐκείνην ψαλμωδίαν. Ὅταν δὲ ὁ ναύκληρος ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τελευταῖον: «Μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσον...», σιγᾶ-σιγά, μὲ κλαίουσαν φωνήν, συχνὰ διακοπτομένην ἀπὸ τοὺς λυγμοὺς τῆς ψυχῆς του, οἱ ναῦται δὲν ἤμποροῦσαν νὰ κρατηθοῦν ἀπὸ τὴν συγκίνησιν καὶ ἀνεκραύγασαν πάντες ἐν χορῶ:

— Θεὸς χωρὲς'τηνε! Θεὸς χωρὲς'τηνε!

Καὶ τὴν ἐμακάρισαν ἔπειτα μὲ τὴν καρδίαν των ἀληθῶς, τρώγοντες τὰ τόσον κατανουκτικῶς εὐλογηθέντα κόλλυβα, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, καταμεσίς εἰς τὸ πέλαγος, εἶχε παρασκευάσει ἡ εὐλαβῆς πρὸς τὴν ψυχὴν τῆς μητρὸς του στοργῇ τοῦ συμπαθοῦς ναυκλήρου.

Ὁ καπετὰν-Γιάννης, παρασταθεὶς καὶ αὐτὸς περὶ τὸ τέλος τῆς ἱεραῆς ἐκείνης σκηνῆς, τῆς ὁποίας εἶχεν ὀσφρανθῆ τὸ εὐῶδες θυμίαμα, διασκορπισθὲν ἀπὸ τῆς πύρας εἰς ὄλον τὸ πλοῖον, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρύψῃ ἕνα δάκρυ καὶ αὐτὸς, μὲ ὅλας τὰς φαιδράς καὶ εὐθύμους ἕξεις τῶν τρόπων του, καὶ εἶπε λαμβάνων καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὰ κόλλυβα:

— Οἱ πεθამένοι πολλὰς φορὰς ἔχουν τὴν ἀνάγκην τῶν ζωντανῶν. Εἶν' ἀλήθεια.



### 3. Κλεάνθης ὁ Φρεάνλιης.

Ὁ Κλεάνθης, νέος πτωχός, ἀλλὰ φιλομαθὴς ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐπῆγεν εἰς Ἀθήνας περὶ τὸ 250 πρὸ Χριστοῦ, διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐγινε δὲ τακτικώτατος μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος.

Τόση ἦτο ἡ πτωχεία τοῦ νέου, ὥστε ἀντὶ χάριτος μετεχειρίζετο ὄστρακα καὶ ὠμοπλάτας βοῶν, διὰ νὰ γράφῃ. Ἐπειδὴ δὲ ὅλην τὴν ἡμέραν κατεγίνετο εἰς τὰ μαθήματά του, δὲν ἐφαίνετο νὰ κάμνῃ καμμίαν ἐργασίαν.

Πῶς λοιπὸν ἔζη ὁ πτωχὸς Κλεάνθης; Ποῖος τοῦ ἔδιδε χρήματα; Μήπως ἔκλεπτε; Μήπως ἔζη μὲ κανένα ἄλλον κακὸν τρόπον; Τοιαῦται ὑποψίαι ἤρχισαν νὰ γεννῶνται εἰς τὰς Ἀθήνας δι' αὐτόν.

Ὁ Ἄρειος Πάγος, τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου χρέος ἦτο νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς ἀργούς,

προσεκάλεσεν ἐνώπιόν του τὸν Κλεάνθην, διὰ νὰ τὸν ἐξετάσῃ πῶς ζῆ τόσα ἔτη χωρὶς καμμίαν ἐργασίαν.

Ὁ Κλεάνθης ἠναγκάσθη τότε νὰ παρουσιάσῃ πρὸς ὑπεράσπισίν του κηπουροὺς τινὰς τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν ἀνεφάνη, ὅτι ἐσύχναζε τὰς νύκτας εἰς τοὺς κήπους αὐτῶν, ὅπου ἀντλῶν νερὸν ἐκ τῶν πηγαιδίων, ἐπότιζε τοὺς κήπους τῶν. Οὕτως ἀπεδείχθη, ὅτι μὲ τὴν χρηματικὴν ἀμοιβὴν τῶν νυκτερινῶν κόπων του ἔζη τὰς ἡμέρας του σπουδάζων.

Οἱ Ἀρεοπαγῖται καὶ ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἐπῆνεσαν τὴν φιλομάθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ πτωχοῦ Κλεάνθους, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε ἐπωνομάσθη Φρεάντλης, διότι ἔζη ἀντλῶν ὕδωρ ἐκ τῶν φρεάτων. Ἐψήφισαν δὲ πρὸς βοήθειάν του χρηματικόν τι ποσόν, ὅπως ἀνετώτερα ἐξακολουθήσῃ τὰς σπουδὰς του.

Οὕτως ὁ Κλεάνθης ἀνεφάνη ὁ ἰκανώτερος τῶν μαθητῶν τοῦ Ζήνωνος, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τὸν διεδέχθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας.

Εἰς τὸν Κλεάνθην ἀποδίδεται καὶ τὸ ρητόν, ὅτι οἱ ἀπαιδευτοὶ μόνον κατὰ τὴν μορφὴν διαφέρουν ἀπὸ τὰ θηρία.

#### 4. *Ἐωκράτης καὶ Ἀρίσταρχος.*

Ἦσαν αἱ ἡμέραι, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Θρασύβουλος, ἀφοῦ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ, ἐπολέμει κατὰ τῶν τριάκοντα τυράννων, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο εἰς τὰς Ἀθήνας.

Μίαν τῶν ἡμερῶν τούτων ὁ Σωκράτης, ὁ ὁποῖος ἔμενον εἰς τὰς Ἀθήνας, συνήντησε καθ' ὁδὸν τὸν Ἀρίσταρχον, νέον εὐγενῆ καὶ φίλον του. Παρατηρήσας ὅτι ὁ Ἀρίσταρχος ἦτο κατηφῆς καὶ σκυθρωπός, ἔσπευσε νὰ τὸν ἐρωτήσῃ.

— Τί ἔχεις, Ἀρίσταρχε, καὶ εἶσαι σκυθρωπός; Ἐὰν μὲ θεωρῆς φίλον σου, ὀφείλεις νὰ μοὶ ἀνακοινώσῃς τὴν αἰτίαν τῆς λύπης σου, διότι ἴσως δυνηθῶ νὰ σὲ ἀνακουφίσω.

— Ἀληθῶς, ὦ Σώκρατες, ἀπεκρίθη ὁ νέος, εὐρίσκομαι εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν, διότι, ἀφ' ὅτου ἤρχισεν ὁ πόλεμος, συνηθροίσθησαν εἰς τὴν οἰκίαν μου πολλαὶ συγγενεῖς, ἀδελφαί, ἀνεψιαί, ἑξαδέλφαι, τὰς ὁποίας δὲν δύναμαι νὰ διατρέφω. Δὲν ἠμπορῶ δέ, διότι οὔτε ἐκ τῶν ἀγρῶν μου ἀπολαμβάνω εἰσόδημά τι, ἐπειδὴ ἔνεκα τοῦ πολέμου ἔχουν μείνει ἀκαλλιέργητοι, οὔτε ἐκ τῶν οἰκιῶν μου, ἐπειδὴ ἔνεκα τῆς ὀλιγανθρωπίας δὲν δύναμαι νὰ ἐνοικιάσω αὐτάς. Θέλω νὰ πωλήσω τὰ ἐπιπλά μου, ἀλλ' οὐδεὶς τὰ ἀγοράζει. Θέλω νὰ δανεισθῶ χρήματα, ἀλλ' οὐδεὶς μοὶ δίδει. Ἐννοεῖς, πιστεύω, τώρα τὴν στενοχωρίαν μου. Ἀφ' ἑνὸς δὲν ἠμπορῶ νὰ βλέπω τόσας συγγενεῖς μου νὰ ὑποφέρουν, ἀφ' ἑτέρου δὲν δύναμαι νὰ διατρέφω αὐτάς, ἀφοῦ δὲν ἔχω τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς τοῦτο μέσα.

Ὁ Σωκράτης, ἀκούσας ταῦτα, ἠρώτησε πάλιν τὸν Ἀρίσταρχον:

— Ἀλλὰ πῶς ὁ φίλος ἡμῶν Κεράμων, ἂν καὶ ἔχη περισσοτέρους ἀπὸ σὲ εἰς τὴν οἰκίαν του, δύναται ὄχι μόνον τούτους νὰ διατρέφῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πλουτῇ, σὺ δὲ

φοβεῖσαι, μήπως πάντες καταστραφῆτε δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων;

— Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀπεκρίθη ὁ Ἀρίσταρχος, ὁ μὲν Κεράμων τρέφει δούλους, ἐγὼ δὲ ἐλευθέρους.

— Δὲν εἶναι λοιπὸν λυπηρόν, εἶπεν ὁ Σωκράτης, ἐκεῖνος μὲν γὰρ εὐπορῇ ἔχων δούλους, σὺ δὲ γὰρ εἶσαι ἄπορος ἔχων εἰς τὴν οἰκίαν σου ἀνθρώπους ἐλευθέρους; Αἱ συγγενεῖς σου δὲν γνωρίζουν γὰρ ζυμώνουν ἄρτον, γὰρ κατασκευάζουν τυρόν, γὰρ κάμνουν φορέματα ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα; Ἐγὼ γνωρίζω, ὅτι ὁ Ναυσικίδης ἐκ μιᾶς μόνον ἐργασίας, τῆς ἀλευροποιίας, ὄχι μόνον τρέφει τὸν ἑαυτόν του, τοὺς δούλους καὶ πολλὰ κτήνη, ἀλλὰ καὶ πλουτεῖ. Ὁ Κόροιβος ἐκ τῆς ἀρτοποιίας καὶ τὴν οἰκογένειάν του διατρέφει καὶ ζῆ πλουσιοπαρόχος. Ὡσαύτως ὁ Δημέας ζῆ καλῶς ἐκ τῆς χλαμυδοποιίας, ὁ Πένων ἐκ τῆς χλαινοποιίας καὶ ἄλλοι ἐκ διαφόρων ἄλλων ἐργασιῶν.

— Ἀληθῶς λέγεις, ὦ Σώκρατες, ἀπεκρίθη ὁ Ἀρίσταρχος. Ἄλλ' οὗτοι πάντες ἔχουν δούλους, τοὺς ὁποίους ἀναγκάζουν γὰρ ἐργάζωνται, ἐνῶ οἱ ἰδικοὶ μου ἀνθρώποι εἶναι ἐλεύθεροι καὶ συγγενεῖς.

— Λοιπὸν νομίζεις, φίλε μου, λέγει ὁ Σωκράτης, ὅτι αἱ συγγενεῖς σου, ἐπειδὴ εἶναι ἐλεύθεραι, δὲν πρέπει γὰρ ἐργάζωνται, ἀλλὰ μόνον γὰρ τρώγουν καὶ γὰρ κοιμῶνται; Νομίζεις, ὅτι πρέπει γὰρ μένουν ἀργαί, μὴ ἐκτελοῦσαι ἐργασίαν τινὰ χρήσιμον εἰς τὸν βίον; Ἄλλ' ἀκριβῶς, ἐπειδὴ μένουν ἄεργοι οὐτε ἐκεῖναι ἀγαποῦν σέ, οὐτε σὺ ἐκείνας. Σὺ μὲν νομίζεις αὐτὰς ἐπιζημίους, ἐκεῖναι δὲ λυποῦνται, διότι σὲ βλέπουν στενοχωρημένον. Ἄν ὁμως φροντίσης γὰρ πείσης τὰς συγγενεῖς σου γὰρ ἐργάζωνται,

καὶ σὺ θὰ ἀγαπήσης ἐκείνας, βλέπων ὅτι εἶναι ὠφέλιμοι, καὶ ἐκείναι ὁμοίως θὰ ἀγαπήσουν σέ, βλέπουσαι ὅτι χαίρεις δι' αὐτάς.

— Ἔχεις πολὺ δίκαιον, φίλε Σώκρατες, ἀπεκρίθη ὁ Ἄρισταρχος. Εὐθύς θὰ προσπαθῆσω νὰ δανεισθῶ ὀλίγα χρήματα καὶ μὲ αὐτὰ θὰ προμηθεύσω ἐργασίαν εἰς ἐκάστην τῶν συγγενῶν μου.

Πράγματι δὲ ὁ Ἄρισταρχος εἰς ἄλλας μὲν ἐκ τῶν συγγενῶν του ἔδωκεν ἔρια, διὰ νὰ κατεργάζωνται ταῦτα, εἰς ἄλλας νήματα, διὰ νὰ ὑφαίνουν γυναικεῖα καὶ ἀνδρικὰ ὑφάσματα, καὶ εἰς ἄλλας ἔδωκεν ἄλλας ἐργασίας.

Ἐκτοτε αἱ μὲν συγγενεῖς τοῦ Ἄριστάρχου ἐργαζόμεναι ἦσαν φαιδραὶ καὶ ἠγάπων τὸν Ἄρισταρχον ὡς κηδεμόνα, οὗτος δὲ ἠγάπα αὐτάς ὡς ὠφελίμους.

Οὕτω διὰ τῆς ἐργασίας ἐκέρδαινον τὰ πρὸς τὸν βίον ἀναγκαῖα, ἔζων εὐχαρίστως καὶ εὐγνωμόνουν τὸν Σωκράτη, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς τὸν Ἄρισταρχον τόσον ὠφελίμους καὶ χρησίμους συμβουλάς.

---

## 5. Ἰωάννης Βαρβάκης.

Ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη τὸ 1745 εἰς τὰ Παρά. Γράμματα ἔμαθε πολὺ ὀλίγα, ὅπως ὅλοι οἱ θαλασσοβῖοι νησιῶται τῶν χρόνων ἐκείνων· καὶ αὐτὰ τὰ ἔμαθεν εἰς τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου, κατὰ τὰ μακρινὰ ταξίδια, σχεδὸν μόνος του.

Ἀπὸ μικρὸ παιδί ἐμβῆκε ναυτόπουλον εἰς τὸ πλοῖον

τοῦ πατρὸς του· ἦτο δὲ ἀληθινὸς μοῦτσος, χωρὶς κανὲν πλεονέκτημα, ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ πλοιάρχου. Ἴσως τὸ ἔκαμιν ἐπίτηδες ὁ πατήρ του, διὰ νὰ τὸν συνηθίσῃ ἀπὸ μικρὸν εἰς τὴν σκληραγωγίαν καὶ νὰ τὸν ἐξοικειώσῃ μὲ τὴν θάλασσαν. Καὶ τὸ ἐπέτυχεν. Ὁ Ἰωάννης ἔγινε βαθμηδὸν λαμπρὸς θαλασσινός· ἀπεβιβάσθη εἰς τοὺς μεγάλους λιμένας τῆς Μεσογείου, τὸν ἔβρεξαν τὰ κύματα τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἔταξίδευσεν καλοκαίρι καὶ χειμῶνα.

Σιγὰ-σιγὰ ἀνέβη ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς θαλασσι-  
νῆς ἱεραρχίας· ἀπὸ ναυτόπουλον ἔγινε ναύτης, ὑποπλοίαρχος, πλοίαρχος· ὡς ἐμποροπλοίαρχος ἔκαμιν μακρινὰ ταξίδια διὰ λογαριασμόν του, δίδων μερίδιον τῶν κερδῶν εἰς τοὺς συμπατριώτας του ναύτας τοῦ πληρώματος.

Ἡ γενναιότης του εἰς τοὺς κινδύνους, ἡ ἀντοχή του εἰς τὰς κακουχίας, ἡ χαλυβδίνη θέλησίς του καὶ ἀκόμη ἡ ἐμπορικὴ του ἰδιοφυΐα, ἡ προορατικότης του εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, ἡ ἄκρα τιμιότης του εἰς τὰς συναλλαγάς, κατέστησαν παντοῦ γνωστὸν τὸ ὄνομά του καὶ ὅλοι ἐτίμων τὸν Βαρβάκην ὡς τὸν πρῶτον Ψαριανὸν ἐμποροπλοίαρχον.

\* \* \*

Ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη εἶχε στείλει πράκτορας εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, διὰ νὰ ἐξεγείρουν τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν.

— Ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ σηκωθῇ τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, ἐκήρυττον οὗτοι, ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ ἀναστήσετε τὴν

Βυζαντινήν Αὐτοκρατορίαν, νὰ στήσετε καὶ πάλιν τὸν Σταυρὸν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐστέναζαν εἰς τὴν σκλαβίαν, ἠσθάνθησαν ἱερὸν ρῖγος νὰ διατρέχη τὰς φλέβας των ἢ ναρκωμένη ἐλπίς ἐξύπνησε καὶ ἐσπαρτάρησε μέσα εἰς τὴν πονεμένην ψυχὴν των. Ὡ! Ὁ ἅγιος πόθος τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους μὲ πρωτεύουσαν τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων!.. Ὅτε δὲ ἔφθασεν ἡ φήμη ὅτι ρωσικὸς στόλος ἐφάνη εἰς τὴν Μεσόγειον, τότε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἡ Στερεὰ καὶ ἡ Πελοπόννησος ἠλεκτρίσθησαν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον.

Οἱ θαλασσομάχοι Ψαριανοὶ πρῶτοι ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ δὲ Βαρβάκης ἀπὸ τοὺς πρώτους μετσεύασε τὸ ἐμπορικὸν τοῦ πλοῖον εἰς καταδρομικόν. Δὲν ἐχρειάζετο δὲ πολὺς κόπος πρὸς τοῦτο, διότι τὰ ἐμπορικὰ τῶν χρόνων ἐκείνων ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ὀλίγον τι πολεμικά. Τότε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἠρήμωνον Ἀλγερινοὶ πειραταί· οἱ δὲ Ψαριανοὶ ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον εἰς ἕκαστον ταξίδιον νὰ μὴ συναντηθοῦν μὲ τοὺς φοβεροὺς κουρσάρους· ἔπρεπε δὲ ἢ νὰ τοὺς νικήσουν, νὰ καταβυθίσουν τὰ πλοῖά των, «νὰ γεμίση ἡ θάλασσα πανιά, ἀντένες καὶ κατάρτια», ὅπως λέγει τὸ δημοτικὸν ᾄσμα, καὶ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν δρόμον των, ἢ νὰ σφαγοῦν ἀγρίως, ἢ νὰ αἰχμαλωτισθοῦν καὶ νὰ συρθοῦν σκλάβοι εἰς τὴν Βαρβαρίαν τῆς Ἀφρικῆς καὶ νὰ δουλεύουν χρόνους μακροὺς ἀλυσοδεμένοι. Διὰ τοῦτο τὰ ψαριανὰ πλοῖα ἔπρεπε νὰ εἶναι στερεὰ καὶ γοργοκίνητα καὶ καλῶς ὀπλισμένα, καὶ νὰ ναυτολογοῦν ναύτας ἱκανοὺς νὰ πολεμοῦν ὄχι μόνον μὲ τὰ κύματα, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς πειρατάς.

Τὸ καταδρομικὸν τοῦ Ψαριανοῦ κατέστη μετ' ὀλίγον ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν ἐχθρῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, εἰς τὰ παράλια τῆς Θυράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· διότι ὁ Βαρβάκης ἦτο ἀτρόμητος καὶ τολμηρὸς καὶ ριψοκίνδυνος.

Ἦτο ὅμως καὶ κάτι περισσότερον: εὐγενὴς καὶ μεγάλη ψυχὴ, φοβερὸς μόνον εἰς τὴν ἔξαψιν τῆς μάχης, εἰς τὰς στιγμὰς τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ μεγαλόψυχος πρὸς τοὺς ἠττημένους, φιλάνθρωπος πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους.

Μετὰ μίαν ναυμαχίαν καὶ ἀπόβασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχε συλλάβει πολλοὺς αἰχμαλώτους Ὀθωμανοὺς καὶ Ἰουδαίους, τὸ καταδρομικὸν ἔπλεε πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας. Εἶχεν εὐνοϊκὸν τὸν ἄνεμον καὶ ἀνοιγμένα ὅλα τὰ ἱστία καὶ διέσχισε γοργὸν τὴν θάλασσαν, ἀφῆνον ὀπίσω του ἀφρισμένας ὑγρὰς αὐλακας.

Ὁ Βαρβάκης ἀνεπαύετο κάτω εἰς τὸν θάλαμον τοῦ πλοιάρχου. Ἐξαφνα ἀκούει θόρυβον πολλὸν καὶ φωνὰς εἰς τὸ κατάστρωμα. Ὑπέθεσεν ὅτι ἐφάνη ἐχθρικὸν πλοῖον καὶ ἐτινάχθη ἀμέσως ἐπάνω. Καὶ τί βλέπει;

Ὅλους τοὺς γενναίους Ψαριανούς του ὀπλισμένους μέχρις ὀδόντων μὲ πιστόλια καὶ γιαταγάνια καὶ πελέκει, ἐτοιμοὺς νὰ κατασφάξουν τοὺς σιδηροδεσμίους αἰχμαλώτους. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἐξέβαλλον ἀγρίας φωνάς, ἐσύροντο εἰς τοὺς πόδας τοῦ πληρώματος, ἐξώρχιζον, ἰκέτευον καὶ ἠκούετο ἡ ἀπελπιστικὴ κραυγὴ: «Βοήθεια!».

Μέγας καὶ ἐπιβλητικὸς ἐμφανίζεται ὁ Βαρβάκης.

— Κανείς νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ βάλῃ χέρι ἐπάνω εἰς αἰχμάλωτον! ἐπρόσταξε μὲ βροντώδη φωνήν. Εἰς τὸ δικό μου τὸ καράβι δὲν ἔχει κανείς τὴν ἄδειαν νὰ πειράξῃ ἄνθρωπον, εἴτε σκλάβος εἶναι, εἴτε ἀλλόθρησκος...

Οἱ ναῦται ἔμειναν διὰ μιᾶς ἀκίνητοι καὶ ἄφωνοι, μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας, ὡς νὰ ἐπετρούθησαν.

— Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἐξηκολούθησεν ἐντόνωσ, δὲν εἶναι πλέον ἐχθροί μας· εἶναι παραδομένοι ἢ ζωὴ των κρέμαται ἀπὸ τὸν λαιμὸ μου, καὶ δὲν θ' ἀφήσω τρίχα των νὰ πάθῃ. Ἄν τοὺς βγάλω ἐκεῖ ἔξω—καὶ ἔδειξε τὴν ξηρὰν τῆς Μυτιλήνης—καὶ λύσω τὰ δεσμά των καὶ τοὺς ὀπλίσω, τότε ὅποιος θέλει ἄς ὑπάγῃ νὰ πολεμήσῃ μαζί των. Ἄλλὰ ἐγὼ ποτὲ δὲν θ' ἀφήσω ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια μου νὰ σφάζετε ἀόπλους ἀνθρώπους ὡς πρόβατα!..

\* \* \*

Τὰ πολεμικὰ τῶν ἐχθρῶν ἦσαν συνήθως μεγάλα τρικάρτα καὶ εἶχον πολυάριθμον πλήρωμα, μὲ μεγάλα τηλεβόλα, τῶν ὁποίων αἱ σφαιραὶ ἔφθανον μακρὰν. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἦσαν τότε μικρά, εἶχον ὀλίγους ἄνδρας καὶ μικρὰ τηλεβόλα. Πῶς ν' ἀντιπαραταχθοῦν κατὰ τῶν πλωτῶν ἐκείνων κολοσσῶν; Πῶς νὰ συνάψουν ἐκ τοῦ συστάδην ναυμαχίαν; Μόνον μὲ τὰς ἐξαφνικὰς ἐπιθέσεις των, τὰς τολμηροτάτας, μὲ τὴν μεγάλην των εὐκινησίαν καὶ ταχύτητα κατώρθωναν νὰ τὰ βλάπτουν.

Μικρὸν ἦτο καὶ τὸ πλοῖον τοῦ Βαρβάκη. Πολὺ μικρὸν ἰδίως ὡς πρὸς τὰ μεγάλα τολμήματα, τὰ ὁποῖα ὄνειρεύετο. Ἡ μεγαλουργὸς τόλμη του εἶχεν ἀνάγκην

μεγάλου πλοίου. Πωλεί λοιπὸν τὸ βρίκιον, συλλέγει καὶ ὄλην τὴν ἄλλην περιουσίαν του, ναυπηγεῖ ἐν μέγα τρικάρταρον πολεμικὸν καὶ τὸ ἐξοπλίζει εἰς τὴν ἐντέλειαν μὲ μεγάλα τηλεβόλα. Ἡ Φριγαδέλα—ὅπως ὠνόμασαν διὰ τὸ μέγεθός του μὲ θαυμασμὸν οἱ Ψαριανοὶ τὸ πολεμικὸν τοῦ Βαρβάκη—ἦτο ἠγκυροβολημένη εἰς τὸν λιμένα τῶν Ψαρῶν. Χυτὴ, ὦραία καὶ φοβερά. Δὲν ἔβλεπε τὴν ὥραν νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς τὸ πέλαγος, νὰ σχίσῃ τὰ κύματα, νὰ ζήτησῃ κινδύνους καὶ θριάμβους.

Ἄλλ' ἔξαφνα ἐν γεγονὸς καταποντίζει εἰς τὸν βυθὸν ὄλα τὰ μεγάλα σχέδια τοῦ Βαρβάκη. Ὑπογράφεται εἰρήνη μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως καὶ ὁ πόλεμος παύει.

\* \* \*

Τί νὰ κάμῃ τώρα ὁ θαλασσομάχος; Ἐμπορικὰ ταξίδια; Τὸ ὑπερήφανον τριῦστιον δὲν ἦτο προωρισμένον διὰ τὰ περὰ ἔργα τῆς εἰρήνης· ἦτο ὡς ἀτίθασον ἄλογον χρομετίζον εἰς τὸν καπνὸν τῆς μάχης, ἀλλ' ἀκατάλληλον νὰ σύρῃ φορτίον. Ὁ Βαρβάκης ἐσκέφθη νὰ πωλήσῃ τὸ ὠραῖον πλοῖόν του εἰς τοὺς Ρώσους.

Ἄλλὰ πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ τὸ φέρῃ εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντιον. Εἰρηνικὸς καὶ ἀβλαβῆς διασχίζει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὸ θέατρον τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς μεγαλοψυχίας του, παραπλῆει τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν Τένεδον, καὶ διέρχεται τὸν Ἑλλησποντον.

Ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, ἅμα ἔμαθεν ὅτι εἰς τὴν Προποντίδα εἰσέπλευσε τόσον μέγα σκάφος, ὅπλι-

σμένον ὡς πολεμικόν, μὲ πλοίαρχον μάλιστα τὸν Βαρβάκην, τὸν περιβόητον ἐπαναστάτην, δίδει ἀμέσως αὐστηροτάτην διαταγὴν νὰ κατασχεθῇ τὸ πλοῖον καὶ νὰ συλληφθῇ ὁ ἐπαναστάτης.

Ὁ Βαρβάκης κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ρωσικὴν πρεσβείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλ' ἡ Φριγαδέλα, ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀτυχήσῃ Φριγαδέλα, ἐρρουμολκήθη δεσμίαι, ὡς πολεμικὸν λάφυρον, εἰς Ταρσανᾶν, τὸν ναύσταθμον, ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου.

Ὁ δυστυχὴς Βαρβάκης!.. ἔχασε τὸ πλοῖόν του, καὶ μὲ αὐτὸ ὄλην τὴν περιουσίαν του· ὀβολὸν δὲν εἶχε πλέον· καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ—διότι εἰς τοὺς ταραχώδεις ἐκείνους χρόνους οὐδ' αὐταὶ αἱ πρεσβεῖαι ἦσαν ἀσφαλεῖς—καὶ νὰ ριφθῇ εἰς τὰς φοβερὰς φυλακὰς τοῦ Γεδι-Κουλεῖ ἢ μὲ μίαν πέτραν εἰς τὸν λαίμῳ εἰς τὰ κύματα τοῦ Βοσπόρου.

Εἰς τὴν ρωσικὴν πρεσβείαν ὁ Βαρβάκης συνητήθη μὲ Ρώσους ἀξιωματικούς, τοὺς ὁποίους εἶχε γνωρίσει κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πολέμου εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· οὗτοι ἠγάπων καὶ ἐτίμων τὸν ἀνδρεῖον συναγωνιστὴν των καὶ τὸν παρεκίνησαν νὰ ζητήσῃ σωτηρίαν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν προστασίαν τῆς αυτοκρατείας.

Ἄλλὰ πῶς νὰ ἐξέλθῃ ὁ πρόσφυξ ἀπὸ τὸ ἄσυλόν του, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοήσουν οἱ κατάσκοποι, οἱ ὁποῖοι ἐπεριτριγύριζον νύκτα καὶ ἡμέραν τὴν πρεσβείαν; Ποῦ νὰ εὔρη πλοῖον πιστόν, τὸ ὁποῖον νὰ δεχθῇ νὰ τὸν παραλάβῃ; Καὶ πῶς νὰ πληρώσῃ τὸν ναῦλόν του;

Ὁ Βαρβάκης ἐπὶ τέλους ἐξοικονόμησεν ὀλίγα χρήματα, διέφυγε τοὺς κατασκόπους, ἐπεβίβασθη κρυφὰ εἰς ἓν πλοῖον διευθυνόμενον εἰς Ρωσίαν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν καὶ ἐκεῖ ἐνεπιστεύθη πλέον τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸν ἔπρεπε νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἀλλὰ χρήματα δὲν εἶχε. Καὶ ὁ Ψαριανὸς ἐπεχείρησε κάτι πρωτάκουστον καὶ ἡρωϊκόν, μαρτυροῦν τὴν ἀκαταδάμαστον θέλησίν του. Ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸν μέχρι τῆς Πετροπόλεως ἡ ἀπόστασις εἶναι περίπου τέσσαρας φορὰς ὅση ἀπὸ τὸ Ταίναρον μέχρι τοῦ βορειοτάτου ἄκρου τῆς Ἑλλάδος· καὶ τὸ φοβερὸν τοῦτο διάστημα διήνυσεν ὁ Βαρβάκης πεζός, καὶ μάλιστα ἀνυπόδητος. Διήλθε δάση, λίμνας, ποταμούς, ἀπεράντους πεδιάδας, βυθιζόμενος εἰς τὰς χιόνας, ὀλισθαίνων εἰς τοὺς πάγους, κοιμώμενος εἰς τὸ ὑπαιθρον, πεινῶν, παγωμένος, κινδυνεύων νὰ κατασπαραχθῆ ἀπὸ λύκους... Ἐβάδιζεν, ἐβάδιζεν, ἐβάδιζε... Τὰ πέλαμα τῶν ποδῶν του ἐσχημάτισαν τυλώματα· ράκη ἔγιναν τὰ ἐνδύματά του· ἐν μόνον ἔμεινεν ἀκούραστον ἐντὸς του: ἡ ἀπόφασις.

— Ἐμπρός, ἐφώναζεν ἡ ἀδάμαστος ψυχὴ του, ἐμπρός. Καὶ πάντοτε ἐμπρός.

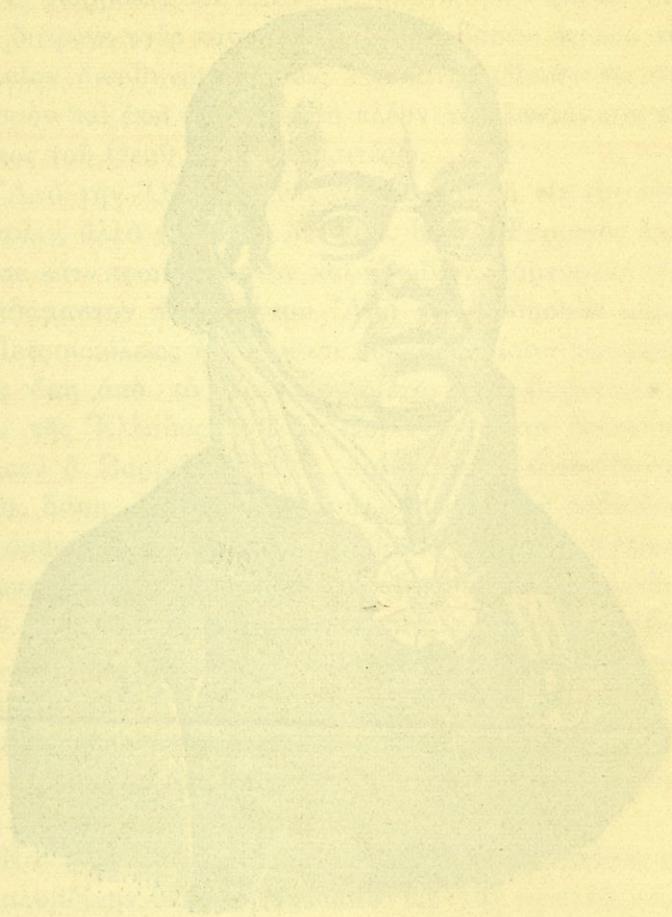
Καὶ ἡ ἀπόφασις ἐθριάμβευσε, καὶ ὁ πεζοπόρος μὲ τὴν χαλυβδίνην θέλησιν ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ρωσίας.

\* \* \*

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Πετρούπολιν τὰ φορέματά του ἦσαν καταξοχισμένα, ράκη. Πῶς νὰ παρουσιασθῆ.



Ὁ Βαρβάκης.



μὲ αὐτὰ εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον; θὰ τὸν ἐδιω-  
χναν ὡς ἐπαίτην. Κάποιος Ἕλλην τοῦ ἐδάνεισεν φορέ-  
ματα καὶ ὑποδήματα. Ἀλλὰ διὰ τὴν κακὴν του τύχην ἡ  
αὐτοκράτειρα ἔμενον εἰς τὰ ἐξοχικὰ ἀνάκτορα, 22 χιλιό-  
μετρα μακρὰν τῆς Πετροπούλεως. Τί νὰ κάμη; Ἐξεκίνη-  
σεν ἕως ἐκεῖ πεζός, διὰ νὰ δώσῃ τὴν ἀναφορὰν του εἰς  
τὴν αὐτοκράτειραν.

Τὰ ὑποδήματά του ἦσαν ξένα καί, διὰ νὰ μὴ  
τὰ χαλάσῃ ἀπὸ τὸν πολὺν δρόμον, τὰ ἔβγαξε καὶ ἐπῆ-  
γαιεν ἀνυπόδητος. Ἔδωκε τὴν ἀναφορὰν του. Ἐγύρι-  
σεν εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ ἐπερίμενε. Καμμία ἀπάν-  
τησις. Πηγαίνει δευτέραν φορὰν — πάντα πεζὸς καὶ  
πάντα ἀνυπόδητος— δίδει δευτέραν ἀναφορὰν. Ἐπέστρε-  
ψεν ὀπίσω καὶ ἐπερίμενε πάλιν. Τοῦ κάκου. Ἡ πτωχεία  
του καὶ ἡ δυστυχία του δὲν περιγράφονται. Ἐγραψε καὶ  
τρίτην ἀναφορὰν μὲ ὄλον τὸν πόνον τῆς ψυχῆς του·  
ἔκαμε καὶ τρίτην φορὰν τὸ κουραστικὸν καὶ θλιβερὸν τα-  
ξίδιον καὶ ἐπῆγε καὶ πάλιν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐγύρισεν  
ὀπίσω καὶ ἐπερίμενε πάλιν. Τίποτε. Τίποτε. Τίποτε...

Τότε τὸν ἔπνιξεν ὁ πόνος καὶ μίαν ἡμέραν εἰς ἓν  
καφενεῖον ἐξέσπασεν ἡ ἀπελπισία του καὶ ἤρχισε νὰ φω-  
νάξῃ ὡς τρελλὸς καὶ νὰ καταρᾶται τὴν ἡμέραν τῆς γεν-  
νήσεώς του· καὶ ὠμίλει μὲ πίκραν περὶ ὄλων καὶ δι' αὐ-  
τὴν τὴν αὐτοκράτειραν, ἡ ὁποία ἄφηνε νὰ χαθῆ ἓνας ἄν-  
θρωπος, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησε διὰ τὴν Χριστιανωσύνην  
ὑποκάτω ἀπὸ τὴν σημαίαν της...

Εἰς τὸ καφενεῖον ἦσαν καὶ δύο ἄλλοι ἄνθρωποι, οἱ  
ὁποῖοι ἐκάθηντο παρὰμερα. Ὁ εἷς ἦτο ὑψηλὸς καὶ ὠραῖος

ὡς ἄγγελος, ὁ ἄλλος ἐφαίνετο κατώτερος πολὺ τοῦ πρώτου. Ὁ δεύτερος ὠμίλει τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

— Τί ἔχει αὐτὸς ὁ ξένος καὶ φωνάζει οὕτω καὶ τί λέγει διὰ τὴν αὐτοκράτειράν μας; ἐρωτᾷ ὁ πρῶτος. Ὁ δεύτερος τοῦ εἶπε, τί ἤκουσε.

Τότε ὁ πρῶτος τοῦ λέγει κάτι καὶ αὐτὸς πλησιάζει τὸν Βαρβάκη καὶ τοῦ λέγει μὲ καλωσύνην νὰ τοῦ ἱστορήσῃ ὅλα του τὰ βάσανα καὶ τὰ πάθη καταλεπτῶς.

Ὁ Βαρβάκης ἤρχισε νὰ λέγῃ ὅλα καὶ αὐτὸς τὰ ἤκουε μὲ προσοχὴν καὶ τὰ ἔλεγε ρωσιστὶ εἰς τὸν ἄλλον.

Ὁ ὑψηλὸς καὶ ὠραῖος ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἤκουσε τὴν ἱστορίαν τοῦ Βαρβάκη, ἔμεινε συλλογισμένος ἀροκτινῶραν. Ἐπειτα τὸν ἐρωτᾷ μὲ τὸ στόμα τοῦ διερμηνέως του.

— Πῶς λέγεσαι;

— Καπετάν-Γιάννης Βαρβάκης, ἀπὸ τὰ Ψαρά.

Ἐβγαλε ἓνα σημειωματάριον καὶ ἔγραψε τὸ ὄνομά του.

— Μὴν ἀπελπίζεσαι, τοῦ λέγει, ἔλα αὔριον εἰς τὰ ἀνάκτορα.

— ὦ! ἔχω ὑπάγει τόσας φορὰς, τοῦ λέγει πικρά.

— Νὰ ἔλθῃς αὔριον· σὲ βεβαιώνω ὅτι τώρα θὰ σὲ δεχθῆ ἡ καλὴ μας αὐτοκράτειρα.

\* \* \*

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπῆγε πάλιν. Μόλις εἶπε τὸ ὄνομά του, καὶ ἀμέσως τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ὑπάσπιστήν. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται διαταγὴ νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν.

Τὸν ἐμβάζουν εἰς μίαν μεγάλην αἴθουσαν, ἣ ὁποία ἔλαμπε ἀπὸ χρυσοῦν καὶ τὰ πολυτελῆ ἐπιπλα. Ἐπὶ ὑψηλοῦ θρόνου, στολισμένου μὲ χρυσοῦν κορώναν, ἐκάθητο ἡ μεγάλη αὐτοκράτειρα. Καὶ πλησίον τῆς ἴστατο ὁ ὑψηλὸς καὶ ὠραῖος ἄνθρωπος τοῦ καφενεῖου, ἀλλὰ ὄχι πολιτικὰ ντυμένος ὅπως τότε, ὄχι ἐφόρει στολὴν μεγάλου στρατηγοῦ, μὲ στήθος φορτωμένον ἀπὸ παράσημα. Ἦτο ὁ περίφημος Ποτέμκιν, ὁ εὐνοούμενος πρωθυπουργὸς τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης.

Ὁ Βαρβάκης οὐδέποτε ὑπῆρξε δειλός. Τὴν στιγμήν ἐκείνην ὅμως ἐφοβήθη. Ἐσυλλογίσθη ὅσα εἶπεν ἐπάνω εἰς τὸν πόνον του διὰ τὴν αὐτοκράτειραν.

— Πάει, χάθηκες τώρα, καπετὰν-Γιάννη, εἶπε μὲ τὸν νοῦν του.

Ἄλλὰ ἡ αὐτοκράτειρα δὲν ἐφαίνετο θυμωμένη· τὸν ἐκοίταξε μὲ περιέργειαν καὶ μὲ λύπην. Εἰς αὐλικὸς τὸν πλησιάζει· ἤξευρε τὴν γλῶσσάν του καὶ τοῦ λέγει:

— Ἡ Μεγαλειότητά της σὲ διατάσσει νὰ ὁμιλήσῃς ἐλεύθερα, νὰ τὰ πῆς ὅλα.

Ὁ Βαρβάκης τότε ἰστόρησε τοὺς ἀγῶνάς του, τὰς θυσίας του, τοὺς κινδύνους του· εἶπε τί ἔκαμε, τί ἐσκόπευε νὰ κάμῃ· εἶπε διὰ τὴν Φριγαδέλαν του, εἶπε διὰ τὸ ἀπότομον καὶ ξαφνικὸν του κρήμισμα εἰς τὴν πτωχείαν καὶ εἰς τὴν πεῖναν· διὰ τὸ μακρινὸν ταξίδιον καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ παθήματά του. Καὶ ἐνῶ ὠμιλοῦσεν, ἡ φωνὴ του ἔτρεμεν, ὁ πόνος τῆς καρδίας του ἐξεχείλιζε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του.

Ἡ αὐτοκράτειρα εἶπε ὀλίγας λέξεις εἰς τὸν αὐλικὸν καὶ αὐτὸς τὸν ἐπαρηγόρησε καὶ τοῦ ἔδωκεν ἐλπίδας.

— Μὴ λυπᾶσαι, τοῦ εἶπε· ἡ Μεγαλειότητά της θὰ φροντίσῃ δι' ἐσέ· εἶσαι ἄξιος νὰ σὲ προστατεύσῃ.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν τοῦ φέρουν χίλια ρωσικὰ φλωριά διὰ τὰς πρώτας ἀνάγκας του· τοῦ φέρουν καὶ κάτι ἄλλο· ἓνα χαρτὶ τὸ ὁποῖον τοῦ ἔδιδε τὸ προνόμιον νὰ ψαρεύῃ εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρὶς φόρον.

Ὁ Βαρβάκης δὲν χάνει καιρόν· ἐπιστρέφει εἰς τὴν Πετρούπολιν· δίδει ὀπίσω τὰ δανεικὰ φορέματα καὶ ὑποδήματα, ἀγοράζει ψαράδικα φορέματα, κάνει τὸν σταυρόν του καὶ ξεκινᾷ ἀμέσως διὰ τὸ Ἄστραχάν.

\* \* \*

Ἡ ἀπέραντος Κασπία θάλασσα εἶναι ὀνομαστή διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ξεχωριστὸν εἶδος τῶν ψαριῶν της. Ἄλλ' ἡ ἀλιεία τότε εὐρίσκετο ἐκεῖ εἰς πρωτογενῆ κατάστασιν. Οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων, ἄνθρωποι ἀμαθεῖς καὶ ἡμιβάρβαροι, ἐψάρευαν μὲ ψαθοσκέπαστα πλοιάρια καὶ ἀτελῆ ἀλιευτικὰ μέσα, ἐπάστωναν ὅπως-ὅπως τοὺς ἰχθῦς, μικρὰ δὲ ποσὰ μόνον ἔστελλον πρὸς πώλησιν εἰς τὰ πλησιόχωρα μέρη.

Ὁ Βαρβάκης μετέβαλεν ὅλως διόλου τὰ πράγματα. Ὅ,τι ἕως τότε δὲν ἐσκέφθησαν οἱ ἐγγῶριοι, τὸ εἶδε μὲ τὸ ὄξυδερχές του μάτι ὁ μεγαλοουργὸς Ἕλληνας, τὸ ἐσχέδισε μὲ τὸ γοργὸν ἐπιχειρηματικόν του πνεῦμα καὶ τὸ ἐξετέλεσε μὲ τὴν ἰσχυράν του θέλησιν, τὴν λυγίζουσαν τὰ ἐμπόδια. Ὁ Βαρβάκης ἀμέσως ἐνόησεν ὅτι ἀπὸ τοὺς ἰχθῦς τῆς Κασπίας θαλάσσης ἦτο δυνατὸν νὰ κατασκευασθοῦν διάφορα ταριχευτὰ εἶδη—χαβιάρια καὶ παστὰ—

καὶ νὰ σταλοῦν εἰς πολλὰ καὶ μακρινὰ μέρη, καὶ ἡ πώλησις των ν' ἀποτελέσῃ μέγα καὶ ἐπικερδὲς ἐμπόριον.

Ἐπάρχει γνώμη ὅτι τὸ μαῦρον χαβιάρι—τὸ ἀπαραίτητον στόλισμα σήμερον πάσης πλουσίας τραπέζης, τὸ περιζήτητον καὶ πολύτιμον ὀρεκτικόν, τὸ διαδεδομένον καὶ εἰς τὰς πέντε ἡπείρους—ἦτο ἄγνωστον ἕως τότε, καὶ ὅτι ὁ Βαρβάκης εἶναι ὁ πρῶτος ἐπινοητής του. Ἀλλὰ καὶ γνωστὴ ἐὰν ἦτο ἡ κατασκευὴ του, βέβαιον εἶναι ὅτι πολὺ περιορισμένη ἦτο ἡ διάδοσίς του.

Ὁ Βαρβάκης, καὶ ἂν δὲν τὸ ἐφεῦρεν, ἐτελειοποίησεν ὅμως τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ταρίχευσίν του καὶ τὸ διέδωκεν εἰς πολλὰ μέρη.

Ἡ δραστηριότης του εὔρεν εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν ἀντάξιον στάδιον. Ὁ Βαρβάκης ἐδημιούργησεν ὄλας διόλου ἰδικόν του κλάδον βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο κυρίαρχος καὶ ἀκαταγώνιστος.

Μεγάλα λοιπὸν ἦσαν τὰ κέρδη του, καὶ τόσον πλούσιος ἔγινε μετ' ὀλίγον, ὥστε ἠγόρασεν ὡς ἰδιοκτησίαν του τρεῖς νήσους, κειμένας ἐντὸς τῆς Κασπίας θαλάσσης, τὰς ὁποίας κατέστησε πολυτίμους ἀλιευτικούς καὶ ταριχευτικούς σταθμούς.

Εἰς τὴν Ρωσίαν τότε οἱ πλούσιοι καὶ οἱ γαιοκτήμονες εἶχον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των «δουλοπαροίκους». Οἱ δουλοπάροικοι ἦσαν εἶδος σκλάβων· κτήμα τοῦ αὐθέντου των ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἡ ζωὴ των ἦτο βασανισμένη καὶ ἐξευτελιστικὴ. Οἱ αὐθένται τοὺς ἐπώλουν καὶ τοὺς ἠγόραζον, ὅπως πωλεῖ κανεῖς καὶ ἀγοράζει τὰ κτήνη. Ἀφοῦ κατηργήθη εἰς ὅλας τὰς ἡπείρους ἡ σωματεμπορία καὶ ἔπαυσεν ἐντελῶς ἡ πώλησις καὶ ἡ ἀγορὰ τῶν

μαύρων τῆς Ἀφρικῆς, μόλις πρό τινων δεκίδων ἐτῶν (τὸ 1863) κατηργήθη καὶ ἡ δουλοπαροικία εἰς τὴν Ρωσίαν. Ἄλλ' ἡ εὐγενὴς ψυχὴ τοῦ Βαρβάκη, εἶχε καταργήσει τὴν σκλαβιὰν ἑβδομηντα ἔτη πρωτύτερα. Εἰς τὰς ἐργασίας του εἶχε τρεῖς χιλιάδας ἀνθρώπους, ὅλους ἐλευθέρους, καὶ κανένα δουλοπάροικον. Ὁ μεγαλόψυχος ὑπερασπιστὴς τῶν ἀλλοθρήσκων αἰχμαλώτων τοῦ πολέμου εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ βασανιστὴς χριστιανῶν εἰς τὴν Κασπίαν...

Ὁ πλοῦτος τοῦ Βαρβάκη ἠῤῥξανε καθ' ἡμέραν.

Πολλοὶ ἄνθρωποι τὸν χρυσὸν τὸν μεταχειρίζονται ὅπως οἱ Ἰσραηλίται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σινᾶ: κατασκευάζουν ἓν εἶδωλον καὶ χορεύουν μὲ τρελλὰς ἐπιθυμίας ὀλόγυρά του. Εἰς ἄλλους ὁ χρυσὸς εἶναι ὅπως αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες, τὰς ὁποίας στέλλει ὁ Θεὸς νὰ φωτίσουν καὶ νὰ θερμάνουν τὸν κόσμον, νὰ σκορπίσουν ζωὴν, νὰ δώσουν χρῶμα εἰς τὰ φύλλα, εὐωδίαν εἰς τὰ ἄνθη, ν' ἀναβιβάσουν τὸ μειδιάμα εἰς τὰ ὠχρὰ χεῖλη τοῦ ἀρρώστου παιδίου. Ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς τούτους ἦτο καὶ ὁ Βαρβάκης.

Τὸ πρῶτον-πρῶτον δῶρόν του ἦτο ἓν τάξιμον τῶν νεανικῶν του χρόνων καὶ ἐσχέτιζετο μὲ τὴν Φριγαδέλαν. Ὄταν τὸ ὠραῖόν του πολεμικόν, στίλβον καὶ καινουργές, τὸ ἔρριπτον ἀπὸ τὸ ναυπηγεῖον εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν καθέλκυσίν του ἔκλινεν ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν, ἐκάθισεν εἰς τὰ ρηχὰ καὶ ἐκόλλησεν εἰς τὴν ἄμμον. Ἄν ἐσηκώ-

νετο ὁ ἄνεμος καὶ ἤρχιζεν ὁ κυματισμὸς τῆς θαλάσσης, τὸ ὑπερήφανον πλοῖον θὰ ἐγίνετο κομμάτια. Ὅλοι οἱ Ψαριανοὶ ἔτρεξαν νὰ δώσουν χεῖρα βοηθείας. Μέσα εἰς τὴν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς σωτηρίας, μέσα εἰς τὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν πάλην του ὑπὲρ τῶν ὄλων, ὁ Βαρβάκης ἐσυλλογίσθη τὸν προστάτην τῶν ναυτικῶν, τὸν πολιοῦχον ἄγιον τῶν Ψαρῶν.

— Ἄϊ-Νικόλα μου, ἐφώναξε μὲ πίστιν εἰς τὴν καρδίαν καὶ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, γλύτωσέ μου τὴν Φριγαδέλα μου καὶ νὰ σοῦ κάμω μιὰ ὅμοια ἀσημένια, νὰ τὴν κρεμάσω ἐμπρὸς στὸ εἰκόνισμά σου!..

Ἡ Φριγαδέλα ἐσώθη. Ἄλλοίμονον! Ἦναγκάσθη ν' ἀλλαξοπιστήσῃ ἢ δυστυχησμένη, καὶ χρόνους τώρα ἐσάπιζεν ἄδοξος εἰς τὰ βάθη τοῦ Κερατίου Κόλπου!.. Ἄλλὰ τὸ τάξιμον ἔζη μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔστειλεν εἰς τὰ Ψαρὰ μίαν Φριγαδέλαν ἀπὸ συμπαγῆ ἄργυρον, ὁμοιοτάτην, μὲ ὅλα τὰ ἐξαρτήματα, ὠπλισμένην ὅπως ἐκείνη, μὲ 26 πυροβόλα. Ἐκρέματο πανεύμορφη ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νικολάου μέχρι τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν. Τὸ 1824 εἰς τὸν φοβερὸν γενικὸν χαμὸν ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, ἐχάθη καὶ ἡ Φριγαδέλα. Ἦτο γραπτὸν τῆς νὰ πέσῃ δύο φορὰς εἰς τὰ ἐχθρικὰ χέρια!..

Ἐπειτα ἤρχισαν ἀλλεπάλληλοι αἱ εὐεργεσίαι πρὸς τὴν εὐγενῆ χώραν, ἢ ὁποία τὸν ἐφιλοξένησεν. Ὁ Βαρβάκης ἀνήγειρε κωδωνοστάσια ἐκκλησιῶν, ὀλοκλήρους ἐκκλησίας, ἴδρυσεν νοσοκομεῖα, κατεσκεύασε γεφύρας, ἤνοιξε διώρυγας.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως Ἄστραχὰν ἦτο μία στενὴ

βαλτώδης λίμνη, ἐν ἔλος σκορπίζον περίξ μiasματικὰς ἀναθυμιάσεις καὶ ἀφόρητον δυσωδίαν, πρὸ πάντων ὅταν ἦτο καύσων. Μέσα εἰς τὰ σάπια του νερὰ ἐνεφώλευεν ὁ θάνατος.

Ὁ Μέγας Πέτρος καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἡ Μεγάλη εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν νὰ τὸ ἀποξηράνουν. Ἐπεφυλάσσειτο εἰς τὸν μεγαλουργὸν Ἑλληνα νὰ ἐκτελέσῃ ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν αὐτοκράτορες.

Μὲ τὴν ἰδικήν του πρωτοβουλίαν καὶ μὲ ἰδικὰς του δαπάνας ἤρχισε τὸ 1809 τὸ δύσκολον ἔργον ἐξεχωμάτωσε τὸν βυθόν, ἐπεξέτεινε τὴν ἐκσκαφήν, καὶ ἀφ' ἐνὸς ἀπεξήρανε τὸν βάλτον, ἀφ' ἐτέρου δὲ κατέστησε πλευστήν τὴν διώρυχα, τὴν ὁποίαν ἤνωσε μὲ τὸν Βόλγαν καὶ μὲ ἓνα ἄλλον ποταμόν. Ἐπειτα ἐδενδροφύτευσε τὰς δύο ὄχθας καὶ τὰς ἐστόλισε μὲ κήπους καὶ ἄλση καὶ περὶ-περα. Μέσα ἀπὸ καταπράσινα φυλλώματα τὰ ἄνθη διέ-χεον τώρα τὸ ἄρωμά των, ἐκεῖ ὅπου ἐσκορπιζεν ἕως τότε τὸν θάνατον ἢ μολυσματικὴ δυσωδία.

Δι' ὅλας αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας μεγάλως τὸν ἐτίμη-σεν ἡ Ρωσικὴ Αὐτοκρατορία. Τὸν ὠνόμασεν αὐλικὸν σύμβουλον καὶ ἱππότην, τῷ ἔδωκε τίτλους εὐγενείας, οἱ δὲ εὐπατρίδαι τῆς ἐπαρχίας Ἀστραχανίας τὸν ἐξέλεξαν ἐπαρχιακὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς.

\* \* \*

Ἄλλ' ὁ Βαρβάκης δὲν ἐλησμόνησε καὶ τὴν μακρι-νὴν πατρίδα του, ἐκεῖ κάτω, τὴν πατρίδα τῆς ψυχῆς του, ἢ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει τὸν ἠρωϊκόν, τὸν κοσμοξακουσμέ-

νον ἀγῶνά της ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας... Ἡ μαγνητικὴ δύναμις, ἡ μυστηριώδης, ἡ ὁποία διὰ μέσου ἀπεράντων ἀποστάσεων, ὑπεράνω βουνῶν καὶ θαλασσῶν, σύρει τὰς ἐκλεκτὰς ψυχὰς πρὸς τὸ ἅγιον χῶμα τῆς πατρίδος, εἴλκυε καὶ τὸν Βαρβάκην πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Λόγοι ὑγείας τὸν ἔκαμαν νὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν εὐάερον πόλιν τῆς Ἀζοφικῆς, τὸ Ταϊγάνιον. Εἰς τὸ Ταγανρόκ, ὅπως λέγουν αὐτὸ οἱ Ρῶσοι, ἤρχοντο πολλοὶ Ἕλληνες, εἴτε χάριν ἐμπορίου, εἴτε διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν ὀριστικῶς. Ρωσικὰ δὲν ἤξευρον, ἑλληνικὴ ἐκκλησία δὲν ὑπῆρχε, καὶ οἱ Ἕλληνες ἠναγκάζοντο μὲ βαθεῖαν λύπην τὼν νὰ στερῶνται τὴν θείαν μυσταγωγίαν. Ὁ Βαρβάκης μὲ γενναιοδωρίαν ἠγεμόνος κτίζει μεγαλοπρεπῆ λιθόκτιστον ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν· καὶ εἰς τὸν μυχὸν τῆς Ἀζοφικῆς οἱ ξενιτευμένοι ἤκουον μὲ ρῆγος ἱερᾶς κατανύξεως— θρησκευτικῆς συγχρόνως καὶ ἐθνικῆς—τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν ποθητὴν μητρικὴν γλῶσσαν.

Ὁ Βαρβάκης ὀλόγυρα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔκτισεν ἄλλα κτίρια, μετέβαλε τὴν ἐκκλησίαν εἰς μοναστήριον, τὸ διεκόσμησε πλουσιοπαρόχως, ἐδώρησεν εἰς αὐτὸ κτήματα καὶ εἰσοδήματα, καὶ τὸ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Πανάγιον Τάφον. Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα ὥρισεν νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων νὰ στέλλῃ Ἕλληνα ἀρχιμανδρίτην εἰς τὸ Ταϊγάνιον διὰ τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν, τὰ δὲ πλούσια εἰσοδήματα τοῦ «Ἱεροσολυμικοῦ» ν' ἀποστέλλωνται εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν πρὸς συνδρομὴν τοῦ Παναγίου Τάφου.

Ὁ Βαρβάκης ἴδρυσεν σχολεῖα διὰ νὰ μανθάνουν γράμματα τὰ παιδιά τῶν ξενιτευμένων Ἑλλήνων.

Ἐστειλε χίλια φλωρία εἰς τὸν Θεόδωρον Ράλλην, ἔμπορευόμενον εἰς τὴν Βιέννην, διὰ νὰ βοηθήσῃ πτωχοὺς σπουδαστὰς καὶ ἐκδότας ἑλληνικῶν περιοδικῶν καὶ βιβλίων.

Εἴκοσι χιλιάδας γρόσια ἐδώρησεν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Χίου, τὸ ὁποῖον ἤκμαζε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ εἴκοσιν ἄλλας χιλιάδας εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς ἰδίας πόλεως. Ἄλλὰ πῶς ἀπὸ τὸν μυχὸν τῆς Ἀζοφικῆς ἐσυλλογίσθη ὁ Βαρβάκης τὴν ὠραίαν νῆσον τοῦ Αἰγαίου, τὸν «πλευστὸν εὐώδη κῆπον» τῆς Ἰωνίας; Μήπως διότι ἦτο γείτων τῶν ἀγαπητῶν του Ψαρῶν; Ἡ μήπως διότι τὸν συνέδεε μὲ αὐτὴν κάποιος ἱερὸς δεσμός;

Εἰς τὸ Ταϊγάνιον εἶχε προσκαλέσει ὁ Βαρβάκης τὴν μητέρα του καὶ τοὺς στενωτέρους συγγενεῖς του. Ἡ εὐσεβὴς Ψαριανὴ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Βαρβάκη καὶ ἐδόξαζεν ἡμέραν καὶ νύκτα τὸν Θεὸν διὰ τὸν ἡγεμονικὸν πλοῦτον τοῦ υἱοῦ της καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν χριστιανικὴν του χρῆσιν. Ἐμάνθανεν ὅτι ἐδώρει εἰς ἐκκλησίας πτωχῶν χωρίων ἱερὰ σκεύη, ὅτι ἔστειλε βοηθείας εἰς τὰς καλύβας τῶν πτωχῶν καὶ εἰς τὰς φυλακάς, καὶ ἡ εὐλαβὴς ψυχὴ της ἠσθάνετο ἀγαλλίασιν, ὅταν τὸν ἔβλεπε πόσον ἀπλᾶ, χωρὶς πομπῆν καὶ ἐπίδειξιν, μετέβαινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ προσπέσῃ ταπεινά, ὡς ὁ πτωχότερος τῶν πτωχῶν, ἐνώπιον τοῦ Παντοδυνάμου.

Ἡ εὐλαβὴς Ψαριανὴ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς της ἔχασε τὸ φῶς της. Τὰ μάτια της ἐκλείσθησαν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς της ἐστράφησαν μὲ διπλάσιαν δυνάμιν πρὸς τὸ θεῖον φῶς. Ἐφόρεσε τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα. Ἐκεῖθεν ὠδηγήθη εἰς τὴν Κωνσταντι-

νούπολιν καὶ ἔλαβε τὴν εὐλογίαὶν τοῦ Πατριάρχου. Ἐπειτα ἐκλείσθη εἰς ἓν μοναστήριον τῆς Χίου. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἱερός δεσμός, ὁ συνδέων τὸν Βαρβάκην μὲ τὸν «πλευστὸν εὐώδη κῆπον».

Ἡ γηραιὰ καλογραῖα ἔζησεν ἐκεῖ ἕως τὸ 1821. Εἰς τὰς ὄφαγας τῆς Χίου ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὴν κρεουρογήσουν οἱ Τοῦρκοι ἄλλ' οἱ ἀτρόμητοι Ψαριανοὶ ὤρμησαν εἰς τὸ μοναστήριον, τὴν ἤρπασαν, τὴν ἐπεβίβασαν εἰς ψαριανὸν πλοῖον καὶ τὴν ἔφεραν εἰς τὸ ποθητὸν γενέθλιον ἔδαφος.

\* \* \*

Ὅταν τὸ 1821 ἐβρόντησε τὸ ὄπλον τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Βαρβάκης ἦτο πολὺ γέρον. ὦ! Μὲ ποίαν λαχτῆραν θὰ ἐσυλλογίσθη τὰ νεανικά του χρόνια, τὰ χρόνια τῆς τόλμης καὶ τῆς παλληκαριᾶς εἰς τὸ Αἰγαῖον, καὶ πῶς θὰ ἐψιθύρισε μὲ στεναγμὸν:

— Ἄχ! καημένα νιάτα!..

Ἄλλ' ἂν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὀρμήσῃ αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, γοργὸς καὶ κερανοβόλος, ἦτο δυνατὸν νὰ στείλῃ ἐκεῖ κάτι ἰδικόν του, τὸν πλοῦτόν του.

Πρῶτα-πρῶτα ἐστρατολόγησεν ὅλους τοὺς ἀξιομάχους Ἑλλήνας τῆς Ἀζοφικῆς, τοὺς ἐφωδίασε μὲ ὄπλα, πολεμεφόδια καὶ χρήματα—καὶ μὲ ἐνθουσιασμόν—καὶ τοὺς ἔστειλε νὰ πολεμήσουν μὲ τὸν Ὑψηλάντην.

Ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας, τὰς πυρποληθείσας καὶ λεηλατηθείσας, ἐσύροντο εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν κατὰ χιλιάδας γυναῖκες, παρθένοι καὶ παιδιά. Ὁ Βαρβάκης ἔμαθεν ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον—ἀτρόμητον εἰς τὸ καθῆκόν του

ὑπὲρ τοῦ Γένους καὶ μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν Γρηγορίου τοῦ Ε΄—ἐφρόντιζε μυστικὰ περὶ λυτρώσεώς των, καὶ ἔστειλεν 100.000 ρούβλια πρὸς ἔξαγορὰν αἰχμαλώτων.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣτις εἶχε μεταβληθῆ εἰς στρατόπεδον, δὲν ἐπερίσσευαν χέρια διὰ τὸ ἄροτρον καὶ τὴν σκαπάνην· ἀλλὰ καὶ ὅπου ἐγίνετο σπορά, πρὶν ἔλθῃ ὁ θερισμός, ἐπρόφθανον συχνὰ τὰ ἐχθρικὰ στίφη καὶ ἐπυρλόλουν τὰ στάχυα. Οὔτε χρήματα ὑπῆρχον. Δυστυχία καὶ πείνα ἐβασάνιζε πολεμιστὰς καὶ γυναικόπαιδα. Ὁ Βαρβάκης ἔστειλεν εἰς τοὺς πεινασμένους ὀλόκληρα φορτία σίτου, μίαν δὲ φορὰν ἔστειλεν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ ὀλόκληρον φορτίον πυρίτιδος.

Ὅτε ἔφθασεν ἡ φοβερὰ εἶδησις τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν, ὁ Βαρβάκης εὐρίσκετο εἰς τὴν Βιέννην. Ἡ ἠρωϊκὴ νῆσος εἶχε καταστραφῆ ἐκ θεμελίων· πολλαὶ γυναῖκες ὥρμησαν μὲ τὰ τέκνα των εἰς τὰ κύματα διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν· τὸ ἄνθος τῶν Ψαριανῶν πολεμιστῶν εἶχε φονευθῆ εἰς τὴν μάχην ἢ εἶχεν ἀνατιναχθῆ ἠρωϊκῶς εἰς τὸν ἀέρα· χιλιάδες γυναικοπαίδων εἶχον διασκορπισθῆ εἰς τὰς νήσους.

Ὁ Βαρβάκης δὲν ἐσυλλογίσθη πλέον τίποτε· οὔτε τὸ αὐλικὸν ἀξίωμά του, οὔτε τὰ μεγάλα του συμφέροντα εἰς τὴν Ρωσίαν, οὔτε τὰ δύσκολα τότε θαλασσινὰ ταξίδια, οὔτε τὸ βαθὺ γῆρας τῶν σχεδὸν ὀγδοήκοντα χρόνων του. Ἐσυλλογίσθη μόνον ὅτι ἦτο Ἕλληνας, Ψαριανός, Βαρβάκης. Ἀμέσως καταβαίνει εἰς τὴν Τεργέστην, φορτῶνει ὀλόκληρα πλοῖα μὲ ἐνδύματα καὶ μὲ τροφὰς καὶ διευθύνεται εἰς τὸν τόπον τῆς πανωλεθρίας.

Ἄλλὰ τὰ Ψαρὰ, «ἡ ὀλόμαυρη ράχη», τὰ κοσμοδο-

ξασμένα Ψαρά, ἦσαν ἔρημα· σιωπὴ θανάτου ἐξετείνετο εἰς τὰ καπνισμένα καὶ αἱματοβαμμένα ἐρείπια, καὶ ὁ Βαρβάκης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Μονεμβασίαν.

Σπαρακτικὸν θέαμα παρουσιάσθη ἀμέσως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του. Γυναῖκες καὶ παιδιά περιεπλανῶντο εἰς τὴν ἀκρογιαλιάν, ὄντα ρακένδυτα καὶ σκελεθρωμένα ἀπὸ τὰς στερήσεις, καὶ ἐγέμιζαν τὸν ἀέρα μὲ θρήνους, καὶ ἔμαδοῦσαν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς των, καὶ ἐκτυποῦσαν τὸ στήθος των μὲ ἀπελπισίαν. Πρὸς τὸ πέλαγος ἐστραμμένοι μὲ δακρύβρεκτα πρόσωπα, ἐπροσκόλουν ἄλλη τὸν ἄνδρα της, ἄλλη τὸν ἀδελφόν της, ἄλλη τὸν υἱόν της, τὰ ὀρφανὰ τὸν πατέρα των. Ἐγνώριζον ὅτι οὗτοι ἐκοίτοντο εἰς τὰ βάρη τῆς θαλάσσης ἢ τοὺς εἶχον καταφάγει αἱ φλόγες, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιστρέψουν, καὶ ὅμως τοὺς ἐφώναζαν, καὶ ἄπλωναν πρὸς αὐτοὺς τὰ χέρια ὡς νὰ τοὺς ἐπερίμεναν...

Ὁ Βαρβάκης ἐφάνη τότε ἀληθινὸς ἦρωας τῆς ἀγαθοεργίας. Ἐνέδυσεν, ἔθρεψε χιλιάδας τὸ εὐσπλαχνικὸ του χέρι ἀκούραστο ἔδιδεν, ἔδιδε. Καὶ δὲν ἐπρόσφερε μόνον ἐνδύματα, τροφάς, χρήματα, ἀλλὰ καὶ ὄπλα καὶ πολεμφοδία διὰ τὴν ἱερὰν υπεράσπισιν τῆς πατρίδος. Ὑψηλὸς μὲ τὰ κάτασπρα μακρὰ μαλλιά του, «ὁ πατέρας τῆς ὀρφάνιας» ὁμοίαζε μὲ ἅγιον πού ἐπρόβαλεν ἔξαφνα ἀπὸ τὰ βάρη τῶν περασμένων χρόνων τῆς πίστεως καὶ διέσχιζε τὰ πλήθη τῶν δυστυχησμένων, μοιράζων βοήθειαν καὶ παρηγορίαν, σπογγίζων δάκρυα καὶ χύνων βάλσαμον εἰς τὰς πληγωμένας καρδίας...

Μέσα εἰς τὰ χαλάσματα τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, μέσα εἰς τὴν πείναν καὶ τοὺς ὀλοφυρμούς, μέσα εἰς τὰ

ράκη καὶ εἰς τὰ δάκρυα, μία μεγάλη σκέψις ἀνέβη εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Βαυβράκη, νὰ ἰδρῦση σχολεῖα.

Ἡ Βουλὴ, ἣ ὅπως τὴν ἔλεγαν τότε, «τὸ Βουλευτικὸν Σῶμα», συνεδρίαζεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ὁ Βαυβράκης, πρὶν ξεκουρασθῆ ἀπὸ τὸ φιλανθρωπικὸν του ἔργον, σπεύδει εἰς τὸ Ναύπλιον, παρουσιάζεται εἰς τὸ Βουλευτικὸν καὶ δηλώνει ὅτι καταθέτει εἰς μίαν τράπεζαν ἀρκετὸν ποσὸν χρημάτων, διὰ νὰ ἰδρῦθῃ καὶ διατηρῆται ἓν Κεντρικὸν σχολεῖον.

— Σ' εὐγνωμονοῦμεν διὰ τὰς εὐεργεσίας σου πρὸς τὴν πατρίδα, εἶπεν ὁ πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ. Ἡ Διοίκησις θὰ φροντίσῃ καὶ κτίριον κατάλληλον ν' ἀνεγείρῃ εἰς τὸ Ἄργος διὰ «τὸ Κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἐπικρατείας», καὶ διδασκάλους σοφοὺς καὶ ἐναρέτους νὰ διορίσῃ.

Μετά τινας ἡμέρας, εἰς συνεδρίασιν τῆς ὀλομελείας τοῦ Βουλευτικοῦ, ἓν μέσῳ ἐπευφημιῶν καὶ χειροκροτημάτων, ἀνεγινώσκετο τὸ ἐξῆς πατριωτικὸν ἔγγραφον τοῦ Βαυβράκη:

*Πρὸς τὸ Σεβαστὸν Βουλευτικὸν Σῶμα,*

«Ἐπειδὴ, διὰ νὰ ἀνακαλεσθῶσιν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνάγκη πᾶσα νὰ εὐρεθῆ μόνιμος καὶ διαμένων πόρος μισθῶν καὶ ζωοτροφιῶν τῶν ἀναγκαιούτων διδασκάλων δι' ἓν Κεντρικὸν Ἐθνικὸν Σχολεῖον, διὰ τοῦτο ὁ ὑποσημειούμενος, θέλων νὰ ὠφελήσω τὸ ἔθνος μου, ἀφιερῶ ρούβλια 300.000, τὰ ὁποῖα θέλω καταθέσει αἰωνίως εἰς τὸ Βασιλικὸν Ταμεῖον τῆς Μόσχας... ὁ δὲ τόκος, ἀναλογούμενος πρὸς τὸ παρὸν εἰς 30.000 γροῖσια, θέλει δι-

δεται ἐτησίως διὰ τιμίων ἐπιτρόπων... εἰς μισθοὺς καὶ τροφὰς διδασκάλων μόνον.

Με ὄλον τὸ σέβας ὁ πρόθυμος πατριώτης

Ἰωάννης Βαρβάκης

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 8ῃ Νοεμβρίου 1824.

\* \* \*

Ὁ Βαρβάκης, ἀφοῦ ἔκαμεν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάμη, ἠτοιμάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν του ἐστίαν. Ἐσκόπευε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Τεργέστην διὰ Ζακύνθου, ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Βιέννην, καὶ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν γραφικωτάτην ἔπαυλίν του, ἡ ὁποία ἀπεῖχεν ἑπτὰ ὥρας ἀπὸ τὸ Ταϊγάνιον.

Ἄλλὰ «ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει». Ὁ Βαρβάκης δὲν ἔμελλε νὰ ἐπανίδῃ τὴν δευτέραν πατρίδα του. Φθάσας εἰς τὸ μοσχοβολημένον νησὶ τοῦ Ἴονίου, τὴν Ζάκυνθον, παρέδωκε τὴν ὠραίαν ψυχὴν του ὁ Βαρβάκης τὴν 13 Ἰανουαρίου 1825. Τὸ ἑλληνικὸν χῶμα τὸν ἐτραύηξε καὶ τὸν ἔσφιξεν εἰς τὴν ἀγκάλην του· τὸ ξένον χῶμα θὰ τοῦ ἦτο πολὺ ψυχρόν, πολὺ βαρὺ. Ἐμεινε καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖ ὅπου ἀνῆκε καὶ ἡ ψυχὴ!.. Ἡ Βουλὴ, μόλις ἔμαθε τὸ θλιβερόν ἄγγελμα, ἀμέσως ἐψήφισε καὶ ἡ Κυβέρνησις ἀμέσως διέταξε νὰ ψαλῆ εἰς ὄλας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ Μεγάλου Εὐεργέτου τοῦ Ἔθνους.

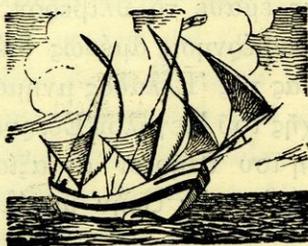
Ἡ διαθήκη του ὑπῆρξεν ἀνταξία τοῦ Βαρβάκη: ἀποχαιρετισμὸς πρὸς τὴν ζωὴν μεγάλης καὶ εὐγενοῦς ψυχῆς.

Ἐν πρώτοις ὥριζε ρητῶς καὶ αὐτολεξί: «ὁ ἐνταφιασμός μου νὰ γίνη χωρὶς πομπήν, μήτε θέλω εἰς τὸν τάφον μου νὰ τεθῆ τι λαμπρόν».

Οἱ Ψαριανοί, πού εἶχαν διασκορπισθῆ εἰς διαφόρους νήσους καὶ παραλίας τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἠρωϊκὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν, εἶχον συνοικισθῆ εἰς τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς καὶ ἐνδόξου Ἐρετρίας, εἰς τὴν Εὐβοίαν, καὶ ἴδρυσαν τὰ Νέα Ψαρά. Τὰς τελευταίας του στιγμᾶς δὲν ἐλησμόνησε τοὺς συμπατριώτας του ὁ ψυχορραγῶν Βαρβάκης καὶ ἐκληροδότησε δέκα χιλιάδας τάλληρα διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς νέας πολίχνης.

Τὴν κινητὴν του περιουσίαν ὅλην ἐδώρησεν εἰς τὸ Ἔθνος. Μὲ πολὺν ζῆλον ἐφρόντισε νὰ συλλέξῃ τὰ χρήματα καὶ νὰ τὰ καταθέσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος ὁ φίλος τοῦ Βαρβάκη, φιλόπατρις Ἕλληνας καὶ ἐθνικὸς εὐεργέτης καὶ αὐτός, ὁ Ἰωάννης Μπόζος. Διὰ τῶν χρημάτων τοῦ Βαρβάκη ιδρύθη καὶ συντηρεῖται τὸ ἐν Ἀθήναις Βαρβάκειον Λύκειον καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον τῶν Νέων Ψαρῶν.

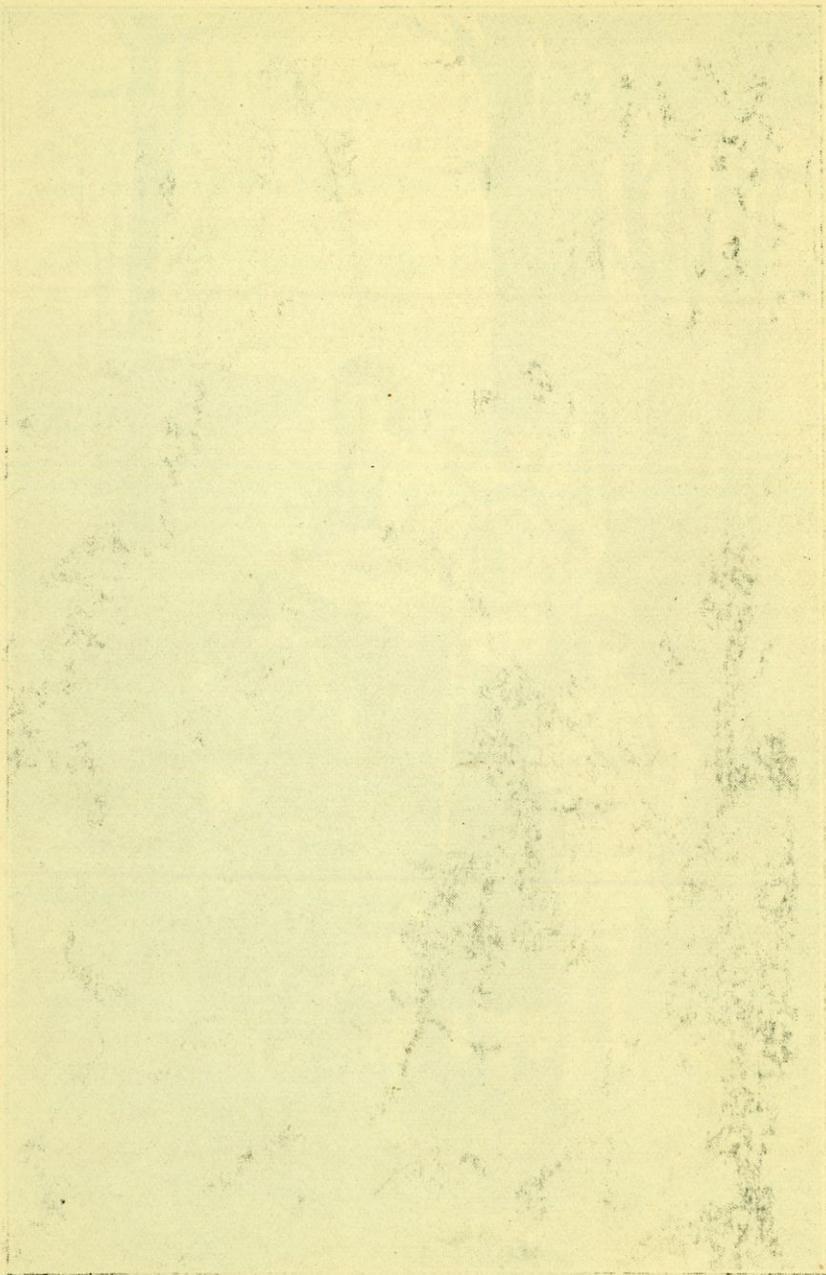
Ἡ εὐγνωμονοῦσα πατρις τῷ ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ ἀνδριάντα ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ Ζάπλειον μέγαρον.





Ἐπιστροφή ἀπὸ τὸ πανηγύρι.

Εἰκὼν Νικηφόρου Λύκου  
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ ἴνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς



## 6. Ὁ Φαέθων.

Μίαν φορὰν, εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ἑκατοικοῦσεν εἰς ἄγνωστόν τινα καὶ βαθεῖαν κοιλάδα ἐντὸς σκιεροῦ ἄλλους δαφνῶν, ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, γυνὴ ὠραία καὶ νέα, ὀνομαζομένη Κλυμένη. Ἀπέφευγε δ' αὕτη τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ καθ' ἡμέραν, εἰς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, συνέλεγε ἀνθὴ καὶ ἐστεφάνωνε τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔπειτα δὲ ὄλον της τὸν καιρὸν ἐξώδευεν εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν τριῶν θυγατέρων της καὶ τοῦ υἱοῦ της, ὅστις ὀνομάζετο Φαέθων.

Τὸ παιδίον ἦτο σπανίας ὠραιότητος. Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἦσαν γαλανοὶ ὡς τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, ἡ κόμη του ἦτο ξανθὴ καὶ ἐχρύσιζε, καὶ ὅταν ἐμειδία, ἔλεγε, ἐχάραζεν ἢ ἀνατολή. Ἡ ἀγάπη τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν του πρὸς αὐτὸν ἦτο λατρεία. Ἀλλὰ καὶ εὐφυΐαν καὶ καλὴν θέλησιν εἶχεν ὁ μικρὸς Φαέθων, καὶ ὅ,τι τὸν ἐδίδασκον ἢ μήτηρ καὶ αἱ ἀδελφαὶ του, τὸ ἐμάνθανεν εὐκόλως καὶ προθυμότερα. Καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν δὲ καὶ εἰς τὰς ἀσκήσεις τοῦ σώματος ἐξαισιῶς ἐπέδιδε, καὶ ὅλοι οἱ ὀμηλικές του τῶν πέριξ κοιλάδων τὸν ἐθεώρουν κατὰ πάντα ἀνώτερόν των.

Ἀλλὰ τοῦτο εἶχε καὶ τὸ κακόν του μέρος, ὅτι, συνηθίσας εἰς τοὺς ἐπαίνους, ἀπώλεσε τὴν μετριοφροσύνην, ἥτις εἶναι τῶν προτερημάτων ὁ στολισμὸς, καὶ ἐγένεν οἰηματίας. Τὸ κακὸν δὲ ἦτον, ὅτι οὔτε ἡ μήτηρ οὔτε αἱ ἀδελφαὶ του συνετέλουν πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσωσι

την φιλαυτίαν του, διότι ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀγάπης τὸν ἔβλαπτεν, ἀντὶ νὰ τὸν ὠφελῇ.

Πατέρα δὲν εἶχεν ἴδει ποτέ, οὐδ' ἤκουσε νὰ γίνῃ ποτὲ λόγος περὶ τοῦ πατρός του. Μόνον ἀπαξ, ὅταν ἡ μήτηρ τὸν ἐδίδασκεν ὅτι πατὴρ τοῦ Διὸς ἦτον ὁ Κρόνος, καὶ πατὴρ τοῦ Κρόνου ὁ Οὐρανός, ἠρώτησεν αἴφνης ὁ μικρὸς Φαέθων:

— Καὶ ἰδικὸς μου πατὴρ ποῖος εἶναι;

Ἄλλ' ἡ Κλυμένη, χωρὶς ν' ἀποκριθῆ, τὸν ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρός, καὶ ἔχουσα πλήρεις δακρύων τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸν ἔφερεν ἔμπρὸς τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς ἔπραττεν εἰς ὅλας τὰς δυσκόλους περιστάσεις τῆς ζωῆς της, καὶ γονατίσασα μετ' αὐτοῦ τοῦ εἶπε:

— Προσευχήθητι καὶ τὴν ἐρώτησιν ταύτην ποτὲ πλέον μὴ τὴν ἐπαναλάβῃς.

Ὁ Φαέθων ἦτο συνηθισμένος νὰ προσεύχηται ἔμπρὸς τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου ἀγάλματος, εἰς τὴν μορφήν τοῦ ὁποίου ἔλαμπε θεία καλλονὴ καὶ μεγαλειότης. Ἐμπρὸς λοιπὸν αὐτοῦ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ μήτηρ του τὸν ἐξήτει, καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον του, ἂν καὶ ἡ περιέργεια τὸν ἐπίεξε.

\* \* \*

Μετά τινα ἔτη οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ χωρῶν εἶχον μεγάλην πανήγυριν καὶ ἀγῶνας εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ. Συνέφευσαν λοιπὸν ἐκεῖ οἱ ἀξιώτεροι νέοι ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἵνα διαγωνισθῶσιν ὅστις ὑπερίσχυεν, ἐλάμβανε στέφανον, ἐπηγεῖτο, ἐχειροκροτεῖτο, καὶ εὐτυχεῖς ἐλογίζοντο οἱ γονεῖς, οἵτινες τὸν ἐγέννησαν.

Μεταξὺ ὄλων τῶν ἀγῶνων λαμπρότεροι ἐθεωροῦντο οἱ ἵππικοί, καὶ τὸ πλῆθος ὄλον ἦτο βέβαιον ὅτι τὸ βραβεῖον θὰ λάβῃ εἷς Θεσσαλός, ὅστις ἐκάθητο ὑπερήφανος εἰς τὸν μέγιστον καὶ ὠραιότατον ὄλων τῶν ἵππων καὶ ἐφαίνετο ἔχων μεγάλην ἐπιτηδειότητα νὰ τὸν διοικῇ. Καὶ τῷ ὄντι, ὅταν ἤρχισαν νὰ τρέχωσιν, αὐτὸς ἐτινάχθη ὄλων ἐμπρός· ὁ δὲ Φαέθων, ὅστις καὶ αὐτὸς ἠγωνίζετο μετὰ τῶν ἱπέων, ἔμεινε μακρὰν ὀπίσω, ἀναβαίνων ἵππον, ὅστις ἐφαίνετο ἄγριος καὶ νευρώδης, ἀλλ' ἦτο μικρὸς καὶ ὀλίγον ἐπιδεικτικός. Ἄλλ' ὅτε δὲν ἀπείχον πλέον πολὺ τοῦ τέρατος, ἔπληξε διὰ μιᾶς διὰ τῶν περνιστήρων τὸν ἵππον του, ὅστις δὲν ἦτον, ὡς οἱ ἄλλοι, ἐξηντλημένος, ἐπήδησε μέγιστον πήδημα, καὶ τρέχων ὡς ἀστραπὴ ἐφύασε πρὸ τοῦ Θεσσαλοῦ.

— Εὐγε! Εὐγε! ἐφώναζον αἱ χιλιάδες τῶν θεατῶν, ὅτε ἐφάνη εἰς τὰς ὄψεις ὄλων ὁ νεανίας, ὠραῖος καὶ φέρων τῆς νίκης τὸν στέφανον.

Μετὰ δὲ τὸ ἵπποδρόμιον ἤρχισεν ἡ ἀμαξοδρομία καὶ μετὰ θαυμασμοῦ εἶδε τὸ πλῆθος τὸν Φαέθοντα, τὸν ὅποιον ἐνόμιζον κατάκοπον ἐκ τῆς πρώτης νίκης, παραταχθέντα καὶ εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἵπποι του ἦσαν τέσσαρες, ξανθοὶ καὶ τόσον θυμοειδεῖς καὶ ἀνυπόμονοι, ὥστε οἱ θεαταὶ ἐπίστευον ὅτι κατὰ πρῶτον τότε ἐξεύχθησαν εἰς ἄομα, καὶ ἐφοβοῦντο τὰ ἔσχατα διὰ τὸν Φαέθοντα.

Ἄλλ' ὡς τὸ σύνθημα ἐδόθη, ὁ νέος τοὺς ἠγγισεν ἐλαφρῶς διὰ τῆς μάστιγος, τοὺς προὔκάλεσε διὰ γλυκείας φωνῆς, καὶ οἱ ἵπποι ὤρμησαν ὡς βέλος ἐμπρός. Θαυμάσια δὲ ἦτον ἡ ἄνεσις καὶ ἡ ἐπιδεξιότης, μεθ' ἧς διηύθυνε τὰς ἡνίας, ἀπέφευγε τὰ προσκόμματα, ἔκοπτε τὴν ὁδὸν

τῶν ἀνταγωνιστῶν του, σοφούς ἐλιγμούς ἐκτελῶν καὶ μόλις ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα, διὰ στιβραῶς χειρὸς ἀνεχαίτισε τοὺς ἵππους, ἀνεπήδησε τοῦ ἄρματος, καὶ ἔρριψε τὰς ἡνίας εἰς τὸν ἵποκόμον, πρὶν ἢ ἀφίχθῶσιν οἱ ἄλλοι.

Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν θεατῶν ὄρια δὲν ἐγνώριζεν· αἱ εὐφημῖαι τῶν ἔφθανον μέχρι οὐρανοῦ, καὶ ὄλαι αἱ χεῖρες πρὸς αὐτὸν ἐξετείνοντο καὶ ἔρριπτον στεφάνους.

\* \* \*

Ὁ ἥλιος πρὸ μικροῦ εἶχε δύσει εἰς τὸν ὀρίζοντα καί, συνάξας ὅσους στεφάνους ἠδυνήθη ὁ Φαέθων, ἔσπευδε πρὸς τὴν μητέρα του, ἵνα καταθέσῃ αὐτοὺς εἰς τοὺς κόλπους της, ὅτε ὑπὲρ ὄλας τὰς φωνὰς ἤκουσε μίαν, ἣτις τῷ ἔλεγεν εὐγε καὶ αὐτή, ἀλλὰ τόσον γλυκεῖαν, ὡς ἂν ἦτον μέλος κιθάρας, τόσον σιγαλήν, ὡς ἂν ἦτον ψιθυρισμός, ἀλλὰ συγχρόνως τόσον ἔντονον, ὥστε ὑπὲρ ὄλας τὰς ἄλλας ἤχει εἰς τὴν καρδίαν του. Ἀναβλέψας δὲ εἶδεν ἐμπρὸς του ἄνδρα, ὅστις τῷ ἐφάνη ὠραῖος, ὡς ἦτον τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ πλήρης ζωῆς, χρυσοκόμης καὶ γαλανός.

— Εὐγε, ὁ Φαέθων, ὁ υἱὸς τῆς Κλυμένης! ἐπανάλαβεν ὁ ξένος μειδιῶν, καὶ τὸ μειδιάματό του ἐκεῖνο ἔλαμψεν ἐντὸς τοῦ Φαέθοντος, ὡς ἂν ἦτο φῶς ἡμέρας ἐαρινῆς.

— Καὶ πῶς μὲ γνωρίζεις; εἶπεν ὁ Φαέθων, μετὰ δειλίας ὁμοῦ καὶ χαρᾶς.

— Σὲ γνωρίζω, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, διότι εἶμαι ὁ πατήρ σου.

— Ὁ πατήρ μου! ὁ πατήρ μου! ἀνέκραξεν ὁ νέος

ἐκτὸς ἑαυτοῦ. Ἄν εἶσαι ὁ πατήρ μου, ἔλθ' ἄλλοι πὸν εἰς τὴν μητέρα μου, ἣτις κλαίει τόσον καιρόν, διότι εἶσαι μακράν της. Ἄλλὰ πῶς ὀνομάζεσαι;

— Ὁ πατήρ σου εἶμαι, φίλτατε Φαέθων, εἶπεν αὐτός, καὶ ὀνομάζομαι Ἀπόλλων.

— Ἀπόλλων, ὁ θεὸς ὁ πανίσχυρος, ὁ θεὸς τῆς λατρείας ἡμῶν! ἀνέκραξεν ὁ νεανίας, κυριευόμενος ὑπὸ τρόμου καὶ ὑπ' ἀνεκφράστου αἰσθήματος χαρᾶς ἐν ταῦτῳ, καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας του· σφοδρῶς δὲ ἔπαλλεν ἡ καρδιά του.

— Καὶ εἶμαι ὑπερήφανος διὰ τὸν υἱόν μου, εἶπεν ὁ Ἀπόλλων. Εἶδον τὰς νίκας σου καὶ ἤξεύρω τί ἀξίζουσιν· εἶμαι καὶ ἐγὼ διφρηλάτης· ὀδηγῶ τὸν δίφρον τοῦ ἡλίου εἰς τὸν οὐρανόν. Ἄλλὰ ζήτησόν με ὅ,τι θέλεις. Ναί, εἶμαι θεὸς πανίσχυρος, καὶ ὅ,τι ζητήσης, σοῦ ὑπόσχομαι νὰ τὸ ἔχῃς.

— Ὅ,τι σὲ ζητήσω; Μοῦ ὑπόσχεσαι νὰ μοῦ κάμῃς ὁποῖαν χάριν σὲ ζητήσω; ἀνέκραξε περιχαρῆς ὁ Φαέθων. Τῷ ὄντι μοῦ τὸ ὑπόσχεσαι;

— Σοῦ τὸ ὀμνύω, μὰ τὴ Στύγα, εἶπεν ὁ Ἀπόλλων.

— ὦ! ἐν μόνον σὲ ζητῶ, εἶπε μὲ ἱκετικὴν φωνὴν ὁ νεανίας. Ἄφες με μίαν μόνον ἡμέραν νὰ ὀδηγήσω τὸν δίφρον σου εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἄλλ' ὁ Ἀπόλλων ἀφῆκε μεγάλην τρόμου κραυγὴν.

— Ἄφρον, εἶπεν, ἄφρον, τί ζητεῖς; Ὅχι τοῦτο. Ζήτησον ὅ,τι ἄλλο θέλεις. Μὴ ζητεῖς τοῦτο.

— Μοῦ ἀρνεῖσαι λοιπόν, ἀφοῦ μοῦ ὑπεσχέθης; εἶπεν ὁ Φαέθων θλιβόμενος.

— Ζητεῖς τὸν κίνδυνον, ζητεῖς τὸν θάνατον. Ἄλλ'

ὄχι, δὲν σοῦ ἀρνοῦμαι· δὲν ἠμπορῶ νὰ σοῦ ἀρνηθῶ . . .  
Ἄλλ' ἐλθέ· πρέπει νὰ ὑπάγωμεν πρὸς τὴν μητέρα σου.

\* \* \*

Ὅρια δὲν εἶχεν ἡ εὐτυχία τῆς Κλυμένης, ὅταν εἶδεν αἴφνης ἐμπρὸς τῆς τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν ὁποῖον ἐστερεῖτο ἀπὸ τόσου καιροῦ, διότι κατοικία αὐτοῦ ἦτον ὁ οὐρανός. Μετὰ μεγίστης δὲ χαρᾶς ἤκουσε καὶ τὸν Φαέθοντα διηγούμενον περὶ τῶν θριάμβων του. Κατωτέρα δὲ τῆς ἰδικῆς τῆς δὲν ἦτον καὶ τῶν θυγατέρων τῆς ἡ ἀγαλλίας διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πατρὸς των καὶ διὰ τὰς νίκας τοῦ ἀδελφοῦ των.

Ἄλλὰ τὰ πάντα ἠλλαξαν μορφὴν, ὅταν ὁ Ἀπόλλων εἶπε:

— Κλυμένη, ὡς μήτηρ ὑπακούεσαι ὑπὸ τοῦ νεανίσκου τούτου. Εἰπέ του νὰ μὴ ἐπιμένῃ νὰ μὲ ζητῇ ὅ,τι μ' ἐζήτησεν.

— Ὅχι, μήτηρ, μὴ τὸν ἀκούεις, ἀνέκραξεν ὁ Φαέθων. Μοῦ ὑπεσχέθη νὰ μοῦ δώσῃ ὅ,τι τὸν ζητήσω. Ἐζήτησα νὰ ὀδηγήσω καὶ ἐγὼ μίαν μόνον ἡμέραν τὴν ἄξιαν του εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ δὲν θέλει νὰ μὲ ἀφήσῃ.

— Τὸν ὄλεθρόν σου, ἀλόγιστε, ἀπεκρίθη μετὰ περιπαθείας ὁ Ἀπόλλων, τὴν καταστροφὴν σου ζητεῖς. Ἡξεύρεις τί εἶναι οἱ ἵπποι μου, οὓς ζητεῖς νὰ δαμάσῃς; Ζήτησον ἐπίσης νὰ ἠνιοχήσῃς τὴν βροντὴν καὶ τὸν κεραυνόν.

— Φίλτατε Φαέθων, ἀνεφώνησε τρέμουσα ἡ μήτηρ του, ἄφησε τὴν φαντασίαν αὐτήν. Ἄν δυστύχημα σοῦ συμβῇ, ἤξευρε ὅτι μὲ φονεύεις.

Ὅμοίως δὲ καὶ αἱ ἀδελφαὶ τοῦ τὸν ἐλάμβανον εἰς τὰς ἀγκάλας των καὶ τὸν παρεκάλουν. Ἄλλ' ἐκεῖνος γελῶν ὑπεροπτικῶς:

— Φοβεῖσθε, ἔλεγε, διότι δὲν μὲ εἶδετε εἰς τὸ ἵπποδρόμιον. Ὅτι καὶ ἂν εἶναι οἱ ἵπποι τοῦ πατρός μου, ἵπποι εἶναι πάντοτε, καὶ θὰ ἰδοῦν ἂν ἠμπορῶ νὰ τοὺς δαμάσω.

— Νεανίσκε, νεανίσκε, εἶπεν ὁ Ἀπόλλων, ἡ ὑπεροψία εἶναι μέγα ἀμάροτημα, ἀμάροτημα πολλάκις θανάσιμον.

— Ἄλλ' ἀρνήθητι τὸ ἄφρον ζήτημά του, εἶπεν ἡ Κλυμένη πρὸς τὸν θεόν. Ὅτε ὑπεσχέθης, δὲν ἤξευρες τί θὰ σὲ ζητήσῃ.

— Τοῦτο δυστυχῶς δὲν δύναμαι, εἶπεν ὁ Ἀπόλλων. Ὡμοσα κατὰ τῆς Στυγός, καὶ ὁ φοβερός αὐτὸς ὄρκος παρὰ τοῖς θεοῖς δὲν ἀναιρεῖται.

Ὅτε ἡ δυστυχὴς Κλυμένη ἤκουσε τοῦτο, παρεδόθη εἰς ὄλην τὴν ἀπελπισίαν τῆς, καὶ μόλις κατώρθωσεν ὁ Ἀπόλλων νὰ τὴν παρηγορήσῃ ὀλίγον, ὑποσχεθεὶς ὅτι θέλει ὀδηγήσει καὶ διατάξει τὸν υἱόν του πῶς νὰ πράξῃ, ἵνα ἀποφύγῃ πᾶν δυστύχημα.

\* \* \*

Μετὰ νέας λοιπόν, ἐπίσης ματαιάς, προσπαθείας τοῦ νὰ μεταλείωσι τὸν ἰσχυρογνώμονα, παραλαβὼν αὐτὸν ὁ Ἀπόλλων, ἀπῆλθεν εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὅπου τὸν ἔφερεν εὐθύς. Ἐκεῖ δὲ τὸν ὠδήγησεν ἀμέσως εἰς τὸ ἵπποστάσιόν του, στίλβον ὄλον ἐκ χρυσοῦ καὶ διάλιθον, ὅπου τέσσαρες χιόνος λευκότεροι ἵπποι, σκάπτοντες τὸ ἔδαφος δι' ἀργυ-

ρῶν ὀπλῶν, ἔτρωγον χρυσῆν κριθὴν εἰς ἀργυρᾶς φάτνας καὶ εἰς κρυσταλλίνους κάδους ἔπινον νέκταρ, τὸ ποτὸν, τῶν θεῶν. Ἴπποκόμοι δὲ αὐτῶν ἦσαν εἰκοσιτέσσαρες νέαι παρθένοι, αἱ Ὁραι, δώδεκα αἱ τῆς νυκτός, μελανὰ ἐνδεδυμένοι, καὶ δώδεκα λευκοφόροι, αἱ τῆς ἡμέρας.

Τότε δ' ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόλλων τὸν υἱὸν του, πῶς ἡμέρως νὰ προσφωνῇ τοὺς ἵππους, πῶς νὰ τοὺς ψηλαφῇ, χωρὶς νὰ τοὺς πλήττῃ διὰ τῆς χρυσοῦς μάστιγος, νὰ τοὺς ὀδηγῇ, ἀλλὰ νὰ μὴ τοὺς παροξύνῃ, πῶς νὰ κρατῇ τὰς ἡνίας, χωρὶς οὔτε νὰ τὰς τείνῃ, οὔτε νὰ τὰς χαλαρῶνῃ· καὶ ἀφοῦ καὶ ἄλλα ὠφέλιμα τῷ παρήγγειλε, τὸν ἐνουθέτησε διὰ τελευταίαν φορὰν νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀνοήτου του ἀποφάσεως, ἀλλὰ καὶ πάλιν χωρὶς νὰ τὸν πείσῃ.

— Καιρὸς λοιπὸν, εἶπεν.

Καὶ τοῦ ἔδειξε τὰς Ὁρας τῆς νυκτός, αἵτινες εἶχον στρέψει τὰ νῶτα σιωπηλῶς, καὶ τὰς Ὁρας τῆς ἡμέρας, αἵτινες μειδιῶσαι καὶ ἐλαφρῶς ὀρχοῦμεναι ἐπλησίαζον καὶ ἐξεύγγνον τοὺς τέσσαρας λευκοὺς ἵππους εἰς δίφρον κατάχρυσον, ὃν ἐκάλυπτον μυρῖοι καὶ μυρῖοι ἀκτινοβολοῦντες ἀδάμαντες.

Ὁ Φαέδων ἐθαμβώθη τὸ κατ' ἀρχάς· ἀλλ' εὐθύς πάλιν θάρρος λαβὼν, ἐπήδησεν εἰς τὸν δίφρον, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν ἔσφιγξεν εἰς τὰς ἀγκάλας του.

— Ἀγαθὴ τύχη! τῷ εἶπε. Προσοχὴν, ἡρεμίαν πνεύματος καὶ περίσκεψιν!

Τότε προὐχώρησε νεᾶνις φαιδρά, ἔχουσα ρόδων πλήρεις τὰς χεῖρας, ἤνοιξε διὰ χρυσοῦ κλειδίου τὴν πύλην τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐσκόρπισε τὰ ρόδα εἰς τὸ κατώ-

φλιον. Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ὁ Ἀπόλλων προσεφώνησε τοὺς ἵππους καὶ αὐτοὶ ἐκινήθησαν.

Κατ' ἀρχὰς ἐβάδιζον βῆμα βραδύ, διότι ἡ ἄνοδος ἦτο ἀπότομος. Ἀλλὰ τοῦτο ἐστενοχώρει τὸν τολμητιάν, ὅστις ἐνθυμούμενος τὰ ἵπποδρόμια ἐκραύγαζε, «ἐμπρὸς λοιπόν», καὶ ἐκτύπα διὰ τῆς μάστιγος τὸν ἀέρα.

Εἰς τὴν ξένην ταύτην φωνήν, εἰς τῆς μάστιγος τὸ πλατάγισμα, οἱ ἵπποι ἀνετινάχθησαν σφοδρῶς, καὶ ἤρχισαν καλπάζοντες ὡς παράφοροι. Ὁ πλατὺς οὐρανὸς ἔφηνεν ὑπὸ τοὺς πόδας των καὶ περὶ τὸν Φαέθοντα ἦτον χάος, ὅπου ἔβλεπεν ἐν σκοτοδίνῃ σπινθηροβολοῦντας ἀστερισμοὺς ὡς σχῆμα καρκίνων, σκορπίων καὶ λεόντων, καὶ βαθέως ὑπὸ τοὺς πόδας του τὴν γῆν, ἣτις ἐστρέφετο ὡς χειρόμυλος.

Ἄλλ' ὁ Φαέθων ἦτο γενναῖος. Ἦρπασε τοὺς χαλινοὺς καὶ σπασμωδικῶς τοὺς ἀνέσυρεν· οἱ δὲ ἵπποι ἠνωρθώθησαν εἰς τοὺς ὀπισθίους των πόδας.

Ὁργισζόμενος τότε, τοὺς ἐκτύπησε διὰ τῆς μάστιγος, καὶ αὐτοί, φοβερῶς χρεμετίσαντες καὶ φυσήσαντες ἐκ τῶν ρωθῶνων φλόγας, ὥρμησαν ὡς ἂν ἐδιώκοντο ὑπὸ τῶν ἀνέμων. Ἐκ τοῦ χρεμετισμοῦ των οἱ θόλοι τοῦ οὐρανοῦ ἐσείσθησαν· ἐκ τῶν φλογῶν των τὰ σύννεφα ἐβάφησαν ἐρυθρά. Πᾶν κίνημα τοῦ νέου των ἠνιόχου τοὺς ἠρέθιζε μᾶλλον ἢ τοὺς ὠδήγει, καὶ ἐφέροντο τυφλῶς καὶ ἀτάκτως· καὶ ὅτε μὲν εἶλκε τοὺς χαλινοὺς, ἀνεπήδων πρὸς τὰ ἄνω σχεδὸν καθέτως, καὶ εἰς ὀλίγα λεπτὰ ἀνέβαινον εἰς ἀχανῆ ὕψη μακρυνόμενοι τῆς γῆς· ἡ γῆ τότε, ἐστερημένη τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου, ἐκαλύπτετο ὑπὸ χιόνων καὶ ὑπὸ πάγων, καὶ οἱ ποταμοὶ ἐγίνοντο κρύσταλλα, κα!

φυτὰ καὶ ζῷα καὶ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον ἐκ τοῦ ψύχους. Ὅτε δὲ ἀπηύδων οἱ εὐρωστοὶ τοῦ βραχίονες καὶ ἐχαλαροῦντο οἱ χαλινοὶ, ὄρμων οἱ ἵπποι κατὰ κεφαλῆς πρὸς τὴν γῆν, καί, ὅπου ἐπλησίαζον, αἱ πεδιάδες μετεβάλλοντο εἰς ἀμμώδεις ἐρήμους, καὶ ἦναπτον ὡς λαμπάδες τὰ δάση καὶ οἱ ποταμοὶ ἐξηραίνοντο, καὶ ἀπέραντος πυρκαϊὰ ἔβροσκεν εἰς τὰ ὄρη καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰς κατοικίας.

\* \* \*

Τότε μεγάλη κραυγὴ ἠγέρθη ἐξ ὅλης τῆς γῆς. Οἱ ἄνθρωποι ἐξέλεμπον δεήσεις πρὸς τὸν Δία ν' ἀποτρέψῃ τὸ μέγα δεινόν.

Ὁ δὲ Ζεὺς, ἰδὼν τὸν ἥλιον ὅτι ἐκινεῖτο ὡς ἂν ἐμέθυε, καὶ ἐννοήσας ὅτι ὀδηγεῖ αὐτὸν οὐχὶ ὁ Ἀπόλλων, ἀλλὰ χεῖρ πρωτόπειρος καὶ ἀνίκανος, ἤρασε μετ' ὀργῆς τὸν κεραυνὸν καὶ τὸν ἐσφενδόνισε κατὰ τοῦ αὐθάδους. Φοβερὸς τριγμὸς ἠκούσθη καθ' ὅλην τὴν φύσιν. Ὁ κεραυνὸς ἐνέσκηψεν εἰς τὴν ἄμαξαν, καὶ πλήξας ἀπεκύλισε τὸν Φαέθοντα· καὶ οἱ μὲν ἵπποι, γνωρίσαντες τὴν βροντὴν τῶν θεῶν, ἔντρομοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν φάτνην των, ἀφέντες καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν γῆν εἰς σκότος βυθισμένην. Τὸ δὲ σῶμα τοῦ δυστυχοῦς νεανίου, φερόμενον διὰ τοῦ κενοῦ, ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν, παρὰ τὸν ποταμὸν Ἡριδανόν, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὸ μέρος ἀκριβῶς ὅπου ἔμενον ἡ μήτηρ καὶ αἱ ἀδελφαὶ του, μετ' ἀγωνίας περιμένουσαι τὴν ἐπιστροφὴν του.

Τὴν ἀτελπισίαν τῶν ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῇ· τὸν ἀγαπητὸν τῆς καρδίας των, τὸν πλήρη ζωῆς καὶ ἐλ-

πίδων νεανίαν, τὸν εἶχον ἤδη ἔμπρός των πτόμα ἄμορφον καὶ ἠκρωτηριασμένον. Διὰ τῶν χειρῶν των ἔσκαψαν εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ τὸν ἐνεταφίασαν, καὶ ἐκεῖ τὰς εὗρισκεν ὁ ἀνατέλλων, καὶ ἐκεῖ ὁ δῦων ἥλιος νὰ κλαίωσιν ἀπαρηγορήτως καὶ ὁ ποταμὸς ἔπινε τὰ δάκρυά των.

Ὁ Ἀπόλλων ὁμως ἠλέησε τὴν γυναῖκα καὶ τὰς θυγατέρας του· καὶ νὰ ἐλαττώσῃ μὲν τὴν θλίψιν τῶν δὲν ἠμπορεῖ, διότι καὶ ὁ ἴδιος τὴν συνέμεριζετο. Ἄλλ' ὅπως τὴν καταστήσῃ ὀλιγώτερον ἐπαισθητὴν εἰς αὐτάς, εἰς τὴν παραποταμίαν ἐκείνην, ὅπου ἐφαίνοντο ὡς ριζώσασαι, τὰς μετεμόρφωσεν εἰς δένδρα, τὰς ἰτέας, αἴτινες, ὡς γνωστόν, φαίνονται ὡς κλαίουσαι καὶ *Κλαίουσαι* τῷ ὄντι ὀνομάζονται παρὰ τοῦ λαοῦ· τὰ δὲ πύρινα δάκρυά των, σταλάζοντα εἰς τὸν ποταμόν, ἐπήχθησαν ἐντὸς τῶν κυμάτων του εἰς τὴν πολύτιμον ἐκείνην κιτρίνην ὕλην, ἣτις ὀνομάζεται ἤλεκτρον.

## 7. Ὁ ἱερεὺς τῆς Βορροσοῦ.

(*Λωόσασμα ἐπιστολῆς τοῦ Κοραῆ*).

Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τὰ ἄλλα του προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὗρίσκεται παπὰς ν' ἀναγινώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον τὸν συνέβη νὰ πτερνισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. Ὅταν τὴν ἀναψαν,

συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκο-  
τίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὀλόκληρον, τὸν μα-  
κρότερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς  
ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνηθες. Δὲν ἐξεύρω ἂν διὰ τὴν τα-  
χυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν  
Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ βολισσινὸς  
ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπα-  
Τρέχας, καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονο-  
μαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἐὰν τὸν καλέσῃς μὲ  
τὸ κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐξήκοντα τέσσαρα  
ταξίδια καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ  
τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ  
τῆς νήσου τὰ ἐξηκοντατέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον  
κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας  
ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ  
μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητής, μὲ σκοπὸν ν' ἀνακαλύψῃ  
κανὲν ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμή-  
ρου εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάκια. Μόλις τὰ  
ἄκουσεν ὁ Παπα-Τρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα  
των, καὶ μ' ἐρώτησεν ἐκστατικός:

— «Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;» — «Τὴν ἀγγλικήν»,  
τοῦ ἀπεκρίθη καὶ ἡ ἐκστασίς του ἐγένεν ἀπολίθωσις.  
Δὲν ἠμπόρει νὰ χωρήσῃ τοῦ βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κε-  
φαλὴ, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάκια ἦτο δυνατόν νὰ λαλῶσι  
γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἐξεύρω πλέον ποίαν  
γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λα-  
λῶσι τῶν Ἄγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ γελᾷς

τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπα-Τρέχα. Ἄλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἐὰν παρὼν παρόντος ἦκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους! «Τὰ διαβολόπουλα, τόσον μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέξικα!»

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσης διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπα-Τρέχαν. Ναί, σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὄλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἠμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον εἶναι φιλόανθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποῖαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εὐτυχῶσι νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχὴν του.

Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ ν' ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Τσελεπῆ.

\* \* \*

Εἶναι ἀνεκδιήγητος τὴν ὁποῖαν ἔδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν, ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον

μὲ ἐρώτησεν, «ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο Χριστιανός». «Ἀδύνατον ἦτο», τὸν εἶπα, «ἐπειδὴ ἕζη χρόνους ἑννεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ».

Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο; «Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας». Μὲ τοῦτο ἐνόει φανερὰ ὁ φιλάνθρωπος παπᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσει τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ Χριστοῦ.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἄφ' οὗ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου, «δὲν θέλεις», μὲ εἶπε, «ἀποστραφῆν τὴν ἰδικήν μου βοήθειαν». Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἄγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπε νὰ ἐλπίζῃ τις βοήθειαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπᾶς δύο γρόσια. — «Ταῦτα», λέγει, «ἔλαβον σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα· ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα ἂν εἶχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἦθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ πατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἢ ποιήσεις, τὸν ὅποιον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν νὰ εὐρίσκειται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα».

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιέργειάν σου νὰ μάθῃς πῶς ἐφέρθη εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ καλοῦ παπαῦ· τὴν ἔλαβα ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους ὀφθαλμοὺς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως

χειρα, διὰ νὰ μὴ λυπήσω μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχῆν.

\* \* \*

Ἄκουσε ἄλλο θαυμαστότερον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου εἶναι τόσον ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ὥστε ἢ πολλὰ μικρά των ἐκκλησία ἠμπορεῖ νὰ χωρέσῃ τριπλασίους αὐτῶν. Μ' ὄλον τοῦτο τινὲς ἀπὸ τοὺς προεστῶτας, οἱ πλουσιώτεροι, ἐπεθύμησαν νὰ πλατύνωσι τὴν οἰκοδομὴν. Ἐκοινωνήσαν τὴν γνώμην αὐτῶν εἰς τὸν ἐφημέριον, καὶ οὗτος τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ συναθροίσωσι πρῶτον τὴν χρειάζομένην δαπάνην, διὰ νὰ τελέσωσι κατ' αὐτὴν καὶ τὸ ἔργον.

Ἄφ' οὗ ἔμαθε συναγμένα τὰ ἀργύρια ὁ σεβάσιμος οὗτος παπᾶς, μίαν τῶν Κυριακῶν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, τοὺς εἶπε: «Τέκνα μου, ὁ Θεὸς δὲν κατοικεῖ εἰς πέτρας καὶ ξύλα, ἀλλ' εἰς τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν χριστιανῶν. Τῆς ἐκκλησίας τὸ μέγεθος βλέπετε, ὅτι δὲν εἴμεθα ἀρκετοὶ νὰ τὸ γεμίσωμεν. Ἀπὸ σᾶς οἱ περισσότεροι δὲν ἐξεύρουν μῆτε νὰ ἀναγινώσκωσι, μῆτε νὰ γράφωσι πρᾶγμα ἀσυγκρίτως ἀρεσιότερον εἰς τὸν Θεὸν ἢ θέλομεν πρᾶξειν, βάλλοντες εἰς τόκον τὰ συναγμένα ἀργύρια, διὰ νὰ πληρώνεται ἀπ' αὐτὸν ἐτησίως διδάσκαλος γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως, καὶ τὸ περισσεῦον νὰ μοιράζεται εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς μας, ὅσων ἢ πτωχεία δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀργίας καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ ἐλευθερωθῶμεν καὶ ἀπὸ τὸ ὄνειδος ὅτι μόνοι ἡμεῖς εἰς τὴν νῆσον ἀγαπῶμεν τὴν ψωμοζητίαν». Τί λέγεις εἰς τοῦτο, φίλε;

Ἀφήνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μά-

κρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῆ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλός σου Παπα-Τρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προβάλλῃ νὰ δεχθῆ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ.

Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντες με νὰ τὸ ἐμποδίσω.

Ἄφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῆς πόσῃ ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῆ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν: «Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν».

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα ν' ἀνταποκριθῶ; Συνέκλαυσα κι ἐγὼ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθει, ἔὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θωμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας.

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλοῦστατος καὶ φιλάνθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ.

## 8. Λάζαρος Κουντουριώλης.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἐγεννήθη τὸ 1796 ἐν Ὑδρα, ὅπου καὶ ἐδιδάχθη τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα.

Μόλις 14 ἐτῶν ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐν Ὑδρα ἐμπορικῶν ἐργασιῶν τοῦ πατρὸς του, ἐπειδὴ οὗτος διέμενε ἐν Γενούῃ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Κουντουριώτης ἦτο ἀνὴρ θεοσεβής, πρᾶος, ὀλιγόλογος καὶ σοβαρός. Ἠγάπα τὴν ἀλήθειαν, οὐδέποτε δ' ἐξετίμα τὸν ψεύστην, ὅσα ἄλλα προτερήματα καὶ ἂν εἶχεν.

Ὁ πατὴρ τοῦ Λαζάρου ἀπέθανε δολοφονηθεὶς. Μετὰ ἔτη ἤλθεν ὁ φονεὺς εἰς Ὑδραν καὶ διὰ τοῦ πνευματικοῦ ἐζήτησε συγχώρησιν παρὰ τοῦ Λαζάρου, ὅστις τὸν συνεχώρησεν ἄλλ' ὁ φονεὺς ἐδυστύχησε, καὶ τὸν συνέδραμε χρηματικῶς ἕνεκ' ἀσθενείας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργάζεται, καὶ τῷ ἐχορήγησε σύνταξιν, καὶ ὅτε ἀπέθανε, τὸν ἐκήδευσεν ἰδίᾳ δαπάνῃ. Ἐν δὲ μόνον εἶχεν ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ, μηδέποτε νὰ τὸν ἴδῃ. Οὕτω δὲ συνεβίβασε τὸ πρὸς τὴν χριστιανικὴν φιλάνθρωπίαν καθῆκον καὶ τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον ὄφειλεν εἰς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς του.

Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ φήμη τῆς ἐντιμότητος αὐτοῦ, ὥστε, ὅτε οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως μετέφερον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ κειμήλια τῶν μοναστηριῶν, σώζοντες αὐτὰ ἀπὸ τῶν Τούρκων, εἰς τὸν Κουντουριώτην τὰ παρέδωκαν πρὸς φύλαξιν, χωρὶς νὰ θελήσωσιν οὐδὲ ἀπόδειξιν νὰ λάβωσι.

Καθ' ὑπερβολὴν ἐτίμων τὸν Κουντουριώτην οἱ συμ-

πολιταί του. Ὅτε ὁ κύρ Λάζαρος, ὡς τὸν ἀπεκάλουν, κατέβαιναν εἰς τὴν ἀγοράν, πάντες, πλοίαρχοι καὶ ναῦται, ἐσηκώνοντο μετὰ σεβασμοῦ ἀπὸ τὴν θέσιν των καὶ ἐσιώπων ἕως ὅτου ἀπομακρυνθῆ.

Στρατὸς πολὺς εἶχε σταλῆ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν εἰς Ὑδραν, ἐκ φόβου μήπως οἱ Τοῦρκοι ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' ἡμέραν τινὰ οἱ στρατιῶται ἦλθον εἰς φοβερὰν λογομαχίαν πρὸς τοὺς Ὑδραῖους. Οἱ στρατιῶται ὠχυρώθησαν. Οἱ Ὑδραῖοι ἔλαβον τὰ ὄπλα, καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα εἶχον ἕτοιμα τὰ πυροβόλα. Ὁ κύρ Λάζαρος καταβαίνει ἀπὸ τῆς οἰκίας του μόνος καὶ ἔρχεται πρὸς τὸ ἐξηγριωμένον πλῆθος. Ὡς τὸν εἶδον νὰ ἔρχεται οἱ κραυγάζοντες ἐσιώπησαν, καὶ τὸ πλῆθος ἐχωρίσθη εἰς δύο διὰ νὰ διέλθῃ. Ὁ μέγας προεστὼς ὠμίλησε πρὸς τ' ἀντίπαλα μέρη, καὶ εὐθύς οἱ τραχεῖς ἐκεῖνοι ὀρεινοὶ καὶ οἱ ναῦται, οἱ ἕτοιμοι πρὸ μικροῦ ν' ἀλληλοσφαγῶσιν, ἔδωκαν τὰς χεῖρας καὶ ἠσπάσθησαν ἀλλήλους δακρύνοντες.

Τὸ Μεσολόγγιον εἶχε πέσει ἠ Πελοπόννησος, πλὴν ὀλίγων φρουρίων, ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Ἰβραήμ, καὶ διεδίδετο ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος θ' ἀποβιβάσῃ στρατὸν πολυάριθμον εἰς Ὑδραν. Τρόμος κατέλαβε πάντας πλούσιοι δὲ καὶ πένητες ἠθέλον νὰ φύγωσιν. Ὁ λαὸς συνῆλθε νὰ σκεφθῆ περὶ φυγῆς, προσεκλήθη δὲ καὶ ὁ Κουντουριώτης. Τὸν παρεκάλεσαν νὰ εἴπῃ πρῶτος τὴν γνώμην του, ἀλλ' αὐτὸς ἐκάθητο σιωπῶν. Μετὰ πολλὰς δὲ συζητήσεις ἀπεφασίσθη νὰ φύγωσι. Τότε λαβὼν τὸν λόγον εἶπε: «Κατευόδιον, ἀδελφοί! Εὐχομαι νὰ εὐτυχῆσετε εἰς τὰ ξένα, καὶ καλὴν ἀντάμωσιν εἰς τοῦτον ἢ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Ἐγὼ, ἠ οἰκογένειά μου, οἱ συγγενεῖς μου, οἱ

πλοίαρχοί μου καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν πλοίαρχων μου θὰ μείνωμεν εἰς τὴν Ὑδραν μας». Ὅλοι μὲ μίαν φωνὴν ἀνεβρόσαν: «Ὅταν μείνης σύ, κανεῖς δὲν φεύγει».

Καὶ πράγματι οὐδεὶς ἔφυγε, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐσώθη. Εἰς τὸν ἱερὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἀγῶνα ὁ Κουντουριώτης ἀφιέρωσε τὴν μεγάλην ἐκ τριῶν ἑκατομμυρίων δραχμῶν περιουσίαν του, ἐξοπλιζῶν πλοῖα καὶ χορηγῶν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους.

Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος ἀνὴρ οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ λάβῃ ὑπόδηγμα, οὐδ' ἀπεδήμησέ ποτε ἐκ τῆς Ὑδρας. Ἐν Ὑδρᾷ ἐπεσκέφθη αὐτὸν ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐν Ὑδρᾷ τρις ἐπεσκέφθη αὐτὸν ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος βαλεὺς Ὄθων, ὅστις καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ Μεγαλοσταύρου, ἐν Ὑδρᾷ δὲ καὶ ἀπέθανε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1852. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν μέγαν τῆς Ἑλλάδος πολίτην ἐπένθησε πέντε ἡμέρας.

---

## 9. Ὁ Λωκράτης καὶ οἱ Νόμοι τῆς Παλρίδος.

Μόλις ἐξημέρωνε σκότος ἐβασίλευεν ἀκόμη εἰς τοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Κρίτων βιαστικὸς ἔσπευδε πρὸς τὰς φυλακὰς τῆς πόλεως. Τί κατεπεῖγον εἶχε νὰ κάμῃ ἐκεῖ τόσον ἐνωρὶς ἀνὴρ ἐκ τῶν πλουσιωτάτων τῆς πόλεως, ὁ Κρίτων;

Ὁ μέγας διδάσκαλός του, ὁ φιλόσοφος Σωκράτης, ἐκρατεῖτο ἐκεῖ δέσιμος καὶ ἔμελλε τὴν ἐπομένην νὰ πῆ τὸ κώνειον. Πῶς νὰ ἡσυχάσῃ ὁ ἀφωσιωμένος ἐκεῖνος μαθητής! Τὸν ἐνάρετον Σωκράτη ἠθέλησαν ἄνθρωποι κακοὶ νὰ τὸν καταστρέψουν· τὸν κατηγορήσαν λοιπὸν εἰς τὸ δικαστήριον, ὅτι ὀδηγεῖ τοὺς νέους εἰς τὸ κακόν, καὶ οἱ δικασταί, χωρὶς νὰ προσέξουν, χωρὶς νὰ ἐννοήσουν ὅτι τοῦτο ἦτο συκοφαντία, τὸν εἶχον καταδικάσει νὰ πῆ τὸ κώνειον.

Ὅταν ἔφθασεν ὁ Κρίτων εἰς τὰς φυλακάς, ὁ δεσμοφύλαξ τὸν εἰσήγαγεν εἰς τὸ δωμάτιον, ὅπου ἐκρατεῖτο ὁ Σωκράτης. Οὗτος ἐκοιμᾶτο ἡσύχως, ὅπως οἱ ἐνάρετοι μόνον καὶ οἱ ἀθῶοι δύνανται νὰ κοιμῶνται καὶ εἰς τὴν παραμονὴν ἀκόμη τοῦ θανάτου των.

Ὁ σεβάσιμος γέρον ἐξεπλάγη πολὺ, ὅτε ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶδε παρὰ τὴν κλίνην του εἰς τριαύτην ὄραν τὸν ἀγαπητόν του μαθητήν.

— Πῶς, Κρίτων, ἦλθες σήμερα, πρὶν ἐξημερώσῃ; τὸν ἐρωτᾷ.

— Διδάσκαλε, ἀπαντᾷ ἐκεῖνος, ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ κάτι πολὺ σοβαρὸν καὶ ἐπειδὴ ἤξεύρω, ὅτι τόσον εὐκόλα δὲν θὰ παραδεχθῆς τὴν γνώμην μου, ἦλθα ἐνωρίς, διὰ νὰ ἔχω καιρὸν νὰ σὲ πείσω.

— Ἄς ἀκούσω, Κρίτων.

— Ἐμάθαμεν ὅτι αὐριον θὰ σοῦ δώσουν νὰ πῆς τὸ κώνειον· οἱ μαθηταί σου ἔχομεν ἐτοιμάσει τὰ πάντα διὰ νὰ φύγῃς ἀπὸ τὴν φυλακὴν· ἔχομεν λάβει τὰ μέτρα μας καὶ τὸ πλοῖον ἀκόμη, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς θὰ σὲ φέρῃ εἰς Θεσσαλίαν, περιμένει εἰς Πειραιᾶ.

— Νὰ φύγω! ἀφοῦ μὲ ἐδίδαξεν ἡ Πατρίς!

Ἄλλ' ὁ Κρίτων ἐπέμενε καὶ παρεκάλει θερμοῶς τὸν διδάσκαλόν του νὰ μὴν ἀρνηθῆ τὴν χάριν αὐτὴν.

Τότε ὁ Σωκράτης εἶπε:

— Ἐὰν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς φυγῆς μου, φίλε Κρίτων, ἤθελον παρουσιασθῆ ἐνώπιόν μου οἱ Νόμοι καὶ ἡ Πατρίς καὶ μοῦ ἔλεγον: «Τί κάμνεις, ὦ Σώκρατες; ἀπεφάσισες λοιπὸν νὰ μᾶς καταστρέψῃς; Δὲν γνωρίζεις ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ πόλις καὶ νὰ εὐτυχῆ, ὅταν οἱ νόμοι τῆς δὲν τηρῶνται καὶ ὅταν αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τῆς δὲν ἐκτελῶνται πιστῶς; Νομίζεις ἴσως ὅτι σὲ ἠδικήσαμεν καὶ διὰ τοῦτο θέλεις νὰ μᾶς παρακούσῃς; Ἄλλ' ἔλησμόνησες τί ἐδίδαξες εἰς ὅλην σου τὴν ζωὴν; Δὲν ἐδίδαξες ὅτι δὲν πρέπει νὰ πράττῃ τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ;

» Ἐγὼ ἡ Πατρίς, ὦ Σώκρατες, μὲ τοὺς νόμους μου καὶ μὲ τὰς φροντίδας μου σὲ ἐγέννησα, σὲ ἀνέθρεψα, σὲ ἐξεπαίδευσα, εἶσαι ἐπομένως τέκνον μου. Καὶ ὅπως τὸ τέκνον ὀφείλει πρὸ παντὸς νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς γονεῖς του, οὕτω καὶ ὁ πολίτης ὀφείλει τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους.

» Εἰπέ μου: Ἐὰν οἱ γονεῖς σου ἢ οἱ διδάσκαλοί σου σὲ κτυπήσουν ἢ ἄλλως πως σὲ κακοποιήσουν, ἔχεις ποτὲ σὺ τὸ δικαίωμα νὰ ἀνταποδώσῃς εἰς αὐτοὺς τὸ ράπισμα ἢ ὅ,τι ἄλλο κακὸν σοῦ ἐπροξένησαν; Βεβαίως ὄχι. Καὶ διατὶ λοιπὸν θέλεις νὰ πράξῃς πρὸς ἐμέ, ὅ,τι δὲν θὰ ἔπραττες πρὸς τοὺς γονεῖς σου; Λησμονεῖς ὅτι ἡ Πατρίς εἶναι τιμιωτέρα, σεβαστοτέρα καὶ ἀγιωτέρα καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ ὅλων τῶν ἄλλων προγόνων;»

— Τί λοιπὸν νὰ ἀπαντήσω εἰς ὅλα ταῦτα Κρίτων:

Οἱ νόμοι τῆς Πατρίδος μου μὲ κατεδίκασαν εἰς θάνατον· ἐνόμισαν ὅτι τοῦτο εἶναι δίκαιον. Πρέπει νὰ ὑπακούσω ἢ ὄχι;

Εἰς τὰς ἀληθείας ταύτας ὁ Κρίτων οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντείπῃ καὶ ὠμολόγησεν ὅτι πᾶς ἔντιμος πολίτης ὀφείλει τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους.

Ὁ σεβᾶσμιος γέρον ἀπέθανε μετὰ δύο ἡμέρας. Ὅτε ἔφερον εἰς τὰ χεῖλη του τὸ ποτήριον μὲ τὸ κώνειον, ὁ ἀγαπητός του Κρίτων τὸν ἠρώτησε:

— Ἐχεις, διδάσκαλε, καμμίαν παραγγελίαν νὰ μοῦ δώσης;

— Σοῦ παραγγέλλω νὰ εἶσαι ἐνάρετος, ν' ἀγαπᾷς τὴν Πατρίδα σου, καὶ νὰ ὑπακούῃς ἄνευ προφάσεων εἰς τὰς διαταγὰς τῶν νόμων.

Ἐπειτα ἔπιε τὸ κώνειον, χωρὶς τὰ χεῖλη του νὰ ἐκφράσουν τὸ ἐλάχιστον παράπονον.

---

## 10. Ἡ ὕπνρῆρα.

Τὴν ἐσπέραν τῆς παράμονῆς τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 19... ἡ δεκαοκταετής κόρη Οὐρανια ἐκλείσθη εἰς τὴν οἰκίαν της ἐνωρίς, διότι ἦτο μόνη.

Ὁ πατὴρ της, ὁ ἀτυχῆς μπάραμπα-Διόμας, ἀρχαῖος ἐμποροπλοίαρχος πτωχεύσας, ὁ ὁποῖος κατήντησε νὰ γίνῃ πορθημὲς εἰς τὸ γῆράς του, εἶχεν ἐπιβῆ τῆς λέμβου του περὶ τὴν μεσημβρίαν, ὅπως πλεύσῃ εἰς τὴν Τσουγκριάν, καὶ διαπορθημύσῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πολίχνην ἑορτασίμους

τινὰς προμηθείας. Ἡ Τσουγκριά, μικρὰ νῆσος νοτιώτερον κειμένη, ἀπέιχε τρία μίλια. Διὰ τοῦτο ὁ μαρμπα-Διόμας ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἐπανήρχετο πρὸς ἐσπέραν· ἀλλ' ἐνώκτωσε καὶ ἀκόμη δὲν ἐφάνη.

Ἡ νέα ἦτο ὀρφανὴ ἐκ μητρός. Ἡ μόνη πρὸς μητρὸς θεία της, ἡ ὁποία τῆς ἐκράτει ἄλλοτε συντροφίαν, διότι αἱ οἰκίαι των ἐχωρίζοντο δι' ἑνὸς τοίχου, ἐμάλωσε καὶ αὐτὴ μαζί της διὰ δύο στρέμματα ἀγροῦ καὶ δὲν ὠμιλοῦντο πλέον. Ἡ νεᾶνις ἐκάθησε πλησίον τοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνάψει εἰς τὴν ἐστίαν, περιμένουσα τὸν πατέρα της, καὶ ἐκράτει τὸ οὖς τεταμένον εἰς πάντα θόρυβον, εἰς τὰ φαιδρὰ ἄσματα τῶν παιδῶν τῆς ὁδοῦ, ἀνυπόμονος καὶ ἀνησυχούσα, πότε ὁ πατὴρ της νὰ ἔλθῃ.

Αἱ ὄροι παρήρχοντο καὶ ὁ πτωχὸς γέρον δὲν ἐφαίνετο. Ἡ Οὐρανιὴ εἶχεν ἀπόφασιν νὰ μὴ κατακλιθῇ, ἀλλ' ἔμεινεν οὕτως ἡμίκλιτος πλησίον τῆς ἐστίας.

\* \* \*

Παρήλθε τὸ μεσονύκτιον καὶ ἤρχισαν ν' ἀντηγῶσιν οἱ κώδωνες τῶν ναῶν, καλοῦντες τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὴν εὐφρόσυνον τῆς ἑορτῆς ἀκολουθίαν.

Ἡ καρδιά τῆς νέας ἐκόπηκε μέσα της. «Πέρασαν καὶ τὰ μεσάνυκτα, εἶπε, καὶ ὁ πατέρας μου...»

Συγχρόνως τότε ἤκουσε θόρυβον καὶ φωνὰς ἕξωθεν. Ἡ γειτονιὰ εἶχεν ἐξυπνήσει, καὶ ὅλοι ἠτοιμάζοντο διὰ τὴν ἐκκλησίαν.

Ἡ δυστυχὴς Οὐρανιὴ δὲν ἀντέσχεν, ἀλλ' ἔλαβε τὴν τόλμην νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸν σκεπαστὸν καὶ περιφρακτὸν ὑπό

σανίδων ἐξώστην τῆς οἰκίας, ὅπου κρυπτομένη εἰς τὸ σκότος προέβαλε διὰ τῆς θυρίδος τὴν κεφαλὴν.

Μία γειτόνισσα λάλος καὶ φωνασκὸς εἶχεν ἐγεροῦν πρώτη καὶ ἀφύπνιζε διὰ τῶν κραυγῶν τῆς τοὺς γείτονας ὄλους, προσπαθοῦσα νὰ ἐξυπνήσῃ τὸν ἄνδρα καὶ τὰ παιδιὰ τῆς. Ὁ σύζυγός τῆς Νταραδήμος εἶχεν ἀνάγκην μοχλοῦ, διὰ νὰ σταθῇ εἰς τοὺς πόδας του.

Ἡ θύρα τῆς οἰκίας τῶν ἦτο ἀντικρὺ τῆς τοῦ μάρμα-Διόμα. Ἡ Οὐρανιὴ ἔβλεπε καθαρὰ ἀπέναντί τῆς τὴν γυναῖκα ἐκείνην νὰ κρατῇ φανὸν καὶ νὰ φωτίζῃ τὰ σκότη τῆς ὁδοῦ διὰ τοὺς διαβάτας καὶ τοὺς γείτονας. Διότι τὸ σκότος ἦτο βαθὺ καὶ ἐλαφρὸς ἄνεμος ἔπνεεν, ὅσος ἤρκει, διὰ νὰ μεταφέρῃ ἐκ τῶν χιονοσκεπῶν βουνῶν τὸ ψῦχος παγερὸν εἰς τὰς φλέβας τῶν ἀνθρώπων.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν διῆλθεν ὁ Ἀργυράκης τῆς Γαροφαλιάς, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ προνόμιον νὰ προσω-νυμῆται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς συζύγου του.

Ταυτοχρόνως εἶχεν ἐξέλθει καὶ ὁ Νταραδήμος, ὁ ὁποῖος ἔπιασεν ὀμίλιαν μὲ τὸν Ἀργυράκην τῆς Γαροφαλιάς. Καὶ ὁ Νταραδήμος κατέβη εἰς τὴν ὁδόν, ἐνῶ προηγείτο ἡ σύζυγός του, κρατοῦσα πάντοτε τὸν φανόν.

— Δὲν ξέρουμε, νὰ ἦλθε τάχα ὁ γείτονας; εἶπε τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ σύζυγος τοῦ Νταραδήμου, ρίπτουσα ἐκφραστικὸν βλέμμα πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ μάρμα-Διόμα.

— Σωπάτε! εἶπε, φέρων τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στόμα ὁ Ἀργυράκης, εἶπαν πὼς βούλιαξε...

— Τί; εἶπεν ἡ σύζυγος τοῦ Νταραδήμου.

Ὁ Ἀργυράκης ἠτοιμάζετο νὰ διηγηθῇ πὼς καὶ ποῦ τὰ ἤκουσεν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν γοερὰ καὶ παρα-

πικὴ κραυγὴ ἠκούσθη ἀπὸ τῆς σιγηλῆς οἰκίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔβλεπον οἱ τρεῖς ὁμιληταί.

Ἀπὸ τοῦ σκεπαστοῦ καὶ περιφράκτου ἐξώστου ἡ δυστυχῆς Οὐρανιώ εἶχεν ἀκούσει τὴν λέξιν τοῦ Ἀργυράκη καὶ ἀφῆκε τὴν κραυγὴν ἐκείνην.

Ἡ ἄστοργος θεία, ἥτις ἀπὸ ἔτους καὶ πλέον δὲν εἶχε καλημερίσει τὴν ἀνεψιάν της, ἤκουσε τὴν γοερὰν κραυγὴν καί, λησμονήσασα τότε τὰ δύο στρέμματα τοῦ ἀγροῦ, ἔτρεξε πρὸς βοήθειαν τῆς δυστυχοῦς κόρης.

\* \* \*

Περὶ τὴν μεσημβριάν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ ἀτυχῆς μπάρμπα-Διόμας κατέβη εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἔλυσε τὴν μικράν, ἐλαφροτάτην καὶ ὑπόσαθρον λέμβον, καὶ λαβὼν τὰς κόπας ἤλαυνε πρὸς τὴν Τσουγκριάν. Μόνη ἔμεινε ἡ Οὐρανιώ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ μόνος ὁ μπάρμπα-Διόμας ἐπέβαινε τῆς λέμβου του, ναύτης ὁ αὐτὸς καὶ κυβερνήτης καὶ πρῶτος.

Ναυτίλος ἀπὸ τῆς δωδεκαετοῦς ἡλικίας του ὁ μπάρμπα-Διόμας ἀπέκτησε κατὰ σειρὰν σκούνας, γολέττας καὶ βρῖκια, ὕστερον ὑπεβιάσθη εἰς βρατσέραν καὶ τέλος ἔμεινε κύριος τῆς μικρᾶς ταύτης λέμβου, δι' ἧς ἐξετέλει ἀλιευτικὰς ἢ πορθημευτικὰς ἐκδρομάς. «Πηρέτρα» ἢ «Ἰπηρέτρα» ἦτο τὸ ὄνομα τῆς λέμβου, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος τῇ ἔδιδε.

Τὰ περισσεύματα τῶν κόπων του τὰ ἔφαγαν ἄλλοι πάλιν φίλοι, ἀτυχήσαντες καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς θαλασσίας ἐπιχειρήσεις των. Εἰς τὸ γῆράς του δὲν τῷ ἔμεινε ἄλλο

τι, εἰμὴ σιδηρᾶ ὑγεία, δι' ἧς ἠδύνατο ἀκόμη ν' ἀντέχη εἰς τοὺς θαλασσίους κόπους, χάριν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἐργαζόμενος.

Ἄφοῦ κατέπλευσεν εἰς τὴν τερπνὴν νῆσον Τσουγκριὰν ὁ μπάρμπα-Διόμας, ἐφόρτωσεν ἐπὶ τῆς «Ἵπηρέτρας» πέντε ἢ ἕξ ζεύγη ὀρνίθων, κοφίνους τινὰς ψῶν καὶ τυροῦ, δύο ἢ τρεῖς ἰνδιάνους καὶ ἄλλα τινὰ πράγματα καὶ ἠτοιμάζετο νὰ λύσῃ τὰ ἀπόγεια τῆς λέμβου καὶ ν' ἀποπλεύσῃ. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην προσῆλθεν ὁ κουμπάρος του Σταθαρός, ὁ ποιμὴν τῆς Τσουγκριᾶς, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τοῦ κάμῃ τὴν χάριν νὰ παραλάβῃ ὀγλήρον συμπλωτῆρα . . . «υἶδὸν ὑποζυγίου, ὄριμον πρὸς ἐπίσαξιν . . .», ὅπως κομίσῃ αὐτὸν πρὸς ἓνα τῶν πολυαριῶμων κουμπάρων του εἰς τὴν πολίχνην.

Ὁ μπάρμπα-Διόμας ἐσυλλογίσθη τὸ βῆρος καὶ ἔοριψε μὲ ἀμηχανίαν βλέμμα εἰς τὸ στενόχωρον καὶ τὴν ἐλαφρότητα τῆς «Ἵπηρέτρας», ἀλλ' ἀφοῦ ἐσκέφθη ὅτι μία δραχμὴ, ὁ ναῦλος τοῦ ὄναριου, ἦτο κάτι δι' αὐτόν, ἦτο ὁ καπνὸς καὶ ὁ οἶνος τῶν τριῶν σχολασίμων ἡμερῶν τῶν Χριστουγέννων, ἀπεφάσισε νὰ προσλάβῃ τὸν πῶλον. Ὁ κουμπάρος Σταθαρός εὐχαριστηθεὶς τὸν ἐφίλευσεν ὀλίγα αὐτὰ καὶ μίαν μυζήθραν, καὶ ὁ μπάρμπα-Διόμας, ἐπιβιβάσας τὸν πῶλον, ἔλαβε τὰς κόπας καὶ ἔστρεψε τὴν πρῶραν πρὸς τὸν λιμένα.

Ἄπεμακρύνθη, ἔκαμε πανιά καὶ διανύσας ὑπὲρ τὸ ἓν μίλιον ἀπεῖχε σχεδὸν ἕξ ἴσου τῆς Τσουγκριᾶς καὶ τῆς πολίχνης. Ἄν καὶ ὁ ἄνεμος ἔπνεε βορειοδυτικός, ὑπεβοήθει ἐκ πλαγίου τὸ ἰστίον, διότι ὁ μπάρμπα-Διόμας ἔδιδε βορειοδυτικὴν εἰς τὴν λέμβον διεύθυνσιν.

Ἄλλ' ὁ πῶλος, ὅστις ἔβροσκεν ἠσύχως τὸ χόρτον του καὶ δὲν ἐφαίνετο ν' ἀνησυχῆ πολὺ περὶ τοῦ διάπλου, αἴφνης ἐσήκωσε τὸν πόδα, ἔδωκεν ἄτακτον λάκτισμα εἰς τὴν σανίδα . . . καὶ τὸ μαδέρι τῆς εὐθραύστου καὶ ὑποσάθρου λέμβου διερράγη . . . Τὸ ὕδωρ ἤρχισε νὰ εἰσρέη εἰς τὸ κύτος. Ἡ λέμβος ἤρχισε νὰ βυθίζεται.

Ταχὺς ὡς ἀστραπὴ ὁ μάρμπα-Διόμας ἀπέβαλε τὸ βαρύτερον φόρεμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φορέσει μόνον ἐνόσφ ἐκάθητο εἰς τὸ πηδάλιον, ἔγυρε πρὸς τὸ μέρος τοῦ πανιοῦ ἀριστερά, ἐκρεμάσθη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ σκάφους καὶ κατώρθωσε νὰ μπατάρη τὴν λέμβον.

Μέγας ἐγένετο ὁ θρῆνος ὑπὸ τὴν ἀνατραπεῖσαν τρόπιδα. Ὅρνιθες, ἰνδιάνοι, κόφινοι καὶ ὁ αἴτιος τῆς συμφορᾶς, ὁ πῶλος, ὄλα κατῆλθον εἰς τὸν πυθμένα.

Ὁ μάρμπα-Διόμας, ὅστις ἐκολύμβα ὡς ἔγχελυσ, εἶχε καὶ στήριγμα τὴν ἀνατραπεῖσαν « Ὑπηρέτραν », τὴν ὁλοῖαν ἠμπόδισε τοῦ νὰ βυθισθῆ.

Περὶ τὰς δύο ὥρας ἔμειναν οὕτως ὁ μάρμπα-Διόμας ἐπίστομα ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ σκάφους, κρατούμενος διὰ τῶν χειρῶν ἀπὸ τῆς τρόπιδος, μὴ τολμῶν νὰ στηριχθῆ ὅλος ἐπὶ τῶν σανίδων, διότι ἡ λέμβος θὰ ἐβυθίζετο.

Τέλος περὶ τὸ λυκόφως, ἐνόσφ ὑπῆρχεν ἀκόμη ἀρκετὸν φῶς, ὅσον ἔρριπτεν ἡ ἀνταύγεια τῶν χιονοσκεπῶν πέριξ ὄρεων, ἐφάνη μακρόθεν ἐν ἰστίον. Ὁ μάρμπα-Διόμας ἤρχισε νὰ φωνάζη μὲ ὄσσην δύναμιν τῷ ἔμειναν ἀκόμη.

Ὁ ἄνεμος ἦτο βοηθητικὸς διὰ τὸ ἐρχόμενον πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἔπλεεν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Ἦτο μέγα τρεχαντήριον φορτωμένον.

Αἱ φωναὶ τοῦ μάρμπα-Διόμα δὲν ἤκούοντο, ὁ ἄνεμος τὰς ὄθει μακρὰν πρὸς τὸν λίβα. Ἄλλὰ τὸ τρεχαντήριον ἐπλησίασε καὶ ὁ μικρὸς ὄγκος τῆς ἀνατραπείσης λέμβου διεκρίνετο ὡς φωλεὰ ἀλκυόνος ἐπὶ τῶν κυμάτων. Καθ' ὅσον ὅμως ἐπλησίαζεν, ἠδύναντο ν' ἀκουσθῶσι καὶ αἱ φωναί. Διότι τὸ ἀνατραπὲν σκαφίδιον ὠθούμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων εἶχε μετατοπισθῆ πολλὰς δεκάδας ὀργυῶν πρὸς τὰ νοτιοδυτικά· ὁ γέρον ναυαγὸς συνέβαλε καὶ αὐτὸς εἰς τοῦτο διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν.

Τέλος τὸ τρεχαντήριον προσήγγισε καὶ ἀπέλυσε τὴν λέμβον. Ὁ μάρμπα-Διόμας ἤκουσε κόπας νὰ κτυπῶσι πλησίον του εἰς τὰ νερά, ἀλλὰ τόσον μόνον ἤκουσεν. Εὐθὺς κατόπιν ἐλιποθύμησεν.

Οἱ δύο κωπηλάται ἀνέσυραν τὸν μάρμπα - Διόμαν παγωμένον καὶ ἡμιθανῆ καὶ τὸν ἀνεβίβασαν εἰς τὸ τρεχαντήριον. Ἀφοῦ τοῦ ἤλλαξαν τὰ ἐνδύματα, δι' ἐμπνοῶν καὶ προστρίψεων προσεπάθησαν νὰ τὸν ἀνακαλέσωσιν εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ κυβερνήτης διέταξε νὰ στρέψωσι πρῶρον πρὸς τὸν λιμένα, ὅπως τὸν ἀποδώσωσι νεκρὸν ἢ ζῶντα εἰς τοὺς οἰκείους του.

Τέλος ὁ πτωχὸς ναυαγὸς ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς. Οἱ καλοὶ ναῦται ἠθέλησαν νὰ τῷ προσφέρωσι πούντς καὶ ἄλλα θερμὰ ποτά. Ἄλλ' ἅμα ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμούς ὁ μάρμπα - Διόμας διὰ τοῦ πρώτου βλέμματος εἶδε βαρέλια. Τὸ πλοῖον ἦτο φορτωμένον οἶνους.

— Ὅχι πούντς, ὄχι, εἶπε διὰ πνιγμένης φωνῆς· κρασὶ δῶστε μου.

Οἱ ναῦται τῷ προσέφερον φιάλην πλήρη μαύρου οἴνου, καὶ ὁ μάρμπα-Διόμας τὴν ἐρρόφησεν ἀπνευστί.

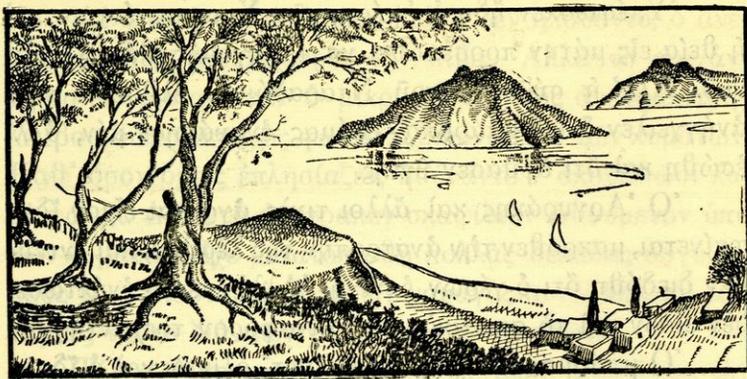
Ἐπέφωσκεν ἤδη ἡ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων καὶ ἡ θεία εἰς μάτην προσεπάθει νὰ παρηγορήσῃ τὴν Οὐρανιώ. Ἄλλ' ἡ σύζυγος τοῦ Νταραδήμου ἔλθοῦσα τότε ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ μάρμπα - Διόμας ἐναυάγησε μὲν, ἀλλ' ἐσώθη καὶ ὅτι ἔφθασεν ὑγιής.

Ὁ Ἀργυράκης καὶ ἄλλοι τινὲς ἀγρόται εἶχον ἴδει, φαίνεται, μακρόθεν τὴν ἀνατροπὴν τῆς λέμβου, καὶ ἐντεῦθεν διεδόθη ὅτι ὁ γέρον ἐπνίγη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνύκτωσε, δὲν εἶδον καὶ τὸ σωστικὸν καὶ οἰνοφόρον τρεχαντήριο.

Ὁ μάρμπα-Διόμας, ἐλθὼν μετ' ὀλίγον καὶ ὁ ἴδιος, ἐνηγκαλίσθη τὴν κόρην του. ὦ, πενιχρά, ἀλλ' ὑπερτάτη εὐτυχία τοῦ πτωχοῦ !

Ἡ Οὐρανιώ ἔχυνεν ἀκόμη δάκρυα, ἀλλὰ δάκρυα χαρᾶς. Ὁ πατὴρ τῆς δὲν τῆς εἶχε φέρεи οὔτε αὐγὰ οὔτε μυζήθρες οὔτε ὄρνιθες, ἀλλὰ τῆς ἔφερε τὸ σκληραγωγημένον καὶ θαλασσόδαρτον ἄτομόν του καὶ τὰς δύο στιβαρὰς καὶ χελωνοδέρμους χεῖράς του, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο ἀκόμη ἐπὶ τινὰ ἔτη νὰ ἐργάζεται δι' ἑαυτὸν καὶ δι' αὐτήν.





## 11. Ἐσὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου.

Εἶναι ἡ δευτέρα ὥρα τῆς πρωΐας, ὅτε ἀρχίζομεν ν<sup>ο</sup> ἀναβαίνομεν εἰς τὸ Πήλιον. Ἡ ἀνυπομονησία μας καὶ ὁ φόβος μὴ ροδίση ἡ ἀνατολή, πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν κορυφήν, μᾶς ἔκαμε νὰ κινήσωμεν τόσον πρωΐ.

Ἦτο μόλις ἡ τρίτη πρωϊνὴ ὥρα, ὅτε ἐπλησιάσαμεν ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς. Ἡ νύξ ἦτο ἀκόμη βαθυτάτη καὶ μόνη προάγγελος τῆς αὐγῆς ἦτο ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἀφροδίτης μετὰ τὰς γλυκείας ἀκτῖνάς της εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ ὁρίζοντος.

Τὸ ψῦχος ἦτο ἀφόρητον. Ἐξητήσαμεν καταφύγιον κάτω τοῦ βράχου τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς πλησίον εἰς τὸ στόμιον σπηλαίου.

Τὸ σπήλαιον τοῦτο ἔχει μυθολογικὴν σημασίαν. Ἐντὸς αὐτοῦ, ὡς λέγεται, ἦτο ἡ κατοικία τοῦ Κενταύρου

Χείρωνος, τοῦ σοφοῦ παιδαγωγοῦ τοῦ υἱοῦ τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως. Ἐκεῖ ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα ὁ θεῖος Ἀχιλλεύς. Ἐκεῖ ὁ παιδαγωγός του ἀνέθρεψεν αὐτὸν μὲ κρέατα λεόντων καὶ κάπρου.

Ἄλλ' ἤδη ἤρχισε νὰ γλυκοφέγγη ἡ πρῶτα. Ὁ ὀρίζων ἀνωθεν τῆς πρὸ τῆς Χαλκιδικῆς θαλάσσης ἔχει γίνει κατακόκκινος. Ἦδη ὁ φωτεινὸς δίσκος ἐρυθρός, ἀλαμπῆς προβάλλει ἀπὸ τὸ ἀκύμαντον πέλαγος.

Ἐνῶ αἱ πρῶται χρυσαῖ ἀκτῖνες του φιλοῦν τοῦ Ὀλύμπου τὰς χιονολεύκους κορυφάς, ἀσθενὲς μόνον φῶς περιβάλλει τὰς ὑψηλότερας πλευράς του. Κάτω δέ, πολὺ κάτω ἡμῶν, ὁ Βόλος κοιμᾶται ἀκόμη ἐντὸς σκοτότους καὶ τὰ πλοῖα τοῦ λιμένος του ἔχουν ἀνημμένους καὶ λάμποντας ἀκόμη τοὺς φανούς των.

Ἦδη ἐκυριάρχησε τὸ φῶς πανταχοῦ. Αἴσθημα ἀπειρογράφτου χαρᾶς τὴν ὥραν ταύτην ἐκυρίευσεν τὴν καρδίαν μας ἐκ τοῦ πέριξ ἡμῶν μεγαλοπρεποῦς θεάματος. Πρὸς βορρᾶν ἡμῶν ὑψοῦνται ὑπερήφανοι αἱ χιονόλευκοι κορυφαὶ τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ θεοῦ ὄρους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατῴκουν οἱ προγονικοὶ μας θεοί. Χαμηλότερα αὐτοῦ εἶναι ἡ Ὅσσα, ἡ ὁποία φαίνεται ὡς ταπεινὸς τοῦ Ὀλύμπου προσκνητῆς καὶ δοῦλος. Πρὸς δυσμὰς ἡ Πίνδος ἐνοῦται μὲ τὴν μακρὰν ὄροσειρὰν τῶν Ἀγραφῶν. Πρὸς νότον ἡμῶν ὑψοῦται ἡ Ὀθρυς καὶ ὄπισθεν διαφαίνεται ἡ Οἶτη καὶ ὁ Τυμφορηστὸς καὶ ἀπώτερον μὲ νεφελώδη καὶ ἄτονα χρώματα ὁ Παρνασσός. Κάτω ἡμῶν ἀπλοῦται ἡ μεγάλη Θεσσαλικὴ πεδιάς μὲ τὰς ἀργυρολαμπεῖς λίμνας τῆς. Νοτιοανατολικῶς εἰς τὴν λευκοκύανον θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου φαίνονται αἱ Σποράδες καὶ τῆς Φθιώτιδος

αἱ ἄκται καὶ τῆς Εὐβοίας τὰ βορειότερα. Καὶ ἀνατολικῶς κλείει τὸν ὀρίζοντα ἡ ἀπέραντος θάλασσα, ἐνῶ ὀλίγον ὑψηλότερον διαφαίνονται τῆς Χαλκιδικῆς αἱ ἄκται καὶ ἡ ἀπότομος ὑψηλὴ κορυφὴ τοῦ Ἄθω.

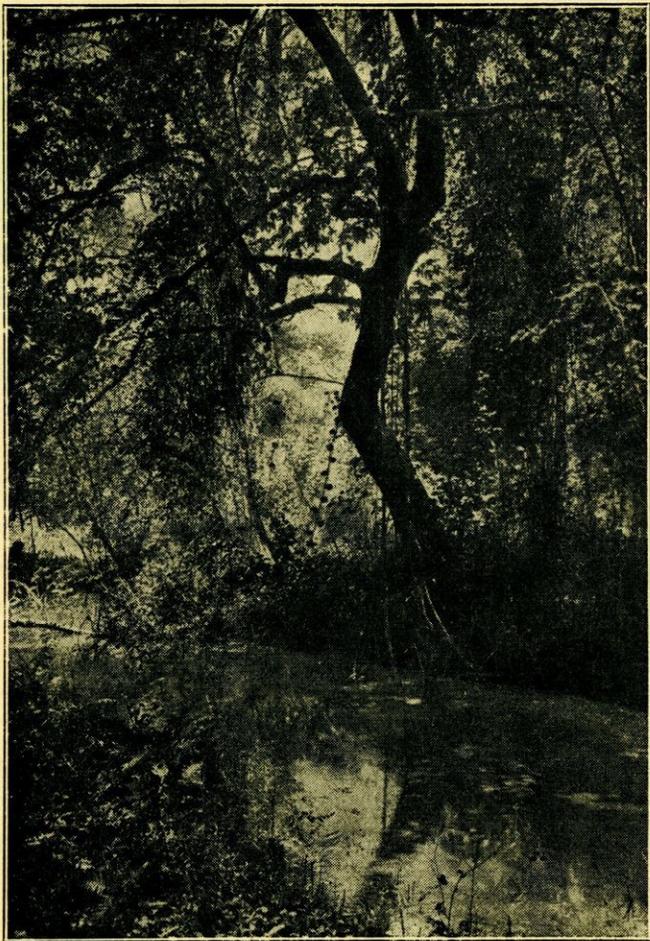
Τὸ βλέμμα μας δὲν χορταίνει νὰ βλέπῃ τὸ ἀπεριγραπτον τοῦτο πανόραμα. Καὶ ὅσον συνηθίζει νὰ βλέπῃ τις τόσα ὥραϊα πράγματα, τόσον διψᾷ περισσότερον νὰ γνωρίσῃ καὶ ἄλλα, ὅσα κρύπτει τοῦ ὀρίζοντος ἡ ὁμίχλη. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰάσων ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν τούτων κορυφῶν ἐπόθησεν ἀγνώστους χώρας καὶ ἐναυπήγησεν ἀπὸ τὰ δάση τοῦ Πηλίου τὴν Ἀργῶ. Καὶ τὸ χρυσοῦν δέρας δὲν ἦτο παρὰ ἡ χρυσῆ χώρα τῶν ἐλπίδων, τὴν ὁποίαν ἔβλεπον οἱ Ἀργοναῦται πέραν τοῦ ὀρίζοντος διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς φαντασίας.

## 12. Ἡ κοιλὰς τῶν Τεμασῶν.

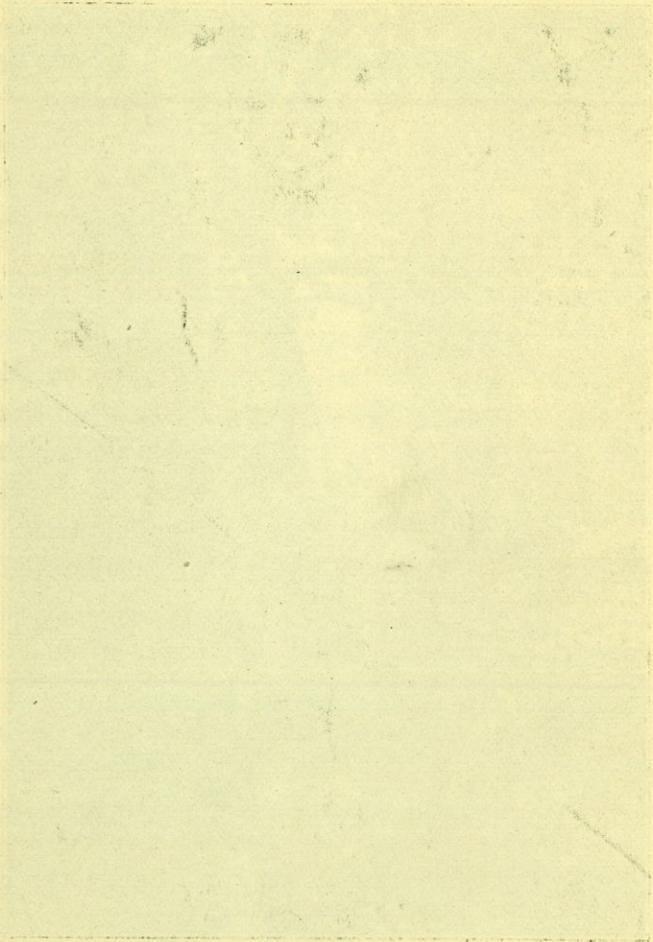
Πολὺν προῦ ἐκινήσαμεν ἀπὸ τὴν Λάρισαν πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ὀνομαστῆς αὐτῆς κοιλάδος.

Δρόμος ἀμαξιτὸς ἄγει διὰ χώρας πεδινῆς καὶ ἀγρῶν σιτοφόρων, οἱ ὁποῖοι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐθερίσθησαν. Ματαίως κατὰ τὴν πορείαν μας ἐστρέφομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πανταχοῦ, μήπως ἀντικρύσωμεν ἴχνη δένδρων καὶ μέρη πρασινίζοντα ὑπὸ χλόης. Ἡ πεδιάς εἶναι γυμνὴ καὶ κατάξηρος.

Κατ' ἀρχὰς διευθυνόμεθα πρὸς βορρᾶν. Ὁ ὀφθαλμὸς μας ταχύτερος τῶν ποδῶν διατρέχων τὴν πρὸ ἡμῶν



Ἡ κοιλὰς τῶν Τερπῶν.



ἐκτεινομένην πεδιάδα, συναντᾷ εἰς τὸ βάθος αὐτῆς πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὴν Ὅσσαν, τῆς ὁποίας φαλακρὰ προέχει ἢ κωνοειδῆς κορυφή, πρὸς βορρᾶν δὲ τὰς τελευταίας πρὸς τὴν Θεσσαλίαν παραφυάδας τοῦ Ὀλύμπου. Τὰ δύο ὄρη, τὰ ὁποῖα ἢ δημῶδης μοῦσα ὡς ἐρίζοντα παρέστησε, τόσον πολὺ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο πλησιάζουν, ὥστε ματαίως διὰ τοῦ βλέμματος προσπαθοῦμεν νὰ ἀνεύρωμεν τὴν διὰ τῶν ὀρέων ἔξοδον τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ὁ ὁποῖος πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἡμῶν ὡς ὄφις γιγάντιος ἔρπων διασχίζει τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα.

Ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας ἠκολουθήσαμεν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν ἐβαδίζομεν πάντοτε πρὸς βορρᾶν. Μόνον ὅτε ἐπλησιάσαμεν εἰς τὸ Μακρυχώρι, ἐστρέψαμεν πρὸς ἀνατολὰς· καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἀκόμη ἐφθάσαμεν εἰς Μπαμπᾶν, μικρὸν χωρίον ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς ὥραιας κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, ὅπου ὑπὸ ὑψηλοῦς καὶ βαθυσκίους πλατάνους ἐκαθήσαμεν νὰ ἀναπαυθῶμεν ὀλίγον, διότι εἶχομεν κουρασθῆ.

\* \* \*

Ἀναχωρήσαντες ἐκεῖθεν μετ' ὀλίγον καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας πάντοτε τῆς Ὀσσης καὶ κατὰ τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ βαδίζοντες, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν περιώνυμον κοιλάδα ἔχοντες πρὸς τὰ ἀριστερὰ μας τὸν Ὀλυμπον καὶ δεξιὰ τὴν Ὅσσαν.

Ἐβαδίζαμεν παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ὀσσης, διότι εἶναι ἢ μόνη ὁδὸς ἢ ὁποία φέρει ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς κοιλάδος μέχρι τῆς ἄλλης. Ἀπέναντι ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου

δὲν ὑπάρχει ὁδός, διότι αἱ ὑπώρειαι αὐτοῦ εἶναι πολὺ ἀπότομοι.

Ἡ ὁδὸς κατ' ἀρχὰς ἦτο ἐπίπεδος καὶ δὲν ἀπεμακρύνετο πολὺ τοῦ ποταμοῦ. Ἔπειτα ὁμως σιγὰ-σιγὰ ἤρχισε νὰ ἀνέρχεται ἐπὶ τῆς Ὀσσης καὶ ἡ κοιλὰς βαθμηδὸν νὰ γίνεται στενωτέρα. Καὶ εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τὸ ὕψος τῆς ὁδοῦ ἦτο μέγιστον καὶ ἡ κοιλὰς στενωτάτη. Ἀπὸ τὸ μέσον ὁμως τῆς κοιλάδος πρὸς τὴν ἔξοδον τὸ ἀντίθετον συνέβαινε· ἡ κοιλὰς ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ πλατύνεται καὶ ἡ ὁδὸς νὰ κατέρχεται καὶ νὰ πλησιάζῃ πρὸς τὸν Πηνειόν.

Καθ' ὅλην δὲ τὴν πορείαν μας ὁποῖον θέαμα εἶχομεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας! Ὅποιαν ἀρμονίαν τῆς φύσεως, ὁποιαν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μονοτονίαν τῆς γυμνῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος! Ἀριστερόθεν ὑψώνετο ὁ μέγας Ὀλύμπος, εἰς τὰς κρημνώδεις πλευρὰς τοῦ ὁποίου ἦσαν ριζωμένα πελώρια δένδρα διαφόρων εἰδῶν. Οἱ ἀπότομοι βράχοι τοῦ μόλις διεκρίνοντο· ἦσαν σκεπασμένοι ἀπὸ καταπράσινα φύλλα κισσοῦ καὶ ἄλλων φυτῶν. Χιλιάδες ὀδικὰ πτηνὰ ἐπέτων εἰς τὰ δένδρα, ἐκάθηντο εἰς τοὺς κλάδους καὶ ἔψαλλον γλυκύφωνα. Πρὸς τὰ δεξιὰ ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν μας κατάφυτος ὑψοῦται ἡ Ὀσσα, ἡ ὁποία εἶναι χαμηλοτέρα καὶ ἡμερωτέρα τοῦ Ὀλύμπου. Χλοεροὶ λειμῶνες, καταπράσινοι ἀγροί, ἀνθόσπαρτοι τοποθεσίαι ἐστόλιζον αὐτήν. Ἡ δάφνη, ἡ ροδοδάφνη, ἡ μύρτος, ὁ λύγος καὶ ἄλλοι εὐώδεις θάμνοι ἐσκόρπιζον λεπτὸν ἄρωμα.

Τὰ δύο βουνά, τὰ ὁποῖα ὑψώνοντο ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν μας, ἐφαίνοντο ὅτι πρὸ χιλιάδων ἐτῶν ἐχωρίσθησαν ὑπὸ φοβεροῦ σεισμοῦ.

Εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος θαλεραὶ κατὰ μῆκος ἐκτείνονται τοποθεσίαι, διὰ μέσου τῶν ὁποίων ἀπαλὰ-ἀπαλὰ κυλίει ὁ Πηνειὸς τὰ θολὰ νερά του. Δένδρα ὑψηλὰ καὶ βαθύσκια ὑψώνονται καὶ εἰς τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ καὶ σχηματίζουν πυκνὴν σκιάδα. Πλάτανοι, ἰτέαι, λύγοι, ἴασμοι, ροδοδάφναι, κάπου-κάπου δὲ καὶ ἡ δάφνη τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀναμιξ φύονται καὶ ὁ ἀειθαλῆς κισσὸς μετὰ στοργῆς ἐναγκαλίζεται ταῦτα ἀπὸ τῆς ρίζης μέχρι τῆς κορυφῆς.

Ὑδατα ψυχρὰ καὶ διαυγέστατα, ἄλλα μὲν κελαρύζοντα κατέρχονται ἀπὸ τὰς πλευρὰς τῶν δύο ὀρέων, ἄλλα δὲ ἀναβλύζουν ἀπὸ ἀναριθμήτους πηγὰς, ἀπὸ τοὺς βράχους, ἀπὸ τὰς ρίζας τῶν δένδρων, καὶ ὅλα χύνονται εἰς τὸν Πηνειόν.

Πλησίον δροσερᾶς πηγῆς καὶ ὑπὸ παχεῖαν σκιὰν ἐκαθήσαμεν νὰ γευματίσωμεν. Εἰς τὰς τόσας ὥραιάς ἐντυπώσεις μας ἔπρεπε νὰ προστεθῇ καὶ ἓν καλὸν γεῦμα. Εἶχομεν μαζί μας ἄφθονα καὶ νόστιμα φαγητά. Καθ' ὄλην δὲ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος ἔθελγε τὰ ὄτᾳ μας τὸ κελάρυσμα τῶν κρυσταλλίνων ὑδάτων καὶ ἡ γλυκυτάτη μουσικὴ τῶν ἀηδόνων καὶ τῶν ἄλλων ψιδικῶν πτηνῶν.

Ἐπειτα ἐξηκολουθήσαμεν ὑπὸ σκιὰν τὴν πορείαν μας μέχρι πέρας τῆς κοιλάδος, χωρὶς νὰ αἰσθανθῶμεν τὸν παραμικρὸν κόπον. Ἄηρ ἑλαφρὸς ἐδρόσιζε τὸ πρόσωπόν μας, γλυκὺς ψιθυρισμὸς τῶν πλατάνων καὶ τῶν ἄλλων δένδρων ἔθελγε τὴν ἀκοήν μας, καὶ κρωγμοὶ τῶν ἀετῶν τοῦ Ὀλύμπου, οἱ ὁποῖοι ἐπέτων ὑψηλὰ εἰς τὸ μετὰξὺ τῶν δύο ὀρέων φοβερὸν χάσμα, ἔφθανον μέχρι τῶν ὄτων μας.

Ἐφθάσαμεν τέλος εἰς μίαν χαράδραν τῆς Ὅσσης, ὅπου σχηματίζεται καταρράκτης. Μακρόθεν ἠκούετο ὁ κρότος τοῦ καταλίπτοντος ὕδατος. Ἐκεῖ ὁ Πηνειὸς ἐνώνει τὰ ρεύματά του μὲ τὰ γαλανὰ κύματα τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία βρέχει τὰς ἀκτὰς τῆς Μακεδονίας μας.

Ἄν. Σακελλάριος

### 13. Ὁ Ἄδως.

Κρυσταλλωμένε Ἄθωνα! τὸ ὕψος σου θαυμάζω,  
καὶ βλέπων σε τὴν δεξιὰν τοῦ Πλάστου σου δοξάζω.  
Τὸ φῶς λαμβάνει τοῦρανοῦ ἡ κορυφή σου πρώτη,  
καὶ εἰς τοῦ Ἄδου φθάνουσιν οἱ πόδες σου τὰ σκότη.

Διάδημ' ἀδαμάντινον τὴν κορυφήν σου στέφει,  
τὰ δάση ἔχεις ζώνην σου καὶ κόμην σου τὰ νέφη  
ἢ ἀστραπή τὸ βλέμμα σου, ὁ χεῖμαρρος φωνή σου  
καὶ ὁ ἀνεμοστρόβιλος ἢ βροντερὰ πνοή σου.

Καθὼς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τῆς φύσεως ἀρχαῖος  
σὺ πρῶτος ἔλαβες ζωήν, καὶ θέλεις τελευταῖος  
προσφέρει τὸν ἀσχένα σου στὸν αἰμοβόρον χρόνον.  
Νὰ τρέχη βλέπεις ὑπὸ σὲ ἡ κόνις τῶν αἰώνων.

Κατακλυσμοὶ δὲν ἔλουσε τὸ μέγα μέτωπόν σου.  
Ἄσπάζεται ἡ θάλασσα τὰς ἄκρας τῶν ποδῶν σου.  
ᾧ φύσις! τόσα τέχνα σου, χωρὶς ψυχὴν κι αἰσθήσεις  
αἰῶνας ζῶσι, καθὼς σύ, ὦ αἰωνία φύσις!

Παν. Σοῦτσος

## 14. *Ἀνάβασις εἰς τὰ Μετέωρα.*

Ἦτο Μάϊος τοῦ 1879, ὅταν διὰ πρώτην φοράν ἐπήγαινα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς θαυμασίους βράχους τῆς Καλαμπάκας, ὅπου φιλόδοξοι ἄνθρωποι, φεύγοντες τὴν κοινωνίαν, ἔστησαν, πρὸ πεντακοσίων καὶ πλέον ἐτῶν, τὰς ἱεράς των φωλεάς, ἀφοῦ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀξιώματα, ἅτινα εἶχον εἰς αὐτόν.

Ἦμεθα μία συντροφιά, περισσότεροι ἀπὸ δέκα πρόσωπα, μὲ ἀρχηγόν μας τὸν μητροπολίτην Λαρίσης Νεόφυτον, καὶ εἶχομεν σκοπὸν νὰ περάσωμεν μίαν νύκτα μ' εὐθυμίαν καὶ χαρὰν ἐπάνω εἰς τὸν μεγαλοπρεπέστερον καὶ φοβερώτερον βράχον, πού ἔχει ἴσως πλάσει ἡ φύσις εἰς τὸν κόσμον. Εἶνε ὁ βράχος, ὅστις ἀνάμεσα εἰς τοὺς ὑψηλοὺς ἄλλους ἀδελφούς του ὑψώνεται ὑπερύψηλος, οὐρανομήκης, γίγας ἀληθινὸς μεταξὺ ἄλλων γιγάντων. Ὁ βράχος οὗτος φέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς του τὴν μονὴν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἡ ὁποία μόνη ἐξ ὄλων τῶν ἄλλων εἰκοσιτεσσάρων μοναστηρίων, ἅτινα εὐρίσκοντο ἄλλοτε ἐκεῖ, ὀνομάζεται, ὡς καὶ τὸ ὄλον βραχῶδες σύμπλεγμα, «Μετέωρα». Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς εἶχεν εἰδοποιηθῆ ἀπὸ τὸ πρῶτὸ περὶ τῆς μεταβάσεώς μας καὶ μᾶς ἐπερίμενε.

Πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου, βαδίζοντες ἀνάμεσα εἰς ἐκεῖνον τὸν βραχόκοσμον, καὶ πρὶν ἴδω τὸ φοβερὸν ὕψος, πού χωρίζει τὴν κορυφὴν ἀπὸ τὴν βάσιν αὐτοῦ, τὸ δίκτυ, τὸ καραβόσχοινο πού τὸ κρατεῖ

καὶ τὴν ἀνεμόσκαλα, πού ἔχει ἑκατὸν καὶ περισσότερα σκαλοπάτια, μού ἐφαίνετο παιχιδάκι ἢ ἀνάβασις· ἀλλ' ὅταν ἐφθάσαμεν ἐκεῖ καὶ περιειργάσθην ὅλα αὐτὰ ἀπὸ κοντά, μ' ἔπιασε λιποψυχία. Καὶ δὲν εἶναι μόνον τὸ ὕψος πού προξενεῖ φόβον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγριωτάτη ὄψις τῆς φύσεως. Ὅλα ἐκεῖ εἶναι σκυθρωπὰ καὶ φοβερὰ. Τίποτε δὲν γελᾷ. Νομίζει κανεὶς ὅτι ὅλα τὸν φοβερίζουν, ὅτι ὅλα ἐπιβουλεύονται τὴν ζωὴν του. Ἡ φύσις ἀγριωτάτη. Τὸ ἔδαφος ἀνωμαλώτατον. Πελώριοι βράχοι, ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον ἕως τὸν μικρότερον. Ἀληθινὸν δάσος ἀπὸ βράχους. Μόλις ὀλίγος οὐρανός, καὶ αὐτὸς γεμάτος ἀπὸ ὄρνεα, πού ἔχουν ἐκεῖ τριγύρω τὰς φωλεὰς των, εἰς τὰς κρύπτας τῶν βράχων.

Εἶχομεν μαζευθῆ ὅλοι οἱ λαϊκοὶ τῆς συνοδείας κάτω ἀπὸ τὸν βράχον τῶν Μετεώρων καὶ ἐπεριμέναμεν τὸν Μητροπολίτην, ὅστις εἶχε καταβῆ ἀπὸ τὸ ἄλογόν του μακρὰν, καὶ τώρα ἀνέβαινε σιγά-σιγά τὸ ἀνηφορικὸν μονοπάτι, πού ἔφερε πρὸς τὸ μοναστήρι, ὑποβασταζόμενος ἀπὸ τὸν διάκον του. Τὸ δίκτυ ἦτο κατὰ γῆς, καὶ οἱ καλόγηροι πού θὰ ἐγύριζαν τὴν ἀνέμην ἦσαν τοποθετημένοι καθέννας εἰς τὴν θέσιν του, ὡσὰν τὰ ἄλογα εἰς τὰ μαγκανοπήγαδα· ἄλλο δὲν ἔλειπε παρὰ νὰ φθάσῃ ὁ Σεβασμιώτατος, διὰ ν' ἀρχίσῃ ἡ ἀνέμη νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ τριῖσῃ, τὸ σχοινὶ νὰ μαζεῦεται, καὶ νὰ ἀνέρχεται τὸ δίκτυ σιγά-σιγά πρὸς τὰ ἐπάνω, περικλεῖον μέσα του μίαν ζωὴν, πού ἠμποροῦσε μιὰ χαρὰ νὰ χαθῆ κακὴν κακῶς, ἐὰν τυχὸν ἐκόπτετο τὸ σχοινὶ ἢ ἐγαλαρώνετο ἡ ἀνέμη.

Ἐπὶ τέλους ἦλθε κοντά μας καὶ ὁ Μητροπολίτης. Ἡ καρδιά μου ἤρχισε νὰ κτυπᾷ τικ-τάκ με πολλὴν βίαν,

τὰ πόδια μου ἔτρεμον, ὡσάν νὰ εἶχε γίνει τὸ σῶμά μου δέκα φορές βαρύτερον, καὶ ἐπροσπάθησα νὰ παραμερίσω, νὰ κρυφθῶ, μὴ τυχόν διατάξῃ ὁ Μητροπολίτης νὰ εἰσέλθω πρῶτος ἐγὼ εἰς τὸ δίκτυ· διότι εἶχον μάθει, σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς τὰ Μετέωρα ἀνάβασιν, ὅτι ἀναβαίνουν πρῶτοι οἱ μικρότεροι κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ ἔπειτα οἱ μεγαλύτεροι· καὶ ὁ λόγος δὲν εἶναι μόνον ὁ φόβος, ὁ ὁποῖος φυσικὰ σιγὰ-σιγὰ ἐλαττώνεται, ἐφ' ὅσον βλέπει κανεὶς ὅτι σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς ἀνέβησαν οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ ἰδίως τὸ περίεργον θέαμα τῆς ἀναβάσεως, τὸ ὁποῖον ἀπολαμβάνουν ἔτσι οἱ μένοντες τελευταῖοι· διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς λοιπὸν ὁ Μητροπολίτης θ' ἀνέβαινε τελευταῖος ὄλων.

Ἄλλ' ἔπαθα ὅ,τι ἀκριβῶς ἐφοβούμην. Ἐκεῖ πὺν ἐστεκόμην παράμερα, προσπαθῶν νὰ μὴ φαίνωμαι, ἀκούω τὴν ἔορνον φωνὴν τοῦ Σεβασμιωτάτου νὰ κράζῃ ἐπιτακτικῶς.

— Ἐμπρός! Ἄς ἔμβῃ μέσα ὁ νεώτερος!

Ἦν ὦ πὺν νὰ πάρῃ ἡ ὀργή! εἶπα μέσα μου. Μ' ἔπιασε οἴγος. Ν' ἀρνηθῶ; Ἡ φιλοτιμία μου δὲν τὸ ἐπέτρεπε. Τί νὰ κάμω; Ἐμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα, κατὰ τὴν λαϊκὴν παροιμίαν. Ὁλη ἡ συνοδεία εἶχε καρφωμένα ἐπάνω μου τὰ μάτια. Τέλος ἔκαμα τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, ἐπροχώρησα ὀλίγα βήματα, ἔκλεισα τὰ μάτια καὶ ἐκάθισα μέσα στὸ δίκτυ, ὠχρός, ἄφωνος, σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἀναβῶ τὰς βαθμίδας τῆς λαιμητόμου. Ὅλον τὸ αἷμά μου ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἶχε μαζευθῆ εἰς τὴν καρδίαν μου· ἤθελα νὰ φωνάξω, νὰ πεταχθῶ ἔξω ἀπὸ τὸ δίκτυ, ἀλλὰ τὰ πόδια μου δὲν εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ κινηθοῦν, ἡ φωνή μου εἶχε πνιγῆ μέσα στὰ στήθη μου.

Μετ' ὀλίγον τὸ σχοινὶ ἐτραβήχθη ἀπότομα, ἤσθάνθη ἓνα βίαιον κλονισμόν καὶ εὐρέθη μετέωρος εἰς τὰ κενόν. Ἡ ἀνάβασις εἶχεν ἀρχίσει. Πάει πλέον! Μοῦ ἐφάνη πρὸς στιγμήν ὅτι εἶχον ἀποθάνει καὶ ὅτι, ἐγκαταλείψας τὸ γήϊνον σαρκίον μου, ἀνηρχόμην πρὸς τοὺς οὐρανούς με τὴν κλίμακα τοῦ Ἰακώβ. Ἀλλὰ δυστυχῶς μετ' ὀλίγον συνῆλθον ἢ συναίσθησις τοῦ κινδύνου διαρκῶς ἐμεγάλωνε καὶ ἐκυριάρχει εἰς τὸ πνεῦμα μου. Ἦκουα τώρα καθαρώτερα τὸ ἀδιάκοπο τριξίμο τῆς ἀνέμης καὶ τὰς φλυαρίας τῶν στρεφόντων αὐτὴν καλογήρων, ἤκουα δὲ ἀκόμη καὶ τοὺς συντρόφους μου εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου, πού ὠμιλοῦσαν δι' ἐμέ. Ἴσως νὰ με ἤλεγγον, διότι δὲν ἔλεγα κανένα τραγουδάκι κατὰ τὴν ἀνοδὸν μου, διὰ νὰ τοὺς διασκεδάσω περισσότερον.

Ἡ ἀνέμη ἐξηκολούθει νὰ τριξῆ, τὸ σχοινὶ νὰ μαζεύεται, τὸ δίχτυ διαρκῶς ν' ἀναβαίνει, ἀναβιβάζον συγχρόνως κι ἐμέ, συμμαζευμένον μέσα του σὰν ψάρι στὴν ἀπόχη. Ὁ κίνδυνος καθίστατο ὄλονεν ἀποτρόπαιος. Ἐρριπτα τὰ βλέμματά μου πρὸς τὰ κάτω, καὶ τὸ θέαμα τῆς ἀβύσσου, πού ἠπλώνετο ἐκεῖ, μ' ἔκαμνε νὰ ζαλιζώμαι καὶ νὰ λιποθυμῶ· ἔστρεψα τὸ κεφάλι τότε πρὸς τὰ ἐπάνω, ἀλλ' ἀντίκρισα τὸ ξεφτισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ σχοινὶ πού μ' ἐτραβοῦσε. Καὶ πρὸς παρηγορίαν καὶ ἐμπύχωσίν μου μοῦ ἦλθε τότε εἰς τὸν νοῦν ἓνας διάλογος πού εἶχα κάνει ἄλλοτε μ' ἓνα καλόγηρον τῶν Μετεώρων εἰς τὰ Τρίκκαλα, σχετικῶς με τὴν ἀνάβασιν:

— Καὶ πότε ἀλλάζετε τὸ σχοινί;

— Μά, ὅταν κόβεται· μοῦ εἶχεν ἀπαντήσῃ ἀπαθῆς. Θεὲ καὶ Κύριε! Ἐχει γοῦστο νὰ ἦλθε ἡ ὄρα ν' ἀλλαχθῆ

τώρα τὸ κατηραμένο σχοινί! Ἐκλεισα τὰ μάτια· τὰ τρέμοντα χεῖλή μου ἤρχισαν νὰ ψιθυρίζουν μικρὰν προσευχήν.

Ἐνας αἰὼν τρόμου καὶ ἀγωνίας, διαρκῶς ἐπιτεινομένης, ἐπέρασεν ἀκόμη· ζάλη μὲ εἶχε καταλάβει, τὰ δὲ χεῖλή μου ἀσυναίσθητως πλέον ἐξηκολούθουν νὰ συλλαβίζουν τὰς λέξεις τῆς προσευχῆς, ὅτε ἔξαφνα τράκ! συγκρούομαι ἐκ τῶν κάτωθεν μ' ἓνα σκληρότατον σῶμα, καὶ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμούς μου, βλέπω ὅτι ἤμην ἐπάνω εἰς τὸ μοναστήρι, μέσα εἰς τὸ δίχτυ, ἀλλὰ εἰς στερεὸν ἔδαφος, εἰς τὸν βράχον τῆς μονῆς. Εἶχα κτυπήσει ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω εἰς τὸ ἔδαφος, κλεισμένος, ὅπως ἤμην εἰς τὸ δίχτυ, τὸ ὁποῖον ἐκρατεῖτο ἀκόμη ἀπὸ τὸ καραβόσχοινο.

Βαθῦς στεναγμὸς ἀνακουφίσεως ἐβγήκεν ἀπὸ τὸ στόμα μου, ἐνῶ πέντε ἕξ καλόγηροι ἔσπευδαν νὰ με ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ σχοινιά.

Χρ. Χρηστοβασίλης

## 15. Τὸ χάνιον.

Τὸ χάνιον εἶναι τὸ ἐντρύφημα τοῦ ἀγωγιάτου καὶ ὁ πολικὸς ἀστήρ, πρὸς τὸν ὁποῖον διαρκῶς στρέφεται τὸ πνεῦμα του κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν.

Τὸ χάνιον εἶναι συνήθως καλύβη τις ἢ ἡρειπωμένος λίθινος οἰκίσκος, μὲ φρέαρ ἢ κρήνην καὶ ἐνίοτε μετὰ τινὰ δένδρα. Ἐὰν ὁμως τὸ «χάνι» ἐξωτερικῶς οὐδὲν παρουσιάσῃ τὸ περίεργον, ἐσωτερικῶς εἶναι ἀξιοπερίεργον. Ἐντὸς αὐτοῦ συναγελάζονται ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων καὶ ἔντομα ποικίλα, ἰδιαιτέρην τρέφοντα συμπάθειαν

πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αἷμα. Τὸ χάνιον εἶναι ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε, ἐν τῇ ὁποίᾳ Νῶε μὲν εἶναι ὁ Χαντζῆς, πληθυσμὸς δὲ τῆς κιβωτοῦ ἢ σύζυγος μετὰ τῶν τέκνων τοῦ Χαντζῆ καὶ τὰ παντοῖα τετράποδα, πτερωτά, δίποδα καὶ πολὺποδα, ἐκ τῶν ὁποίων οἰκίζεται ἀφθόνως τὸ χάνι.

Ἐντὸς τοῦ χανίου ἰσοπεδοῦνται, ἐν τελείᾳ δημοκρατικῇ ἰσότητι, τὰ ἀνομοιότατα εἶδη. Ἐκεῖ ὑπάρχουσι πρὸς τοῦτοις καφῆς καὶ μαστίχα καὶ λουκούμι· περὶ ποιότητος δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζη τις, διότι περὶ τοῦ χανίου δύναται νὰ λεχθῆι τὸ «τρῶγε καὶ μὴ ἐρεύνα».

Εἰσέρχεσθε εἰς τὸ χάνι, καθ' ἣν ὥραν ὁ Χαντζῆς πεταλῶνει ἀδάμαστον ἡμίονον, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ νὰ θραύσῃ τοὺς ὀδόντας τοῦ Χαντζῆ διὰ δυνατοῦ λακτίσματος. Ὁ ἀγωγιάτης σφίγγει ἰσχυρῶς τὰς σιαγόνας καὶ τὰ χεῖλη τοῦ ὑποξυγίου παροτρύνων διὰ θρηνώδους φωνῆς τὸ ζῶον νὰ ἤρεμῃ. Ἡ ἐκφώνησις αὕτη εἶναι, φαίνεται, προφυλακτικὸν κατὰ τοῦ κινδύνου τοῦ Χαντζῆ, ὅστις παρορμᾷ διαρκῶς τὸν ἀγωγιάτην νὰ προσέχη, ἐνῶ ἐκτελεῖ τὴν πεταλωτικὴν του τέχνην. Ἐὰν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ πρὸ ὀλίγου καταφθάσας ὀδοιπὸρος ζητήσῃ μαστίχα ἢ λουκούμι, ὁ Χαντζῆς ἀποθέτει τὴν ὀπλὴν τοῦ ζῶου καὶ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν λαμβάνει τὸ λουκούμι, ὅπερ ὁ ἀπρόσεκτος ὀδοιπὸρος διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ καταπίη.

Ἐν τῷ χανίῳ παρελαύνουσι πάντα τὰ γένη καὶ εἶδη, καὶ πρῶτον ὁ Χαντζῆς, τασσόμενος εἰς τὰ δίποδα ἄπτερα. Ἐπειτα τὰ πτερωτά, κότται, κλωσσαι μὲ τοὺς νεοσοῦς, χῆνες, νῆσσαι, περιστεραί. Τὰ τετράποδα ἀκολούθως κόνικλοι, ἵπποι, ἡμίονοι, ὄνοι, βόες. Ἐπειτα σκύλοι, γάττοι καὶ εἴ τι ἄλλο κατοικίδιον. Πάντα ταῦτα ἀναμίξ.

Ἐπὶ τῆς τραπέξης εἶναι αἱ φιάλαι τῶν πνευματωδῶν ποτῶν καὶ πλησίον αὐτῶν «τὸ κουτί μὲ τὰ λουκουμία». Ὅρουζα, γλυκάνισον, ἐνίοτε σάπων, πυρεῖα, σπάγγος, κρόμμυα, τσιρῶτο συμφύρονται περαιτέρω. Κρεμῶνται καὶ *κουλοῦραι*, ἀρχαῖαι ὅσον ἡ Δήμητρα καὶ τοσοῦτον σκληραί, ὥστε ὅλα τὰ λακτίσματα ὄλων τῶν ἡμιόνων ὁμοῦ νὰ μὴ δύνανται νὰ τὰς θραύσωσιν.

Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πέταλα καὶ ἤλοι, ἐπὶ τῆς ἐστίας ξύλα καπνίζοντα καὶ λέβης μικρός, ἀμφιβόλως κασιτερωμένος, ἐπὶ δὲ τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ χανίου ὁσμὴ δυσπροσδιόριστος, πάσης ἀναλύσεως καὶ πάσης κατατάξεως ὑπερέτερα.

Σπ. Παγαρέλλης

## 16. *Ἐπίσκεψις εἰς μελαλλωρυχεῖον.*

Διατηρῶ ἀκόμη ζωηρὰν τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν μοὶ ἐπροξένησεν ἡ πρώτη εἰς τὸ μελαλλωρυχεῖον τοῦ Λαυρείου ἐπίσκεψίς μου.

Ἐντὸς τοῦ κατερχομένου κλωβοῦ εἰσῆλθον μὲ τὸν ὀδηγόν μου, ἀφοῦ δὲ ἐδόθη τὸ σημεῖον εἰς τὸν μηχανοδηγόν, ἤρχισεν ἡ κατάβασις.

Πρέπει νὰ σημειώσω ἐδῶ ὅτι, ὁσάκις ἀντὶ μεταλλευμάτων εὐρίσκονται εἰς τὸν κλωβὸν ἄνθρωποι, ἡ μηχανὴ κινεῖται βραδέως. Ὅμως ἡ πρώτη ἐντύπωσις τῆς ἐκκινήσεώς μας ὑπῆρξε δι' ἐμὲ πολὺ ἰσχυρά· μοὶ ἐφάνη ὅτι τὸ ἔδαφος ἔφευγε κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας μου. Συγχρόνως ὑγρὸν ψῦχος ἤρχισε νὰ γίνεται αἰσθητὸν καὶ εἰς

τὴν ἥσυχον κατολίσθησιν τοῦ κλωβοῦ εὐκρινῶς ν' ἀκούεται ὁ κρότος τοῦ νεροῦ, τὸ ὁποῖον ἔσταζεν ἀπὸ τὰ κάθυγρα καὶ γλοιώδη τοιχώματα τοῦ φρέατος.

\* \* \*

Προτοῦ ἀκόμη συνηθίσω εἰς τὸ περιβάλλον αὐτό, ἀντελήφθην ὅτι ἡ κάθοδος μας ἔληξεν, ὁ κλωβὸς ἐστάθη καὶ ὁ ὀδηγός μου μὲ ἐκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσω. Εὐρέθημεν εἰς τὸ ἄνοιγμα μιᾶς ὀριζοντίου στοᾶς, πλατυνομένης κάπως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Δέκα περίπου βαγόνια πλήρη εὐρίσκοντο ἔτοιμα. Μόλις δὲ ἐκεῖ ἀπεβιβάσθημεν, δύο ἐργάται εἰσήγαγον ἐν βαγόνιον εἰς τὸν κλωβόν, ἔδωσαν διὰ σχοινίου τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως εἰς τὸν μηχανοδηγὸν τοῦ στομίου καὶ ἀπεμακρύνθημεν. Ὁ κλωβὸς ἐξεκίνησεν ἀμέσως, ἡμεῖς δὲ εἰσεχωρήσαμεν εἰς τὸ μεταλλεῖον. Διευρῆξαμεν κατ' ἀρχὰς στοὰν ἐπιμήκη, πλάτους ἑνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου μέτρου καὶ ὕψους δύο. Σκότος καὶ περιβάλλον ὑγρὸν. Κρατεῖ ὁ καθεὶς μας τὸν φανόν του, μικρὸν σιδηροῦν λύχνον ἐλαίου, μόλις φωτίζοντα 2-3 μέτρα ἔμπρὸς μας.

Καθ' ὅλον τὸ μῆκος ἡ στοά (γαλαρία) εἶναι ἐστρωμένη μὲ σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἡμίσεος μέτρου πλάτους, συχνὰ δὲ διακόπτεται ὑπὸ ἄλλων στοῶν καθέτου διευθύνσεως, ἐπίσης σιδηροστρωμένων. Ποῦ διευθύνονται αὐταὶ αἱ κάθειτοι στοαί, τῶν ὁποίων μόλις βλέπομεν τὴν ἀρχὴν μέσα εἰς τὸ ἀδιαπέραστον ἐκεῖνο σκότος, δὲν γνωρίζομεν.

Ἐκτὸς τοῦ διαστήματος εἰς διάστημα ἢ στοὰ εἶναι τειχισμένη εἰς τὴν μίαν ἢ καὶ εἰς τὰς δύο πλευράς της. Ἄλλοῦ

πάλιν είναι επενδεδυμένη με χονδρούς κορμούς δένδρων τὸ πέτρωμα εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν παρουσιάζει ἀρκετὴν στερεότητα, ἐπιβάλλει δὲ προφυλακτικὰ μέτρα.

\* \* \*

Τέλος φθάνομεν εἰς τὸ μεταλλεῖον, εἰς τὸ «νταμάρι». Ἐμπρὸς μας ἀνοίγεται ἓν κενόν, ὅμοιον μὲ σπήλαιον. Τέσσαρες ἢ πέντε ἐργάται εὐρίσκονται εἰς αὐτό· ἐτοιμάζουν φουρνέλλα· μολονότι δὲ οἱ ὀφθαλμοί μου εἶναι συνηθισμένοι πλέον εἰς τὸ σκότος, μόλις τοὺς διακρίνω.

Ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου καὶ φουρνέλλα τελειωμένα· αὐτὰ θὰ γεμισθοῦν μὲ ἐκρηκτικὴν ὕλην, ἅμα ἀνοιχθοῦν καὶ τὰ ἄλλα, καὶ ὅλα ὁμοῦ θὰ ἀναφθοῦν εἰς τὸ τέλος τῆς ὀκταώρου ἐργασίας· αὐτὸς εἶναι ὁ κανονισμός.

Τὸ ἐξορυσσόμενον μετάλλευμα εἶναι γαληνίτης (γαλένα), μετάλλευμα μολύβδου ἀργυρούχου, ἔχον λάμπην ἐντελῶς μεταλλικὴν. Εἰς τὸ ἡμίφως τῶν λυχνιῶν τοῦ μεταλλείου ἢ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις εἶναι ζωηροτάτη. Τὸ μεταλλεῖον ἔχει μορφὴν θυλακίων ἐντὸς τοῦ μαρμάρου. Αὐτό, τὸ ὁποῖον βλέπομεν, ἔχει διαστάσεις μεγάλας. Ἡ ἐκμετάλλευσίς του ἤρχισεν ἐκ τῶν κάτω, τὸ κενὸν ἐπληρώθη δι' ἀρχήστων ὑλικῶν καὶ τώρα ἡ ἐξόρυξις γίνεται εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη.

\* \* \*

Ἀφήνομεν τὴν ἐργασίαν αὐτὴν μετ' ὀλίγον καί, ἀνερχόμενοι στοὰν κεκλιμένην, φθάνομεν εἰς ἄλλην, ὁμοίαν

περίπου. Ἐδῶ ἐξορύσσεται καλαμίνα, μετάλλευμα ψευδαργύρου.

Εἶναι δὲ ὁ ἀερισμὸς ἐδῶ ἀτελής, ἢ ἀτμόσφαιρα χλιαρῶς ἀσφυκτική. Δύο μόνον ἐργάται ἐργάζονται εἰς χῶρον περιορισμένον· ἔχουν καὶ οἱ δύο γυμνὸν τὸ σῶμα, φοροῦν δὲ μόνον ὄτι εἶναι ἀπαραίτητον. Ὑγρασία, ὀσμὴ μούχλας καὶ ἀπόπνοια ἰδρωτὸς ἀνθρωπίνου ἀναμιγνύονται μὲ τὴν καπνισμένην δυσσομίαν τῶν ἐλαιολύχων καὶ κάμνουν τὴν διαμονὴν πολὺ δυσάρεστον.

Ὅλιγον ἔπειτα συναντῶμεν ἄλλην ἐργασίαν καλαμίνης. Κατερχόμεθα ἐν κάθετον σχεδὸν φρέαρον μὲ τρεῖς ἄλληπαλλήλους ξυλῖνας κλίμακας (ἀνεμόσκαλες). Εἰς ἐργάτης μόνος εὐρίσκειται ἐδῶ, χωμένος ἑκατὸν καὶ πλέον μέτρα ὑπὸ τὴν γῆν.

Διερχόμεθα ἀκολουθῶς μίαν ζώνην ἐργασίας τῶν ἀρχαίων. Μεγάλα κενὰ μένουν ἕως σήμερον ὡς μία τρανὴ ἀπόδειξις τῆς ἀναπτύξεως, τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἄλλοτε αἱ μεταλλικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ Λαύρειον. Περιεργον δὲ καὶ ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐγνώριζον τὸν ψευδάργυρον, μολονότι πλουσιώτατα μεταλλεύματά του καὶ ἄφθονα ἀπαντῶσι παραπλεύρως εἰς τὰ μολυβδοῦχα.

\* \* \*

Ἄνερχόμεθα πάλιν εἰς στοὰς ὀριζοντίας καί, ἐνῶ προχωροῦμεν κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖρας τὰς λυχνίας, ἀκούομεν αἴφνης θόρυβον δαιμονιώδη, κάτι ὡσὰν νὰ κατακρημνίζωνται εἰς τὰ τάρταρα μέταλλα καὶ λίθοι. Σταματῶ κάπως φοβισμένος, ὁ δὲ ὀδηγός μου μὲ πληροφορεῖ

ὅτι ἔρχεται τραῖνον καὶ πρέπει νὰ παραμερίσωμεν. Στεκόμεθα πράγματι εἰς ἓν πλατύτερον μέρος τῆς στοᾶς καὶ περιμένομεν· ὁ θόρυβος γίνεται ὅλον ἐν μεγαλύτερος. Ἀπὸ τὸ σκοτεινὸν βάθος τῆς γαλαρίας φαίνεται αἴφνης ἓν φῶς κινούμενον· διακρίνομεν μετ' ὀλίγον τὸ σῶμα ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ ὀπισθὲν τοῦ σῶμα ζῴου. Ὁκτῶ βαγόνια ἀκολουθοῦν συρόμενα ὑπὸ ρωμαλέου ἵππου, προηγεῖται δὲ ὁ ἐργάτης. Ἐκ τοῦ κυλίσματος τῶν τροχῶν καὶ τοῦ τινάγματος τῶν μεταλλικῶν βαγονίων, ὁ θόρυβος γίνεται τρομερός. Τὸ τραῖνον περνᾷ, ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἀκούομεν τὴν βοήν του. Καὶ ἐξακολουθοῦμεν τὴν πορείαν μας, ἀνερχόμενοι στοᾶς κεκλιμένας.

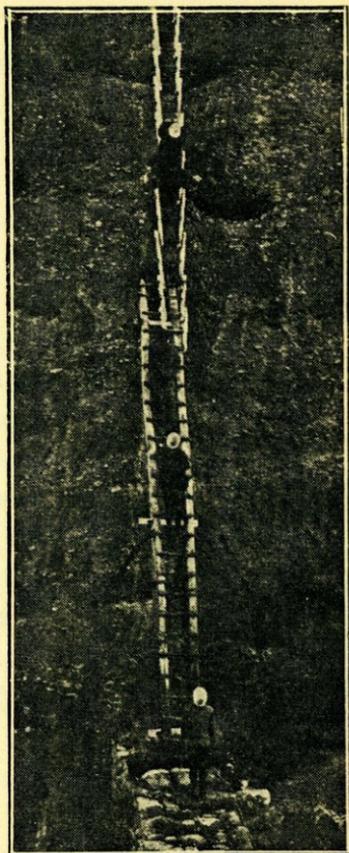
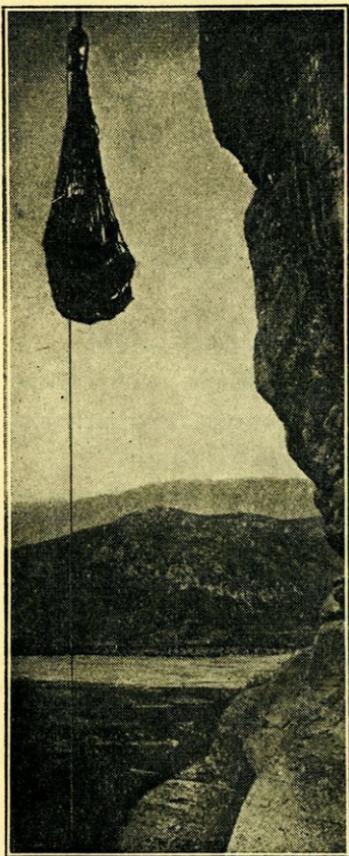
\* \* \*

Συναντῶμεν μίαν μικρὰν διακλάδωσιν τῆς στοᾶς· ὁ ὀδηγός μου μὲ προσκαλεῖ νὰ εἰσέλθω εἰς αὐτήν· εὐρίσκομαι δέ, χωρὶς καθόλου νὰ τὸ περιμένω, ἐντὸς εὐρυχώρου δωματίου, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς στάβλος. Ὁ στάβλος χωρεῖ δώδεκα ἵππους καὶ ἡμιόνους. Ὅλα χρησιμεύουν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν βαγονίων, μένουσιν δὲ διαρκῶς κάτω εἰς τὸ μεταλλεῖον. Δύο ἢ τρεῖς φορὰς τὸ ἔτος ἐξάγονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Ὑπάρχουν δὲ ἀκόμη δύο ἄλλοι στάβλοι ὑπόγειοι. Ἄλλ' ἰδοὺ ἄλλος κρότος προσβάλλει τῶρα τὴν ἀκοήν μας! κάτι ὡσὰν κρότος πυροβόλου· ἀκολουθεῖ μετ' ὀλίγον ἄλλος καὶ ἄλλος, ὁκτῶ κατὰ σειρὰν. Ὁμολογῶ, ὅτι μὲ ἀνησυχίαν φέρω τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ὀροφήν καὶ μὲ ἀγωνίαν μου περνᾷ πρὸς στιγμὴν ἡ ἰδέα, ὅτι δὲν εἶναι ἴσως ὅσον πρέπει στερεά. Εἶναι πλέον τέλος

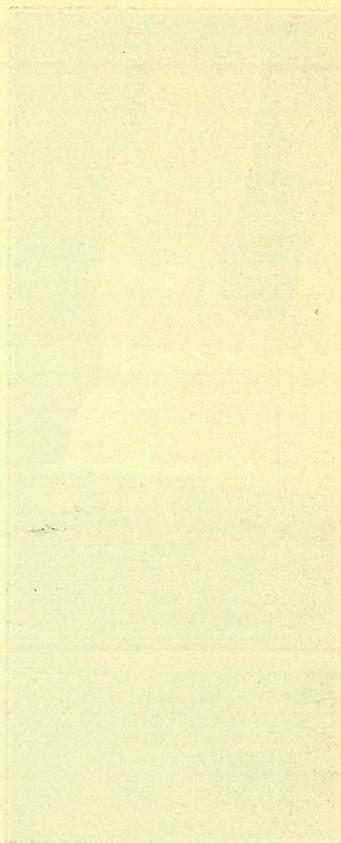
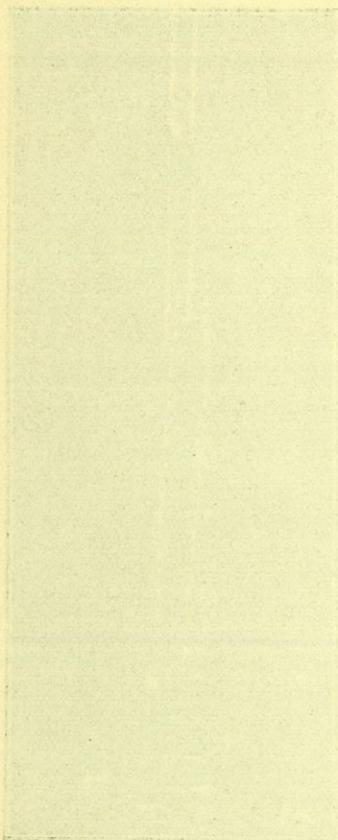
τῆς ὀκταώρου ἐργασίας καὶ ἀνάπτονται τὰ φουρνέλλα· εὐρισκόμεθα πλησίον τῆς ἐκμεταλλεύσεως μολυβδούχων. Πλησιάζομεν, εὐρίσκομεν τοὺς ἐργάτας εἰς μίαν πλαγιὴν στοᾶν, εἰς τὴν ὁποίαν κατέφυγον διὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν τῶν φουρνέλλων.

Εἰσερχόμεθα ὁμοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν, διὰ νὰ ἴδωμεν ἂν τὰ φουρνέλλα «ἐδούλεψαν καλά». Καπνὸς πυκνὸς ἔχει ἀναδοθῆ ἀπὸ τὰς ἐκρηκτικὰς ὕλας καὶ σχεδὸν δὲν βλέπομεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον· τὸ φῶς τῶν λυχνιῶν μόλις διαπερᾷ τὴν νεφελώδη ἀτμόσφαιραν. Πλησιάζομεν τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐκραγῆ τὰ φουρνέλλα· φαίνεται ἀκόμη ἡ θέσις των, ὅλων ὁμως τὸ πέτρωμα εἶναι κομμένον ἢ ραγισμένον. Οἱ ἐργάται—οἱ ἄλλοι, ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς ἔως τώρα ἐργασθέντας—θὰ ἀρχίσουν νὰ ἐξάγουν τὰ ἀπεσχισμένα τεμάχια, θὰ τὰ φορτώσουν εἰς τὰ βαγονέττα καὶ θὰ ἀρχίσουν νὰ ἀνοίγουν νέα φουρνέλλα· ὅταν δὲ τελειώσουν καὶ αὐτοὶ τὴν δεκάωρον ἐργασίαν των, θὰ βάλουν φωτιά.

Διατρέχομεν ἄλλας πάλιν στοᾶς, πότε ὀριζοντίας καὶ πότε κεκλιμένας, καὶ αἴφνης βλέπομεν ἔμπρὸς μας ἀπεριγράπτως γλυκὴ καὶ ὄραϊον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἀσθενῶς εἰσδύον εἰς τὰ καταχθόνια. Φαίνεται χυμένον ἐπάνω εἰς τοὺς μαύρους βράχους τῶν στοῶν, ὡσὰν χρυσάφι ὑγρὸν, καὶ πρὶν ἀντιληφθῶ τί εἶναι, αἴσθημα παρήγορον μὲ καταλαμβάνει. Στρέφομαι πρὸς αὐτὸ ἀσυνειδήτως, αἰσθάνομαι ὅτι ἀναπνέω καλύτερα καὶ ταχύνω τὸ βῆμα. Μετ' ὀλίγον φθάνομεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, εἰς χαρωπὴν τοποθεσίαν, καταπράσινον ἀπὸ πεῦκα καὶ πλῆμμυρισμένην ἀπὸ φῶς καὶ ἥλιον



Ἀνάβασις εἰς τὰ Μετέωρα.



Εὐθύμοι οἱ ἐργάται εἶναι συγκεντρωμένοι ἐδῶ. Με-  
ρικοὶ παραλαμβάνουν τὰ βαγονέττα καὶ τὰ κενώνουν εἰς  
καταλλήλους θέσεις. Ἄλλοι διαλέγουν, ἄλλοι φορτώνουν  
εἰς μεγάλα βαγόνια τὸ μετάλλευμα, τὸ προωρισμένον διὰ  
καμίνευσιν. Ζωή, κίνησις, θόρυβος ἐπικρατεῖ παντοῦ.

1. Δοανίδης

## 17. Πῶς ἐξυπνᾷ τὸ δάσος.

Μόλις τὰ ρόδινα τῆς πρωῆς νέφη ἀναγγεῖλουν τὴν  
προσέγγισιν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἀπὸ ὅλα τὰ πτηνὰ  
τοῦ δάσους ὁ κόσσυφος ἐξυπνᾷ πρῶτος.

Τινάσσει τὴν δρόσον ἐκ τοῦ μελανοῦ του περῶμα-  
τος, τρίβει τὸ χρυσοπὸν του ράμφος ἐπὶ τινος κλάδου  
καὶ πετᾷ εἰς τὴν κορυφὴν ὑψηλοῦ δένδρου.

Ἐκεῖθεν συρῖζει δις ἢ τρίς, ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς  
του ἐστραμμένους πρὸς τὴν ἀπέναντι κλιτὺν τοῦ ὄρους,  
ὁπόθεν μετ' ὀλίγον ἀναφαίνονται αἱ πρῶται τοῦ ἡλίου  
ἀκτίνες, καὶ εὐθὺς ἀρχίζει τὸ ζωηρὸν καὶ λιγυρὸν αὐτοῦ  
κελάδημα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔχουν ἐξυπνήσει καὶ τὰ λοιπὰ πτηνὰ  
τοῦ δάσους· ἀφήνουν τὰ δένδρα καὶ τοὺς θάμνους, ἐπὶ  
τῶν ὁποίων διῆλθον τὴν νύκτα, καὶ πετοῦν εἰς μέρη ὑψη-  
λότερα, διὰ νὰ ἴδουν ἐκεῖθεν τὸν ἀνατέλλοντα λαμπρὸν  
ἥλιον.

Εἰς τὴν θέαν τῶν χρυσῶν του ἀκτίνων, τὰ μικρὰ  
πλάσματα σκιοτοῦν ἐκ χαρᾶς καὶ ἀρχίζουν νὰ ψάλλουν  
τὰ γλυκύτατα αὐτῶν ᾄσματα.

Ἐπισημότερα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα πτηνὰ πετᾷ ὁ κορυδαλλός. Μόλις προβάλλῃ ἡ αὐγή, ἐγκαταλείπει τὴν γῆν καὶ ὀρμᾷ πρὸς τὰ ὕψη, ψάλλων μελωδικὸν ᾄσμα. Ὅσον δὲ ὑψώνεται πρὸς τὸν οὐρανόν, τόσον δυναμώνει ἡ φωνή του. Τὸ γλυκύ του ᾄσμα ἀκούεται καὶ ὅταν τὸ μικρὸν πτηνὸν βυθισμένον εἰς τὸν κυανοῦν οὐρανὸν δὲν διακρίνεται.

Ἡ θελκτικὴ μικρὰ καρδερίνα μὲ τὸ ὠραῖον πτέρωμα τῆς κάθηται ὀπισθεν γλοεροῦ κισσοῦ, ἐκεῖθεν δ' ἀντηχεῖ ἡ εὐστροφος καὶ διαυγῆς φωνή της.

Ὁ σπίνος, πτηνὸν ζωηρὸν καὶ εὐκίνητον, πετᾷ ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον, ὅπου δὲ σταθῆ, ἀνοίγει τὸ μικρὸν καὶ καλλίφωνον στόμα του καὶ μέλπει γλυκὺ καὶ εὐθυμον ᾄσμα.

Ποῦ κελαδεῖ ἡ ἀηδών, δὲν δύνασαι νὰ ἐννοήσῃς· διότι εἰς ὅλον τὸ δάσος ἀντηχεῖ τὸ ζωηρότατον καὶ διαυγέστατον, ἀλλὰ καὶ γλυκύτατον αὐτῆς ᾄσμα.

Ἐπὶ τὴν εὐοσμὸν γλόην καὶ ὑπὸ τὰς σκιὰς τῶν θάμνων οἱ κάνθαροι τρίζουν. Ἐπὶ τῶν ποικιλοχρῶμων ἀνθέων βομβοῦν αἱ μέλισσαι καὶ τὰ ἄλλα πολυάριθμα ἔντομα.

Ζωή, κίνησις καὶ χαρὰ βασιλεύει εἰς ὅλον τὸ δάσος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἄλλου.

Δροσερὰ αὔρα δροσίξει ὅλα τὰ πλάσματα τοῦ δάσους. Οἱ ἀνθηροὶ καὶ πολύφυλλοι κλάδοι τῶν δένδρων σεύονται ὑπ' αὐτῆς, τὰ δ' ἀνθη φρίσσουν εἰς τὴν πνοήν της.

Πτηνὰ καὶ ἔντομα καὶ ὕδατα καὶ αὔρα ἀποτελοῦν συναυλίαν γλυκυτάτην καὶ ἁρμονίαν θεῖαν εἰς τὴν καταπράσινον ἔκτασιν τοῦ δάσους.

Αἴφνης ὁμοῦ φωνὴ ὄξυτάτη ἀκούεται εἰς τὸν ἀέρα πολὺ ὑψηλά. Εἶναι ἡ φωνὴ πεινῶντος ἰέρακος, ὁ ὁποῖος ἐπισκοπεῖ τὸ πᾶν πρὸς ἀνακάλυψιν τροφῆς.

Ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ὄλοι οἱ μικροὶ ψάλται τοῦ δάσους γίνονται ἄφαντοι ὑπὸ τοὺς κλάδους καὶ τὰ φυλλώματα τῶν δένδρων καὶ τῶν θάμνων ζητοῦντες ἐκεῖ σωτηρίαν.

Οὕτω τὴν μελωδικὴν συναυλίαν διαδέχεται ἡ ἀπότομος σιγὴ καὶ τὴν χαρὰν ὁ τρόμος.

Μετ' ὀλίγον ἡ κρίσιμος στιγμή παρέρχεται. Ὁ ἰέραξ ἐξαφανίζεται. Εὐθύς πάλιν ἐπανερχεται ἡ χαρὰ καὶ ἡ ζωηρότης εἰς τοὺς μικροὺς καὶ ὠραίους κατοίκους τοῦ δάσους.

## 18. Τὸ δάσος.

Τὸ δάσος δροσᾶτο

ἐδῶ μειδιᾷ,

στὰ δένδρα ὑποκάτω

κοιμᾶται ἡ σιγὰ.

Ποτὲ δὲν τὸ καίει

ἡλίον ἀκτίς,

μόν' ἤσυχά πνέει

δροσιὰ τῆς ἀδγῆς.

Ἄπ' ἓνα καὶ ἀπ' ἄλλο

τοῦ δάσους κλαδί

τ' ἀηδόνι τὸ λάλο

γλυκὰ κελαδεῖ.

Τὴν ἀνοίξιν ψάλλει  
καὶ λέγει, θαρρῶ:

— Παιδιά, ὅσον θάλλει  
κερδίστε καιρό!

\* *Αγγ. Βλάχος*

## 19. Ὁ κόσσυφος.

Πολλοὶ πιστεύουν ὅτι εἰς τὰς μεγάλας κοιλάδας εἶναι τὰ καλύτερα πουλιά. Ἀλλοίμονον ἂν ἔλειπεν ἀπὸ αὐτὰς ὁ κόσσυφος. Ἡ κοιλὰς θὰ ἦταν ἓνα πανηγύρι ἀρχοντοχωριατῶν μουγκῶν. Χρώματα, ἄλλο τίποτε. Ὑπάρχουν μάλιστα μερικά, ὡς λόγου χάριν ἡ τσιγκλιτάρα (δρυοκολάπτης), ὁ τσαλαπετεινός (ἔποψ) καὶ ὁ συκοφαγάς πού εἶναι σὰν πολύχρωμοι ἐφημερίδες· ἂν ὁμως πρόκειται ν' ἀνοίξουν τὸ στόμα των, νὰ εὐχεσθε νὰ μὴν εἴσθαι ἐκεῖ. Ὅ,τι κωμικὸν ἠμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ εἰς φωνὴν ὁ Ὅψιστος, τὸ ἔδωκεν εἰς τὰ λαρύγγια των.

Ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν γελοιογραφιῶν ζῆ ὁ σκέτος κόσσυφος, αὐστηρός, σοβαρός, μαῦρος ὡς ἔβενος, μὲ τὸ κατακίτρινον ράμφος του, ὡς νὰ κρατῆ κεκριμπαρένια πίπα. Ἡ σύντροφός του ὁμως δὲν ἔχει οὔτε τὴν μαυρίλαν τῶν πετρῶν του, οὔτε τὸ χρυσάφι τοῦ ράμφους του. Ὅ,τι εἶναι ἡ ἀμυγδαλιὰ εἰς τὸν φυτικὸν κόσμον, εἶναι αὐτὸς εἰς τὸν περωτόν: τὸ λάλημά του θὰ πρωτοχαιρετίσῃ τὴν ἀνοίξιν ἓνα-δύο μῆνας ἐνωρίτερα ἀπὸ τὸν κοῦκκον καὶ τ' ἀηδόνι· πρωτολαλεῖ, πρωτοξευγαρῶνεται, πρωτοφωλιάζει. Εἶναι δὲ τὸ λάλημά του περιπαθέστατον.

Πότε αὐτὸ τὸ πουλί, τὸ ὁποῖον δὲν παύει τὸ τραγούδι, εὐρίσκει καιρὸν νὰ κτίσῃ ἐκεῖνο τὸ θαῦμα τῆς ὑπομονῆς, τῆς τέχνης, τῆς ψιλοδουλειᾶς, πὺ εἶναι ἡ φωλεὰ του; Ποτέ, ποτέ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πιστεύσῃ κανεὶς, ὅτι ἐν ράμφος εἶναι δυνατὸν νὰ λεπτοουργήσῃ τὸ καταστρόγγυλον ἐκεῖνο πῆλινον τάσι, τὸ καλοδεμένον ἀπ' ἔξω μὲ πολυτρίχια καὶ ρίζες, τὸ γαρνιρισμένον ἐπάνω μὲ χαλικάκια, τὸ γαλακτωμένον μέσα ἀπὸ καθαρὸν χρῶμα καὶ στρωμένον μὲ φρύγανα, χνουδία καὶ σωροὺς περῶν.

Τί περιέργον φαινόμενον εἶναι ἡ τέχνη, πὺ ἔχουν αἱ φωλεαὶ τῶν περισσοτέρων ὄρνιθων πτηνῶν. Μερικὰ ἀηδόνια ὑφαίνουν τὴν ἰδικήν των κρεμαστὴν ἀπὸ ἓνα κλωνάρι ὡς κούνιαν, ἡ δὲ ποταμίδα (ὑπολαΐς) ἐνώνει ἐνὸς κλαδιοῦ δύο κατεβατὰ φύλλα καὶ τὰ ράβει κάτω-κάτω κατὰ τρῶπον πὺ θὰ ἐζήλευε καὶ χεῖρ γυμνασμένη εἰς τὴν βελόνην. Φαίνεται ὅτι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἐκλεκτὰ πουλιὰ ὅ,τι λέγει ὁ Πλούταρχος διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀνθρώπους: «Οὐδὲν εἶδος παιδείας ἀτιμάζουσι». Τραγουδισταὶ θαυμάσιοι, τεχνῖται λαμπροί, νοικοκυραῖοι τετραγωνικοί, γονεῖς στοργικώτατοι, ἄκακοι, μεγαλόψυχοι, πάντοτε καλόκαρδοι.

Κάμετε τὸν κόπον νὰ διαβάσετε αὐτὴν τὴν ἀφήγησιν πὺ μοῦ ἔκαμε φίλος μου λοχαγός:

«Ὅτε διέμενον πρὸ ἐτῶν εἰς Καρπενήσιον, ἔνεκα ὑπηρεσίας, εἶχον κόσσυφον ἐν κλωβίῳ.

Ἡμέραν τινὰ παιδίον χωρικοῦ μὲ παρεκάλεσε καθ' ὁδὸν ν' ἀγοράσω μικρὸν τι πτηνόν, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀκόμη ἔνευ περῶν. Ἐνεκα τῶν παρακλήσεων τοῦ παιδιοῦ καὶ διότι ἐλυπήθην τὸ ἀτυχὲς πτηνόν, τὸ ἠγόρασα.

Ἐπειδὴ δὲν εἶχον ποῦ νὰ τὸ βάλω, τὸ ἔθεσα ἐντὸς

τοῦ κλωβίου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον τὸν κόσσυφον. Ἐνῶ δὲ περιέμενον νὰ ἴδω αὐτὸν ἀνησυχοῦντα, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τὰ πτηνά, ὅταν θέτωσιν εἰς τὸ κλωβίον αὐτῶν ἕτερον πτηνόν, παρετήρησα μετ' ἐκπλήξεως ὅτι οὗτος τοῦναντίον ηὔχαριστήθη, ἐπλησίασε τὸ μικρόν, τὸ ἐθώπευσε καὶ δὲν ἤξευρε τίνι τρόπῳ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν χαρὰν του διὰ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τοῦ ἔθεσα καὶ τροφήν, ἣτις, ὡς γνωστόν, συνίσταται ἐκ κρέατος, ἀμέσως ἔλαβεν ἐκ τούτου μερικὰ τεμάχια καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ μικρόν ὀρφανόν, τὸ ὁποῖον τὰ ἔφαγε μετ' εὐχαριστήσεως, διότι ἐπέινα.

Ἐξηκολούθησε δὲ καὶ κατόπιν νὰ τὸ τρέφῃ μετὰ στοργῆς, μέχρις οὗ τὸ μικρόν πτηνὸν ἤρχισε νὰ τρώγῃ μόνον. Ἀφοῦ δὲ ἐμεγάλωσε καὶ ἐπετερώθη, διέκρινα ὅτι ἦτο ἀηδὼν, ἢ ὁποῖα ἔζησε πολὺν καιρὸν μετὰ τοῦ εὐεργέτου καὶ θεοῦ πατρός της ἐν ἄκρᾳ ἀγάπῃ καὶ ἀρμονίᾳ ἡδονῶν δὲ ἀμφοτέρας, ὡς ἐὰν ἀπετέλουν μουσικὴν συμφωνίαν.

Ἀπὸ τὸν Ἰούλιον ὅμως καὶ ἔπειτα ὁ κόσσυφος γίνεται ἢ πληγὴ τοῦ κήπου καὶ τοῦ ἀμπελιοῦ. Οἱ ἐρευνηταὶ τοῦ ἀκανθώδους ζητήματος, τὸ ὁποῖον λέγεται «ὠφέλιμα καὶ ἐπιβλαβῆ πτηνά», ἰσχυρίζονται ὅτι πρόκειται περὶ δικαίας ἀποζημιώσεως, διότι καθ' ὄλον τὸν χειμῶνα παστρεύει τὴν γῆν ἀπὸ ἔντομα, τὰ ὁποῖα, λόγῳ τῆς σκληρότητος τοῦ ράμφους του, μόνον αὐτὸς δύναται νὰ συγυρίσῃ. Ἄλλ' οἱ γεωργοί, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν πολλὰ πράγματα ἀπὸ τὴν γεωργικὴν ἔντομολογίαν, δὲν βλέπουν κατὰ τί τοὺς ὠφελεῖ αὐτὴ ἢ συνδρομὴ, τὴν ὁποῖαν τοὺς δίδει, προστατεύων τὰ σῦκα καὶ τὰ σταφύλια ἀπὸ τὰ ἔντομα, διὰ νὰ τὰ καταπιῇ ὁ ἴδιος. Διότι πρέπει νὰ γνωρί-

ξετε ὅτι ἔρχεται χρονιά, ὅτε ὁ περιπαθῆς αὐτὸς τραγουδιστής, μαζί μὲ τὸν ἄλλον ἐκείνον σατανᾶν, ὁ ὁποῖος λέγεται συκοφαγᾶς, ἀφήνει στ' ἀμπέλια καὶ στοὺς κήπους μόνον συκόφλουδες καὶ τσάμπουρα.

Ἄλλὰ καὶ τότε εἶναι χαρὰ Θεοῦ ὡς θέαμα. Ἐνῶ ἐκείνη ἡ ἀθλία κίτσα καὶ τὰ ἄλλα σταφυλοχαρῆ πουλιά φαίνονται ὡς νὰ βγήκαν ἀπὸ τὸ πατητήρι, αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος, ἀξιοπρεπῆς κύριος, μαυρογουαλίζων σὰν ἀπλάζι καὶ μὲ τὴν κερχιμπαρένιαν πίπαν του κατακάθαρον. Ὅλα καὶ ὅλα, ἐννοεῖ νὰ πάρῃ τὸ λουτρόν του κάθε μέρα.

Στ. Γρανίτσας

## 20. Οἱ ψιερωλοὶ μελανάσαι.

Νομίζω ὅτι εἶναι πρόβλημα ἄλυτον, διατί, ἐνῶ ὅλα τὰ μαστοφόρα τὰ ἔκαμεν ὁ Θεὸς διὰ νὰ ζοῦν καὶ ν' ἀποθνήσκουν ὅπου γεννηθοῦν, χωρὶς νὰ ζητοῦν τὴν εὐτυχίαν περιπλανώμενα κατ' ἔτος εἰς τὰς διαφόρους ἡπείρους, τὰ περισσότερα πτηνὰ δὲν ἠμποροῦν νὰ ζήσουν, χωρὶς νὰ ἐπιχειροῦν κατ' ἔτος (ἢ μᾶλλον δύο φορὰς τὸ ἔτος) τὰ ἐναέρια αὐτῶν ταξίδια πολλῶν χιλιάδων μιλίων.

Εἰς ἄλλα εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητος ἡ θερμοκρασία τῶν τροπικῶν. Εἰς ἄλλα ἀρκεῖ ἡ θερμοκρασία τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐν γένει τῆς γραμμῆς ὅλης τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἕως εἰς τὰ ἄκρα τοῦ Μαρόκκου. Αὐτὰ λοιπὸν τὸ καλοκαίρι ζητοῦν τὴν ἰδίαν θερμοκρασίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἄλλα τὴν μέσην καὶ ἄλλα τὴν βορείαν.

Εἰς τὸν τόπον μας μάλιστα πολὺ ὀλίγα εἶναι τὰ

πηνά, τὰ ὁποῖα, ὅπως ἡ πέρδιξ, τὸ ἀγριοπερίστερον, τὸ στρουθίον, ὁ κορυδαλλός, καὶ ὀλίγα ἄλλα, ἐκτιμοῦν ὅπως πρέπει τὰ θέλγητρα τῆς στέγης μονίμου κατοικίας. Διότι ὅλα σχεδὸν τὰ πτηνά, τὰ ὁποῖα κυνηγοῦμεν εἰς τὴν πατρίδα μας, ἐκτὸς ὀλίγων, ἢ εἶναι πτηνὰ ἐρχόμενα ἀπὸ τὰ βόρεια κλίματα διὰ νὰ περάσουν ἐδῶ τὸν χειμῶνα, ἢ διαβαίνουν ἀπὸ τὸν τόπον μας ἐρχόμενα ἀπὸ τὰ νότια τὴν ἀνοιξιν διὰ βορειότερα κλίματα καὶ καταβαίνουν πάλιν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου μὲ ἀντίθετον δρομολόγιον.

Ἄλλὰ μὴ νομίση τις ὅτι τὰ ταξίδια αὐτὰ τοῦ περρωτοῦ κόσμου γίνονται χωρὶς περιπετείας, χωρὶς κινδύνους, χωρὶς καταστροφάς. Πολλάκις πίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸ ἐξάντλησιν, ἄλλοτε τοὺς δίδουν συνολικὸν θάνατον ἢ χάλαζα, αἱ καταιγίδες, οἱ τυφῶνες, πότε ἐπάνω εἰς τὰ κύματα τῶν θαλασσῶν, καὶ πότε ἐπάνω εἰς ἀγρίους βράχους, ὅπου τὰ συντριβουν. Ἄλλοτε πάλιν πίπτουν ὡς πυκνὸν νέφος, ἐξηντλημένα ἐπάνω εἰς τὰ πλοῖα, εἰς τὰ ἰστία, εἰς τὰς κεραίας των, εἰς τὸ κατὰστροφμα, διὰ νὰ εὔρουν μέρος νὰ καθήσουν.

Καὶ διὰ μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς καταστροφὰς δύναμα νὰ προσφέρω τὴν μαρτυρίαν μου, ὡς αὐτόπτης.

\* \* \*

Εὐρισκόμην ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ « Σαλαμινία » ὡς ἀνακριτῆς διὰ τὴν καταδίωξιν ἐνὸς τρομεροῦ ἐγκλήματος πειρατείας.

Ἐπλέομεν μεταξὺ Ρόδου καὶ Καρπάθου. Ἦτο πρωτὶ τῆς 31 Αὐγούστου, — ἐνθυμοῦμαι τὴν ἡμέραν, διότι

τὴν ἔσημείωσα εἰς τὸ ἡμερολόγιόν μου.— Ἦμην ἐπὶ τῆς γεφύρας, ὅπου εἶδον τὸν πλοίαρχον νὰ παρατηρῆ μετὰ προσοχῆς τὴν θάλασσαν ἔμπρός. Ἐπῆρε τὰς διόπτρας καὶ ἀφοῦ ἐκοίταξε καλά, μοῦ εἶπε:

— Περίεργον! ἡ θάλασσα εἰς ἀρκετὴν ἔκτασιν εἶναι κιτρίνη ὡς νὰ εἶναι στρωμένη με ψάδας.

Ὅταν ἐπλησιάσαμεν, εἶδομεν μὲ μεγάλην ἔκκληξιν μυριάδας πνιγμένων ὀρτυκίων, τὰ ὁποῖα ἐπέπλεον. Εἶχε μόλις ἀρχίσει ἡ σῆψις των, διότι πλέοντες ἀνὰ μέσον αὐτῶν ἠσθανόμεθα φοβερὰν δυσοσμίαν. Τότε ἐνεθυμήθημεν ὅτι πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἰς τὴν Ρόδον, ὅπου ἤμεθα ἠγχυροβολημένοι ὄλην τὴν νύκτα, ἔπνεε σφοδρότατος ἄνεμος μὲ ἀδιάκοπον βροχήν.

Ἄλλὰ δι' ἐμὲ τὸ μεγαλύτερον μυστήριον τῆς φύσεως εἰς αὐτὸν τὸν ὄργανισμόν τῶν ἀποδημιῶν τοῦ πτερωτοῦ κόσμου δὲν εἶναι τόσον τὰ μεγάλα, τὰ δυνατὰ πτηνά. Μοῦ γεννοῦν ἀπορίαν, μοῦ ἐμπνέουν θαυμασμόν οἱ μικροσκοπικοὶ ταξιδιῶται τοῦ ἀέρος, οἱ ὁποῖοι περνοῦν βουνὰ καὶ κορυφὰς ὑπερόριοι, καὶ σχίζουσι τὸν ἀέρα ὑπερπόντιοι, ἀπ' ἐπάνω ἀπὸ τὰ κύματα θαλασσῶν χιλιάδων μιλίων, αὐτὰ τὰ μικρὰ πτηνά τόσων πολλῶν εἰδῶν καὶ χρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸν Αὔγουστον ἕως τὸν Ὀκτώβριον πετοῦν εἰς τὸν τόπον μας εἰς δένδρα, εἰς θάμνους, εἰς ἀκάνθας, ὁμοιάζοντα πρὸς ζωντανὰ μικρὰ ἄνθη, τὰ ὁποῖα νομίζεις ὅτι φθάνει ἡ πλέον ἑλαφρὰ αὔρα, μία πνοὴ ἀέρος, διὰ νὰ τὰ συναρπάσῃ καὶ νὰ τὰ ἐξαφανίσῃ ὡς πούπουλα.

Πῶς ταξιδεύουσι ὁ δρυοκολάπτης, ὁ κοκκινολαίμης, καὶ τόσα ἄλλα πτηνά, τὰ ὁποῖα χωροῦν εἰς ἓν κάρουον.

καὶ πρὸ πάντων ἐξεῖνα τὰ πρασινοκίτρινα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς πεταλούδας!

Καὶ ὅμως καὶ αὐτὰ, χαρτωμένα μικρὰ στολίδια τῶν πρασίνων κλαδιῶν, ὅπου λικνίζονται μὲ τὸ ἐλαφροφύσημα — λουλούδια καὶ αὐτὰ ἐπάνω σὲ λουλούδια — καὶ αὐτὰ διασχίζουν ἠπειρούς καὶ περνοῦν ἄνωθεν ὑψηλῶν κορυφῶν ὄρεων καὶ ἄνωθεν τῶν ἀγρίων κυμάτων, εἰς ἀπέραντα πελάγη μὲ ὀλόμαυρον οὐρανὸν καὶ ὑποκάτω ἀπὸ τὴν λάμπιν τῶν ἀστραπῶν, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἄγνωστον τέρμα τοῦ δρόμου, τὸ ὁποῖον τοὺς δεικνύει ἐμπρὸς εἰς τὰ ματάκια των τὸ ἔνστικτον.

*Ἐμμ. Λυκούδης*

## 21. Ἀστακοζογία.

— Ἀστακοί! Ἀστακοί!

— Ζωντανοὶ ἀστακοί!...

Εἶναι πολὺ φυσικὸν ἐμέ, ὁ ὁποῖος κατάγομαι ἀπὸ ἀστακοτρόφον νῆσον<sup>(1)</sup> νὰ μὲ συγκινοῦν βαθύτερον αἰφωναὶ τῶν πλανοδίων πωλητῶν, οἱ ὁποῖοι πρῶι-πρῶι τώρα τὴν Σαρακοστὴν περνοῦν κάτωθεν τοῦ παραθύρου μου μὲ πανεράκια ὑπὸ μάλης, σκεπασμένα μὲ βρογμένον σακκόπανον.

Καὶ φαντάζομαι τότε ἐγὼ τὴν ἐκλεκτὴν αὐτὴν ἄγραν ὄχι ἐπάνω εἰς τὲς πάγκες τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀγορᾶς, ἀλλ' εἰς τὴν μοσχοβολοῦσαν ἀκτὴν τῆς νήσου μου, εἰς τὴν πρῶραν ἀλιευτικοῦ πλοιαρίου. Διαφόρου ἡλικίας καὶ μεγέθους,

(<sup>1</sup>) Ἐννοεῖ τὴν Σκιάθον.

ἀπὸ ἐφήβων νεοσυλλέκτων ἕως γηραιῶν στραταρχῶν, ἕνας ὀλόκληρος λόχος, ὅλοι ὠπλισμένοι, σὰν ἀστακοί, ὅλοι ξεκουραζόμενοι, ὡς ἀπὸ μεγάλα στρατιωτικὰ γυμνάσια, καὶ εἰς ἀνάπαυσιν ἤδη, ἐπάνω εἰς τὴν πρῶραν τοῦ πλοίου. Μὲ τὰ πόδια των τὰ ἀγκυλωτὰ καὶ γαμφώνυχα, δέκα ὁ καθένας, ὅλοι ἀρματωμένοι μὲ τὰ σελάχια των τὰ ἀκανθώδη, τὰ κουμπούρια των, τὰ μαχαίρια των, τὰ γιαταγάνια των. Καὶ ὅλοι θωρακοφόροι, μὲ ἕνα ἀκανθωτὸν θώρακα περιβάλλοντα ἰσχυρῶς τὰ νῶτά των, μὲ τὴν οὐρὰν των, τὴν ὀστρακοσκεπῆ, καὶ μὲ δύο ἀεικινήτους κεραίας ἐμπρός, μακρὰς ὡς δύο δόρατα.

Κ' ἐκεῖνα τὰ χρώματα! Τί μαγεία! Ὅλοι αἱ εὐγενέσται ἀποχρώσεις τοῦ πορφυροῦ.

— Ἄστακοί! Ἄστακοί! Ζωντανοὶ ἀστακοί!..

Παρετήρησα ὅτι αἱ φωναὶ αὐταὶ τῶν πλανοδίων πωλητῶν ἀντηχοῦν συνήθως κατὰ Παρασκευήν. Διότι τὴν ἡμέραν αὐτὴν καταπλέει τὸ ἀτμόπλοιον ἀπὸ τὴν Σκῦρον. Εἶναι δὲ ἡ Σκῦρος ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀστακοτρόφος νῆσος.

Ἴσως νὰ ὑπῆρχε κανένας μῦθος τῆς ἀρχαιότητος ἀπολεσθεῖς πλέον, ὁ ὁποῖος θὰ ἔλεγεν ὅτι ὁ Κίμων, καθυποτάξας ποτὲ τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν ἀθηναϊκὴν κυριαρχίαν, ἐπνίξεν ὅλους τοὺς ἀρχαίους τῆς νήσου κατοίκους, τοὺς ἀγρίους Δόλοπας, ἐνόπλους παραδοθέντας— καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ σύγχρονοι ἀστακοί. Καὶ ἔξακολουθεῖ ὁ μῦθος. Ἐκεῖθεν διεδόθη τὸ ὀστρακόδεσμον τοῦτο καὶ σκληρὸν καὶ τόσον ἀκριβὸν γένος εἰς ὅλας τὰς Σποράδας, εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Ἑλλάδος παράλια.

Ἄλλ' εἰς τὴν Σκῦρον ἢ ἄγρα τῶν ἀστακῶν εἶναι πλουσιωτάτη. Εἰς τὴν παράμερον ἐκείνην θάλασσαν τῆς μοναχικῆς νήσου διαιτῶνται χιλιάδες χιλιάδων ἀστακῶν. Γίνεται δὲ ὡς ἑξῆς ἡ ἀλιεῖα τῶν.

Οἱ ἀλιεῖς ἔχουν ἐκεῖ ἐπίτηδες δίκτυα δι' ἀστακούς, μὲ μεγάλας ὀπάς, διὰ τῶν ὁποίων συλλαμβάνονται τὰ θαυμάσια αὐτὰ θαλασσινὰ εὐκολώτατα, ὅταν ἐξέρχονται εἰς βοσκήν. Τὰ δὲ ὄπλα τῶν ἐκείνα, τὰ πολλὰ καὶ δεινά, οἱ γαμφοὶ ὄνυχες καὶ αἱ ἄλλαι ἀκανθαὶ τοῦ θώρακος τῶν χρησιμεύουν μόνον εἰς τὴν ἀσφαλεστέραν σύλληψιν τῶν. Τοὺς αἰχμαλώτους τῶν αὐτοὺς τοὺς μεταφέρουν οἱ ἀλιεῖς καὶ τοὺς ρίπτουν εἰς θαλασσίους μάνδρας, τὰς ὁποίας ἐπίτηδες ἔχουν εἰς τοὺς πλέον ἡσύχους ὄρμους τῆς νήσου, ἵνα διατηρῶνται οἱ ἀστακοὶ ζωντανοὶ εἰς τὴν θάλασσαν μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀτμοπλοίου. Καὶ τότε τοὺς τοποθετοῦν μὲ προσοχὴν ἐντὸς καλάθων μεγάλων, τοὺς ὁποίους σκεπάζουν διὰ κώνων σχοίνων ἢ ἄλλων χαμοκλάδων.

Ὅσοι τῶν ἀλιέων δὲν ἔχουν μάνδρας, κρεμοῦν ἐν τῇ θαλάσῃ αὐτοὺς τοὺς καλάθους, τοὺς ἐτοιμοὺς πρὸς ἐξαγωγήν, ὡς ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, μέχρι τοῦ κατάπλου τοῦ ἀτμοπλοίου.

Περιεργότατον εἶναι τὸ θέαμα, ὅταν ἐντὸς τῆς θαλασσίου μάνδρας, ὅπου κρατοῦνται λυτοὶ οἱ αἰχμαλωτοὶ ἀστακοί, εἰσχωρήσῃ κανεὶς ὀκιάπους.

Ὁ ὀκιάπους εἶναι ὁ φοβερώτερος ἐχθρὸς τῶν ἀστακῶν. Αὐτὸς ὁ πάνοπλος, ὁ ἔχων τόσον βαρύτατον ὄπλισμόν, ὁ ἔχων θώρακα ἰσχυρότατον, μὲ ἀναριθμήτους ἀκάνθας ἐστιγμένον, καταλαμβάνεται αἴφνης ὑπὸ ἀνεξη-

γήτου φόβου πρὸ τοῦ μαλακοῦ καὶ ἀόπλου ὀκτάποδος. Κάμνει βιαιοτάτας κινήσεις ἐντὸς τῆς θαλασσοῦ μάνδρας, ἀναταράσσων τὸ ὕδωρ, κινεῖ ἀπηλπισμένους τὰ πελώρια ἐκεῖνα μουστάκια του, σπαράσσει ἀστραπιαίως τὴν τόσον δεινῶς θωρακισμένην οὐρὰν του, καὶ τόσα ἄλματα αἰφνίδια κάμνει ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ὥστε ἐπὶ τέλους διὰ ζωηροτάτων τιναγμῶν ἐκτινάσσεται ἔξω εἰς τὴν ξηρὰν, ὅπως σωθῆ ὁ δυστυχῆς στρατάρχης. Διότι ὁ εἰσχωρήσας εἰς τὴν μάνδραν φοβερὸς ἐκείνος ἐχθρὸς του, μὲ τὴν πλαδαρὰν κατσούλαν του, μὲ τὴν ὡς ζύμην μαλακὴν σάρκα του ἔχει τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ περισφίγγῃ τὸν δυστυχῆ ἀστακὸν μὲ τοὺς πλοκάμους του καὶ νὰ τὸν φονεύῃ.

*A. Μωραϊτίδης*

## 22. Ζάκυνθος.

Ὅστις εἰσπλέει διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν εὐρύχωρον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Ζακύνθου, μένει ἐκθαμβὸς πρὸ τοῦ πλήθους καὶ τοῦ ὕψους τῶν κωδωνοστασιῶν, ποὺ στολιζοῦν τὴν πόλιν αὐτήν, ἡ ὁποία φαίνεται μεγάλη καὶ ὠραία. Μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ὑπερψηλοὺς τῆς πύργους ἠκρωτηρίασαν ἢ ἐξηφάνισαν οἱ τελευταῖοι σεισμοί, ἀλλὰ καὶ πάλιν μένουν τόσοι, ὅσοι εἰς καμμίαν ἄλλην ἑλληνικὴν πόλιν.

Ἡ πρώτη αὐτῆ ἐντύπωσις ἐξακολουθεῖ καὶ μετὰ τὴν ἀπόβασιν. Ἡ Ζάκυνθος εἶναι ἡ χώρα τῶν καμπαναριῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς τὴν πόλιν κάθε εἴκοσι σπίτια καὶ μία ἐκκλησία. Εἰς τὸ φρούριον ἐρείπια ἐκκλησιῶν. Εἰς τὴν

ἔξοχὴν ἐκκλησιάκια, ποιητικὰ ξωκλήσια, μερικὰ ὄχι μεγαλύτερα ἀπὸ μίαν σπηλιὰν ἢ καλύβην. Εἰς τὰ χωριά ἐκκλησῖαι μεγάλαι, διπλαῖ καὶ τριπλαῖ, μὲ καμπαναριὰ ὅπως εἰς τὴν Χώραν. Παντοῦ «οἶκοι Θεοῦ»· παντοῦ ἀετώματα μὲ σταυρούς, παντοῦ κόγχοι μὲ θυρίδας, ὅπισθεν τῶν ὀποίων λάμπει τὸ φῶς τῆς ἀκοιμήτου κανδήλας.

Καὶ τί ὠραῖοι, τί πλούσιοι, τί καλλιτεχνικοὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀναριθμήτους αὐτοὺς ναοὺς! Ὁ σημαντικώτερος εἶναι ὁ τῆς Φανερωμένης, ἐπὶ τῆς πλατείας Δοξαρά, θαῦμα πλούτου καὶ φιλοκαλίας, ὁ κομψότερος, ὁ καλλιτεχνικώτερος ἑλληνικὸς ναός.

Οἱ ναοὶ τῆς Ζακύνθου εἶναι οἰκοδομήματα παλαιά, αἰωνόβια. Ὁ νεώτερος ἀπὸ αὐτοὺς δὲν πιστεύω ν' ἀριθμῆ ὀλιγώτερα ἀπὸ ἑκατὸν χρόνια. Ἰδρύματα ἐποχῆς τρανοῦ πλούτου καὶ εὐσεβείας, ὅταν οἱ καλοὶ ἄνθρωποι ἀφιέρωναν τὰ «ὑπάρχοντά των» εἰς τὸν Θεόν.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα δὲν εἶν' ἐκεῖ περισσότερον νέα. Τὰ σπίτια τῆς Ζακύνθου μετὰ δυσκολίας κρύπτουν ὑπὸ χθесινὰ ἐπιχρίσματα τοὺς αἰῶνάς των. Ἄν δὲν ἦσαν οἱ μεγάλοι σεισμοί, πὸν κατ' ἀνάγκην φέρουν κάποιαν ἀνακαίνισιν, ἢ πόλις θὰ ἦτο ἀκόμη ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Βενετῶν. Καλόκτιστα παλατάκια, προωρισμένα ν' ἀντέχουν καὶ νὰ καταλήγουν εἰς θαλερά, ἥρεμα, γλυκοθώρητα γεράματα, γειτονεύουν μὲ σπιτόπουλα, πὸν εἰς ρυθμὸν καὶ χρῶμα φαίνονται ὡς εὐπειθῆ παιδιὰ των. Τὴν ἀρμονίαν αὐτὴν τοῦ παλαικοῦ, τοῦ ἀμαυροῦ, τοῦ «βενετικου», μόλις ἐδῶ κι ἐκεῖ διακόπτει κανένα σπίτι καινούργιο, στιλπνόν, «ἀθηναίικο».

Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν κειμηλίων, τὰ ὁποῖα ἡ Ζά-

κυνθος ἐπιδεικνύει μὲ ὑπερηφάνειαν, εἶναι μερικὰ πού ἀναδίδουν αἷγλῃν δόξης ἀληθινῆς. Εἶναι τὸ σπίτι, ὅπου ἐγεννήθη ὁ μέγας Σολωμός· εἶναι ἀκόμη τὸ σπίτι, ὅπου ἐγεννήθη ὁ μέγας Φώσκολος. Καὶ ὁ δῆμος ἠγόρασε τὸ σπιτάκι, ἐνετείχισεν ἀπέξω μίαν ἀναμνηστικὴν πλάκα, κ' ἐγκαθίδρυσε μέσα μικρὰν «Φωσκολιανὴν» Βιβλιοθήκην.

Εὐγνώμων, βλέπετε, ἡ πόλις πρὸς τὰ τέκνα, πού τὴν ἐδόξασαν. Τὸ κέντρον τῆς μεγαλυτέρας τῆς πλατείας κατέχει ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ψάλτου τῆς Ἐλευθερίας· καὶ παρακάτω ὑψώνεται μία στήλη, ἐνεπίγραφος, μὲ τὰ ὀνόματα τῶν Ζακυνθίων πού ἐσκοτώθησαν εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον. Δὲν εἶναι μόνον ποιητῶν γεννήτρια, ἀλλὰ καὶ ἠρώων καὶ πατριωτῶν ἐνθέρμων ἡ ὠραία καὶ εὐφορος γῆ.

*Γρηγ. Ξενόπουλος*

## 23. Ὁ φιλόσοφος.

*ᾠ φίλτατη πατρίς,  
ὦ θανμασία νῆσος,  
Ζάκυνθε· σὺ μοῦ ἔδωκες  
τὴν πνοὴν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος  
τὰ χρυσᾶ δῶρα!*

*Καὶ σὺ τὸν ὕμνον δέξου  
ἐχθαίρουσιν οἱ ἀθάνατοι  
τὴν ψυχὴν καὶ βροντάουσιν  
ἐπὶ τὰς κεφαλὰς  
τῶν ἀχαρίστων.*

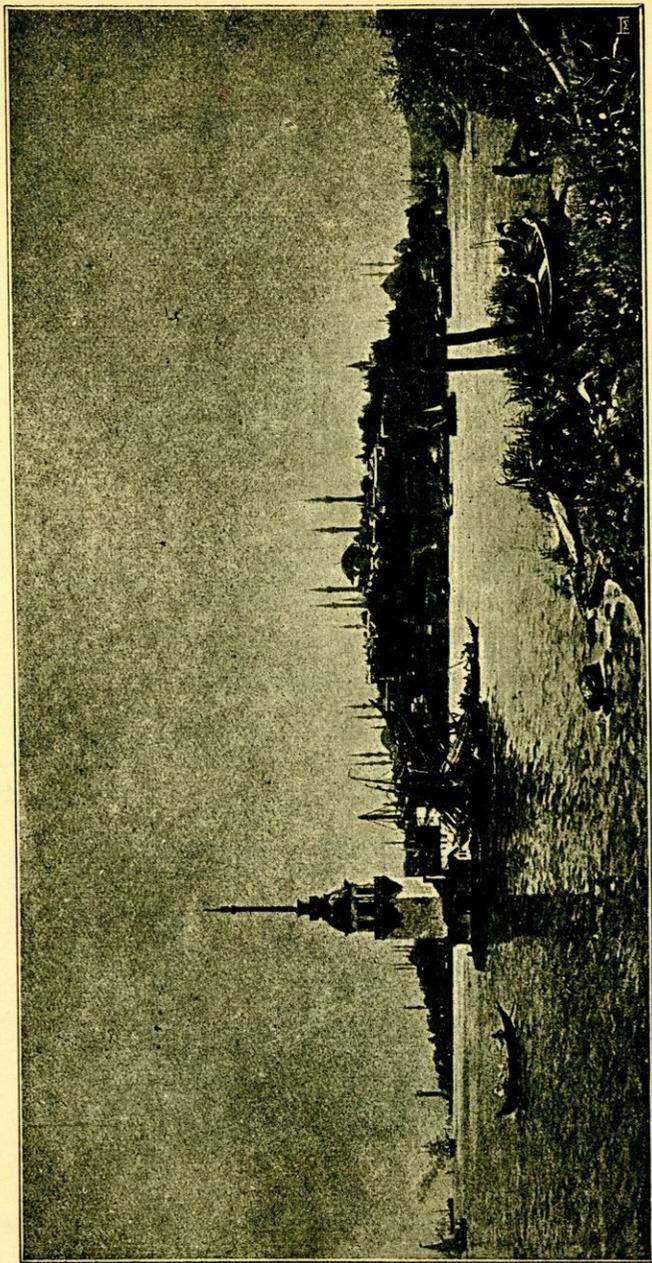
Ἄλλὰ εὐτυχῆς ἢ δύστηνος,  
ὅταν τὸ φῶς ἐπλούτει  
τὰ βοννά καὶ τὰ κύματα,  
σὲ ἔμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου  
πάντοτε εἶχον.

Ποτὲ δὲν σὲ ἐλησμόνησα,  
ποτέ.— Καὶ ἡ τύχη μ' ἔρρωψε  
μακρὰν ἀπὸ σέ μὲ εἶδε  
τὸ πέμπτον τοῦ αἰῶνος  
εἰς ξένα ἔθνη.

Σὺ, ὅταν τὰ οὐράνια  
ρόδα μὲ τὸν ἀμανρότατον  
πέπλον σκεπάξῃ ἡ νύκτα,  
σὺ εἶσαι τῶν ὀνείρων μου  
ἡ χαρὰ μόνη.

Μοσχοβολάει τὸ κλῆμα σου,  
ὦ φιλάτη πατρίς μου,  
καὶ πλουτίζει τὸ πέλαγος  
ἀπὸ τὴν μυρωδιάν  
τῶν χρυσῶν κίτρων.

Σταφυλοφόρους ρίζας  
ἐλαφρά, καθαρά,  
διαφανῆ τὰ σύννεφα  
ὁ βασιλεὺς σοῦ ἐχάρισε  
τῶν ἀθανάτων.



**Ἡ Κωνσταντινούπολις.**  
Κατὰ πίνακα Γερμανοῦ ζωγράφου.

*Γ. Μέγα, Ἀναγνώσματα 5<sup>ο</sup> τάξ.*

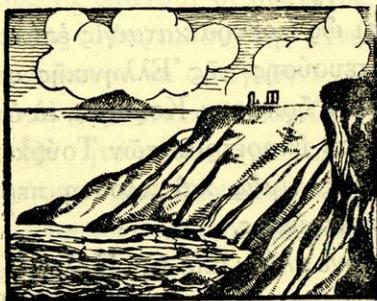


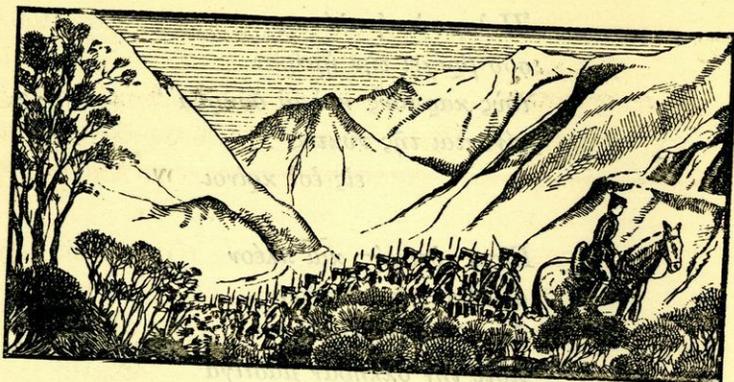
Ἡ λαμπὰς ἢ αἰώνιος  
σοῦ βρέχει τὴν ἡμέραν  
τοὺς καρπούς καὶ τὰ δάκρυα  
γίνονται τῆς νυκτὸς  
εἰς ἐσὲ κρίνοι.

Εἶσαι εὐτυχῆς καὶ πλέον  
σὲ λέγω εὐτυχεστέραν,  
ὅτι σὺ δὲν ἐγνώρισες  
ποτὲ τὴν σκληρὰν μάστιγα  
ἐχθρῶν τυράννων.

Ἄς μὴ μοῦ δώσῃ ἢ μοῖρά μου  
εἰς ξένην γῆν τὸν τάφον  
εἶναι γλυκὺς ὁ θάνατος  
μόνον ὅταν κοιμώμεθα  
εἰς τὴν πατρίδα.

Ἀνδρέας Κάλβος





## 24. Ἡ δευτέρα Ἀνάσλασις τοῦ 1454.

Ἐν ἔτος εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Πόλις ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίαι, τὰ πλούσια οἰκοδομήματα, ὅλα τὰ κτήματα τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν τὰ ἤρπασαν οἱ Τούρκοι.

Οἱ Τούρκοι ὡς φοβερὰ καταγιγῆς ἐπέπεσαν κατὰ τῆς δυστυχοῦς πρωτευούσης τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἔσφαξαν, ἔκαυσαν, ἤρπασαν. Κοράσια, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχεν ἴδει ὁ ἥλιος, ἔγιναν ὑπηρέτριαι τῶν Τούρκων. Ἄρχοντες, ζῶντες μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ πλοῦτη, περιέρχονται εἰς τοὺς δρόμους ἐπαιτοῦντες.

Ἡ χαρὰ ἔφυγε πλέον ἀπὸ τὴν Πόλιν. Ὁ γέλωσ ἐσβέσθη. Πάντες ἐφόρουν μαῦρα ἐνδύματα. Πενθοῦν τοὺς νεκροὺς των, πενθοῦν καὶ τὴν Πατρίδα...

Ὅσοι ἔζησαν μετὰ τὴν μεγάλην ταύτην καταστροφὴν μετὰ φόβου καὶ τρόμου συνηθροίσθησαν πέριξ τοῦ πρώτου Πατριάρχου τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, πέριξ τοῦ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, καὶ εἰς αὐτὸν πλέον εἶχον ὅλας τὰς ἐλπίδας των, ὡς νὰ ἦτο πατὴρ των. Ἀπὸ αὐτὸν περιμένουν ν' ἀκούσουν μίαν παρήγορον λέξιν.

Μετὰ μεγάλου φόβου ἐξήρχοντο τῶν οἰκιῶν των καὶ μετὰ πολλῆς προφυλάξεως ὠμίλουν μεταξύ των. Ἐφοβοῦντο καὶ τὴν σκιάν των, ἐφ' ὅσον ἔβλεπον τοὺς ἀγρίους ἐκείνους κατακτητὰς νὰ περιέρχωνται εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Πόλεως μὲ τὰ ξίφη γυμνά, διὰ νὰ χύσουν αἷμα χριστιανικόν.

\* \* \*

Ἀνέτειλεν ἡ μεγάλη ἡμέρα τοῦ Πάσχα. Κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἐπίσημον ταύτην ἡμέραν καὶ ὁ ναύτης, ὁ ταξιδεύων μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος, καὶ ὁ ἀσκητὴς, ὁ κατοικῶν μόνος εἰς τὴν ἔρημον, ψάλλουν τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» μὲ ἐλπίδα καὶ ἀγαλλίασιν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁμως πῶς νὰ ὑπάγουν οἱ δυστυχεῖς χριστιανοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πῶς νὰ ἐορτάσουν τὴν Ἀνάστασιν; Εἰς ἕκαστον βῆμα ἐκινδύνευον νὰ σφαγοῦν ὑπὸ τῶν βαρβάρων.

Ἐπειτα καὶ εἰς ποίαν ἐκκλησίαν νὰ ὑπάγουν; Ἡ Ἀγία Σοφία δὲν ἦτο πλέον χριστιανικὴ. Ὁ θόλος της ἔμεινεν ἄνευ σταυροῦ καὶ τὰ κωδωνοστάσια ἄνευ κωδῶνων. Ἡ μεγαλοπρεπὴς, ἡ πλουσιοστολισμένη ἐκκλησία μετεβλήθη εἰς τζαμίον.

Ὁ Πατριάρχης μόνος ἀνέγνωσε τὸν ὄρθρον τοῦ Πάσχα. Ἄλλ' αὐτὴ δὲν ἦτο ψαλμωδία· ἦτο θρηῆνος. Ἀπὸ

τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σεβασμίου ἱεράρχου καθ' ὄλην τὴν ὥραν τοῦ ὄρθρου ἔρρεον δάκρυα.

Ὁ Πατριάρχης παρήγγειλεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ συναθροισθοῦν εἰς τὰς δύο ἢ ὥρα τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, διὰ νὰ ψάλουν ἐκεῖ τὴν δευτέραν Ἀνάστασιν, τὴν Ἀγάπην.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἤρχετο δευτέρα μετὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ κατὰ τὸν στολισμόν.

Τὴν ὠρισμένην ὥραν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ μὲ μίαν λευκὴν λαμπάδα, κρυμμένην κάτωθεν τῶν ἐνδυμάτων των, καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου εἰσήρχοντο ἀνά εἷς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἦναψαν αἱ λαμπάδες, ἐφόρεσεν ὁ Πατριάρχης τὴν χρυσοῦφαντον στολὴν του, ἀλλ' οὐδεμίᾳ ψαλμωδίᾳ ἤρχιζε. Φαίνεται ὅτι κάποιον ἐπερίμεναν. Ἀλλὰ ποῖον; Ἀλλοίμονον! Ποῖον ἄλλον παρὰ τὸν αὐτοκράτορά των! Διότι ἦτο παλαιὰ συνήθεια νὰ πηγαίνει μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ παρατάξεως ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν δευτέραν Ἀνάστασιν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, διὰ ν' ἀκούσῃ τὸν Ἐσπερινόν. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος δὲν ἦτο πλέον εἰς τὴν ζωὴν! Ὁ ἀτρόμητος ἦρωσ κοιμᾶται τὸν αἰώνιον ὕπνον πλησίον εἰς τὰ ἐρεΐπια τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ.

Μετ' ὀλίγον ὁ Πατριάρχης ἐφάνη εἰς τὴν Ὁραϊαν Πύλην. Προσπαθεῖ μὲ ὀλίγας λέξεις νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς χριστιανούς, νὰ παρηγορήσῃ τὸ ποίμνιόν του τὸ ἀπαρηγόρητον, τὸ ὁποῖον ἦτο πλέον ἄνευ πατρίδος, ἄνευ αὐτοκράτορος. Ἄχ! καὶ ἄνευ Ἁγίας Σοφίας.

Ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία τοῦ ἔσπερινοῦ. Οἱ ψάλλται ψάλ-

λουν τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ αἱ καρδίαι τῶν χριστιανῶν αἰσθάνονται κάποιαν παρηγορίαν. Ὁ λαὸς λαμβάνει ὀλίγον θάρρος. Ἀναγεννᾶται εἰς τὴν καρδίαν του ἡ ἐλπίς, ὅτι θὰ ἐξημερώσῃ πάλιν μία ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐορτάσουν τὸ Πάσχα των, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν των. Δὲν ἔχουν τώρα Αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἔχουν Πατριάρχην. Εἰς αὐτὸν ἔχουν τὰ βλέμματά των ἐστραμμένα.

Ἀρχίζει ἡ ψαλμωδία «Κύριε ἀνέκραξα πρὸς σέ...» καὶ ὁ Πατριάρχης λαμβάνει τὸ χρυσοῦν θυμιατήριον καὶ θυμιάζει τὰς ἀγίας εἰκόνας· ἔπειτα στρέφει ἀριστερὰ καὶ ἀρχίζει νὰ θυμιάζῃ πρὸς τὸν βασιλικὸν θρόνον. Αἴφνης ὅμως οἱ ὀφθαλμοὶ του ὑγραίνονται. Δύο δάκρυα διαφανῆ προβάλλουν καὶ ρέουν ἐπὶ τοῦ σεβασμίου προσώπου του.

Ὁ λαὸς τὸ ἐννοεῖ καὶ ταράσσεται. Ὅλοι στρέφουν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν κενὸν θρόνον. Ὅλοι τὸν κοιτάζουν μὲ ὀφθαλμοὺς πλήρεις δακρύων. Ὅλα τὰ στόματα κλειστά· οὔτε παραμικρὸς ψιθυρισμὸς δὲν ἀκούεται. Μόνον κάπου-κάπου ἐξέρχεται ἀπὸ τὰς βαρυαλοῦσας καρδίας των βαρὺς στεναγμὸς.

Εἰς τὸν Πατριάρχην ἐφάνη διὰ μίαν στιγμὴν, ὅτι εἶχε τὸν αὐτοκράτορα ἐνώπιόν του εἰς τὸν βασιλικὸν του θρόνον. Καὶ ἀρχίζει νὰ τὸν θυμιάζῃ. Ἀλλὰ μονομιάς ἐχάθη ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς του ὅλη ἡ ὄπτασία αὐτῆ. Ὁ θρόνος ἦτο ἐκεῖ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ.

Ἐτελείωσεν ὁ ἔσπερινός. Οἱ χριστιανοὶ ἠσπάζθησαν τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως. Ἀντήλλαξαν καὶ μεταξὺ των ἀσπασμὸν μὲ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη». Ἐτοιμάζονται νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ μεταβῇ ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ νὰ κλεισθῇ.

Αἴφνης ὁμως ἀκούεται εἰς τὸ προαύλιον μεγάλη ταραχή, φωναί, βλασφημίαι. Ὅλοι ἔντρομοι σκορπίζονται. Μόνον ὁ Πατριάρχης ἔμεινε μετὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν διακόνων.

Διατί ἡ ταραχὴ αὕτη καὶ αἱ ἄγριαι φωναί καὶ αἱ βλασφημίαι τῶν Τούρκων;

Εἰς τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας εὐρέθη κάποιος Τοῦρκος φονευμένος. Οἱ βάρβαροι ἔτρεξαν ἐκεῖ ἐξηγριωμένοι καὶ ἐφώναζον ὅτι οἱ χριστιανοὶ τὸν ἐφόνευσαν. Οἱ ἴδιοι οἱ Τοῦρκοι εἶχον θέσει κρυφίως ἐκεῖ τὸ πτώμα του, διὰ νὰ εὗρουν πρόφασιν. Μετεχειρίσθησαν τὸ σχέδιον αὐτό, διὰ ν' ἀρπάσουν τὴν πλουσιοστολισμένην ἐκκλησίαν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ νὰ τὴν μεταβάλουν εἰς τζαμίον.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ χριστιανοὶ ἐώρτασαν τὸ Πάσχα των πλέον ταπεινά, πλέον καταφρονημένα, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παμμακαρίστου.

Σπ. Ζαμπέλιος

## 25. Ὁ Πήρας.

*Ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων*

*Θεσσαλοὶ ἐλειτουργοῦντο*

*εἰς χωρίον μονωμένον,*

*εἰς ἀπόκεντρον ναὸν*

*προσκυνοῦντες ἓνα μόνον,*

*Τρισυπόστατον Θεόν.*

Τελειών' ἡ λειτουργία  
καὶ χαρμόσunny ἐξῆλθον  
χωρικοί, πλὴν ἀγγραρεία  
τοὺς προσμένει ποταπή.  
Τὸν ναὸν εἶχον ζωσμένον  
ὄπλοφόροι ἀγριοποί.

Ἐποχὴ μακροῦ δουλείας.  
Εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένος  
ἦλθε τότε νεανίας,  
ναῖ ἰδῆ τοὺς συγγενεῖς.  
Δὲν τοῦ εἶπαν «καλῶς ἦλθες»,  
δὲν τὸν φίλησε κανεῖς...

Μὲ τὴν μάλιστα δαρμένοι  
εἰς ἐν ρεῦμα βορβορῶδες  
ἐπεροῦσαν φορτωμένοι  
ὡσάν κτῆν' οἱ χωρικοί,  
καὶ ὁ νέος λυπημένος  
τοὺς ἐκοίταζεν ἐκεῖ.

Καὶ ἰδοὺ τὸν πλησιάζει  
βάρβαρος μαστιγοφόρος  
καὶ λοξὰ-λοξὰ κοιτάζει,  
καὶ τοῦ λέγει μὲ ὀργήν:  
— Σκῦψε κάτω καὶ φορτώσου,  
σκῦψε, κτῆνος, εἰς τὴν γῆν.

ῥίπτει πλήρες νομισμάτων  
ἐν βαλάντιον ὁ νέος,  
ἀλλ' ὁ βάρβαρος φρονάπτω  
τὸν ὠδιῆ ἀγριωπά,  
καὶ τοῦ δείχνει τὸ φορτίον  
καὶ τὴν μάστιγα κτυπᾷ.

Φορτωμένος σάκκον στίον,  
κολλημένος εἰς τὴν λάσπην,  
ἔσταμάτα κι ἡ ψυχὴ του,  
πνιγομέν' εἰς τὸν θυμόν,  
ἕνα ἔχουσε μ' ὀδύνην  
ἀπ' τὰ βάρη στεναγμόν.

«Ὅσ' οἱ κόκκοι τοῦ φορτίου  
τόσους ὄφεις θὰ σκορπίσω  
εἰς τὰ σπλάχνα τοῦ θηρίου,  
ποῦ μὲ νύχια σκληρὰ  
πρὸ τριῶν μακρῶν αἰώνων  
μᾶς σπαράττει τὰ πλευρά».

Καὶ τὴν αὔριον μὲ πήραν  
καὶ μὲ ράσον καλογήρου  
ἐπλανᾶτο κρούων λύραν  
μὲ χορδὰς μεγάλας τρεῖς,  
καὶ χορδαὶ τῆς λύρας ἦσαν  
Δόξα, Πίστις καὶ Πατρις.

Οὕτως ἤρχισε νὰ ψάλλῃ  
κι ἐδυνάμωσε τὸν ψάλτην  
ὁ θυμὸς, δι' οὗ προσβάλλει  
ὁ μικρὸς τοὺς δυνατούς,  
ὁ θυμὸς πὸν μεγαλώνει  
τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκλεκτούς.

Αὐτὸς ἔρριψε τοὺς σπόρους  
ὅπου σήμερον ἀνθίζουν  
ἀλλ' ἀπ' ἀνδρας αἰμοβόρους  
εὔρε βάσανα σκληρὰ  
κι ἐκυλίσθη αἱματομένος  
εἰς τοῦ Ἰστροῦ ἰὰ νερά.

Διαβάται τὼρ' ἀκόμη  
ἀσκεπεῖς στὸ Βελιγράδι  
κύπτουν καὶ φιλοῦν τὸ χῶμα  
καὶ τὴν ἄμμον τῆς ἀκτῆς,  
ὅπου ἔπεσεν ὁ Ρήγας  
ὁ Τηροταῖος ποιητής

Γ. Ζαλοκώστας

## 26. Ὁ Ἴερὸς Λόχος εἰς τὸ Δραγαλώσι.

(7 Ἰουνίου 1821).

Ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821. Τὰς πρώτας ἡμέρας δὲν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ περισσοτέρους τῶν τρισχιλίων μαχητῶν ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ὁ στρατός του ἀνῆλθεν εἰς δώδεκα χιλιάδας. Οἱ σπουδασταί, κατὰ τὸ πλεῖστον κατηχημένοι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἔσπευσαν πρὸς αὐτὸν ἐκ τῶν πρώτων.

Τίνος ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα νὰ σχηματισθοῦν εἰς ἴδιον τάγμα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἴεροῦ Λόχου; Πιθανὸν ἢ ὠραία ἰδέα νὰ ἦλθεν εἰς πολλῶν ὁμοῦ τὸν νοῦν, ἂν μὴ πάντων, νὰ σχηματισθοῦν εἰς χωριστὴν φάλαγγα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἴεροῦ Λόχου, ὅπως ἄλλοτε τὸ ἄνθος τῆς θηβαϊκῆς νεότητος, τῆς ὁποίας τὸ κλέος εἶχον ἀναγνώσει εἰς τὰ βιβλία.

Τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἄσκησιν τοῦ ἐπιλέκτου σώματος τὸ ἀρχηγεῖον ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν πρίγκιπα Καντακουζηνόν, εὐγενῆ Φαναριώτην, ὅστις, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ὑπηρέτει ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ. Ἦτο συνταγματάρχης τοῦ ἰππικοῦ, νεώτατος καὶ δραστήριος. Ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος κατῴρθωσεν ὄντως νὰ τὸ ὀργανώσῃ καὶ ἀρκούντως νὰ τὸ ἀσκήσῃ.

Οὕτω ὁ Ἴερὸς Λόχος εὐρέθη νὰ εἶναι τὸ μόνον εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς πεζικὸν τοῦ Ὑψηλάντου διότι τὸ ἐπίλοιπον ἐμάχετο κατὰ τοὺς ἀρματωλικοὺς τρόπους καὶ ἢ

ώχυροῦτο προχείρως εἰς τὰ γνωστὰ ταμπούρια, ἢ προσέβαλλε στιφηδόν, ἀλλ' ἠδύνατο καὶ εὐχερῶς ν' ἀποχωρήσῃ εἰς καταλληλότερα σημεία.

Εἰς τοὺς Ἱερολοχίτας δὲν ἐδόθησαν λοιπὸν καρυοφύλια, ἀλλὰ λογγοφόροι καραβίνοι, μὲ μπαγιονέτα, ὅπως τὴν ἔλεγον οἱ ἴδιοι, καὶ τοὺς ἤσκησαν εἰς τὴν πυκνὴν τάξιν καὶ τὴν λογγομαχίαν. Δὲν τοὺς ἔδωκαν φουστανέλλαν καὶ ντουλαμᾶ, ἀλλ' εὐρωπαϊκὰς στολάς, ὅπως τοὺς βλέπετε εἰς τὸν περίφημον πίνακα τοῦ Ἑσ, τοῦ ὁποίου τὸ πρωτότυπον εὐρίσκεται εἰς τὰς περὶ τὸν βασιλικὸν κήπον τοῦ Μονάχου στοάς. Ἐσώθη μία αὐτῶν τῶν στολῶν καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἱστορικὸν μας Μουσεῖον.

Λόγῳ τοῦ χρώματος τῆς στολῆς αὐτῆς οἱ Ἱερολοχίται ἐκαλοῦντο κοινῶς μαυροφόροι. Τὸ πρόσθιον τῆς στολῆς, τὸ στήθος, κοσμεῖται ὑπὸ πλεκτῶν σειρητίων, μελανῶν καὶ αὐτῶν, αἱ παλάσκαί φέρονται χιαστί, ἔχουσι δὲ καὶ γυλίον. Ἐπὶ κεφαλῆς τὸ κάλυμμά των εἶναι ὑψηλόν, ἄνευ γείσου, μετὰ κεφαλῆς νεκροῦ καὶ δύο ὀστέων χιαστί, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἡ ἐπιγραφὴ διὰ χρυσῶν γραμμάτων: «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος». Ἡ λοφιὰ ἦτο λευκὴ. Τὴν στολὴν δὲ τῶν Ἱερολοχιτῶν ἔφερε καὶ ὁ ἀρχιστρατήγος.

Τοῦ τάγματος προπορεύονται σαλπισταί, τυμπανισταί, ἀλλὰ καὶ μουσικὴ χαλκίνων ὀργάνων, ἥτις συνηθέστατα παίζει τὸ θούριον τῶν Φιλικῶν, ποίημα τοῦ Κοραῆ:

*Φίλοι μου Συμπατριῶται,*

*Δοῦλοι νὰ μεθα ὡς πότε*

*Τῶν ἀχρείων Μουσουλμάνων*

*Τῆς Ἑλλάδος τῶν τυράννων;..*

Περιέργως ἡ σημαία τῶν Ἱερολοχιτῶν ἦτο ἀκριβῶς, κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὰ χρώματα, ἢ τρίχους σημαία τῶν Γάλλων.

\* \* \*

Οἱ κυριώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἦσαν οἱ ἐξ αὐτοῦ ἑκατόνταρχοι. Ὁ ἐξ Ἰθάκης Σπυριδὼν Δρακούλης, ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Δημήτριος Σοῦτσος, ὁ καὶ πρῶτος τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἑκατόνταρχος, ὁ Κεφαλὴν Λουκάς Βαλσαμάκης, ὁ Μωραΐτης Ἀνδρόνικος Πελοποννήσιος, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Ρίζος καὶ ὁ Ἰωάννης Κρόκιας ἐκ Χίου. Τί ἤξιζαν οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι δεικνύει εἰς ἡμᾶς ἓν γράμμα τοῦ Σούτσου πρὸς τὴν οἰκογένειάν του ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ ἡρωικοῦ του θανάτου.

«Δὲν ἔχω πλέον ὑποδήματα, γράφει ὁ νεαρὸς ἑκατόνταρχος. Τὰ πόδια μου κατεξεσχίσθησαν. Κοιμοῦμαι μέσα εἰς θανατηφόρα τέλματα. Ζῶ μὲ καρπούς, σπανίως εὐρίσκω ἓνα ξερὸ κομμάτι ψωμί. Ἄλλ' αἱ στερήσεις αὐταὶ μοῦ εἶναι γλυκεῖαι· ὁ βίος αὐτὸς μ' ἀρέσει. Ἀπὸ παιδὶ δὲν ὄνειρευόμην ἄλλο ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἀνεξαρτησίας μας. Εὐρίσκομαι πρώτην φορὰν ἐπὶ κεφαλῆς ἐλευθέρων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι δὲν μὲ φορτώνουν μὲ ματαίους τίτλους, οἱ ὅποιοι μοῦ δίδουν τὸ γλυκὺ τοῦ ἀδελφοῦ ὄνομα... Χαίρετε! Θὰ ἰδωθῶμεν;.. ποῦ;... ὁ Θεὸς τὸ ξεύρει!»

Ὁ δὲ Δρακούλης; Οὗτος ὑπῆρξεν ἡ ὠραιότερα φησιογνωμία τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, τὸ δημοτικώτερον ὄνομα μεταξὺ τῶν Ἱερολοχιτῶν. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐσπούδαζεν ἐν Ὀδησσῷ. Ἄλλ' ἦτο φύσις ἐξόχως θερ-

μουργός και ἐθυσιάζετο διὰ τὴν πρόοδον τοῦ Ἔθνους του και διὰ τὰς εὐγενεῖς ιδέας. Εἶχεν ἐπιδοθῆ μετὰ πάθους εἰς τὴν δραματικὴν τέχνην και ἐν Ὀδησσῷ ἴδρυσεν τὸ «Γραικικὸν Θέατρον». Ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Γενικὸς Ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς κατῆλθεν εἰς Βεσσαραβίαν, συμπαραλαβὼν τοὺς συνεργάτας του ἔσπευσεν εἰς συνάντησίν του.

\* \* \*

Ὅτε τὸ στράτευμα ἐβάδισε πρὸς δυσμᾶς, ὅπως εἰσβάλλῃ εἰς τὴν περὶχωρον τοῦ Βουκουρεστίου, τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἱεροῦ Λόγου ἀνέλαβεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὑψηλάντου Νικόλαος, ὁ ὁποῖος διώκει συγχρόνως και τὸ πυροβολικόν. Οὗτος εἶχε σπουδάσει τὰ στρατιωτικὰ ἐν Γαλλίᾳ και ὑπηρέτησε κατόπιν ἐν Ρωσίᾳ.

Οἱ Τοῦρκοι προήλυνον εἰς τρεῖς φάλαγγας ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως. Διὰ τοῦτο ὁ Ὑψηλάντης ὑποχωρῶν διὰ τῆς Μικρᾶς Βλαχίας προσεπάθει νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῶν προπόδων τῶν Καρπαθίων, στρέφων τὸ μέτωπόν του πρὸς Νότον. Μετὰ κοπιώδεις πορείας οἱ Ἕλληνες κατέληξαν ν' ἀναπτυχθῶσι πρὸ τοῦ Ριμνίκου, κειμένου πρὸ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῶν Καρπαθίων.

Ἡ τουρκικὴ πρωτοπορία ἐνεφανίσθη ἤδη ὑπὸ τὸν Καρα-Φεῖζ εἰς ὀκτάωρον ἀπὸ τοῦ Ριμνίκου ἀπόστασιν και κατέλαβε τὸ Δραγατσάνι. Ὁ Ὑψηλάντης ἐπιθυμῶν νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν του, νὰ δώσῃ ἀέρα εἰς τὸ στράτευμά του, διέταξε περιορισμένην ἐπίθεσιν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἰς τὸ στρατόπεδόν του εἶχε πλέον ἐγκαθιδρυθῆ ἡ ἀναρχία.

Ὁ ἀρχηγὸς εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ συμπλακῶσι, πρὶν ὁ ἴδιος ἔλθῃ εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὴν 6<sup>ην</sup> μάλιστα Ἰουνίου ὁ ὑπαρχηγὸς Γεωργιάκης Ὀλύμπιος, ἐνῶ ἐπεθεώρει τὰς θέσεις, συνήντησε τὸν ἱππαρχον Καραβιᾶν Βασίλειον, εὐρισκόμενον μετ' ὀκτακοσίων ἱππέων ἐν προφυλακῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώριζε καὶ τὴν ὀρμητικότητα τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου καὶ πόσον φοβερὸν ἦτο τὸ ἱπικὸν τῶν Τούρκων Δελήδων κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐπέλασιν, εἶπε ρητῶς εἰς τὸν Καραβιᾶν, νὰ προσέξῃ, νὰ μὴ προκαλέσῃ μάχην, ἀλλὰ νὰ περιμείνη τὴν αὖριον, διὰ ν' ἀναλάβουν οἱ παθόντες ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὴν πείναν στρατιῶται καὶ πλησιάσῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τὸ σῶμά του, ὡς καὶ ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τὴν ἐφεδρεία.

Οὗτος ὁμως εἶτε ἐκ φθόνου πρὸς τὸν Ὀλύμπιον, ὅστις ἀπέλαυε τῆς γενικῆς ὑπολήψεως διὰ τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ ὑπεροχὴν του, εἶτε ἐξ ὑπεροψίας, διότι πρῶτος αὐτὸς εἰς τὸ Γαλάζιον εἶχε καταστρέψει ὀλίγους Τούρκους καὶ εἶχε πεποίθησιν ὅτι θὰ νικήσῃ καὶ εἰς τὸ Δραγατσάνι καὶ θ' ἀπολαύσῃ μόνος τὴν δόξαν τῆς νίκης, ἀφοῦ ἔπαιε πολὺ, ἐκινήθη ἐναντίον τῆς θέσεως Σερμπανέστη προκαλῶν τοὺς Τούρκους εἰς μάχην.

Δὲν εἶχεν εἰδοποιήσει καὶ τὸ Ἀρχηγεῖον ὑπετίμησε πάντως τὰς δυνάμεις τῶν ἐχθρῶν, καὶ διὰ τοῦτο εὐρέθη πρὸ ὀδυνηρᾶς ἐκπλήξεως. Διεσκορπίσθη, ἔχασε τὰ πυροβόλα του καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος μετὰ μέρους τῶν ἰδικῶν του ἐκυκλώθη. Καὶ τώρα ἔρχεται ἡ σειρὰ τοῦ Ἰεροῦ Λόχου, ἡ ἀλησμόνητος σελίς.

Ἀγγελιαφόρος τοῦ Ὀλυμπίου, τρέχων ἀπὸ ρυτῆρος πρὸς τὸ ἀρχηγεῖον, διὰ νὰ δώσῃ εἶδησιν περὶ τοῦ κιν-

δύνου, εἰδοποιεῖ καθ' ὁδὸν τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην. Οὗτος, ἀφοῦ συμπαρέλαβε τὸν Ἱερὸν Λόχον καὶ τέσσαρα πυροβόλα, σπεύδει πρὸς τὸ πεδῖον τῆς συμπλοκῆς. Οἱ Ἱερολοχίται εἶναι μόνον 373 ἐκτὸς τῶν ἀξιοματικῶν των. Εὐρισκόμεθα εἰς τὴν 7<sup>ην</sup> Ἰουνίου 1821.

\* \* \*

Εἰς εἴκοσι καὶ μόνα τῆς ὥρας λεπτὰ οἱ ἄλκιμοι νεανία καταφθάνουν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης μὲ τὴν μουσικὴν παιανίζουσαν τὸ ἐμβατήριον τῶν ἑταιριστῶν.

Ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς τοῦ «Φίλοι μου συμπατριῶται» προχωροῦν, λέγει ὁ Σπηλιάδης, ὡς ἀσπίδας τὰ στήθη των προβάλλοντες καὶ μάχονται πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ μάχεται μετ' αὐτῶν ἀπηλπισμένος ὁ ἀπερίσκεπτος Καραβιάς μετὰ ἐξήκοντα μόνον ἰπέων, οἵτινες τοῦ εἶχον ἀπομείνει. Ἐν τούτοις σπεύδουν καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ σώματα πρὸς βοήθειαν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν καμμίαν συνοχὴν καὶ διαλύονται ὡς ὁ καπνός.

Μένει νῦν ἐν τῷ ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ σχεδὸν μόνος ὁ Ἱερὸς Λόχος. Ὀκταπλάσια ἀκριβῶς δυνάμεις τὸν κυκλώνουν καὶ τὸν καταπυροβολοῦν. Οἱ Τούρκοι ἰπεῖς στροβιλίζουσι περὶ αὐτὸν ὡς δαίμονες καὶ ὅμως ἐξακολουθεῖ μετωπηδὸν τεταγμένος, βαδίζων, ἰστάμενος, πυροβολῶν καὶ πάλιν βαδίζων. Ὁ διοικητὴς του τέλος, ὅταν ἐκαλύφθη πανταχόθεν, τὸν σχηματίζει εἰς τετράγωνον τάξιν εἰς τὰς γωνίας τὰ πυροβόλα. Ἀλλὰ τὰ πυρομαχικὰ ἐξαντλοῦνται ταχέως· αὐταὶ αἱ θρυαλλίδες ἐλλείπουν καὶ οἱ Ἕλληνες πυροδοτοῦν τὰ πυροβόλα των μὲ τὰ πιστόλια των, ὡς λέγει κάποιος αὐτόπτης μάρτυς τοῦ ἀγῶνος.

Ἔλαι αἱ ἔφοδοι ἀποκρούονται. Πυροβολοῦν καὶ πυροβολοῦν ἀπαύστως, φλογίζονται αἱ στολαὶ των, ἀνάπτουν τὰ μαλλιά των, τὰ ὁποῖα ἔφερον μακρὰ. Ἄλλὰ τώρα λογχομαχοῦν, διότι οἱ Τοῦρκοι πίπτουν μὲ τοὺς ἵππους ἐπὶ τῶν γραμμῶν καὶ θέλουν νὰ τὰς διασπάρουν ῥίπτοντες ἐπ' αὐτῶν τοὺς ἵππους.

— Σακίν! Παραδοθῆτε, φωνάζει πρὸς τοὺς ἑκατοντάρχους ὁ Καρὰ-Φεῖζ. Σᾶς ἐγγυῶμαι τὴν ζωὴν.

— Οἱ Ἕλληνες δὲν παραδίδονται, ὀρύεται τὸ τάγμα ὀλόκληρον. Συμφωνοῦν εἰς τοῦτο ὅλαι αἱ μαρτυρίαι.

*Μιὰ χούφτα Μανροφόρων μὲ χιλιάδες πολεμοῦσαν,*  
λέγει ὁ μαχητὴς τοῦ Δραγατσανίου σπαθάριος Φινίτης.

*Σκονισμένοι, ματωμένοι καὶ τὸν θάνατον κκοῦσαν.*

Ἦλοι οἱ ἑκατόνταρχοι ἐφρονεύθησαν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον. Πρῶτος ὁ Σοῦτσος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Σούτσου, εἷς γιγαντόσωμος νεανίας. Ἔπεσεν, ἐπτάκις τραυματισθεὶς. Ὁ γηραιὸς στρατιώτης Φινίτης λέγει τὴν χαρὰν του, μὲ τὴν ὁποίαν εἶδε τὸν Σοῦτσον νὰ μάχεται ὡς μυθικὸς ἦρωας. Τελευταῖος ὁ Δρακούλης. Μεταξὺ δὲ τῶν νεκρῶν συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ ἀξιωματικὸς καὶ γυμναστὴς τοῦ λόχου, Ἑλβετὸς φιλέλλην Μπορντιέρος.

Διακόσιοι Ἰερολοχίται ἔμειναν νεκροί. Τριάνοντα ἐπτά δὲ τραυματίαι, οἵτινες καὶ συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τοῦρκων. Οὐδεὶς ὑγιὴς αἰχμάλωτος ἀριθμεῖται. Οἱ λοιποὶ 136, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ ἀρχηγοῦ Λασσάνης, ἐσώθησαν ὑπὸ τοῦ Γεωργάκη Ὀλυμπίου.

Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ἀνὴρ ἀφαντάστου τόλ-



Ὁ Ἱερὸς Λόχος εἰς τὸ Δραγατσάνι.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΙΟ

Το παρόν έγγραφο αποτελεί μέρος του προγράμματος των εργασιών που υλοποιούνται στο πλαίσιο της έρευνας σχετικά με την εκπαιδευτική διαδικασία και την ανάπτυξη των μαθητών. Η εργασία αυτή έχει ως στόχο να εξετάσει τις μεθόδους διδασκαλίας και να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητά τους.

Οι μεθόδους διδασκαλίας που εξετάζονται είναι:

- 1. Η μεθοδική διδασκαλία, η οποία βασίζεται στην προεπιλεγμένη σειρά βημάτων.
- 2. Η αυθόρμητη διδασκαλία, η οποία βασίζεται στην ελεύθερη ανάπτυξη των μαθητών.
- 3. Η μεθοδική και αυθόρμητη διδασκαλία, η οποία συνδυάζει τα δύο είδη μεθόδων.

Η μεθοδική διδασκαλία είναι η πιο συνηθισμένη μέθοδος διδασκαλίας. Βασίζεται στην προεπιλεγμένη σειρά βημάτων, η οποία ακολουθείται από τον εκπαιδευτικό. Η αυθόρμητη διδασκαλία, από την άλλη, βασίζεται στην ελεύθερη ανάπτυξη των μαθητών. Η μεθοδική και αυθόρμητη διδασκαλία, τέλος, συνδυάζει τα δύο είδη μεθόδων.

Η αποτελεσματικότητα των μεθόδων διδασκαλίας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως το είδος της ύλης, οι ικανότητες των μαθητών και ο εκπαιδευτικός. Η μεθοδική διδασκαλία είναι πιο αποτελεσματική για την διδασκαλία της θεωρίας, ενώ η αυθόρμητη διδασκαλία είναι πιο αποτελεσματική για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών. Η μεθοδική και αυθόρμητη διδασκαλία, τέλος, είναι η πιο αποτελεσματική μέθοδος διδασκαλίας.

μης καὶ δεξιότητος, ἦτο τότε εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τοῦ Δραγατσανίου ἀλόστασιν στρατοπεδευμένος, ἀλλ' ἤκουσε τοὺς κρότους τῶν πυροβόλων καὶ ὤρμησε μὲ ὄσους ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ προχείρως, διότι ὑπώπτευε κάτι τὸ ἀπευκταῖον.

Οὐδέποτε εἶχε πολεμήσει ὡς ἐπολέμησε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διὰ νὰ σώσῃ τοὺς Ἱερολοχίτας. Ἐμάχετο ξιφίρης, ἕως οὗ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτὸν ἡ ἵππος του, θαυμάσιον τὴν καλλονὴν ζῶον, διὰ τὸ ὁποῖον ὁμιλοῦν ὁ Φιλήμων, ὁ Σηηλιάδης, ὅλοι, ὅσοι ἔγραψαν διὰ τὴν μάχην τοῦ Δραγατσανίου, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Ὀλύμπιος ἐθρήνησεν ὡς ἴδιον τέκνον. Τέλος, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ρουμάνου Ἰωαννίτσα Χόρκα, κατώρθωσε νὰ σώσῃ τοὺς 136 ὑπολειφθέντας Ἱερολοχίτας, μαχομένους πάντοτε, μέχρις οὗ εἰσηλθόν εἰς ἐγγὺς πυκνὸν δάσος, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσδύσωσιν οἱ Τοῦρκοι ἱππεῖς.

Ὁ διοικητὴς τῶν Ἱερολοχιτῶν Νικόλαος Ὑψηλάντης, ἀφοῦ κατετραυματίσθη καὶ κατεκρημνίσθη λιπόθυμος ἐκ τοῦ ἵππου του, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων ἀλλ' εἰς Σέρβος, πρόφην ἀρχιμανδρίτης, κατόπιν ρῶσος ἀξιωματικὸς καὶ νῦν φιλικός, ἀφοῦ ἐπέπεσεν ὡς ἀετὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ἀνέτρεψε, τοὺς ἐφόνευσε καὶ ἤρπασε, σῶζων ἐπὶ τοῦ ἰδίου του ἵππου, τὸν Ὑψηλάντην.

Τὰ πυροβόλα καὶ αἱ ἀποσκευαὶ περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Τοῦρκων, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ σημαία.

Οἱ περισωθέντες 136 Ἱερολοχίται καὶ μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τοῦ Ὑψηλάντου ἠκολούθησαν τὸν Γεωργάκην Ὀλύμπιον, ὅστις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ πολεμήσῃ μέχρι τελευταίας πνοῆς του. Ἀφοῦ δὲ ἦλθον

μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Μολδαβίαν, ὠχυρώθησαν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σέκου καὶ τέλος ἀνετινάχθησαν μετ' αὐτῆς καὶ τῶν πολιορκητῶν εἰς τὸν ἀέρα. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Ἱεροῦ Λόγου.

Ὁ λόρδος Βύρων, ἐρωτῶν ἔτη τινὰ πρότερον εἰς τὸν Γιαούρ, «Πότε ὅμοιος μ' ἐκείνους (τοὺς ἀρχαίους) θὰ φανῇ τις ἥρωας νέος» μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἐλάμβανε πρῶτην τινὰ ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν. Δὲν εἶχε νὰ παραπονεθῇ. Οἱ Ἱερολοχῖται τοῦ Δραγατσανίου ἀξίζουσι τοὺς τριακοσίους ἐν Θερμοπύλαις.

Κατὰ Κ. Ράδον

## 27. Ἡ μάχη τῆς Γραβιάς.

(8 Μαΐου 1821).

Οἱ ὄπλαρχηγοὶ Πανουργιάς καὶ Δυοβουνιώτης, ἀφοῦ εἶδαν ὅτι ἔχασαν τὸν συνάδελφόν των Διάκον, συνῆλθαν μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτῶν εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιάς, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ Σάλωνα δημοσίας ὁδοῦ καὶ ἦτο ὄλον πλινθόκτιστον. Σκοπὸν δὲ συνελθόντες εἶχαν νὰ σκεφθῶσι, πῶς νὰ στήσωσι τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐμψυχώσωσι συγχρόνως καὶ τὸ δειλιάσαν στρατιωτικόν των.

Ἐνῶ δὲ συνεσκέπτοντο περὶ τούτου, ἔφθασαν ἀπροσδοκῆτως ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος καὶ ὁ Χρῖστος Κασμᾶς Σουλιώτης, ἔχοντες ἀμφότεροι 120 στρατιώτας, πλήρεις ζήλου ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης ἐγνωμοδότη-

σαν τότε, ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς νὰ κλεισθῆ εἰς τὸ χάνι, ἅμα φανῆ ὁ ἐχθρός, καὶ νὰ συμπαράλαβῃ καὶ τοὺς ἀξιώτε-  
ρους στρατιώτας των, αὐτοὶ δὲ μείναντες ἔξω νὰ πιάσω-  
σιν ἑκατέρωθεν τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ εἰς προφύλαξιν αὐτοῦ  
καὶ εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐχθρῶν.

Τῆ 8 Μαΐου, τετάρτη ὥρα μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ  
ἡλίου, ἐφάνησαν ὁ Μεχμέτ-πασᾶς καὶ ὁ Ὁμέρ-πασᾶς  
ὀδεύοντες μετὰ ὀκτακισχιλίων πρὸς τὸ χάνι. Ἐνῶ δὲ  
ἐπλησίαζαν, συνῆλθαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες καὶ ἐκ  
δευτέρου καὶ ἐσχεδίασαν τὰ τῆς μάχης.

Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς πλήρης τόλμης εἶπεν, ὅτι, ὅστις  
τῶν παρόντων στρατιωτῶν θέλει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, ἄς  
πιασθῆ κατόπιν του εἰς τὸν χορόν· καὶ ταῦτα εἰπὼν ἤρ-  
χισε νὰ σύρῃ τὸν χορόν. Ἐπιάσθησαν κατόπιν αὐτοῦ ἕως  
ἑκατὸν καὶ οὔτω χειροκρατούμενοι καὶ συγχορεύοντες εἰσ-  
ῆλθαν εἰς τὸ χάνι, προπορευομένου τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ  
χορεύοντος. Καὶ εὐθὺς ἐπέτρωσαν ἔσωθεν θύρας καὶ θυρί-  
δας, ἥνοιξαν ὀλόγυρα τὰς συνήθεις πολεμίστρας, καὶ ἀνέ-  
μεναν τὸν ἐχθρόν, ἕτοιμοι εἰς μάχην. Κατέλαβον δὲ καὶ  
οἱ ἔξω ὀπλαρχηγοὶ τὰς θέσεις των καὶ ὠχυρώθησαν.

Ἐν τούτοις ἐπλησίασαν καὶ οἱ ἐχθροί, οἱ ὁποῖοι  
ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ διαβῶσι διὰ τοῦ μέρους, ὅπου  
ἔκειτο τὸ χάνι. Ἐστάθησαν δὲ ἐν πρώτοις ὀλίγον καί,  
ἀφοῦ ἀνεγνώσθη ἡ συνήθης εὐχή, διηρέθησαν εἰς τρία  
μέρη. Καὶ τὸ μὲν ἐκινήθη πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ  
κατὰ τοῦ Πανουργιά καὶ Δυοβουνιώτη, τὸ δὲ πρὸς τὰ  
δεξιὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ Κασμᾶ, τὸ δὲ τρίτον πρὸς τὸ  
κέντρον, ὃ ἐστὶ κατὰ τοῦ χανίου.

Μόλις ἤρχισεν ἡ προσβολή, καὶ διεσκορπίσθησαν ἐν

τῷ ἅμα οἱ περὶ τὸν Πανουργιᾶν, τὸν Δυοβουνιώτην καὶ τὸν Κασμᾶν. Ἔμειναν δὲ μόνοι ἐνώπιον ὅλης ταύτης τῆς δυνάμεως οἱ κλεισθέντες εἰς τὸ χάνι ἑκατόν.

Ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ ὁποῖος διέταξε νὰ μὴ τουφεκίσῃ ἄλλος, προτοῦ νὰ τουφεκίσῃ αὐτός, εἶδε διὰ τινος ὀπῆς προπορευόμενον τοῦ κατ' αὐτοῦ ἐρχομένου στρατοῦ ἕνα γηραιὸν δερβίσην ἔφιππον. Τὸν ἐχαιρέτησεν Ἀλβανιστὶ καὶ ἀντεχαιρέτηθη, τὸν ἐχλεύασε καὶ ἀντεχλεύασθη, τὸν ὕβρισε καὶ ἀνθυβρίσθη, τὸν ἐτουφέκισε μετὰ ταῦτα καὶ τὸν ἐσκότωσεν.

Οἱ διηρημένοι εἰς τρία μέρη Τοῦρκοι συνηνώθησαν τότε καὶ ὄρμησαν πανστρατιᾷ κατὰ τοῦ χανίου, μαινόμενοι διὰ τὸν φόνον τοῦ ἁγίου ἀνδρός. Ὡς ἂν ἤθελαν δὲ ν' ἀναρπάσωσιν ὅλους τοὺς ἐγκλείστους ζῶντας, ὥθουν τὰ πλίνθινα τοιχία του διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὤμων καὶ τὰ ἐτρύπων καὶ διὰ τῶν μαχαιρῶν.

Ἄφοβοι οἱ ἐντὸς ἐτουφέκιζαν ἀκαταπαύστως πανταχόθεν κατὰ τοῦ σωροῦ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐφόνευαν πολλούς, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τὴν φθοράν των ἀπεσύρθησαν. Ὁρμησαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην φορὰν ἢ δὲ τρίτη ὄρμη ἔγινε τόσον σφοδρά, ὥστε καιώρθωσαν νὰ ἐμπήξωσι καὶ τινὰς σημαίας των ἐπὶ τῶν τοιχιῶν.

Μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἰδὼν ὁ Ὁμέρ-πασᾶς τὴν τόσῃν ἀποτυχίαν, συγκαλέσας τοὺς ὀπλαρχηγούς του τοὺς ἐπέπληξε, τοὺς ἐνεθάρρυνε καὶ τοὺς ἐκίνησεν ὅλους, ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, εἰς νέαν ἔφοδον. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τελευταίαν ἔφοδον οἱ ἐχθροὶ κατησχύνθησαν καὶ τὰ γύρωθεν τοῦ χανίου πτώματα συσσωρευόμενα ἐγίνοντο καὶ αὐτὰ προσκόμματα τῆς ὄρμῆς των.

Δύσαντος δὲ τοῦ ἡλίου διέταξαν οἱ πασάδες τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ χανίου δι' ὅλης τῆς νυκτός καὶ ἔστειλαν καὶ τινὰς εἰς Ζητούνι, ἵνα μετακομίσωσιν ἐκεῖθεν κανόνινα πρὸς κατεδαφισμόν του.

Ἐν τοσοῦτῳ ἠσύχασαν καὶ οἱ ἐντὸς καὶ οἱ ἐκτὸς διαρκούσης τῆς νυκτός. Δύο ὥρας δὲ πρὶν φέξῃ, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἀπηυδισμένοι ἐκοιμῶντο βαθέως, οἱ ἐντὸς ἐξεπέτρωσαν ἠσύχως τὴν κάτω θύραν καὶ διήλθαν ἀταράχως ὅλοι ἀβλαβεῖς. Δύο μόνον ἐφονεύθησαν ἐντὸς ἐπὶ τῶν προσβολῶν καὶ ἄλλοι δύο ἐπληγώθησαν.

Οἱ ἐχθροὶ διέμειναν μετὰ τὴν μάχην εἰς τὸ χάνι ὀκτὼ ἡμέρας πρὸς ἀναψυχὴν, θάπτοντες ἐν ταύτῳ τοὺς νεκροὺς των καὶ στέλλοντες εἰς Ζητούνι καὶ τοὺς τραυματίας των.

Ἡ τόσον εὐτυχὴς αὕτη καὶ ἀπροσδόκητος ἀντίστασις ἑκατὸν ἀνδρῶν πρὸς τόσον πολυάρθμον ἱππικὸν καὶ πεζικὸν κατ' αὐτὰ τὰ προοίμια τῆς ἐπαναστάσεως συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς ἐμψύχωσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐμεγάλυνε δικαίως τὸν Ὀδυσσέα.

(Ἐκ τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» Σπ. Τρικούπη)

## 28. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

Α'

Ἀπὸ κρότον ὀργάνων βοῖζει  
τῆς Γραβιάς τὸ βουνὸν ἀντικρῶ,  
λάμπουν ὄπλα χροσᾶ καὶ λερῆ  
φουστανέλλα μαυρίζει.

Πρὸς τὸ χάνι χορὸς κατεβαίνει  
ἀπ' ὁδὸν ἐλικώδη, λοξήν,  
καὶ φλογέρα μὲ ἤχον ὄξυν  
χοροῦ ἄσμα σημαίνει.

Ὀδυσσεὺς ὁ ταχύπους ἡγεῖται  
τοῦ μαχίμου ἐκείνου χοροῦ  
καὶ ἐγκύμων σκοποῦ τολμηροῦ  
πρὸς τὸ χάνι κινεῖται.

Ἐκεῖ δὲ τὸν χορὸν διαλύει,  
κλειτὴν μάνδραν καὶ οὔτω λαλεῖ  
— Ἡ πατρίς μας ἐδῶ μᾶς καλεῖ,  
στρατιῶται ἀνδρεῖοι.

Μετ' ὀλίγον ἐδῶ καταφθάνει  
στρατιὰ μυριάδρων ἐχθρῶν.  
Εἶναι στάδιον δόξης λαμπρὸν  
τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι.

Εἰς τὸ μέγα στενὸν θὰ ξυπνήσουν  
οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σπάρτης νεκροὶ  
καὶ τὸν τόπον αὐτὸν φοβεροὶ  
τουρκομάχοι θὰ σείσουν.

Κι ἡ σκιὰ τοῦ Διάκου παρέκει,  
τοῦ εἰς σούβλαν ψηθέντος σκληρᾶν,  
μὲ μεγάλην θ' ἀκούση χαρὰν  
νὰ βροντᾷ τὸ τουφέκι.

Ἐκεῖ κάτω κοιτάξετε φθάνει  
ὁ πομπώδης στρατός τῶν ἐχθρῶν.  
Ἰδοὺ στάδιον δόξης λαμπρὸν  
τὸ μικρὸν τοῦτο χάνει...

Στρέφουν ὅλοι καὶ βλέπουν. Διέβη  
τὸ ποτάμι ἀπίστων πληθὺς,  
καὶ ἀκούεται δοῦπος βαθύς,  
καὶ ὁ τόπος σαλεύει.

Πιστολίων ἀκούονται κτύποι  
καὶ βαρβάρων φωναὶ συνεχεῖς,  
καὶ τινάσσουν τὴν χαίτην ταχεῖς  
καὶ ἀφρόεντες ἵπποι.

Πρὸ τῶν ἄλλων ξιφήρης προβαίνει  
εἰς δεξιῆς τὸν ἵππον κεντῶν  
ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρείου αὐτὸν  
ἔρωτᾷ ποῦ πηγαίνει.

Ἀποκρίνεται ἐκεῖνος «Νὰ σφάξω  
ὄπου βρῶ τοῦ προφήτου ἐχθρούς  
καί, πατῶν τοὺς ἀπίστους νεκρούς,  
τὸ ἀλλάχ ν' ἀνακράξω».

Ἄλλ' ἐδῶ, ὦ υἱὲ τοῦ προφήτου,  
μιναρὲν δὲν θὰ βρῆς ὑψηλόν,  
ἀλλὰ μόνον τουφέκι καλόν,  
καὶ ἰδοὺ ἡ φωνὴ του.

Καὶ ἡνίας καὶ σπάσθην ἀφήνει  
ὁ δερβίσης, τὰ στέφρα πληγείς  
καὶ μὲ κρότον πεσὼν κατὰ γῆς  
ρεῖθρον αἵματος χύνει.

Τοῦ θανάτου ἰδρῶς περιβρέχει  
τὸ χλωμὸν μέτωπόν του εὐθύς,  
καὶ ὁ ἵππος αὐτοῦ πινηθεὶς  
κοῦφος κὶ εὔκαιρος τρέχει.

B'

Καθὼς ὅταν βορρᾶς ριγοβόλος  
μὲ ἀκάδεκτον πνήη ὀρμὴν  
κὶ ὁ βαθὺς τοῦ πελάγους πνυθμὴν  
κατασεῖται ὅλος,

τῶν ἐχθρῶν οὔτω σείει τὰ στήθη  
κραταιὰ ψυχοβόρος ὀργή  
καὶ ἀκούεται λύσεως κραυγὴ  
ἀπὸ τ' ἄμετρα πλήθη.

Σῶμα μέγα, πυκνόν, ταραχῶδες,  
ἀλαλάζον ὀρμᾶ μὲ κραυγὴν  
καὶ βαρῦδουπον σκάπτουν τὴν γῆν  
σιδηροῖ ἵππων πόδες.

Ἄλλ' ἀκόμητον πῦρ ἐκ τῆς μάνδρας  
τοὺς ὀρμώντας προσβάλλει ἐχθρούς  
κι ἐξαπλώνει τριγύρω νεκρούς,  
νεκρούς ἵππους καὶ ἄνδρας.

Οὐτ' ἐν ὄπλον εἰς μάτην καπνίζει,  
οὐτ' ἐν ὄπλον εἰς μάτην βροντᾶ,  
κάθε βόλι συρίζον πετιᾶ  
καὶ τὰ κρέατα σχίζει.

Περίπται' ἐκεῖ πολυαίμων  
ἐν νεφέλαις καπνοῦ καὶ πυρός,  
μὲ τὸ βλέμμα δοιμύ, φοβερός  
τοῦ ὀλέθρου ὁ δαίμων.

### Γ'

Μελανόπτερος νύξ, παραστάτις  
πολυτρόμον σωρείας νεκρῶν,  
ἐπεκτείν' εἰς τὴν γῆν σκιερὸν  
τὸ πλατὺ κάλυμμα της.

Καὶ ἰδού, οἱ σαπφείρινοι κάμποι  
ἀπὸ ἄστρα γεμίζουσι λαμπρά,  
κι ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἀργυρᾶ  
ἢ πανσέληνος λάμπει.

Τὴν βαθεῖαν σιγὴν καὶ τὰ σκότη  
διακόπτουν βαρβάρων κραυγαί,  
προσευχαὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀργαὶ  
ὄπλων λάμπεις καὶ κρότοι.

Ἀδελφὸς πλὴν ὁ ὕπνος θανάτου  
εἰς τὰς τάξεις τῶν Τούρκων πετᾷ  
καὶ τὰ μέλη των ζώνει σφιγκτὰ  
μὲ τὰ κοῦφα δεσμά του.

καμφοῦλοσ τὸ κὲ ἰσπὶθὲτΠ

ἄδουτ ἰσὶκ ὄσικκκ κὲ κὲ κὲ τὰ

ζὸρζὲφφ δὲ Δ' ἰσπὶθὲτ ὅτ ἰσ

καμφοῦλοσ ὁ κὲ κὲ κὲ ἰσπὶθὲτ

Σύ, ὦ μοῦσα, ὀδήγει μ' ἐν τάχει  
νὰ ἰδῶ τοὺς ἀνδρείους φρουρούς,  
νὰ μετρήσω κὲ ἐκεῖ τοὺς νεκροὺς  
τοὺς πεσόντας ἐν μάχῃ.

Θαῦμα μέγα μεγάλου ἀγῶνος  
παριστᾷ ἢ ἔμπρός μου σκηνή,  
ἓνα μόνον ἢ νίκη θρηγεῖ,  
εἷς ἀπέθανε μόνος.

Οἱ ἀνδρεῖοι μεσάνυκτα σκάπτουν  
τὰ κατάφυτρα σπλάγχνα τῆς γῆς  
κὲ ἐν τῷ μέσῳ πενθίμου σιγῆς  
ἓνα σύντροφον θάπτουν.

Εἰς τὸ μνήμα δὲν καίει λιβάρι,  
δὲν σὲ κλαίει ψαλμὸς ἱερὸς  
οὔτε θρήνους ἀκούω μητρος,  
ὦ ἀνδρεῖε Καπλάνη.

Ἡ μονότεκνος μήτηρ του, οἴμοι!  
νικητὴν τὸν υἱὸν καρτερεῖ.  
Δυστυχής, ὅταν φθάσῃ ἡ πικρὴ  
τῆς ἀνδρείας του φήμη.

Ε'

Ἄλλ' εἰς τ' ὄρος κορυμμένη ἐν μέρει  
ἡ σελήνη γυρνᾷ κι ἡ πλειὰς  
σημαδεύει τὸν βοῦν τῆς θεᾶς,  
ποῦ τὸν ἥλιον φέρει.

Τῶν βουνῶν ἡ πολύοσμος αὔρα  
ἐκχειλίζουσα τ' ἄνθη φουσᾷ  
κι ἡ αὐγὴ χρωματίζει χρυσᾷ  
ὅσα ἦσαν ποῖν μαῦρα.

Οἱ μοχλοὶ τότε πίπτουν τῆς θύρας  
κι ἡ ἀνδρεία τῆς μάνδρας φρουρὰ  
ὀρμᾷ ἐξω πυκνή, τολμηρὰ,  
μὲ τὰ ξίφη εἰς χεῖρας.

Σιγαλή, τακτική κι ήνωμένη  
εἰς σωρείας πτωμάτων πατεῖ,  
κ' ἰεὺς ἄπιστος τὸ ὄπλον κροτεῖ  
καὶ βοᾷ παντὶ σθένει.

« Μουσουλμάνοι, βοᾷ τρομασμένος,  
ὁ Γκισούρ, ὁ Γκισούρ μᾶς ἐπῆ... »  
Δὲν ἐπρόφθασε, ρε νὰ εἰπῆ  
πίπτει κάτω σφαγμένος.

Θανατώνουν τὰ τέκνα τῆς νίκης  
τρεῖς προφύλακας ἄλλους κι εὐθύς  
φθάνουν ὅπου ἐχθροὶ παμπληθεῖς  
ἐξυπνοῦν μετὰ φρόνης.

Ἐξυπνοῦν, δὲν ἐγείρονται ὅμως  
ἐξυπνοῦν, ἀλλὰ τρέμουν πρηγεῖς  
οἱ δειλοὶ θεαταὶ τῆς σκηνῆς,  
ποὺ ἀνοίγει ὁ τρόμος.

### ΣΤ'

Εἰς τὰ ὕψη τοῦ ὄρους ἐπάνου  
τῆς Γραβιάς σταματοῦν ἀντικρὸν  
τῶν Ἑλλήνων οἱ παῖδες, λαμπροὶ  
νικηταὶ τοῦ τυράννου.

Ὁ ἰδρὼς εἰς τὸ πρόσφατον αἷμα  
μὲ κοπίσαλον ρέει πηκτόν,  
μαῦρα εἶναι τὰ μέτωπ' αὐτῶν  
καὶ ἀστράπτει τὸ βλέμμα.

Εἰς γραμμὴν, παλληκάρια, σταθῆτε  
ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρόισου μετροῶ,  
εἰς τὰ μάτια του λάμπει χαρὰ,  
παλληκάρια, χαρῆτε.

Ἐκατὸν δεκοκτῶ εἶσθε ὅλοι  
κι ἐδαμάσατε τόσους ἐχθρούς,  
δύο μόνον δ' ἀφῆκε νεκρούς  
τῶν ἀπίστων τὸ βόλι.

Γ. Ζαλοκώστας

## 29. Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μωδίσσαρη.

(9 Αὐγούστου 1823).

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ὁ Σουλτάνος διέταξε νὰ ἐμβάλωσι τῷ 1823 εἰς τὴν Ἑλλάδα δύο στρατοί, ὁ μὲν ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ ἐξ Ἡπείρου εἰς τὴν δυτικὴν.

Ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσις ὑπῆρξε πολὺ σπουδαιότερα. Αὕτη ἀνετέθη εἰς τὸν Μουσταῖν, πασᾶν τῆς Σκόδρας, ὅστις κατῆλθεν ἐκεῖθεν μετὰ 8000 γενναίων Μιρδιτῶν καὶ Γκέγκιδων, καὶ εἰς τὸν Ὁμέρ Βριώνην τῶν Ἰωαννίνων μετὰ 4000 ἀνδρῶν. Ὅτε λοιπὸν ἐν

ἀρχῇ Αὐγούστου ὁ πασᾶς τῆς Σκόδρας διελθὼν τὰ Ἄγραφα κατέλαβε διὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτοῦ τὸ Καρπενήσι, ὁ κίνδυνος ἀπέβη μέγας. Καθὼς δὲ τῷ 1822, οὕτω καὶ νῦν, ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ὁ Σουλιώτης Μᾶρκος Μπότσαρης.

Ὁ Μᾶρκος ὑπῆρξε βεβαίως εἰς τῶν ἡρωϊκωτάτων καὶ τῶν εὐγενεστάτων τύπων τοῦ Ἑλλήνος μαχητοῦ. Δὲν εἶχε τὸ πολυμήχανον τοῦ Κολοκοτρώνη πνεῦμα· δὲν εἶχε τὸ μεγαλεπήβολον πνεῦμα, ὅπερ ἀπεκάλυψε περὶ τὰ τέλη τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Καραϊσκάκης. Λόγῳ ἀφοσιώσεως ὅμως καὶ προσωπικῆς ἀνδρείας οὐδεὶς ἦτο αὐτοῦ ἐνάμιλλος. Ἡ χρηστότης ἦτο ἐξωγραφημένη εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἡ καλοκαγαθία ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν τρόπων καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἦτο ἀρνίον κεκτημένον καρδίαν λέοντος. Οἱ Ἀλβανοὶ ἔλεγον ὅτι, ἂν ἦτο μουσουλμάνος, ἤθελον πιστεύσει ὅτι ὁ προφήτης Ἀλῆς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γῆν.

Ἄμα μαθὼν ὅτι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ κατέλαβε τοὺς λειμῶνας καὶ τοὺς κήπους τοῦ Καρπενησίου, συνεννοηθεὶς μετὰ εὐαρίθμων τινῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλλῃ αὐτὴν διὰ νυκτὸς ἐκ δύο μερῶν, αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐκ τοῦ πεδίου, οἱ οἱ δ' Αἰτωλοὶ, οἱ Ἀκαρνᾶνες καὶ τινες ἄλλοι Σουλιῶται ἐκ τῶν ὀρέων. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐξεπλήρωσε τὰ ἀποφασισθέντα, ὀρμήσας τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου μετὰ 350 ἀνδρῶν. Οἱ Σκοδρινοὶ καταληφθέντες κοιμώμενοι καὶ ἐκπλαγέντες ἔρριψαν τὰ ὄπλα καὶ ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν. Ἄν κατήρχοντο τότε ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἡ καταστροφὴ τῶν πολεμίων ἤθελεν ἀποβῆ ὄλο-

σχερής. Δυστυχῶς, καίτοι ἀκούοντες τὸν πυροβολισμόν, δὲν προσήλθον ἐκεῖθεν εἰμὴ ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν.

Ἐν τούτοις οἱ Σουλιῶται ἐξέβαλον τοὺς ἐχθροὺς ἀφ' ὄλων τῶν χαρακωμάτων, παρεκτός μιᾶς μάνδρας, ἐν ἧ εἶχε πήξει τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ὁ Τζελαλεδίμπεϋς, ὁ ἡγεμὼν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Μουσταῆ. Ὁ Μᾶρκος, καίτοι πληγωθεὶς ἐλαφρῶς κατὰ τὸν δεξιὸν βουβῶνα, ἔδραμε πρὸς τὴν μάνδραν καὶ ἀναρριχηθεὶς εἰς τὸ τεῖχος κατώπτευσε πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ. Ἄλλ' οἱ ἐντὸς ἅμα ἰδόντες ἐπιφανείσαν τὴν κεφαλὴν ἐκείνην, ἐπυροβόλησαν, καὶ ὁ Μᾶρκος κτυπηθεὶς εἰς τὸ μέτωπον ἔπεσε νεκρός.

Οἱ συναθληταὶ αὐτοῦ ἀπαγαγόντες τότε τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἀπῆλθον, μηδενὸς τολμήσαντος νὰ παρενοχλήσῃ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, καίτοι συναπήγαγον ἐπὶ ἡμίονων φορτωμένων πλουσιώτατα καὶ πολυάριθμα λάφυρα ὄπλων καὶ πολεμεφοδίων. Οἱ πολέμοι ἀπέβαλον ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ περὶ τοὺς 800 ἄνδρας. Ἄλλ' ἢ Ἑλλάς ἀπόλεσεν ἓνα τῶν καλλίστων αὐτῆς προμάχων.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ νεκρὸς τοῦ Μάρκου μετεκομίσθη εἰς Μεσολόγγι, οὗτου ἐκηδεύθη λαμπρῶς· μέγα δὲ πένθος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διήγειρεν ὁ θανατός του, θεωρηθεὶς δικαίως ἐθνικὸν δυστύχημα.

(Ἐκ τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» Κ. Παπαροηγοπούλου)

### 30. Τὸ φίλημα.

Εἰς τὸ Μανιάκι<sup>(1)</sup>, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἐκ τῶν τριακοσίων μαχητῶν, δὲν ἀπέμεινεν οὔτε ἓνας ζωντανός. Ὁ ἥλιος προβάλλων ἀπὸ τὰς χιόνας τῶν βουνῶν, τοὺς ἐχαιρέτισεν ὀρθίους ὄλους, ἐφώτισε τὰς λευκὰς φουστανέλλας, ἐχάηδευσε τὰς μαύρας κόμας των, ἀπήστραψεν εἰς τοὺς φλογερούς των ὀφθαλμούς, ἐχρύσωσε τῶν ἀρμάτων των τὰς λαβάς.

Καὶ τώρα, δύνων ἐκεῖ κάτω, μέσα εἰς τὸ πέλαγος, τοὺς ἀποχαιρετίζει λυπημένος νεκρούς, σκορπισμένους ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα, καὶ χάνεται ἀργὰ-ἀργά, ὡς μέγα κλειόμενον ἐρυθρὸν ὄμμα, ὅπερ σβῆνον θέλει ἀκόμη νὰ ρίψη τελευταῖον βλέμμα πρὸς τοὺς γενναίους.

Ὅλην τὴν ἡμέραν ἄσιτοι καὶ ἄποτοι ἐπάλαισαν πρὸς τὴν θύελλαν τῶν σφαιρῶν, ἀντέστησαν εἰς τὴν χάλαζαν τῶν βομβῶν, ἐγλεύασαν τὴν ὀρμὴν τῆς ρομφαίας καὶ τὴν βίαν τῆς λόγχης.

Καὶ ἀφοῦ ἔφαγαν τὴν μπαρούτην μὲ τὴν φούχταν, ἀφοῦ καὶ ὁ ἔσχατος κόκκος τῆς ἐσώθη, ἀφοῦ ἐρραγίσθη καὶ τοῦ τελευταίου ὄπλου των ἡ κάννα, ἀφοῦ καὶ τὸ ὕστατον γιαταγάνι ἔσπασε μέσα εἰς τὸ χέρι των, ἔπεσαν χαμαί, ἄψυχοι ναί, ἠττημένοι ὄχι. **Κ'** ἐν τῷ μέσῳ των ὁ Παπαφλέσσας, ὁ πρῶτος ἀρχίσας τὴν σφαγὴν καὶ τελευταῖος

---

(1) Εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὁ Παπαφλέσσας μετὰ 300 ἀνδρῶν ἀντιτάχθη τὴν 20 Μαΐου 1825 κατὰ 6000 στρατιωτῶν τοῦ Ἱμραήμ.

σταματήσας, πελιδνός, ἐξηπλωμένος, μὲ πλατεῖαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, κρατῶν ἀκόμη τὸ θραυσμένον τμήμα αἰμοστάζον μὲ σφιχτὰ δάκτυλα.

Καὶ ὁ Αἰγύπτιος ἀνέρχεται, ἐν καλπασμῷ ἵππων καὶ κλαγγῇ ξιφῶν, ἐν ἤχῳ τυμπάνων καὶ σαλπίγγων βοῆ, ἐνῶ αἱ σημαῖαι του ἀναπεπταμέναι φρίσσουν εἰς τὸν ἄνεμον τῆς ἐσπέρας. Μυρμηκιᾶ ἀνὰ τὴν πεδιάδα καὶ τὰ ὑψώματα ὁ συρφετός, καὶ βαρὺ ἀκούεται τὸ βῆμά του.

Ἦδη ὁ ἀρχηγός των ἔφθασεν εἰς τὴν ὄφρὸν τοῦ λόφου, ἀνέβη, ἐστάθη ἐπ' αὐτῆς, περιέφερε τὸ βλέμμα, ἐκοίταξε τὸ κοκκινίσαν ἔδαφος, ὅπερ πίνει λαιμάργως τὸ αἷμα τῶν ἀνδρείων, ἐπεσκόπησε τὸν ἀνερχόμενον στρατόν, εἶδε κύκλω τοὺς πεσόντας. Καὶ μ' ἀνοιχτὸν τὸ ὄμμα, ἔκπληκτον, ἀναμετρεῖ τοὺς ὑψηλοὺς κορμούς των, τὰ εὐρέα στέρνα των, τοὺς βραχιονιάς των τοὺς νευρώδεις, τὰς ὠραίας των μορφάς, τὰ μέτωπά των τὰ ἀγέρωχα. Καὶ εἰς τὴν ὄψιν του νέφος τι διέρχεται, τὸ βλέμμα του θολοῦται ἐλαφρῶς, παλμὸς συσπᾶ τὰ χεῖλη του.

— Κροῖμα νὰ χαθοῦν τέτοιοι λεβέντες!

Καὶ βλέπει, βλέπει γύρω, βλέπει θαυμάζων, βλέπει ἀπορῶν, ὡσὰν νὰ μὴ πιστεῦῃ ὅτι ἐχάθησαν τοιοῦτοι ἄνδρες.

— Ποῖος εἶναι ὁ Παπαφλέσσας;

Οἱ ὀδηγοὶ του ἔσπευσαν, ἔδειξαν τὸ πτώμα, διάβροχον, περιρροέμενον ἐκ τοῦ ἰδρώτος τοῦ ἀγῶνος, κατερρακωμένον τὰ φορέματα, μαῦρον ἀπὸ τὸν καπνόν.

— Σηκῶστέ τον, πιάστε τον... Πλύντε τον, πλύντε τὸ παλληκάρι...

Δύο ἄνδρες ἔλαβον αὐτὸν ἀπὸ τῶν μασχαλῶν, τὸν ἤγειραν, τὸν ἔστησαν ἐπάνω εἰς τοὺς πόδας του κ' ἐβά-

δισαν διευθυνόμενοι πρὸς παραρρέουσαν πηγὴν. Ἐκεῖ τοῦ ἔπλυναν τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον, ἐξέτριψαν τὸν πηλὸν καὶ τὸν ἰδρωῖτα, τὸν ἐκαθάρισαν ἐκ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τοῦ καπνοῦ, τὸν ἐσπόγγισαν, ἐτακτοποιήσαν τὰ ξεσχησμένα ἐνδύματά του κ' ἐγύρισαν ὀπίσω φέροντές τον.

— Στήστε τον ἐκεῖ ἀπὸ κάτω...

Οἱ ἄνδρες, κρατοῦντες αὐτόν, ᾤδυσαν πρὸς τὸ δειχθὲν δένδρον, τὸν ἀπέθηκαν παρὰ τὴν ρίζαν του, τὸν ὕψωσαν καὶ τὸν ἀκκούμβησαν, τὸν ἐστερέωσαν εἰς τὸν κορμὸν αὐτοῦ, ὡσανεὶ ζῶντα. Ἐπειτα ἐτραβήχθησαν, ἀπεμακρύνθησαν καὶ τὸν ἀφήκαν μόνον, βασταζόμενον ὑπὸ τῆς ἰδίας του δυνάμεως. Τὸ πτώμα ἐναπέμεινεν ἀκίνητον, μὲ προτεταμένον τὸν θώρακα καὶ ὑψηλὰ τὴν κεφαλὴν.

Τότε ὁ Ἰμπραήμ πλησιάζει βραδέως πρὸς τὸ δένδρον, ἴσταται καὶ βλέπει σιγηλὸς τὸ πτώμα τοῦ ἀντιπάλου του καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἥτις ἀνέτελλε τὴν ὥραν ἐκείνην αἱματόχρους, ὡσεὶ βαφεῖσα καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ χυθέντος αἵματος, φιλεῖ παρατεταμένον φίλημα τὸν ὄρθιον νεκρόν.

*Μ. Μητσάκης*

### *31. Λουγλώηκη ἀσάθεια.*

Κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου (1825-1826), ἐνῶ οἱ Σουλιῶται, ὅλοι σχεδόν, ἔμμενον φρουροὶ τῆς κινδυνευούσης πόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα, εἶχον ἀποστείλει τὰς οἰκογενεῖας των εἰς Κάλαμον. Μαζὶ μὲ αὐτὰς ὡς ἀρχηγήτρια γυνή,

κατὰ τὰ σουλιώτικα ἔθιμα, ἦτο καὶ ἡ Δεσπώ, ἡ γυνὴ τοῦ Φώτου Τζαβέλλα.

Τὴν ἡμέραν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου ἦλθεν εἰς αὐτὰς ἡ ἀγγελία, ὅτι κατὰ τινα ἔξοδον ἐκ τῶν τειχῶν ἐφονεύθησαν ὁ Κίτσοσ καὶ ὁ Ζυγούρης Τζαβέλλας, οἱ δύο υἱοὶ τῆς Δέσπας.

Αἱ Σουλιώτισσαι εὐθὺς ἤρχισαν τοὺς κοπετοὺς καὶ τοὺς θρήνους, ἐνῶ προεξῆρχε ἡ γηραιὰ μήτηρ· ἔπειτα ἐτρώπησαν εἰς τὰ μοιρολόγια, ἐκθειάζουσαι τὰς πολεμικὰς καὶ σωματικὰς ἀρετὰς τῶν φονευθέντων.

Αἴφνης ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης καταπτώσεως ἠνωρθώθη εὐθυτενῆς ἡ Δέσπω, ἐσπόγγισε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ διὰ φωνῆς ὑποτρεμούσης, ἀλλ' ἐπιτακτικῆς:

— Πάψτε πιά τὰ κλάυματα, ὀρέ, ἐφώνηξε πρὸς τὰς θρηνοῦσας· ἐκεῖνοι ἐπῆγαν συνοδεία τοῦ Χριστοῦ... σηκωθῆτε νὰ βάψουμε τ' αὐγά μας, μὰς καὶ μᾶς τελέψη ὁ Θεός...

Καὶ διὰ μεγάλης ψυχραμίας ἤρχισε πρώτη νὰ ἐτοιμάζῃ τὰ πρὸς βαφὴν τῶν ῥῶν χρήσιμα.

Αἱ ἄλλαι γυναῖκες, ἀπὸ ἐντροπὴν πρὸ τῆς ἀπαθείας αὐτῆς, ἡ ὁποία περισσότερον τῶν ἄλλων ὄλων ἐτρώθη διὰ τοῦ φόνου τῶν δύο ἀδελφῶν, καὶ παρακινούμεναι ἐκ τοῦ παραδείγματός της ἤρχισαν νὰ ἐγείρωνται, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ν' ἀσχολῶνται εἰς τὴν ἐργασίαν προθύμως, ἐνῶ ὁμως δὲν ἔπαυον νὰ ἐκφέρωσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ κανένα στεναγμὸν ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῶν φονευθέντων.

Ἐνῶ ὁμως ἠσχολοῦντο περὶ τὴν βαφὴν τῶν ῥῶν, ἑτέρα ἀγγελία κατέφθασεν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀδελφῶν ἐφο-

νεύθη, παρὰ μόνον ὁ Ζυγούρης ἐπληρώθη ἐλαφρῶς εἰς τὴν χεῖρα.

Αἱ γυναῖκες ἠγαλλίασεν ὄλαι καὶ ἐν τῇ ἀμέτρῳ χαρᾷ των ἐξετράπησαν εἰς περιφρονητικὰς ὕβρεις κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ ἡ Δέσπω χαμογελῶσα, εὐτυχῆς διὰ τὸ νέον ἄγγελμα, ἐγονυπέτησε ἐν μέσῳ τοῦ ὀμίλου καί, ἀφοῦ ὕψωσε τὰς χεῖρας, ἐψιθύρισε μετὰ συντριβῆς καὶ ἀποφασιστικότητος σταθερᾶς:

— Χριστέ μου, σ' εὐχαριστῶ, ποῦ μοῦ τοὺς φύλαξες πάλι, μὰ ἐγὼ πάντα ξεγραμμένους τοὺς ἔχω!..

*Ἄνθρ. Καραβίτσας*

### *32. Λεγίδες ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον τῆς σοριορκίας τοῦ Μεσογυργίου.*

*31 Μαΐου (1825).*

Χθὲς μετὰ τὴν μεσημβρίαν ἐπλησίασαν μερικὰ βουβάλια τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ περιτειχίσματός μας. Εἴκοσιν Ἑλληνες ἐβγήκαν νὰ τὰ πάρωσι. Οἱ δὲ ἐχθροὶ μόλις εἶδον τὴν ἔξοδον, καὶ πανικὸς φόβος τοὺς ἐκυρίευσεν. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ μᾶς ρίπτωσι βόμβας ἐκ τῶν κανονοστασίων των καὶ νὰ τουφεκίζωσι τοὺς ἐξεληθόντας. Ἡμεῖς δέ, ρίψαντες ἱκανὰ κανόνια καὶ μυδράλλια ἐναντίον των καὶ ἀντιτουφεκίσαντες τους, ἐφονεύσαμεν καὶ ἐλαβώσαμεν ἀρκετούς, ἀλλ' ὁ κρότος τῶν πυροβόλων διεσκόρπισε τὰ ζῶα ταῦτα...

Πρὸς τὸ ἐσπέρας ἐπληρώθη εἰς τὸ μέτωπον ἕνας τῶν πυροβολιστῶν μας τοῦ κανονοστασίου «ὁ Κοραῆς»,

ὀνομαζόμενος Ἀλεξανδροῦς Κούλουρης. Εἰς θαυμασμὸν φέρει ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον τὸ ἀνδρεῖον τοῦτο παλληκάρι ἐδέχθη τὴν πληγὴν· ἀφοῦ ἐκτυπήθη, ἐκάθισε καὶ ἔδωσε μὲ τὸ μανδῆλι τὸ κεφάλι του, διὰ νὰ σταματήσῃ τὸ ρέον αἷμα· τοῦ ἐπρόβαλον ἔπειτα οἱ σύντροφοί του νὰ τὸν φέρωσιν εἰς τὸν χειροῦρον. «Ὁχι, ἀπεκρίθη μὲ ἡσυχίαν ὁ γενναῖος Ἕλλην· δότε μου καιρὸν, διὰ νὰ σημάδεύσω πρῶτον τρεῖς φορὰς ἀκόμη τῶν Χαλδούπιδων τοὺς προμαχῶνας, καὶ πηγαίνω ἔπειτα νὰ ἱατρευθῶ».

Ἴδου τίνι τρόπῳ καταφρονοῦν οἱ Ἕλληνες τὸν θάνατον, διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν πατρίδα!

*16 Ἰανουαρίου (1826).*

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἠκούσαμεν κανονοβολισμοὺς ἀπέναντι τοῦ λιμένος μας, οἱ ὁποῖοι, μ' ὄλον ὅτι ἐγίνοντο ἐκ διαλειμμάτων, διήγειρον τὴν προσοχὴν τῆς φρουρᾶς μας, ἣτις ἠγνόει τί διατρέχει.

Μετὰ μιᾶς περιπτου ὥρας κανονοβολισμὸν, βλέπομεν αἴφνης πυρπολουμένην τὴν ἐχθρικήν φρεγάταν, ἣ ὁποία ἦτον ἀνακαθισμένη εἰς τὰ ρηγά. Εἰς τὸ φῶς τῆς φλογὸς ταύτης ἀνεκαλύψαμεν διάφορα πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔπλεον πέριξ τῆς ἀπὸ μέρους τῆς θαλάσσης.

Ἀμέσως ἐννοήσαμεν, ὅτι ἡ ναυτικὴ μοῖρα τῆς Ὑδρας, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἔνδοξον ναύαρχόν της Μιαούλην, μετὰ μικρὰν ἀπὸ μέρους τῆς φρεγάτας ἀντίστασιν, τὴν ἐπολέμησε, καὶ τέλος τὴν ἐπρόσφερεν ὀλοκάτωμα εἰς τὸν Ποσειδῶνα.

Τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἐλαμπάδιζεν ἡ φρεγάτα ἀπὸ

τῆς πρόρας ἕως τῆς πρύμνης· τὸ πῦρ εἰσχωρεῖ τελευταῖον ἕως τοῦ κονιδοχείου (τζεπχανέ), καὶ τότε ἡ ἔκρηξις τῆς ἐσχημάτισεν ὑψηλοτάτους πυρίνους στύλους, ἐνῶ τὸ σκάφος τῆς φρεγάτας, διαιρεθὲν εἰς τρία τμήματα, καπνίζει σήμερον δι' ὅλης τῆς ἡμέρας.

Ἐν τοσοῦτῳ ὁ ἀθάνατος Μιαούλης συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν γενναίαν του μοῖραν, ἡ ὁποία συνίστατο ἀπὸ μόνα 25 πλοῖα, ἅμα ἐξημέρωσεν, ἤρχισε νὰ καταδιώκη τὸν ἄλλον ἐχθρικὸν στόλον, τὸν ὁποῖον καὶ ἔφερε πυροβολῶν ἕως εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φίδαρι.

Τότε ὁ ἄνεμος ἐφύσησε ἀπὸ τὸν κόλπον, ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἰδὼν ὅτι εὐρέθη ὑπὸ οὐριον ἄνεμον καὶ μάλιστα διότι ἐξέπλευσαν ἀπὸ Ναύπακτον καὶ ἦλθον εἰς βοήθειάν του ὄλα τὰ ἄλλα πλοῖα, ἐστάθη καὶ ἐβάλθη εἰς γραμμὴν, διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῇ. Ἐβάλθη ὡσαύτως εἰς τακτικὴν γραμμὴν καὶ ἡ ὀλιγάριθμος μοῖρά μας, καὶ μ' ὄλον ὅτι εἶχε τὸν ἄνεμον ἐνάντιον, ἤρχισε πρώτη τὴν ναυμαχίαν.

Ποία εὐαίσθητος ψυχὴ δὲν ἤθελε θαυμάσει τὴν μεγαλοψυχίαν τῶν ἡρώων θαλασσινῶν μας, βλέπουσα μίαν ὀλιγάριθμον μοῖραν, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ τόσον μικρόσωμα πλοῖα, νὰ ἀντιπαρατάττεται ἐναντίον εἰς τόσον πλῆθος πλεόντων βαρβαρικῶν τειχῶν!

Ἄφοῦ λοιπὸν ἤρχισεν ἡ μάχη, πολλὰ πλοῖά μας διῆλθον τρεῖς καὶ τετράκις ἀναμέσον τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς, μαχόμενα μὲ ἀπερίγραπτον τόλμην καὶ ἐπιμονὴν ἕως τῆς μεσημβρίας.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἐν τῶν ἐχθρικῶν πυροπολικῶν, διευθυνθὲν κατὰ τοῦ ἀθανάτου ναυάρχου μας

Μιαούλη, ἤρχετο κατὰ μίμησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἡρωϊσμοῦ νὰ καύσῃ τὴν ναυαρχίδα μας. Ἄλλ' «ἐνὶ ἐκάστῳ ἡ χάρις δέδοται κατὰ τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ», λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Εἰς τοὺς Ἑλληνας εἶναι δεδομένον νὰ πυρπολῶσι τοὺς ναυάρχους τοῦ τυράννου των· εἰς δὲ τοὺς Τούρκους ἀδεξιότης καὶ μικροψυχία ἐχαρίσθη.

Μόλις οἱ ἀπτόητοι περὶ τὸν γενναῖον Μιαούλην πυρποληταί μας εἶδον τὸ πυρπολικὸν τῶν βαρβάρων εἰς τοιαύτην διεύθυνσιν, καὶ πάραυτα ἐπιβάντες εἰς τὰ ἀκάτια των (φελούκαις) ἔδραμον κατ' αὐτοῦ μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας. Τί γελοῖον ἄκουσμα! Οἱ βάρβαροι ἰδόντες τὰ ἀκάτια ταῦτα ὀρμῶντα ἐναντίον τοῦ πυρπολικοῦ των, ἔπεσον βιαίως εἰς τὰ ἰδικὰ των ἀκάτια (ἦσαν ὅλοι δ' ὁμοῦ 40 περίπου) καὶ παραιτήσαντες τὸ πυρπολικὸν των ἔδραμον νὰ σωθῶσιν εἰς μίαν τῶν πλησιεστέρων φρεγατῶν· οἱ δὲ ἡμέτεροι ἀναβάντες εἰς αὐτὸ καὶ εὐρόντες τὸ ἔρημον τὸ ἐκυρίευσαν ἀμαχητί, καὶ τὸ ἔφερον θριαμβευτικῶς εἰς τὸν στόλον μας.

Ἐν τούτοις ἡ ναυμαχία ἐπεκράτει μ' ὄλον τὸ πείσμα, ἐφύσα δὲ πρᾶος ἄνεμος ἀπὸ τοῦ κόλπου. Μ' ὄλον τοῦτο οἱ ἀδάμαστοι ἥρωες τοῦ στόλου μας, χωρὶς νὰ δειλιάσωσι ποσῶς οὔτε τὸ ὀγκῶδες οὔτε τὸ πολυἀριθμὸν τοῦ ἐχθροῦ, ἐπολέμησαν καρτεροψύχως, διέλυσαν τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν, ἔτρεψαν τὸν βάρβαρον εἰς φυγὴν, καὶ ἰδοὺ σήμερον ὁ ἑλληνικὸς στόλος στολίζει τὰ παρὰλιά μας.

#### 24 Ἰανουαρίου.

Ὁ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐχθρὸς τῆς Ἀφρικῆς (ὁ Ἴμπραήμ) συνήγαγε σήμερον τὰ στρατεύματά του καὶ τὰ ἐμοίρασεν

εις διάφορα τάγματα, ἐνῶ οἱ Γάλλοι<sup>(1)</sup> ξιφῆρεις ἔκαμον τὴν συνήθη γύμνασιν.

Ἄνω τοῦ κατασκευώματος τοῦ Κιουταχῆ εἶναι πρὸ πολλοῦ κατασκευασμένος, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, ἕνας πύργος. Μετὰ πολλῆς ὥρας λοιπὸν ἐξάσκησιν, ὠρμησαν οἱ Γαλλο-Ἀραβες τουφεκίζοντες ἐναντίον τοῦ πύργου τούτου, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἦτο κανεῖς, καὶ στήσαντες τὰς κλίμακας, χωρὶς κανεῖς νὰ τοὺς ἀντιτουφεκίῃ, τὸν ἐκυρίευσαν δι' ἐφόδου.

Αὐτὴ ἡ πρᾶξις δὲν ἦτον ἄλλο βέβαια παρὰ γύμνασις, κατὰ μίμησιν τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἐφορμήσωσιν ἐν ὥρᾳ τῆς καθ' ἡμῶν μελετωμένης ἐφόδου των. Πλὴν εἶναι περιεργον, ὅτι ἕνας στρατιώτης μας, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχεν ἰδεῖ ἄλλοτε τακτικὰ στρατεύματα, παρατηρῶν ταῦτα τὰ κινήματα, καὶ νομίσας ὅτι ἠπατήθησαν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον λάβει διεύθυνσιν, ἐφώνησε μὲ ὑψηλὴν φωνήν: «Λάθος ἔχετε, Τοῦρκοι· ἐδῶ εἶναι τὸ Μεσολόγγι, καὶ ὄχι αὐτοῦ ὅπου διευθύνεσθε».

### *Πί τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μεσολογγίου.*

(\*Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ φιλέλληρος Μάγκε)

Τὰ βάσανα, τὰ ὁποῖα ὑπομένομεν, καὶ μία πληγῆ, τὴν ὁποίαν ἔλαβα εἰς τοὺς ὄμους, δὲν μ' ἐσυγχώρησαν μέχρι τοῦδε νὰ σᾶς διευθύνω τοὺς τελευταίους μου ἀσπασμούς.

---

(1) Ἐννοεῖ Γάλλους ἀξιωματικούς ἐπιχειροῦντας εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἰμπραήμ.

Καταντήσαμεν εἰς τοιαύτην ἀνάγκην, ὥστε νὰ τρεφώμεθα ἀπὸ τὰ πλέον ἀκάθαρτα ζῶα καὶ νὰ πάσχωμεν ὅλα τὰ φορικτὰ ἀποτελέσματα τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης. Ἡ νόσος αὐξάνει ἔτι μᾶλλον τὰς δεινοπαθείας ὑπὸ τῶν ὁποίων θλιβόμεθα. Χίλιοι ἑπτακόσιοι τεσσαράκοντα τῶν ἀδελφῶν μας ἐτελεύτησαν καὶ πλέον τῶν ἑκατὸν χιλιάδων σφαῖραι κανονίων καὶ βόμβαι, ριπτόμεναι ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, κατηδάφισαν τοὺς προμαχῶνάς μας καὶ κατεκρήμνισαν τὰς οἰκίας μας. Τὸ δὲ ψῦχος μᾶς ἐνοχλεῖ ὑπερβολικῶς, καθότι εἴμεθα διόλου ἔστερημένοι ἀπὸ ξύλα τῆς φωτιᾶς.

Μὲ ὅλας τὰς στέρησεις ταύτας, εἶναι ἀξιοθαύμαστον θέαμα ὁ ἔνθερμος ζῆλος καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῆς φρουρᾶς μας. Πόσοι γενναῖοι ἄνδρες μετ' ὀλίγας ἡμέρας δὲν θέλει εἶσθαι πλέον εἰμὴ σκιαί, κατηγοροῦσαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις εἶναι ὁ ἀγὼν τῆς θρησκείας.

Οἱ Ἄλβανοί, ὅσοι παραίτησαν τὰς σημαίας τοῦ Ρεσιτ πασσᾶ, ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Ἴμπραήμ.

Ἐν ὀνόματι ὄλων τῶν ἐνταῦθα ἠρώων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ Νότης Μπότσαρης, ὁ Παπαδιαμαντόπουλος καὶ ἐγώ, ὅστις παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ἐδιωρίσθη ἀρχηγὸς ἐνὸς στρατιωτικοῦ σώματος, σᾶς ἀναγγέλλω τὴν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὠρισμένην ἀποφασίν μας, διὰ νὰ ὑπερασπισθῶμεν καὶ τὴν ὑστέραν σπιθαμὴν τῆς γῆς τοῦ Μεσολογγίου καὶ νὰ συνενταφισθῶμεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως, χωρὶς ν' ἀκούσωμεν πρότασιν τινα συνθήκης.

Ἡ τελευταία μας ὄρα ἤγγικεν. Ἡ ἱστορία θέλει

μᾶς δικαίῳσει καὶ οἱ μεταγενέστεροι θέλουν ἐλεεινολογήσει τὴν συμφορὰν μας. Ἐγὼ δὲ καυχῶμαι, διότι ἐντὸς ὀλίγου τὸ αἷμα ἐνὸς Ἑλβετοῦ, ἐνὸς ἀπογόνου τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, μέλλει νὰ συμμειχθῇ μὲ τὰ αἷματα τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος. Εἶθε νὰ μὴ χαθῇ μετ' ἐμοῦ τὸ διήγημα τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ὁποῖον συνέγραψα μὲ τοιοῦτον σκοπὸν ἕκαμα διάφορα αὐτοῦ ἀντίγραφα. Φροντίσατε παρακαλῶ, κύριε, νὰ καταχωρισθῇ εἰς μερικὰς ἐφημερίδας ἢ παροῦσα ἐπιστολή μου.

### 33. *Ἡ ἐσωσοῖα τοῦ Κιλκίς.*

Ἀπὸ τὸ ἐλαφρὸν ὕψωμα τοῦ Σαριγκιόλ, τὸ ὁποῖον στεφανώνει ἐν μικρὸν σιδηροδρομικὸν φυλακεῖον, φαίνονται πλέον καθαρὰ οἱ μεγάλοι κυματῶδεις λόφοι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸ Κιλκίς.

Εἶναι ὑψώματα γῆς, ἀλλεπάλληλα, στενώτατα συνδεδεμένα μεταξὺ των, τὰ ὁποῖα καταλήγουν εἰς τὸν καθαυτὸ λόφον τοῦ Κιλκίς. Οὗτος εἰς τὴν κορυφὴν του φέρει ἓνα λευκὸν στέμμα, τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Πτηνὰ τῆς τρικυμίας θὰ κατέφευγον εἰς τὸν βράχον ἐκεῖνον, διὰ νὰ κτίσουν φωλεὰς καταφυγῆς. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Βούλγαροι τὸν ἐξέλεξαν, διὰ νὰ τὸν κάμουν ὄρμητήριο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον νὰ ὀρμοῦν πρὸς τὰ κάτω, ὅπως οἱ πειραταί, καὶ νὰ καταστρέφουν τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν. Καὶ εἰς μίαν πλευρὰν τοῦ λόφου τούτου, τὴν ἀνατολικήν, ἐκτίσθη τὸ Κιλκίς.

Ὅσοι εἶδον τὰ στενά τοῦ Σαρανταπόρου<sup>(1)</sup> καὶ βλέπουν καὶ τὰ στενά τοῦ Κιλκίς δυσκολεύονται νὰ ἀποφανθοῦν ποῖα εἶναι τὰ τρομερώτερα. Ὅσοι ἀπλῶς σκεφθοῦν, πόσοι ὑπερήσπιζον τὰ στενά τοῦ Σαρανταπόρου καὶ πόσοι τὰ στενά τοῦ Κιλκίς<sup>(2)</sup>, δυσκολεύονται νὰ ἐξηγήσουν ὄχι τοῦ Σαρανταπόρου, ἀλλὰ τοῦ Κιλκίς τὴν νίκη. Διότι οἱ Βούλγαροι μὲ ὄλας τὰς εὐκολίας των, μὲ ὄχυρώματα ἀπόρθητα, μὲ τελείας σκοπεύσεις καὶ μὲ ἐπισημάνσεις ἐκ τῶν προτέρων ἐξηκριβωμένας, ἰσάριθμοι δὲ μὲ τοὺς ἐπιτεθέντας, εἶχον ὄλα τὰ μέσα νὰ σαρώσουν τοὺς ἐχθρούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὄλα τὰ μειονεκτήματα τῆς θέσεως καὶ ἔν μόνον πλεονέκτημα, τὸ τῆς ἀκατασχέτου ὀρμῆς.

Καὶ τέλος ἰδοὺ ὁ λόφος τῶν 605 μέτρων. Ὑψηλός, ἀπότομος, ἄγριος, μὲ δύο βαθείας χαράδρας, αἱ ὁποῖαι τὸν σχίζουν καθέτως. Οἱ Βούλγαροι κάθε ἄλλο ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν, ὄχι ὅμως ὅτι καὶ ὁ λόφος ἐκεῖνος θὰ ἐκυριεύετο μὲ τὴν λόγχην ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ σάρκα καὶ ὀστά, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι γίγαντες οὔτε ἐκατόγχειρες οὔτε ἄτρωτοι ὡς ὁ Ἀχιλλεύς. Καὶ στηρίζοντες τὰς ἐλπίδας των ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἦσαν ἦσυχιοι, ὅτι ἐμπρὸς εἰς

(1) Στενὴ δίοδος μεταξὺ τῶν Καμβουνίων ὄρεων, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912 κατεῖχον μὲ 30 χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ μὲ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Ταύτην ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε μετὰ πεισματώδη μάχην τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1912.

(2) Τὰ στενά τοῦ Κιλκίς κατὰ τὸν ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον τοῦ 1913 ὑπερήσπιζον 80000 χιλιάδες Βουλγάρων. Τούτους οἱ Ἕλληνες ἀνέτρεψαν ἐκ τῶν ὄχυρῶν των θέσεων μετὰ τριήμερον ὀρμητικωτάτην ἐπίθεσιν (21-23 Ἰουνίου).

αὐτὸ τὸ ὑψηλὸν τεῖχος τῆς γῆς θὰ ἔσπαζεν ἀφρισμένον τὸ κῦμα τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλ' εἶχον ὑπολογίσει, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀκατάβλητον γενναιότητα καὶ τὴν μεγάλην φιλοπατρίαν τοῦ Ἑλλήνος.

Εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν φονικωτάτην μάχην τοῦ Κιλκίς ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει κανεὶς νὰ θαυμάσῃ, εἶναι ἡ ἀπαράμιλλος ὀρμὴ καὶ ἡ ἀπαραδειγμάτιστος αὐτοθυσία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὅλοι οἱ πολεμικοὶ κανόνες καὶ τὰ πολεμικὰ διδάγματα ἐτέθησαν ἐκποδῶν ὑπὸ τῶν εὐζώνων μας. Ὁ ἀπαράβατος νόμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ στρατὸς δὲν πρέπει νὰ ἐπιχειρῇ ἔφοδον διὰ τῆς λόγχης ἀπὸ ἀποστάσεως μεγαλυτέρας τῶν διακοσίων μέτρων, ἔσβησε κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κιλκίς. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔσυρε τὴν λόγχην, τὴν προσήρμοσεν εἰς τὸ ὄπλον τοῦ δύο χιλιάδας μέτρα μακρὰν τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Καὶ ἐπτέρωσε τοὺς πόδας του καὶ ὤρμησε δεκατιζόμενος, θεριζόμενος, ἀραιούμενος, ἀλλ' ἀκράτητος, ἀπτόητος, ἀκατάσχετος.

Ἀπέναντί του εἶχε τοὺς σφαγεῖς, τοὺς δημίους τῶν ἀθῶων, τοὺς ἐμπρηστάς. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προχωρῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ διὰ μέσου ἑλληνικῶν χωριῶν εὐρισκε ταῦτα εἰς φρικώδη κατάστασιν. Τὰ βουλγαρικὰ στίφη ὑποχωροῦντα εἰς τὸ Κιλκίς, ἄφησαν ὀπίσω των μεγάλα μαῦρα ἄνθη τοῦ ὀλέθρου ἐπάνω εἰς τὴν χυρσίζουσαν ἐπιφάνειαν τῆς θερισμένης γῆς. Καὶ τὸ ἀπαίσιον αὐτὸ θέαμα δὲν ἠμποροῦσε παρὰ νὰ ἐξαργιώσῃ τοὺς Ἑλληνας. Ἐπτὰ ὥραϊα ἑλληνικὰ χωρία εἶχον μεταβληθῆ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων εἰς σωροὺς καπνιζόντων ἐρείπιων.

Ἐκ τῶν τριῶν διάφορα σημεῖα ἐπροχώρησεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐναντίον τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Κιλκίς. Ἄλλ' ἢ προέλασις ἦτο πολὺ δύσκολος. Κάτω ἡ πεδιάς ἦτο ἐντελῶς ἀνοικτὴ εἰς τὰ στόματα τῶν τηλεβόλων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐσκορπίζετο ὁ θάνατος. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἦτο εὐκόλος ἢ τοποθέτησις τῶν ἰδικῶν μας τηλεβόλων. Ἐνῶ μία πυροβολαρχία ἐζήτηε θέσιν κατάλληλον, αἱ ὀβίδες τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐθέρισαν τριάκοντα ἵππους καὶ τοὺς περισσοτέρους πυροβολητάς. Καὶ ὅμως παρ' ὅλα ταῦτα, ὅλοι ἐπροχώρουν ἀπίοητοι, ὅλοι πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ. Καὶ ἐνῶ ἀπὸ τὴν πεδιάδα ἀνέβαινε τὸ περικτὸν ἀκάλυπτον, ἀκράτητον, χωρὶς καμμίαν προφύλαξιν, δεξιὰ οἱ εὐζωνοὶ ἐπήδων τὰ ὑψώματα καὶ τὰ ἐκυρίευσον τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, σπεύδοντες νὰ φθάσουν εἰς τὸν λόφον 605.

Οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι τὰ εἶχον ὑπολογίσει ὅλα καὶ εἶχον λάβει ὅλα τὰ ἀμυντικὰ μέτρα πρὸς ἀπόκρουσιν καὶ καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων, εἶδον εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρων νὰ ἀνατρέπωνται ὅλοι οἱ ὑπολογισμοὶ των. Ἐπολέμησαν γενναίως, ἀντετάχθησαν μὲ λύσσαν, ἐγέμισαν μὲ τὰ πτώματά των τὰ χαρακώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἠγωνίζοντο ὄρθιοι. Ἀλλὰ αἱ κορυφαὶ τοῦ ἐνὸς μετὰ τὸν ἄλλον λόφον ἐστεφανώνοντο ἀπὸ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ ἐστολίζοντο ἀπὸ ἑλληνικὰς σημαίας. Καὶ ὅταν ἠκούσθησαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου καὶ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῆς μάχης ζητωκραυγαὶ τῶν εὐζώνων ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ 605, οἱ Βούλγαροι κατάπληκτοι ἀπὸ τὸ θαῦμα ἐρροβόλησαν κάτω εἰς τοὺς λόφους τρέχοντες ὡς παράφρονες.

Ἐμπρὸς εἰς τὸν κυρίως λόφον τοῦ Κιλκίς καὶ εἰς τὰ πλάγια τοῦ ὑψώματος 605 ἡ μάχη διεξήχθη ὄχι μὲ

τὰ ὄπλα ἢ μὲ τὴν λόγχην, διότι τὰ μὲν ὄπλα δὲν εὗρισκον καιρὸν νὰ γεμισθοῦν, αἱ δὲ λόγχαι εἶχον λυγίσει. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀντίπαλοι μετεχειρίσθησαν τὰ ὄπλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἢ φύσις ὥπλισε τοὺς λέοντας, τοὺς ὄνυχας καὶ τοὺς ὀδόντας.

Κατὰ τὸ ἔσπερινὸν τῆς τρίτης ἡμέρας ὑψώθησαν ἀπὸ τὸ Κιλκίς αἱ πρῶται φλόγες τῆς πυρκαϊᾶς. Ἡ νίκη, ἢ λαμπρὰ ἑλληνικὴ νίκη, εἶχε συντελεσθῆ. Οἱ Βούλγαροι ἔξαντλήσαντες καὶ τὴν τελευταίαν σταγόνα τοῦ θάρρους των, ἔφευγαν πλέον κάτω ἀπὸ τὰ βουνά, πετῶντες τὰ ὄπλα καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχον, ὡς ἀγέλαι τρομαγμένων θηρίων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν πλέον ὄνυχας καὶ ὀδόντας.

Τὸ Κιλκίς, ἢ ἀποτρόπαιος φωλεὰ τῶν Κομιτατζήδων, ἐκαίετο, ὄχι ὅπως ἔκαιον οἱ αἰμοχαρεῖς καὶ ἄνδρσι Βούλγαροι ἀντάρται τὰ χωρία τῶν ἀπολέμων καὶ εἰρηλικῶν κατοίκων μὲ πετρέλαιον καὶ χειροβομβίδας, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔντιμα ὄπλα τοῦ πολέμου, μὲ τὰς βόμβας, τὰς ὁποίας ἔξεσφενδόνιζον τὰ στόματα τῶν ἑλληνικῶν πυροβόλων.

Ἄλλὰ καὶ κάτω εἰς τὴν πεδιάδα καὶ εἰς τὰ διάμεσα τῶν λόφων καὶ εἰς τὰς πλευρὰς τῶν βουνῶν ὁ θάνατος εἶχε θερίσει χιλιάδας ἀνδρῶν. Τριῶν ἡμερῶν ἀγῶν εἶχε ρίψει κάτω τὸ ἄνθος τῆς ἑλληνικῆς νεότητος καὶ οἱ γενναῖοι ἔσκέλαζον μὲ τὰ πτώματά των τὸ πεδίον τῆς μάχης.

*Κατὰ Γ. Τσοκόπουλον*

### 34. Ὁ θάσας.

Ἦσαν ἑννέα. Τοὺς διεκρίνομεν καθαρὰ ἀπὸ τὰς θέσεις μας, ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, ἐξηπλωμένους εἰς διαφόρους στάσεις. Ὁ ἕνας προηγῆς ὁ ἄλλος ὑπίος· κάποιος ἄλλος στηριζόμενος εἰς ἕνα κομμένον κορμὸν δένδρου. Ὅλοι μὲ τὴν παγερὰν ἀκαμψίαν τοῦ θανάτου εἰς τὰ μέλη ἔμενον ἐκεῖ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἄταφοι. Κατὰ τὸ δειλινὸν ἐβλέπομεν σμήνος κοράκων νὰ περιπίπταται μὲ βουλιμίαν καὶ ἐπιμονήν, ἐποφθαλμιῶν καὶ ἀνυπόμονον, παρ' ὅλας τὰς σφαίρας, αἵτινες ἐσφύριζον πέριξ του, καὶ τὸν θόρυβον τῆς μάχης.

Εἶχον μείνει καὶ οἱ ἑννέα κατὰ τὴν πείσμονα συμπλοκήν, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐπὶ τοῦ λόφου δύο ἡμέρας πρὶν. Ἐκτοτε ὁ λόφος ἐκρίθη καὶ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὡς μὴ δυνάμενος νὰ κρατηθῆ, καὶ ἐγκατελείφθη μὲ τοὺς ἑννέα νεκροὺς εὐζώνους ἐπὶ τῆς γυμνῆς βραχώδους κορυφῆς του.

Μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης, κατόπιν διαρκοῦς καὶ ἐπιμόνου βροχῆς καὶ ὀμίχλης, εἶχεν ἐπικρατήσει αἰθρία καὶ ἕνας γλυκύτατος καὶ γαλήνιος οὐρανὸς ἐστέγαζε τοὺς ἐξακολουθοῦντας νὰ μάχωνται διαρκῶς ἡμέραν καὶ νύκτα ἀπὸ τῶν ἰδίων θέσεων ἐκατέρωθεν τοῦ λόφου.

Ὅλοι οἱ ἄλλοι νεκροὶ εἶχον περισυλληχθῆ μέσα εἰς τὰς χαράδρας, τὰς πλαγιάς τῶν λόφων, ἀπὸ ὅλα τὰ δασώδη μέρη, καὶ εἶχον ταφῆ τὴν παραμονὴν μὲ τὰς εὐχὰς τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἑννέα; Δίς καὶ τρίς ἐπεχεί-

ρησαν οἱ τραυματιοφορεῖς ἔρποντες νὰ τοὺς τραβήξουν κάτω, καὶ τὴν αὐταπάρνησίν των τὴν ἐπλήρωσαν ἀκριβὰ: οἱ ἑννέα εἶχον γίνοι δώδεκα!

— Καὶ ὅμως πρόπει νὰ ταφοῦν! Ἐγὼ δὲν τοὺς ἀφήνω νὰ τοὺς φᾶν τὰ ὄρνια, ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ διοικητοῦ. Νὰ ταφοῦν ἐκεῖ ἐπάνω! Νὰ ταφοῦν ἐπὶ τόπου. Νὰ πάη ἐκεῖ καὶ ὁ παπᾶς.

Νὰ πάη ἐκεῖ καὶ ὁ παπᾶς! Ὁ ἀγαθώτατος Παπα-Γεώργης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἀπλοῦς καὶ εἰρηνικὸς ἐφημέριος κάποιου ὄρειοῦ χωρίου τῆς Ρούμελης εὐρέθη ἕνα πρωτὶ ἱερεὺς εὐζωνικοῦ τάγματος, ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν μέγαλον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάτι ἄλλο ἀκόμη: οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὸ τάγμα ἦσαν ἀπὸ τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν τῆς πατρίδος του. Τοὺς ἐγνώριζε μὲ τὰ ὀνόματά των. ἤξευρε τὰς μητέρας των, τὰς γυναῖκάς των, τὰς ἀδελφάς των. Καὶ ὅλαι αὐταὶ τὸν εἶχον προτρέψει νὰ δεχθῆ, τὸν εἶχον παρακαλέσει γονυκλινεῖς νὰ πάη μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ: νὰ τὰ προστατεύη μὲ τὸ σχῆμά του καὶ νὰ ἀποτρέπη τὸν κίνδυνον μὲ τὴν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶχεν ὑπερικήσει τοὺς δισταγμοὺς του, καὶ πρὸ πάντων εἶχε κατορθώσει νὰ πείσῃ τὴν παπαδιὰ ὅτι αὐτὸ ποὺ κάμνει εἶναι θέλημα καὶ εὐχὴ Θεοῦ.

Ἐκτοτε ἐπὶ δέκα συνεχεῖς μῆνας, καὶ εἰς τοὺς δύο πολέμους, ἠκολούθει τὸ τάγμα: ἐσυνήθισε εἰς τὰς στερησεις μὲ ὅλα τὰ πενήντα ἔτη του, εἰς τὰς κακουχίας, εἰς τὴν πείναν, εἰς τὸ ψῦχος καὶ τὰς βροχάς, τυλιγμένος μὲ μίαν κάπαν καὶ κοιμώμενος ὑπὸ τὸ ἀντίσκηνον.

Εἰς δύο πράγματα δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ συνηθίσῃ. Τὸ ἓν ἦτο, νὰ συγκρατῆ τὰ δάκρυά του, καὶ μίαν

φρικιάσιν, ὅταν τὸν ἐκάλουν νὰ εἶπῃ τὰς εὐχὰς τῶν νεκρῶν, ἐπάνω εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ἐπιμήκεις ἐκείνας τάφρους, τὰς ἀνοιγομένας εἰς κάποιαν ἔρημον κορυφὴν ἢ χαράδραν, καὶ μέσα εἰς τὰς ὁποίας ἐτοποθετοῦντο μεθοδικώτατα, ὁ εἷς παραπλεύρως τοῦ ἄλλου, παραμορφωμένοι καὶ ἀγνώριστοι, οἱ γνωστοὶ τοῦ τῆς χθές· διὰ τοὺς ὁποίους τὴν ἰδίαν νύκτα θὰ ἔγραφεν εἰς τὴν πατρίδα του τὸ σύνθημα καὶ τακτικὸ του: «νὰ πῆς μὲ τρόπον στὴ γυναῖκα τοῦ τάδε ὅτι πάει αὐτός! καὶ στὴ μάνα τοῦ δεῖνα πὼς δὲν θὰ τὸν ξαναἰδῇ».

Τὸ ἄλλο, τὸ σπουδαιότερον; Ὁ ἀληθὴς ἐφιάλτης του ἦτο ὅτι ἐστάθη ἀδύνατον ἐπὶ δέκα μῆνας νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τὸ σφύριγμα τῆς σφαίρας, μὲ τὴν ιδέαν τοῦ ἀκαριαίου θανάτου· ὅτι, ἐνῶ ἔζη τὴν μίαν στιγμὴν, τὴν ἄλλην ἀποτόμως θὰ μετέβαινεν εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν καὶ ὅτι αἰτία θὰ ἦτο ἐκεῖνος ὁ μικρὸς διάβολος, ὁ ὁποῖος ἐσφύριζε τόσον ἀπαίσια! Καὶ ἐσύριζαν, ἐσύριζαν αἱ σφαῖραι διαρκῶς ἐπὶ ἡμέρας καὶ νύκτας, καὶ εἰς πᾶσαν στιγμὴν· εἰς τοὺς καταυλισμούς, ἐκεῖ ὅπου ἔτρωγε, ἐκεῖ ὅπου ἔγραφε· καὶ ὅταν προσεπάθει νὰ κοιμηθῇ ἀκόμη, ἀπὸ τὰ γειτονικὰ ἀντίσκηνα ἤκουε κάποιον θόρυβον, μίαν μικρὰν κίνησιν, μίαν κραυγὴν πόνου:

— Δὲν εἶναι τίποτε, παπᾶ. Κάποιος κτυπήθηκε!

Καὶ μετεχειρίζετο ὅλα τὰ τεχνάσματα διὰ νὰ ἐλαττώσῃ τὰς πιθανότητας τοῦ κινδύνου· καὶ εἶχε σπουδάσει σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν ὅλον τὸ ἔδαφος. Δὲν ὑπῆρχε πέτρα, μικρὸς βράχος, μονοπάτι, ἔστω καὶ ἡ πλέον ἀνεπαίσθητος πτυχὴ ἐδάφους καὶ ὁ λεπτότερος κορμὸς δένδρου, τὸν ὁποῖον νὰ μὴ εἶχε μελετήσῃ καὶ νὰ μὴ ἐχρησι-

μποίει μὲ προσποιητὴν ἀπάθειαν καὶ ἀφέλειαν, ὥστε νὰ μὴ ἐκτίθεται εἰς τὰ βλέμματα τῶν ἄλλων.

— Νὰ πάη καὶ ὁ παπᾶς ἐκεῖ, εἶχεν ἐπαναλάβει ὁ ταγματάρχης. Πολὺ πρὶν ὁ ἥλιος ἀνατείλῃ, ἐξεκίνησαν οἱ ἄνδρες τῆς ἀγγαρείας ἕκαστος μὲ ἓνα πτύον καὶ μίαν σκαπάνην ἐπ' ὤμου. Διέβησαν κάτω τὴν δασώδη χαράδραν, βαδίζοντες ἀραιά, ὁ εἷς ὀπισθεν τοῦ ἄλλου, καὶ ἐπλησίασαν τὴν πλαγιὰν τοῦ ἀπαισίου λόφου. Τελευταῖος ἠκολούθει, μὲ ἓνα μικρὸν σκοῦφον μαῦρον φέροντα τὸ στέμμα, χωρὶς κάπαν, μὲ τὰ ξεθωριασμένα καὶ σχισμένα ράσα, ὁ ἱερεὺς, κρατῶν εἰς τὸ ἓνα χέρι τὸν σταυρόν, καὶ εἰς τὸ ἄλλο ὑπὸ μάλης διπλωμένον τὸ πετραχήλι του.

Ὅπως κάθε πρωί, πυκνὴ ὁμίχλη ἐκάλυπτεν ἀκόμη τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου. Ὅλοι ἐτάχυναν τὸ βῆμα, διὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ἐβάδιζον κατ' ἀρχὰς ὄρθιοι. Μετ' ὀλίγον ὁ πρῶτος ἐγονυπέτησε· τὸν ἐμιμήθησαν ἀμέσως καὶ οἱ ἄλλοι, καθὼς καὶ ὁ παπᾶς.

Ὅταν ἔφθασαν τέλος εἰς τὸ μικρὸν πλάτυσμα, πὺν ἐσχηματίζετο εἰς τὴν κορυφὴν, ἔπεσαν ἄλλοι πρηνεῖς, ἄλλοι εἰς τὰ πλάγια, καὶ βοηθούμενοι μὲ τὰς χεῖρας, μὲ τὰ γόνατα, ἔρποντες, ἐπλησίασαν τοὺς νεκροὺς, καὶ τοὺς ἔσυραν ἓνα-ἓνα ὀπίσω ἀπὸ μίαν προεξοχὴν βραχώδη, ἢ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ τοὺς προκαλύψῃ, γονυπετεῖς τοῦλάχιστον· ἐκεῖ συγκεντρωμένοι ἤρχισαν νὰ σκάπτουν μερικοὶ πλαγιασμένοι, ἄλλοι πρηνεῖς, ἕκαστος ὅπως ἠδύνατο, κατὰ μῆκος τοῦ βράχου τὴν τάφρον, ἢ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ περιλάβῃ τὰ πτώματα τῶν συντρόφων των.

Ἡ ὁμίχλη εἶχεν ἀραιώσῃ ὀλίγον καὶ μέσα ἀπὸ τὸν

πέπλον διεφαίνετο ἓνας ἥλιος κατέρυθρος, μόλις ἀνατέλλων. Πότε-πότε ἐσύριζε καμμιὰ σφαῖρα τυχαία καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ σκύβουν ἀκόμη περισσότερο.

Ἐποιοῦντες ἐτοποθέτησαν τὸν ἓνα πλησίον τοῦ ἄλλου τοὺς νεκροὺς εἰς γραμμὴν θλιβεράν μέσα εἰς τὸ βάθος τῆς τάφρου, προτοῦ ἐπαναρρίψουν τὰ χρώματα, ἐκάλεσαν ὅλοι μαζί τὸν παπᾶν μὲ φωνήν, ἡ ὁποία ἀντήχησεν εἰς τὰ ὠτά του ὡς κραυγὴ θανάτου, προερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τῆς τάφρου:

— Ἐμπρός, τώρα, πατεράκι, ἡ δουλειὰ ἡ δική σου. Ἐρῶν καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀνέλθει τὴν ὑπολειπομένην κλιτὸν τοῦ λόφου καί, ἀφοῦ συνεσπειρώθη, ὅσον ἠδύνατο περισσότερο, ἐκαλύπτετο ὀπισθεν ἑνὸς τεμαχίου κορμοῦ καμένης δρυός. Δύο-τρεῖς ἀπὸ ἡμᾶς παρηκολούθουν περιεργοὶ μὲ τὰ δίοπτρα ἀπὸ τὸν ὀπισθεν λόφον.

Μόλις ἤκουσε τὴν φωνήν, ἐσύρθη σιγὰ-σιγὰ, μὲ μυστικῶς ὑπερβολικὰς προφυλάξεις, καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὸ χεῖλος τῆς τάφρου. Ἐκεῖ ἐστάθη πρὸς στιγμὴν, ὡσὰν νὰ ἐσκέπτετο κάτι, ὡσὰν νὰ ἐδίσταζεν· ἐξεδίπλωσε τὸ πετραχήλι του· δύο-τρεῖς φορὰς τοῦ ἔπεσεν ἀπὸ τὰ τρέμοντα χέρια του· ἐπὶ τέλους τὸ ἐφόρεσε. Οἱ ἄλλοι ἀπεκαλύφθησαν· ἔκαμαν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, πάντοτε κρυμμένοι ὀπίσω ἀπὸ τὴν προεξοχὴν τοῦ βράχου.

Ἐξαφνα διακρίνομεν ἓνα μαῦρον ῥάσον νὰ σηκώνεται ὄρθιον, καὶ τὸ χρυσίζον πετραχήλι νὰ λαμποκοπᾷ εἰς τὰς ἀκτῖνας ἑνὸς λαμπροῦ ἡλίου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαλύσει τὴν ὀμίχλην· καί, ὡς ἐὰν τοῦτο ἦτο σύνθημα ἀναμενόμενον, καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἤρχισε γενικὸν πῦρ. Τὴν

ξηρὰν καὶ παρατεταμένην ἡχῶ τῶν ὀπλων παρηκολούθη-  
σεν ἀμέσως ἢ ὑπόκωφος καὶ βαθεῖα τῶν πυροβόλων. Αἰ-  
βολίδες ἐσύριζον· ἀμέτρητα πλέον τὰ μικρὰ νέφη τῶν  
διαρρήξεων τῶν ὀβίδων ἔσχιζον τὸν γλαυκὸν οὐρανόν.

— Κάθισε κάτω, παπᾶ! Θὰ μᾶς ἰδοῦν! ἐφώναξαν  
οἱ ἄλλοι. Ἄλλ' αὐτὸς ἐφαίνετο ὡς νὰ μὴ ἦτο ἐκ τοῦ κό-  
σμου τούτου ἐκείνην τὴν στιγμήν. Ἄνεστηλωσε περισσό-  
τερον τὸ μικρὸν του ἀνάστημα, ὕψωσεν ὅσον ἠδύνατο  
ὑψηλὰ μὲ τὸ δεξιόν του χέρι τὸν σταυρόν, καὶ ἡ λευκά-  
ζουσα γενειὰς του ἤρχισε νὰ κινῆται, σημειώνουσα ἀπὸ  
μακρὰν τὰ λόγια καὶ τὰς εὐχὰς τῆς Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι  
ἐξήρχοντο ἀπὸ τὸ στόμα του ἀργὰ-ἀργὰ, ὅπως ὅταν εὐρί-  
σκετο εἰς τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου του!

Ἡ ἀγγαρεία τῆς ταφῆς, ἀφοῦ ταχέως ἐσκέπασε τοὺς  
νεκρούς, τρέχουσα εἰς τὴν κατωφέρειαν ἐν μέσῳ τοῦ σά-  
λου τῆς μάχης, ἐξηφανίζετο κάτω εἰς τὴν χαράδραν.

Αὐτὸς ἀτάραχος, ἀναστηλωμένος, προβαλλόμενος  
εἰς τὸ γλαυκὸν στερέωμα, ἐξηκολούθει νὰ μένη εἰς τὴν  
στάσιν ἐκείνην, ἕως ὅτου καὶ ἡ τελευταία λέξις τῆς ἀκο-  
λουθίας τῶν νεκρῶν ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ στόμα του. Ἀφοῦ  
ἐτελείωσεν, ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, συνέπτυξε τὸ  
πετραχήλι του ὑπὸ τὴν μασχάλην, καὶ μὲ βῆμα βραδύ  
καὶ σταθερὸν κατῆλθε τὴν κλιτύν, πάντοτε ὄρθιος, ρί-  
πτων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἡσυχον βλέμμα πρὸς τὰς  
ἐχθρικὰς θέσεις, ἕως ὅτου ἔφθασε κάτω εἰς τὴν χαρά-  
δραν ἀσφαλῆς καὶ ἐκτὸς κινδύνου.

Ὅταν τὸ βράδυ μετὰ τὴν μάχην ἐπῆγα νὰ ἐκφράσω  
τὸν θαυμασμόν μου, τὸν εὖρον νὰ κάθηται σταυροπόδι  
εἰς τὸ ἀντίσκηνόν του καὶ νὰ γράφῃ τὸ συνηθισμένο

πρὸς τὴν παπαδιά: «Νὰ ειλῆς μὲ τρόπο στὴ γυναῖκα τοῦ  
τάδε, πὼς πάει αὐτός· καὶ στὴ μάνα τοῦ δεῖνα πὼς δέ  
θὰ τὸν ξαναἰδῆ».

*N. Πετμεζᾶς*

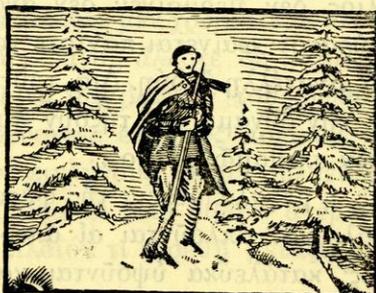
### 35. *Εἰς τὰς σκιὰς ἀγνώστων ἡρώων.*

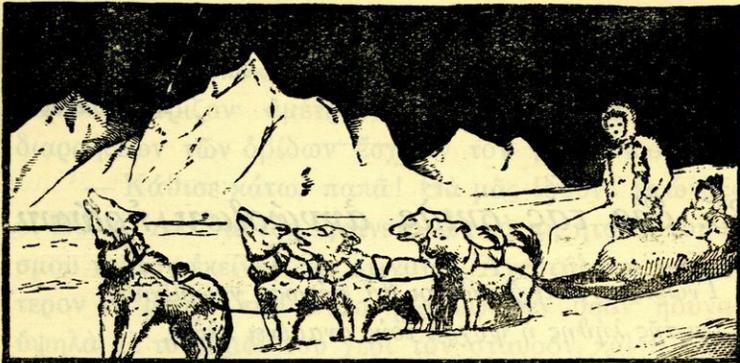
*Γνωρίζουν, ὅτι ἀγνωστοὶ θὰ πέσωσι γνωρίζουν,  
ὅτι τῆς λήθης ἢ ψυχρὰ τοὺς ἀναμένει κλίμη,  
καὶ ὁμως εἰς τὸν θάνατον ἀτάραχοι βαδίζουν.  
Δὲν πολεμοῦν ὑπὲρ αὐτῶν οὐδέποτε Ἐκεῖνοι!  
Αὐτοὶ τὴν πεῖναν, τὰς πληγὰς, τὸ μνῆμα, τὴν σκοτίαν,  
καὶ ἄλλοι, ἄλλοι εἰς τὸ φῶς καὶ εἰς τὴν ἀθανάσιαν!*

*ᾠ ἡρώες ἀγνώριστοι, πεσόντες εἰς τὰ σκότη!  
Ἐὰν ἡ μνήμη λησμονῆ τὴν ἔξοχον θυσίαν,  
ἐκεῖ ἐπάνω τοῦ Θεοῦ τὸ βλέμμα δὲν ὑπνώττει·  
βλέπει τὰ ἔργα, καὶ ποτέ, ποτέ τὴν ἱστορίαν...*

*ᾠ ἡρώες ἀγνώριστοι, πεσόντες εἰς τὰ σκότη,  
ἂν εἶσθε κάτω ἔσχατοι, ἐπάνω εἶσθε πρῶτοι!*

*Ἀλ. Παζάσχος*





### 36. Βορειόλαλοι καὶ σορικαὶ χῶραι.

Εἰς τὰς χώρας ταύτας τὸ ψῦχος εἶνε δορυτάτον. Ὅλα εἶνε παγωμένα, καὶ ποταμοὶ καὶ θάλασσαί τὸσον δὲ σκληροὺς εἶνε ὁ πάγος, ὥστε ὁμοιάζει πρὸς βράχους ὀλισθηροῦς. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ἡ γνωστὴ εἰς ἡμᾶς διαδοχὴ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. Εἰς τοὺς πόλους ἡ νύξ διαρκεῖ ἕξ μῆνας καὶ ἕξ μῆνας ἡ ἡμέρα.

Ἐκεῖ ὁ ἥλιος δὲν θερμαίνει δὲν ἀναβαίνει ποτὲ ὑψηλὰ εἰς τὸν οὐρανόν· φαίνεται πάντοτε χαμηλὰ εἰς τὸν ὀρίζοντα, ὡς νὰ ἀνατέλλῃ ἡ δύη. Διὰ τοῦτο αἱ ἀκτίνες τοῦ μόλις ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ τήξουν τὸ παγωμένον ἔδαφος εἰς ὀλίγων σπιθαμῶν βάθος.

Ἐν τούτοις ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς φύσεως εἶνε ἀπερίγραπτος. Κατάλευκοι ἀπλοῦνται αἱ ἀπέραντοι χιονοσκεπεῖς πεδιάδες· κατάλευκα ὑψοῦνται καὶ τὰ ὄρη, τὰ

ὅποια μακρόθεν διαγράφονται λευκοκύανα, ἐστολισμένα μὲ τὸ γλυκὺ ἀνοικτὸν χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπὶ τῶν θαλασσῶν πλανῶνται πελώριοι ὄγκοι πάγου· εἶνε διαφανεῖς ὡς κρύσταλλοι καὶ λάμπουν εἰς τὸν ἥλιον, ἀντανεκλώντες μυρία χρώματα.

Ἄλλ' οἱ γιγαντιαῖοι ἐκεῖνοι λευκοὶ ὄγκοι τηρόμενοι εἰς τὸν ἥλιον ραγίζονται, θρυμματίζονται καὶ κατακρημνίζονται διὰ μιᾶς. Τότε ἀκούεται κρότος δυνατός, παρατεταμένος καὶ βροντώδης, ὡς ἐὰν ἐξεπυρσοκρότουν ὁμοῦ πολλὰ τηλεβόλα. Ἐξαφνα ἀναπηδοῦν χεῖμαρροι ὄρητικοὶ καὶ καταρράχται μεγαλοπρεπεῖς, σχηματίζοντες λίμνας καὶ ποταμούς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ μακρὰ νύξ τῶν πόλων, δὲν εἶναι τόσον σκοτεινὴ, ὡς τὴν φανταζόμεθα. Τοὺς φοβεροὺς πάγους καὶ τὴν μελαγχολίαν καὶ ἐρημίαν τῶν πολικῶν χωρῶν φωτίζει ἀκατάπαυστον γλυκὺ φῶς, τὸ «βόρειον σέλας».

Ἐπεράνω τοῦ ὀρίζοντος ὑψοῦται μέγα καὶ φωτεινὸν φῶς, τὸ ὅποῖον ἄλλοτε μὲν φαίνεται ἐρυθρὸν ἢ πορτοκαλλόχρουν, ἄλλοτε δὲ πράσινον ἢ κυανοῦν, ἄλλοτε δὲ λευκὸν ὡς ἄργυρος. Καὶ ὡς μεταλλάσσει τὸ φῶς τοῦτο, οὕτω προσλαμβάνουν καὶ οἱ παράδοξοι ἐκεῖνοι τόποι ποικίλα χρώματα· ἄλλοτε μὲν χρωματίζονται ἐρυθροί, ἄλλοτε δὲ πράσινοι ἢ κυανοὶ, ἄλλοτε δὲ κατάλευκοι καὶ τόσον λαμπροί, ὥστε νὰ θαμβῶνουν τοὺς ὀφθαλμούς.

Οἱ ταξιδεύοντες εἰς τοὺς πολικοὺς τόπους διατρέχουν μεγάλους κινδύνους. Οἱ ὑπερμεγέθεις ἐκεῖνοι ὄγκοι τοῦ πάγου ὠθούμενοι ὑπὸ βιαίων ἀνέμων κινοῦνται ὄρητικῶς. Ἄν πλοῖόν τι εὐρεθῆ μεταξὺ τοιούτων ὄγκων, κατασυντρίβεται.

Εἰς τὴν ξηρὰν πάλιν ἄλλοι κίνδυνοι ἀναμένουν τοὺς τολμηροὺς, τοὺς προχωροῦντας μέχρι τῶν πολικῶν χωρῶν. Εἰς τὰς ἐρήμους ἐκ πάγου ἐκτάσεις περιπλανᾶται ἡ λευκὴ ἄρκτος· εἶναι δ' αὕτη ζῷον ἀγριώτατον, καὶ ἐπειδὴ ἔχει τεραστίαν δύναμιν, ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις πέσῃ εἰς τοὺς ὄνυχάς της.

Εἰς ναύτης ἐκ τοῦ πληρώματος τοιοῦτου πλοίου, ἐνῶ ἴστατο ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἠσθάνθη ἔξαφνα νὰ τὸν κτυποῦν εἰς τὴν ράχιν νομίσας ὅτι κάποιος ἐκ τῶν συντρόφων του ἠθέλησε νὰ ἀστεῖσθῃ μαζί του, ἐστράφη γελῶν ἀλλ' ἀφῆκε κραυγὴν φρίκης, ὡς εἶδε πλησίον του τὴν λευκὴν ἄρκτον. Οἱ σύντροφοί του ὤρμησαν νὰ τὸν σώσουν· ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν, διότι ἡ ἄρκτος μὲ ἐν κτύπημα τὸν συνέτριψε.

Εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν πολικῶν χωρῶν πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἀπὸ τριῶν αἰῶνων ἀφιέρωσαν πολλὰ ἔτη τῆς ζωῆς των.

Περίφημον ἰδίᾳ ὑπῆρξε τὸ ταξίδιον τοῦ Νορβηγοῦ Νάνσεν, ὁ ὁποῖος μὲ ἐν πλοίον, τὸ 1895, ἐπεχείρησε νὰ πλεύσῃ ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τοῦ βορείου ὠκεανοῦ εἰς τὸ ἄλλο. Ἄλλ' ὅτε ὑπερέβη τὴν 86<sup>ην</sup> μοῖραν, τὸ πλοῖόν του εὐρέθη περικυκλωμένον ὑπὸ τῶν πάγων καὶ ἀπεκλείσθη ὡς ἐντὸς φυλακῆς· ὁ Νάνσεν τότε καὶ τὸ πλήρωμα ἐπὶ μακρὸν ἔζησαν ἐν τῷ πλοίῳ αἰχμάλωτοι τῶν πάγων. Πέριξ αὐτῶν ἔβλεπον νὰ πλανᾶται ἐπὶ τῶν πάγων ἡ λευκὴ ἄρκτος. Ἀλλοίμονον ἂν ἔπιπτε κανεὶς ἄοπλος εἰς τοὺς ὄνυχάς της! Ἄλλ' ὁ ἀτρόμητος Νάνσεν, πεισθεὶς ὅτι τὸ πλοῖόν του δὲν ἀπείχε πολὺ ἀπὸ τὸν βόρειον πόλον, ἐπεχείρησε δι' ἐλκῆθρου νὰ φθάσῃ εἰς αὐτόν. Ἐνῶ ὁμως

καὶ ἐν τῇ προσπαθείᾳ ταύτῃ ἀπετύγχανε, τὸ πλοῖόν του «Φραϊήμ», τέλος, ἀπληυθερώθη ἐκ τῶν πάγων καὶ ἔφθασε σῶον εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ δὲ Νάνσεν, ἐπιστρέφων μὲ τὸ ἔλκηθρον ἐκ τοῦ ταξιδίου του, δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ τὸ πλοῖον καὶ μετεφέρθη τελευταῖος εἰς τὴν πατρίδα.

Πρῶτος ὁ Ἀμερικανὸς ἀντιναύαρχος Πῆρσ καταρ-θωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸν βόρειον πόλον καὶ νὰ λύσῃ τὸ μυστήριον τῶν πάγων. Οὗτος μετὰ τοῦ ὑπηρετοῦ του Ματθαίου ἔφθασαν εἰς τὸν πόλον τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1909. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου των ἔβλεπον τὸν ἥλιον διαρκῶς, διότι, ὡς εἶπομεν, πλησίον τοῦ βορείου πόλου ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας δὲν ἀναβαίνει ὑψηλὰ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ φαίνεται χαμηλὰ εἰς τὸν ὀρίζοντα, γράφων κύκλους.

Ὁ Πῆρσ καὶ ὁ Νάνσεν ἐβεβαίωσαν ὅτι περὶ τὸν πόλον δὲν ὑπάρχει ξηρὰ· μόνον θάλασσα κεκαλυμμένη ὑπὸ πάγων ὑπάρχει ἐκεῖ.

Εἰς τὰς παγοσκεπεῖς ἐκείνας χώρας ζῆ καὶ ἔν πτηνόν, ἔξοχον παράδειγμα φιλοστοργίας, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ζωολογίαν λέγεται «νῆσσα ἢ λεπτόπιλος». Εἶναι κατὰ τι μεγαλυτέρα τῆς νήσσης τῶν ἰδικῶν μας χωρῶν, καὶ φέρεται λεπτότατα μεταξοειδῆ πτίλα. Ἐκ τῶν πτίλων τούτων κατασκευάζονται ἐφαπλώματα θερμότατα, ἀλλὰ τόσον ἑλαφρά, ὥστε μόλις αἰσθάνεται τις ὅτι τὸν καλύπτουν. Τὰ πτίλα ταῦτα εἶναι περιζήτητα εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ οἱ συλλέκται αὐτῶν κερδίζουν πολλὰ χρήματα. Ἡ συλλογὴ τῶν πολυτίμων τούτων πτίλων γίνεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον:

Αἱ λεπτόπιλοι αὐταὶ νῆσσαι κατασκευάζουν τὴν

φωλεάν των ἐπὶ τῶν πάγων διὰ θαλασσίων φυτῶν. Διὰ νὰ προφυλάξουν δὲ τὰ φά των ἐκ τοῦ ψύχους, ὁσάκις ἀπομακρύνονται πρὸς εὐρεσιν τροφῆς, ἀποσποῦν διὰ τοῦ ράμφους των πτίλα ἐκ τοῦ στήθους των καὶ τὰ καλύπτουν δι' αὐτῶν. Οἱ πτιλοσυλλέκται καιροφυλακτοῦντες πότε τὰ πτηνὰ θὰ ἐξέλθουν ἐκ τῆς φωλεᾶς των, ἔρχονται καὶ ἀρπάζουν τὰ πτίλα. Ὅταν τὰ πτηνὰ ἐπανέλθουν καὶ εὐρουν τὰ φά των χωρὶς τὸ θερμὸν κάλυμμά των, ἀποσποῦν ἄλλα πτίλα ἀπὸ τὸ στήθος των. Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι, τοὺς ὁποίους ἡ ἀγάπη τοῦ κέρδους καθιστᾷ πολὺ σκληροῦς, εὐρίσκουν ἄλλην κατάλληλον εὐκαιρίαν, διὰ νὰ ἀρπάσουν καὶ ταῦτα· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἀπογυμνοῦται, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ μέλλοντα τέκνα της. Ὁ σύντροφός της—διότι τὰ πτηνὰ αὐτὰ ζοῦν κατὰ ζεύγη ὡς αἱ περιστεραί—βλέπων αὐτὴν τρέμουςαν ἀπὸ τὸ ψύχος, ἀρχίζει καὶ αὐτὸς ν' ἀποσπᾷ ἰδικά του πτίλα, διὰ νὰ καλύψῃ τὰ φά. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται δις καὶ τρίς· τότε οἱ σκληροὶ πτιλοσυλλέκται μεταβαίνουν εἰς διαρπαγὴν ἄλλης φωλεᾶς.

Αἱ πολικαὶ χῶραι εἶναι ἀκατοίκητοι· ἀλλὰ νοτιώτερον, ὅπου αἱ μακροὶ νύκτες διαρκοῦν ἕνα ἢ δύο μῆνας, ἂν καὶ τὸ ψῦχος εἶνε δριμύτατον, ζοῦν ὅμως ἀνθρώπινα πλάσματα. Τοιαῦται χῶραι, ἂν καὶ πολὺ ἀραιῶς κατοικημένοι, εἶναι ἡ Γροιλανδία, ἡ Σπιτςβέργη, ἡ βορεία Σιβηρία, ἡ Λαπωνία. Οἱ Λάπωνες εἶναι μικρόσωμοι. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν χώραν των δὲν εὐρίσκονται οὔτε λίθοι, οὔτε ξυλεία, τὰς καλύβας των κατασκευάζουν ἐκ δερμάτων. Ἄλλη φυλὴ, οἱ Ἑσκιμῶι, οἱ ὁποῖοι ζοῦν εἰς τὴν Γροιλ-

λανθάνουσα, κόπτουν μεγάλα τετράγωνα πάγου, ὡς ἂν ἦσαν πέτραι, καὶ δι' αὐτῶν κτίζουσιν τὰς καλύβας των. Τὰς κατασκευάζουσιν δὲ θολωτὰς καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς των ἀφήνουν μίαν ὀπὴν στρογγύλην. Τὴν ὀπὴν αὐτὴν κλείουσιν μὲ μίαν πλάκα διαφανοῦς κρυστάλλου· αὐτὸ εἶναι τὸ παράθυρόν των. Εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν πρὸς τὸ ἔδαφος, ἀφήνουν μίαν ἄλλην ὀπὴν, τὴν ὁποίαν καλύπτουσιν μὲ δέρμα ζώου· αὕτη εἶναι ἡ θύρα των.

Ἐντὸς τῆς ἐκ πάγου αὐτῆς καλύβης ἐπικρατεῖ σχετικῶς ἀρκετὴ θερμότης. Δριμύτατον εἶναι τὸ ψῦχος εἰς τὸ ὑπαιθρον· διὰ τὸ νὰ προφυλάττωνται δ' ἐξ αὐτοῦ, οἱ Ἑσκιμῶι πίνουν ἔλαιον φώκης καὶ ἀλείφουσιν δι' αὐτοῦ τὸ σῶμά των.

Πυρὰν δὲν ἀνάπτουσιν, οὔτε μαγειρεύουσιν, οὔτε θερμαίνουσιν ὕδωρ, διὰ τὸ νὰ πλύνουσιν τὰ ἐνδύματά των. Αἱ ἰδέαι τῶν Ἑσκιμῶων περὶ μαγειρικῆς καὶ καθαριότητος διαφέρουσιν ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας. Αὐτοὶ φοροῦν διαρκῶς τὸ αὐτὸ ἐνδύμα ἐκ δέρματος, ἕως ὅτου ἀποτριβῆ καὶ τὸ ἀντικαταστήσουσιν δι' ἄλλου. Ἄνδρες δὲ καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἐνδύονται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐνδύματα ἐκ δέρματος.

Τὸ μόνον ἔπιπλον τῆς κατοικίας των εἶνε ἓν βαθουλὸν λίθινον δοχεῖον, εἶδος ἰγδίου. Ἐντὸς αὐτοῦ καίουσιν ἔλαιον φώκης, διὰ τὸ νὰ φωτίζωνται κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας καὶ διὰ τὸ νὰ ἀναλύουσιν τὸν πάγον, τὸν ὁποῖον πίνουν ὡς ὕδωρ. Τὰς κλίνας των κατασκευάζουσιν ἐκ μεγάλων τεμαχίων πάγου· ἐπ' αὐτῶν ἐκτείνουσιν στρωμὰ ἄμμου ἢ βρύων ἢ δέρμα ταράνδου. Κατὰ τὸ θέρος, ὅτε ὁ ἥλιος εὐρίσκεται διαρκῶς ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, οἱ Ἑσκιμῶι κατασκευάζουσιν σκηναὶς ἐκ δέρματος διαφόρων ζώων καὶ τὰς

στήνουν ὅπου εὐρίσκουν κυνήγιον. Τότε πλέουν μὲ τὰ μονόξυλά των, τὰ ὅποια χωροῦν μόνον τὸν κωπηλάτην, καὶ ἐκτελοῦν ὅλας τὰς ἐργασίας των.

Τὸ μοναδικὸν οἰκιακὸν ζῶον τῶν Ἑσκιμῶων εἶνε ὁ σκύλος, ὁ ὅποιος χρησιμεύει διὰ τὴν σύρην ἔλκηθρα ἐπὶ τῆς χιόνος, καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον αὐτῶν κτῆμα. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σκύλων, τοὺς ὁποίους τρέφει μία οἰκογένεια, ὑπολογίζεται ἡ εὐπορία αὐτῆς. Οἱ ὑπερβόρειοι οὗτοι ἄνθρωποι ζοῦν διὰ τῆς ἀλειείας καὶ τῆς θήρας, διότι εἰς τὰς παγωμένας ἐκεῖνας χώρας, καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, ζοῦν ζῶα ἀμφίβια, τὰ ὅποια οἱ Ἑσκιμῶοι συλλαμβάνουν διὰ τὸ λίπος των, τὴν δοράν των ἢ καὶ διὰ τὸ κρέας των.

Τοιαῦτα ζῶα εἶνε ὁ θαλάσσιος λέων, ὀνομασθεὶς τοιοῦτοτρόπως διὰ τὴν παράδοξον χαίτην του, ὁ θαλάσσιος ἐλέφας, φοβερὸν ζῶον, ἔχον ὀδόντας μακροὺς καὶ λευκοτάτους. Τὰ ζῶα ταῦτα δὲν γεννοῦν φά, ὡς οἱ ἰχθύες, ἀλλὰ νεογνά, τὰ ὅποια θηλάζουν διὰ τοῦ γάλακτος των. Τοιαύτη εἶνε καὶ ἡ φώκη. Ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ζοῦν ἡ κυανῆ ἀλώπηξ καὶ τὸ σαμούριον, τῶν ὁποίων τὸ δέρμα εἶνε περιζήτητον, διότι ἀποτελεῖ πολύτιμον γουναρικόν.

Πόσον δύσκολος καὶ θλιβερὰ εἶναι ἡ ζωὴ εἰς τὰς παγωμένας ἐκεῖνας ἐκτάσεις! Καὶ ὅμως εὐρίσκονται ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἀφήνουν τὸ ἡμέρον κλίμα τῆς πατρίδος των, τὴν ἡσυχίαν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, τὰς τέρφεις, τὰς ὁποίας παρέχει ὁ πολιτισμὸς, καὶ προχωροῦν μέχρι τῶν χωρῶν τῶν αἰωνίων πάγων.

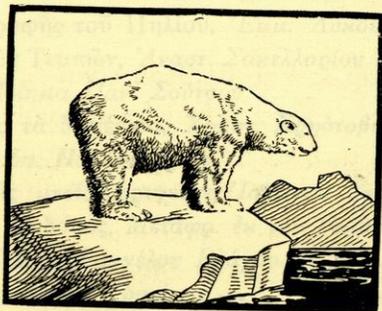
Τινὲς τὸ μακρινὸν τοῦτο ταξίδιον ἐπιχειροῦν χάριν

κέρδους, ὅπως οἱ ἄλιεῖς φαλαινῶν καὶ οἱ θηρευταὶ τῶν φωκῶν.

Ἄλλοι ὅμως ἐμπνέονται ἀπὸ θεῖον ζῆλον καὶ πρόθυμοι πρὸς πᾶσαν στέρησιν, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των, προχωροῦν μέχρι τῶν ὑπερβορείων αὐτῶν φυλῶν, αἱ ὁποῖαι λατρεύουν χονδροειδῆ εἰδῶλα, διὰ νὰ διδάξουν αὐτοὺς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ν' ἀνακουφίσουν τὴν δυστυχίαν αὐτῶν. Ἄλλοι πάλιν, γενναῖοι καὶ ἀτρόμητοι, περιφρονοῦντες χάριν τῆς ἐπιστήμης τὸν θάνατον, προχωροῦν τολμηρῶς εἰς τὰ ἄγνωστα μέρη τῶν πολικῶν χωρῶν, διὰ νὰ ἐξερευνήσουν αὐτά.

Αἰῶνας ὀλοκλήρους προσεπάθησαν οἱ ἄνθρωποι νὰ λύσουν τὸ μυστήριον αὐτὸ τῶν πάγων. Ἄλλὰ πόσαι εὐγενεῖς ὑπάρξεις εὗρον τὸν θάνατον εἰς τὴν πάλην αὐτὴν ἐναντίον τοῦ φοβεροῦ ψύχους, τῶν αἰώνιων πάγων, τῶν μυρίων κινδύνων!

Τιμὴ εἰς τοὺς ἀτρόμητους τούτους ἄνδρας. Μὲ σεβασμὸν πρέπει νὰ προφέρωμεν τὰ ὀνόματα τῶν γενναίων τούτων, οἱ ὁποῖοι εἶναι συγχρόνως ἥρωες καὶ μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης.



### 37. Πρὸς τὸν Θεόν.

Ἄφοῦ, Θεέ, μ' ἐπροίκισας μὲ νοῦν καὶ μὲ αἰσθήσεις  
τοὺς ὀφθαλμούς μου ἤνοιξα καὶ εἶδα... Ποία φύσις!  
Εἶδα τὸ πᾶν, πλὴν τοῦ παντός τὸν Ποιητὴν δὲν εἶδα  
καὶ ἠρώτησα «Τίς ἔθηκε τοῦ κόσμου τὴν κρηπίδα;»  
Καὶ μ' ἔκραξε μιᾷ φωνῇ κοινῶς ἡ ἀνθρωπότης:  
Μία ἀρχὴ ἀνυπότακτος... ἐν ὄντι... μία Θεότης.  
... Ναί· εἶσαι σύ, ἀθάνατε, ὅστις πρὸ τῶν αἰώνων  
ὡς παντοδύναμος ἀρχὴ μ' ἐν «Γεννηθῆτω» μόνον  
ὄν τὸ μηδὲν ἐποίησας, τὸ χάος ἐγκοσμήσας,  
τὴν δέξου τὴν οὐράνιον λαμπρῶς χροσοκεντήσας.

**Ἑλ. Ταυταλίδης**



Μεγα 6 23 (1932)

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

### *Θρησκευτικὸς βίος.*

- |   | Σελ. |
|---|------|
| 1. Ἡ Θρησκεία τῆς Ἀγάπης, κατὰ Κ. Ράδον . . . . . | 3    |

### *Οἰκογενειακὸς βίος.*

- |  |    |
|--|----|
| 2. Ψυχασάββατον, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου . . . . . | 23 |
|--|----|

### *Κοινωνικὸς βίος.*

- |   |    |
|---|----|
| 3. Κλεάνθης ὁ Φρεάντλης, Λ. Μελά . . . . .        | 37 |
| 4. Σωκράτης καὶ Ἀρίσταρχος . . . . .              | 38 |
| 5. Ἰωάννης Βαρθάνης, Ἀρ. Κουρτίδου . . . . .      | 41 |
| 6. Φαέθων, Ἀλεξ. Ραγκαβῆ . . . . .                | 65 |
| 7. Ὁ Ἰερεὺς τῆς Βολισσοῦ, Ἀδ. Κοραῆ . . . . .     | 75 |
| 8. Λάζαρος Κουντουριώτης, Ἀρ. Κουρτίδου . . . . . | 81 |
| 9. Ὁ Σωκράτης καὶ οἱ Νόμοι τῆς Πατρίδος . . . . . | 83 |
| 10. Ἡ «Υπηρέτρα», Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη . . . . .    | 86 |

### *Ἑλληνικὴ φύσις καὶ ζωή.*

- |  |     |
|--|-----|
| 11. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου, Ἐμμ. Λυκούδη . . . . .       | 94  |
| 12. Ἡ κοιλὰς τῶν Τεμπῶν, Ἀναστ. Σακελλαρίου . . . . .        | 96  |
| 13. Ὁ Ἄθως, Ποίημα Παν. Σούτσου . . . . .                    | 100 |
| 14. Ἀνάβασις εἰς τὰ Μετέωρα, Χρηστ. Χρηστοβασίλη . . . . .   | 101 |
| 15. Τὸ χάνιον, Σπ. Παγανέλλη . . . . .                       | 105 |
| 16. Ἐπίσκεψις εἰς μεταλλωρυχεῖον, Ἰωάννου Δοανίδου . . . . . | 107 |
| 17. Πῶς ἔξυπνᾷ τὸ δάσος, Μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ . . . . . | 113 |
| 18. Τὸ δάσος, Ποίημα Ἀγγέλου Βλάχου . . . . .                | 115 |
| 19. Ὁ κόσσυφος, Στεφ. Γρανίτσα . . . . .                     | 116 |

	Σελ.
20. Οἱ πτερωτοὶ μετανάσαι, Ἔμμ. Λυκούδη . . . . .	119
21. Ἀστακολογία, Ἀλεξ. Μωραϊτίδου . . . . .	122
22. Ζάκυνθος, Γρηγ. Ξενοπούλου . . . . .	125
23. Ὁ φιλόπαιτις, Ποίημα Ἀνδρέου Κάλβου . . . . .	127

*Ἐθνικὸς βίος.*

24. Ἡ δευτέρα Ἀνάστασις τοῦ 1454, κατὰ Σπ. Ζαμπέλιον . . . . .	130
25. Ὁ Ρήγας, Ποίημα Γεωργίου Ζαλοκώστα . . . . .	134
26. Ὁ Ἱερὸς Λόχος εἰς τὸ Δραγατσάνι, κατὰ Κ. Ράδου . . . . .	138
27. Ἡ μάχη τῆς Γραβιάς, Σπ. Τρικούπη . . . . .	146
28. Τὸ χάλλ τῆς Γραβιάς, Ποίημα Γεωργίου Ζαλοκώστα . . . . .	149
29. Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, Κ. Παπαρηγοπούλου . . . . .	157
30. Τὸ φίλημα, Μιχαὴλ Μητσάκη . . . . .	160
31. Σουλιώτικη ἀπάθεια, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα . . . . .	162
32. Σελίδες ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου . . . . .	164
33. Ἡ ἐποποιία τοῦ Κιλκίς, Γ. Τσοκοπούλου . . . . .	170
34. Ὁ παπᾶς, Λ. Πετμεζᾶ . . . . .	175
35. Εἰς τὰς σκιὰς ἀγνώστων ἡρώων, Ποίημα Ἀχ. Παράσχου . . . . .	181

*Θύσσις καὶ ζωὴ ζένων χωρῶν.*

36. Βορειόταται καὶ ἀρκτικά κῶραι, Ἀριστ. Κουρτίδου . . . . .	182
37. Πρὸς τὸν Θεόν, Ποίημα Ἡλ. Τανταλίδου . . . . .	190



Ἀριθ. Πρωτ. 39571/13202

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20ῇ Ἰουλίου 1932.

## ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

### Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐχοντες ἐπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Νόμου 5045 καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς οἰκείας κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὸ ἐπ' ἀριθ. 366 πρακτικὸν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου, ἀποφασίζομεν ὅπως ἐγκριθῇ ὡς διδακτικὸν βιβλίον πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς ΣΤ' τάξεως τῶν Δημοτικῶν Σχολείων τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον **Ἀναγνωστικὸν τῆς καθαρευούσης τῆς ΣΤ' τάξεως βιβλίον τοῦ Γ. Μέγα** διὰ μίαν πενταετίαν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1932—1933 ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως ὁ συγγραφεὺς συμμορφωθῇ κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ Ὑπουργὸς

**Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ**

*Ἄρθρον Βον τοῦ Π. Διατάγματος*

*«Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκριζομένων διδακτικῶν βιβλίων».*

Τὰ διδακτικά βιβλία τὰ πολούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15 % τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἄνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξωφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 16  
(Δεδεμένον Δραχ. 3' ἐπὶ πλέον)  
ἀριθ. ἀδείας Κυκλοφορίας 64224  
17-11-32

ΤΕΤΡΑΧΡΩΜΙΑ "ΠΥΡΣΟΥ", Α. Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής



αὐτὸ πῶς λαλοῦν μὲν οὐκ ἔστι τὰ μαγία πῶς τῶν  
 ἄδεν ἴνα τὸ δαυμὶ πῶς φωνησῶν  
 τῶν δὲν ἀνδρῶν ὅτιον ἔρατο κατέργα  
 ἀνδρῶν ὅτι τῶν ἔρατο κατέργα.

παρὸν μετρικῆς σημειουμένης παρὰ τοῦ ἰδίου ποιητοῦ.

ἡ γλῶσσα ἀγύρα ἡ ἰδία διὰ βέντα ἡ κέντρο ἡν ἡ τῆσσι δὲ μαλαῖα	barlume ubbricco pitridume maiaio
--	--

forte non tem- di barume,  
 ala di stogudo frau braco  
 vepur 2: Euxa tul tume  
 ap. da dire all' almanaco

hi 10 hethen nell'  
 fiam di loro e' fango  
 in faccia tu plebi di fangarone  
 in fango